

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ

Ο ΡΥΘΜΟΣ ΕΝ ΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΝ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡ. ΚΑΛ. ΤΣΟΥΝΑΚΙ

Ι. Εἰσαγωγή.

1. Ἡ διασάλευσις τῶν περὶ ἁρμονίας τῆς Οἰκονομίας ἰδεῶν.

Ἡ ἀντίληψις τῆς κλασσικῆς (1) οἰκονομίας περὶ ἀνεπίξεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἦτο ἁρμονική. Ὁ μεταφυσικὸς—μηχανικὸς κοινωνικὸς οὗτος νευτωνισμὸς ὑπῆγε τὸν οἰκονομικόν, ὅπως καὶ τὸν φυσικόν, κόσμον ὑπὸ αἰωνίους νόμους, ἡ ἀνακάλυψις δὲ καὶ τήρησις τῶν νόμων τούτων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπεκαθίστα δι' αὐτομάτου ἐκάστοτε ἀντιδράσεως τὴν *ordre naturel* (2, εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν. Εἰδικώτερον ἡ ἁρμονία αὕτη ἀφεώρα τὴν παραγωγὴν καὶ κατανάλωσιν, τὴν προσφορὰν καὶ ζήτησιν, τὴν ὀρθὴν συσχετίσιν πληθυσμοῦ καὶ ἐκτάσεως, τὴν ὀρθὴν ἀναλογίαν ἀγαθῶν καὶ κυκλοφοροῦντος χρήματος κλπ. Πάντα ταῦτα ὤφειλον νὰ τείνουν πρὸς ἑναρμόνισιν, πρὸς τὴν φυσικὴν τάξιν, ἄλλως ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ θὰ παρίστα τι τὸ ἀφύσικον, τὸ παθολογικόν (3). Ἡ ἰδέα αὕτη τῆς ἁρμονίας ἡ περιέχουσα καὶ θεϊστικὰ στοιχεῖα καὶ ἡ ὁποία εἰς τὴν γενικωτέραν σύλληψιν αὐ-

(1) Ἡδὲ ὁ Quesnay (1694—1774) ἔκαμε τὴν πρώτην σοβαρὰν προσπάθειαν εἰς τὸν *Tableau économique* αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ προαισθήσει φοβερᾶς κρίσεως, νὰ συλλάβῃ τὴν κυκλοφορίαν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, εἰς κανονικὴν, δηλαδὴ εἰς ἰδεώδη τινὰ κατάστασι ἰσορροπίας. Τὸν πῖνακα τοῦτον παραβάλλει ὁ Quesnay πρὸς συσκευὴν ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνει νὰ διαφωτισθῇ τὸ κοινωνικὸν σῶμα, οὕτω δὲ διακρίνομεν πλὴν τοῦ σκελετοῦ καὶ τῆς μυϊκῆς διασκευῆς τὴν ἐσωτερικὴν κυκλοφορίαν καὶ τοὺς σφιγμοὺς μετὰ τῶν τυχόν διαταραχῶν αὐτῶν.

2) Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς *Ordre naturel* δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία. Ὁ φιλελευθερισμὸς ἀνεῦρεν αὐτὸ εἰς τὸ *Laissez-faire*, ὁ σοσιαλισμὸς, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς ἐθυσεν εἰς τὴν *Ordre naturel* (C. Fourier [1772—1837], ἐν μέρει ὁ Κάρλος Μάρξ [1818—1883], ὁ Εὐγένιος Dühring [1835—1923], ὁ Franz Oppenheimer [1868—] εἰς τὴν δημιουργίαν ὠρισμένων θεσμῶν (ὁμαδικῆς ἰδιοκτησίας)

3) Εἰς τὸν *Proletarischen Sozialismus* αὐτοῦ ὁμιλεῖ ὁ Sombart περὶ ἱατρικῆς τι-
νος *Ordre naturel*. Τὴν ἱατρικὴν ἐκτὴν μεταφορὰν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ἐχρη-
σιμοποίησαν εἰς τὴν οἰκονομίαν ἐνναλᾶξ οἱ Petty, Quesnay, Oppenheimer καὶ οἱ
τρεῖς ἐκ τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος ὀρμηθέντες εἰς τὴν οἰκονομικὴν. Ὁ τελευταῖος ὑπὸ
τὸν ὄρον «καθαρά», (*Reine-pure*) οἰκονομία ἐννοεῖ τὴν ὑγιᾶ, φυσικὴν, οἰκονομίαν ἐν
ἀντιθέσει πρὸς τὴν «πολιτικὴν», τὴν ἐπίνοσον (μεγάλῃ ἰδιοκτησίᾳ), τὴν διὰ τῆς δυνάμεως
τοῦ κράτους ἐπιβληθεῖσαν.

τῆς περιέχει τὴν ἔννοιαν τῆς ὁρθῆς (4) οἰκονομίας δὲν ἐπιστοποιήθη κατὰ τὸν διαρρευσαντα ἔκτοτε ἓνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα.

Τὸ θεωρητικὸν τοῦτο κατασκευάσμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἤρχισεν, ὡς ὤφειλεν, ἀπὸ τὴν πείραν, ἀνεσκευάσθη διὰ τῶν πολλαπλῶν διαταραχῶν (5), ἰδίως τῆς νεωτέρας ὑπερκεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἰδεώδης ἐπομένως ἁρμονία, ἡ *a priori* συλληφθεῖσα, παρέμεινε μόνον ὡς σκοπός, πρὸς ὃν δεόν νὰ τείνῃ πράγματι ἡ οἰκονομία καὶ ὡς μέσον κρίσεως διὰ τὴν ἐκάστοτε κατάστασιν αὐτῆς. Ἡ ἐν τῇ πραγματικότητι παρατηρηθεῖσα δυσαρμονία κατέδειξε τὴν ἀτέλειαν τῆς φυσιογνωσίας τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ.

Πράγματι ἡ νεωτέρα οἰκονομία κατέληξεν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς συχνάκις, κατὰ σταθερὰν ἐπανάληψιν δηλαδή, διαταρασσομένης οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ προέβη εἰς τὴν δημιουργίαν θεωρίας περὶ περιοδικότητος τῶν κρίσεων, πρὸ τῆς ὁποίας ἡ ἰδέα τῆς ἁρμονίας, ἔστω καὶ ἀπλῶς ὡς τάσεως, πρὸς τὴν ὁποίαν πράγματι (6) τείνει ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ, ἡμαυρώθη. Διότι ἀμφίβολος (κατὰ τε τὴν διάρκειαν τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου τῆς γενέσεως τῆς κρίσεως, καθὼς καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς) ἐπιστημονικὴ ἀξία, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διατηρῇ ἀπόλυτον αὐθεντικότητα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ.

Ἦρχισε λοιπὸν νὰ κατακτᾷ ἔδαφος ἡ ἀντίληψις (7), ἡ ὑπὸ τοῦ W. Pareto

4) Τὸ γενικώτερον μεταφυσικῶς προσανατολισμένον σύστημα τοῦτο (πρὸς τὰ ἄλλα δύο: φυσικῶς [Pareto] καὶ νοολογικῶς [Sombart]) προσανατολισμένα συστήματα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, τὸ ἐρευνῶν ὅχι τὸ τί εἶναι, ἀλλὰ τὸ τί δεοντολογικῶς πρέπει νὰ ὑπάρχῃ, ἐνεφανίσθη πρῶτον. Εἰς τοῦτο θὰ ὑπῆγοντο πλὴν τῶν Φυσιοκρατῶν, ὁ Ἀριστοτέλης (Οἰκονομικὴ—Χρηματιστικὴ), οἱ ἐπ' αὐτοῦ στηριχθέντες σχολαστικοὶ (Θωμᾶς ἐξ Aquino), οἱ ρωμανικοὶ (Ἀδάμ Müller) καὶ νεοσχολαστικοὶ (Ot. Spann), ἡ ὅλη κατευθύνσις τῆς ἠθικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας μὲ τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν ἔργον τοῦ G. Cohn. Δυνατὸν ὅμως εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σύστημα νὰ περιέχωνται περισσότεραι κατευθύνσεις. Οἱ Quesnay—Σμιθ προσανατολιζόνται π.χ. μεταφυσικῶς—φυσικῶς, ὁ Μάρξ συνενώνει καὶ τὰς τρεῖς κατευθύνσεις, ὁ Schmoller ἐρευνᾷ φυσικῶς—νοολογικῶς. Βλ. W. Sombart, Die drei Nationalökonomien, 1930 σελ. 19 καὶ Δ. Κάλιτσουνάκι, ὁ W. Sombart καὶ ἡ συστηματοποίησις τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Ἀρχεῖον Τόμ. 10 1930 σελ. 169.

5) Τοιαύτας διαταραχὰς εἶχομεν κατὰ τὰ τελευταίως διαρρευσαντα ἑκατὸν ἔτη τῷ 1836, 1847, 1857, 1866, 1873, 1882, 1890, 1900, 1907, 1913)14, 1920)22, 1929)30. Βλ. καὶ κατωτέρω § 2 σημειώσιν 2.

6) Ἡ τάσις αἴτῃ ἐμφυλεῖται εἰς τὴν, ἐκ τῆς ἐκάστοτε διαταραχῆς τῆς ἁρμονίας μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ἀνακύπτουσαν, διαταραχὴν τῶν τιμῶν. Ἡ ὑψοσις εἴτε ἡ πτώσις τῶν τιμῶν εἰς τὴν ἀγορὰν δημιουργεῖ εἰς τὰς καθ' ἑκάστον ἰδιωτικὰς οἰκονομίας τῶν τε παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν νέας οἰκονομικὰς συγκυρίας, συμφῶνως πρὸς τὰς ὁποίας αὐξάνεται ἡ ἑλαττοῦται ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις. Αἱ μεταβολαὶ αὗται ἐπιδρῶν κατόπιν πάλιν εἰς τὴν ἀγορὰν ἰσορροπιστικῶς.

7) Ἡ διυσάλεισις αὕτη δὲν σημαίνει ἀπολύτως ἀρνησιν τάξεως ἐν τῇ οἰκονομίᾳ—ἀφοῦ ἄλλως τε γίνεται λόγος περὶ ρυθμοῦ—ἀλλὰ ἐξάγει ἐκ τῆς διαρκούς διαπάλης τῶν οἰκονομικῶν στοιχείων συνεχῇ πρόοδον. Θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ γίνῃ λόγος ἐνταῦθα περὶ δυναμικωτέρας, οὕτως εἰπεῖν, ἀντίληψεως τῆς οἰκονομίας, (ἢ ἄλλως ὅτι ἐνῷ κατὰ τὴν κλασσικὴν ἀντίληψιν ὑπῆρχε τάσις πρὸς ἀποκατάστασιν ἁρμονίας, κατὰ τὴν σημερινὴν ἀντίληψιν ἡ ταλάντευσις εἶναι διαρκής).

(8) ὑποστηριχθεῖσα, ὅτι ἡ συνήθης κατάστασις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἐκ τῆς ἀνθήσεως γένεσις τῆς ὑφέσεως καὶ ἡ ἐκ ταύτης πάλιν ἀνθισις, ἐπομένως ἡ μεταβολή, ἡ ταλάντευσις, ἡ «κυματοειδὴς κίνησις», ὁ «κυκλικὸς» ρυθμὸς, ἡ «ἐναλλαγὴ», ἡ δυναμικότης, ἡ ὅπως ἄλλως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ παρομοίως διευπλώθη, ἡ διηνεκὴς αὕτη ἀστασία, τὸ *Perpetuum mobile* τοῦτο. Ἡ ὑπόθεσις στασίμου τινος καταστάσεως ἐν τῇ οἰκονομικῇ ζωῇ δικαιολογεῖται μόνον ὡς εὐριστική ἀρχή, διότι καὶ εἰς τὸ ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα μεταβάλλονται αἱ οἰκονομικαὶ δυνάμεις καὶ προσπάθειαι. Ἡ τάσις ἐπομένως νὰ χαρακτηρισθῇ οἰαδῆποτε συγχυριστικὴ φάσις ὡς ἡ «κανονικὴ» (9) δύναται μόνον ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τοῦ δέοντος νὰ δικαιολογηθῇ (10).

Ἰάντως οὕτε ἡ νεωτέρα αὕτη ἀντίληψις τοῦ «κανονικοῦ» εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἀντιρρήσεως (Budge, Löwe) (11). Αἱ διά-

8) Τὴν δυναμικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν τοῦ Pareto ἐφαρμοζομένην καὶ εἰς τὰ κρατοῦντα φορολογικὰ συστήματα, τὰ περιέχοντα τὸ θεμελιώδες σφάλμα τῆς στατικότητος (ὁ φόρος δηλαδὴ ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῆς ἀριθμητικῆς τιμῆς τοῦ εἰσοδήματος, ἐνῷ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλλεται δυναμικῶς: ἐπὶ τῆς ἀριθμητικῆς τιμῆς του ταύτης ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν ταχύτητα τῆς παραγωγῆς του) βλ. ἐκτενῶς ἀναπτυσσομένην ὑπὸ Π. Ρεδιάδη, εἰς Θεωρίαν τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας 1927 καὶ συντόμως εἰς Ἀρχεῖον Καλιτσούνακι τόμ. 9 (1929) σελ. 477.

9) Ὁ Sombart ἀναλύων τὰς παλαιότερας περὶ κρίσεων θεωρίας τριχῶς: εἰς θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ὑφέσεως (χρονία ἀπραξία), εἰς θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀνθίσεως (ἀνοδος) καὶ εἰς θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀντιδράσεως (ὀξεία πτώσις), ἀναγνωρίζει ὡς μᾶλλον φυσικὴν κατὰστασιν τῆς νεωτέρας οἰκονομικῆς ζωῆς τὴν ὕφεσιν, ὡς τὴν κυριώδη χαρακτηριστικὴν οἰκονομικὴν γραμμὴν τῆς ἐποχῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν *Hausse* ἡ ὁποία διαταράσσει τὴν οἰκονομικὴν ἰσορροπίαν. Γνωστὴ εἶναι μάλιστα καὶ ἡ λεκτικῶς χαρακτηριστικὴ διατύπωσις αὐτοῦ ὅτι τὸ κανονικὸν εἶναι, «*dass auf den Rausch der Katzenjammer fo'gt*». Ἀντίκρουσιν τῆς, παραγνωρίζουσας ἰσως τὰς θεμελιώδεις δυνάμεις τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, ἀντιλήψεως ταύτης τοῦ Sombart βλ. εἰς E. m. H. Vogel, *Die Theorie des wirtschaftlichen Entwicklungsprozesses und ihre Fortbildung durch eine evolutionäre Konjunkturtheorie* (Jahrbücher für N. & St. Τόμος 128) 1928 ἐξ.

10) Τὴν πρώτην προσπάθειαν μεγάλης γραμμῆς νὰ καθορίσῃ «τὸ κανονικὸν» εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν ἔκαμεν ὁ E. Durkheim, (*Règles de la méthode soziologique* 1299). Τὸ κανονικὸν κατ' αὐτὸν ἦτο ὁ μέσος τύπος. Καὶ αὐτὸ μὲν ἡνοίει καὶ ὁ Quetelet διὰ τοῦ *Homme moyen* αὐτοῦ, ὁ Durkheim ὅμως ἐνεβάθυνεν εἰς τὸ πρόβλημα καὶ διαφοροτρόπως ἐθεμελίωσεν αὐτό. Πρὸς τὸν Durkheim δὲν συνεφώνησεν ὁ Tarde θεωρήσας «Normal» τὸ ἐν τῷ ἀγῶνι καὶ ἐν τῇ ἐνώσει διὰ τὴν ζωὴν κάλλιστα διακρινόμενον βλ. N. P i n k u s, *Das Problem des Normalen in der Nationalökonomie* 1906 σελ. 249.

11) Ὁ B u d g e (*Grundzüge der theoretischen Nationalökonomie* 1927 καὶ ὁ L ö w e (*Der Stand der neueren deutschen Konjunkturforschung: Festgabe für Lujo Brentano* 1925) προσπαθοῦν νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν κλασσικὴν ἀντίληψιν τῆς ἁρμονίας. Κατ' αὐτοὺς εἰς πᾶσαν οἰκονομίαν καὶ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ὑφίσταται ἀφρημένως τάσις τις ἰσορροπήσεως. «Ὡς κανονικὸν δύνανται νὰ χαρακτηρισθῇ τι τὸ ὁποῖον λαμβάνει χώραν συμφῶνως μετὰ τὰς νομοτελείας, αἱ ὁποῖαι ὑποστηρίζονται ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας». Εἰς τὸ χάος δὲ τῶν οἰκονομικῶν διδασκαλιῶν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ τὸ θεώρημα περὶ τάσεως τῶν οἰκονομικῶν συντελεστῶν πρὸς ἀποκατάστασιν ἡρέμου

φοροι δὲ αὐταὶ γινώμται περὶ τοῦ «Κανονικοῦ» εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν βασίζονται ἴσως καὶ ἐπὶ τῆς διαφόρου ἀντιλήψεως τῆς «Κανονικότητος» καὶ δὴ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ. Ποία δηλονότι κατάστασις τῆς οἰκονομίας δύναται ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων αὐτῆς νὰ προαχθῇ λογικῶς ἐξ ὠρισμένων αἰτίων, ἐν προκειμένῳ ἐξ οἰκονομικῶν θεμελειωδῶν ὄρων, ἐννοίαν ἣν ὑποδηλοῖ τὸ οὐσιαστικὸν κανὼν (Norma) (12) καὶ τὸ ἐπίθετον κανονικός, τακτικός, φυσικός. Ἐπομένως ἡ κρίσις ἡμῶν περὶ τινος καταστάσεως ἐν τῇ οἰκονομίᾳ διαγνωσθεΐσης ὡς κανονικῆς, πρέπει νὰ παρακολουθῇ τὴν γένεσιν τῆς κανονικῆς καταστάσεως ταύτης ἐκ τῶν ἐκάστοτε θεωρουμένων θεμελιωδῶν κανόνων. Αἱ βάσεις π.χ. φυσικῆς οἰκονομίας παρουσιάζουν ἄλλην κατάσταση ὡς κανονικὴν, ἐν σχέσει μὲ τὰς προηγμένας κεφαλαιοκρατικὰς οἰκονομίας. Οὕτω προήχθη καὶ ἡ ἀντιλήψις ὅτι «κανονικὸν» ἐν τῇ σημερινῇ οἰκονομίᾳ εἶναι ἡ ἄνοδος καὶ ἡ καθόδος, ὡς ἀναγκαία συνέπεια τῆς ὑπερκεφαλαιοκρατικῆς συναλλακτικῆς οἰκονομίας.

Δύναται ὅμως νὰ ὑποστηριχθῇ ἀφ' ἑτέρου ὅτι ἡ οἰκονομικὴ θεωρία ἐν τῇ κρίσει αὐτῆς περὶ τινος ὡς «κανονικοῦ» δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ δεσμευθῇ εἰς τὸ ἐμπειρικῶς καὶ λογικῶς ὡς κανονικὸν θεωρηθῆν. Αὕτη δύναται νὰ στραφῇ πρὸς τι καθολικῶς ἰσχύον, πρὸς τι γενικῶς ἀναγνωριζόμενον. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας τὸ κανονικὸν δύναται νὰ μὴ σημαίνει οὔτε τὸ σύνθηρες, οὔτε τὸ ὀρθόν, οὔτε τὸ ὑγιές, διότι ἡ οἰκονομικὴ θεωρία δὲν συνδέεται μεθοδολογικῶς οὔτε πρὸς τὴν στατιστικὴν, οὔτε πρὸς τὴν ἡθικὴν, οὔτε πρὸς τὴν ἱατρικὴν. Ἄν οἱ οἰκονομικοὶ συντελεσταὶ τείνουν πρὸς ἰσορροπίαν, ἥτις κατάστασις δὲν προσαρμόζεται πρὸς τὴν συγκυρίαν, τότε ἡ ἄνοδος καὶ ἡ καθόδος αὐτῆς πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς τι ἀντικανονικόν (13).

Ἡ ἀνωτέρω ἀντιλήψις τῆς συνεχοῦς ταλαντεύσεως τοῦ οἰκονομικοῦ βίου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συλληφθῇ εἰς παλαιότερας τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ ἐποχάς. Ἡ ἀρχαιότης (14) καὶ ὁ Μεσαίων (15) μέχρι καὶ τῆς νεωτέρας ἐποχῆς

ἰσορροπίας. Ὁ συγκυριακὸς ὅμως κύκλος δὲν προσαρμόζεται πρὸς τὰς τάσεις ταύτας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ κατ' αὐτούς, ὡς «κατ' ἐξοχὴν μὴ κανονικὴ ἐκδήλωσις» τῆς οἰκονομίας.

12) Norma est regula ad quam aliquid constituitur seu efficitur (Handw. d. Philosophie³ (1913).

13) Paul Deutsch, Konjunktur und Unternehmung (ἀν. ἔτους) σελ. 61 ἔ.

14) Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ Ρώμην ὑπῆρχον καὶ ἐκεῖ συγκυριακαὶ καταστάσεις τῆς ἀγορᾶς, ἐφόσον ἐδράζετο ἡ οἰκονομία εἰς αὐτὰς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ νομικοῦ πεδίου, ὅπως καὶ σήμερον: καὶ ὁ Rodbertus καὶ ὁ Mommsen ὁμιλοῦν περὶ κρίσεων (ἰδίως χρηματικῶν καὶ πιστωτικῶν, ὄχι ἐμπορικῶν). Τὰ γεγονότα ὅμως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἐπιτρέπουν τὴν πλήρη σύγκρισιν πρὸς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, διότι οὐδέποτε ἴσως ἀνεπύχθησαν τόσον συνεπῶς ἀτομιστικῶς οἰκονομία καὶ ἔννομος τάξις, ὅσον σήμερον. Τοῦτου ἐνεκα καὶ ἡ μεγάλη σημερινὴ ἐπίδρασις τῶν συγκυριακῶν καταστάσεων τῆς ἀγορᾶς. Bl.A. Wagner, Grudlegung der politischen Oeconomie³ 1892 σελ. 387 καὶ P. Mombert, Einführung in das Studium der Konjunktur³ 1925 σελ. 5. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει (Πολιτικά Α 11 1259 α 3-28), ἔτι δὲ καὶ τὰ λεγόμενα σποράδην, δι' ὧν ἐπιτευχῆσασιν ἔνιοι χρηματιζόμενοι, δεῖ συλλέγειν. Πάντα γὰρ ὀφέ-

δὲν ἐγνώριζον εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὴν ἀστάθειαν ταύτην τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Αὕτη ἐνεφανίσθη, ὡς τρίτον οὕτως εἰπεῖν συστατικὸν στοιχεῖον, ἐν τῇ διαμορφώσει τῆς τιμῆς τῶν ἀγαθῶν, πρὸς τὰς σχέσεις τῆς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, μὲ τὴν προϊοῦσαν διαμόρφωσιν τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας καὶ τὴν πολυσχιδεστέραν σύμπλεξιν τῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν (Κεφαλαιοκρατισμός). Ἡ ἀντίληψις αὕτη εἶναι γέννημα τῆς νεωτέρας ἐποχῆς καὶ προήχθη βαθμηδὸν μὲ τὴν προϊοῦσαν σύνδεσιν τῶν ἀγορῶν καὶ τὴν εἰς ἄκρον πραγματοποιηθεῖσαν κατανομὴν τῆς ἐργασίας. Ὁ Ἀδάμ Σμιθ διὰ

λίμα ταῦτά ἐστι τοῖς τιμῶσι τὴν χρηματιστικὴν, οἷον καὶ τὸ Θάλω τοῦ Μιλησίου· τοῦτο γὰρ ἐστὶ κατανόημά τι χρηματιστικόν, ἀλλ' ἐζείνῃ μὲν διὰ τὴν σοφίαν προσάπτουσι, τυγχάνει δὲ καθόλου τι ὄν' ὀνειδιζόντων γὰρ αὐτῷ διὰ τὴν πενίαν ὡς ἀνωφελοῦς τῆς φιλοσοφίας οὐσης, κατανοήσαντά φασιν αὐτὸν ἐλαίων φορὰν ἐσομένην ἐκ τῆς ἀστρολογίας, ἔτι χειμῶνος ὄντος εὐπορήσαντα χρημάτων ὀλίγων ἀρραβῶνας διαδοῦναι τῶν ἐλαιουργείων τῶν ἐν Μιλήτῃ καὶ Χίῳ πάντων, ὀλίγου μισθωσάμενον αὐτ' οὐδενὸς ἐπιβάλλοντος· ἐπειδὴ δ' ὁ καιρὸς ἦκε, πολλῶν ζητουμένων, ἅμα καὶ ἐξαίφνης, ἐκμισθοῦντα ὄν τρόπον ἠβούλετο, πολλὰ χρήματα συλλέξαντα ἐπιδείξει, ὅτι ράδιόν ἐστι πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις, ἂν βούλωνται, ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἐστὶ περὶ ὁ σπουδάζουσιν... Ἐν Σικελίᾳ δέ τις παρ' αὐτῷ τεθέντος νομίσματος συνεπρίατο πάντα τὸν σίδηρον ἐκ τῶν σιδηρείων, μετὰ δὲ ταῦτα ὡς ἀφίκοντο ἐκ τῶν ἐμπορίων οἱ ἔμποροι, ἐπώλει μόνος οὐ πολλὴν ποιήσας ὑπερβολὴν τῆς τιμῆς· ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τοῖς πεντήκοντα ταλάντοις ἐπέλαβεν ἑκατόν. Ὡσαύτως ὁ Δ η μ υ σ θ ἔ ν η ς (κατὰ Διονυσιοδώρου 1285) ἀναφέρει... ἦσαν γὰρ ὡ ἄνδρες δικασταί, ἵνα μὴδὲ ταῦτα ἀγνοήτε, ὑπερέται καὶ συνεργοὶ πάντες οὗτοι Κλεομένους τοῦ ἐν τῇ Αἰγύπτῃ ἄρξαντος, ὃς ἐξ οὗ τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν οὐκ ὀλίγα κακὰ εἰργάσατο τὴν πόλιν τὴν ὑμέτεραν, μᾶλλον δὲ τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας παλιγκαπηλεῶν καὶ συνιστὰς τὰς τιμὰς τοῦ σίτου καὶ αὐτὸς καὶ οὗτοι μετ' αὐτοῦ. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἀπέστελλον ἐκ τῆς Αἰγύπτου τὰ χρήματα, οἱ δ' ἐπέπλεον ταῖς ἐμπορίαις, οἱ δ' ἐνθάδε μένοντες διετίθεντο τὰ ἀποστελλόμενα· εἶτα πρὸς τὰς καθεστηκυίας τιμὰς ἔπεμπον γράμματα, οἱ ἐπιδημοῦντες τοῖς ἀποδημοῦσιν, ἵν' ἂν μὲν παρ' ὑμῖν τίμιος ἦ ὁ σίτος, δεῦρο αὐτὸν κομίσωσιν, ἂν δ' εἰωνότερος γένηται, εἰς ἄλλο τι καταπλεύσωσιν ἐμτόφιον. ὅθεν περ οὐκ ἤκιστ' ὡ ἄνδρες δικασταί. συνετιμήθη τὰ περὶ τὸν σίτον ἐκ τῶν τοιούτων ἐπιστολῶν καὶ συνεργῶν. Ὁμοίως ὁ Ξ ε ν ο φ ῶ ν (Οἰκονομικὸς XX 27)28) γράφει «καὶ γὰρ οἱ ἔμποροι διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν τὸν σίτον, ὅπου ἂν ἀκούσῃσι πλείστον εἶναι, ἐκεῖσε πλέουσιν ἐπ' αὐτὸν καὶ Αἰγαῖον καὶ Εὐξείνιον καὶ Σικελικὸν πόντον περῶντες· ἔπειτα δὲ λαβόντες ὅποσον δύνανται πλείστον ἄγουσιν αὐτὸν διὰ τῆς θαλάττης, καὶ ταῖτα εἰς τὸ πλοῖον ἐνθήμενοι, ἐν ᾧ περ αὐτοὶ πλέουσι. καὶ ὅταν δεηθῶσιν ἀγγυρίου, οὐκ εἰκὴ αὐτὸν ὅπου ἂν τύχῃσιν ἀπέβαλον, ἀλλ' ὅπου ἂν ἀκούσῃσι τιμᾶσθαι τε μάλιστα τὸν σίτον καὶ περὶ πλείστου αὐτὸν ποιῶνται οἱ ἄνθρωποι, τοῦτοις αὐτὸν ἄγοντες παραδιδόασιν. Βλ. τέλος Fr. Heichelheim, Wirtschaftliche Schwankungen der Zeit von Alexander bis Augustus. Jena, 1930.

15) Καὶ εἰς τὸν μεσαῖωνα ἡ παραγωγὴ διενηργεῖτο ἐπὶ σκοπῷ κέρδους, ἡ τάσις ὁμως αὕτη περιωριζέτο εἰς ὅρια ὑπὸ τε τῶν θεσμῶν τῶν συντεχνῶν (Πρβλ. τὰ λεγόμενα τοῦ ὑποδηματοποιοῦ Hans Sachs εἰς τοὺς Meistersinger [12 διάφοροι ἐπαγγελματῖαι] ὑπὸ τοῦ R Wagner, σχετικῶς μὲ τὰς συντεχνίας «Was deutsch und echt, wüsst' keiner mehr, lebt' s nicht in deutscher Meister Ehr»), καὶ τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ κράτους. Ἡ Γενικὴ τάσις τῆς ἀγορᾶς ἦτο ἡ κάλυψις τῶν συγκεκριμένων καὶ καθορισμένων ἀναγκῶν αὐτῆς (Bedarfsdeckungswirtschaft), ἐπομένως τὸ μέγεθος τῶν ἀναγκῶν καὶ ἡ φύσις αὐτῶν ἦτο ἀσυγκρίτως περισσότερον καθωρισμένη ἀφόσον σήμερον.

τῶν διδασκαλιῶν του δυνατόν νὰ διησθάνθῃ τὴν ἐξέλιξιν ταύτην δὲν τὴν ἐπέζησεν ὅμως.

Καὶ πρὸ τοῦ Κεφαλαιοκρατισμοῦ δὲν ἔβαινεν ἡ οἰκονομικὴ ἀνθησις διαρκῶς ἀδιατάρακτος. Ὑπῆρχον καὶ τότε ἐποχαὶ εὐτυχίας καὶ δυσπραγίας, προκαλούμεναι ἀπὸ γεγονότα τῆς φύσεως, ἀπὸ ἐπιδημίας, πολέμους, διαταραχὰς ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν πολυτίμων μετάλλων, μετατοπίσεις τῶν παγκοσμίων ὁδῶν, μεταβολὰς ἐν τῇ συνθέσει τῆς οἰκονομίας καὶ εἴ τι ἄλλο. Πάντα ταῦτα ἐξακολουθοῦν νὰ ἐμφανίζωνται καὶ σήμερον, προσετέθησαν ὅμως καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα εἰς τὸ σημερινὸν οἰκονομικὸν κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς προκαλοῦν βραχυπροθέσμιους καὶ σχετικῶς ἱσομέτρους κυματοειδεῖς κινήσεις.

Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἀρχομένου κεφαλαιοκρατισμοῦ εὐρισκόμεθα πάλιν πρὸ τελείας ἀρρυθμίας ἐν τῇ κινήσει τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. (16) Κατὰ ταύτην αἱ εὐμενεῖς καὶ δυσμενεῖς συγκυρίαι διαδέχονται ἀλλήλας τελείως ἀκανόνιστα, ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, ἀπὸ ἐπάγγελμα εἰς ἐπάγγελμα. Ἡ χρονικὴ καὶ τοπικὴ αὕτη σύγχυσις τῶν διαφορῶν τμηματικῶν συγκυριῶν εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Ἡ κίνησις τῆς ἀρχομένης κεφαλαιοκρατικῆς ἐποχῆς ὁμοιάζει πρὸς τὴν πορείαν ὁδοιπόρου ἀνερχομένου ὁρος μὲ ἰσχυρὰν θύελλαν καὶ βροχὴν. Ἡ θύελλα καὶ ἡ βροχὴ ἀναγκάζουν αὐτὸν νὰ ἀναστρέφῃ διαρκῶς, ὑπερникῶς ὅμως τέλος οὗτος τὰς ἐναντίας ταύτας δυνάμεις καὶ φθάνει βραδέως πρὸς τὸν σκοπὸν του. Εἰς τὴν ἰδιότυπον διαμόρφωσιν τῆς συγκυρίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εὐρίσκεται καὶ ἡ ἐξήγησις ἑνὸς τῶν λόγων, ἔνεκα τῶν ὁποίων ἡ κεφαλαιοκρατικὴ ἐξέλιξις μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος ἐβάδισε τόσον βραδέως ἐν σχέσει μὲ τὴν μετὰ ταῦτα ἐποχὴν (17).

2. Αἱ θεωρίαι περὶ τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων.(1)

Αἱ παρατηρηθεῖσαι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διαταραχαὶ (2) τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἀγαθὰ καὶ

16) W. S o m b a r t, Der moderne Kapitalismus II, 1 (1922) σελ. 225.

17) Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν εὐρύτεραν ἔννοιαν τῆς οἰκονομικῆς ἐποχῆς (καθ' ἣν ἀναλόγως ὀρισμένου οἰκονομικοῦ συστήματος ἐπικρατεῖ ἀνάλογος τρόπος οἰκονομίας καθαροῦ ἢ μιγάδος οἰκονομικοῦ τύπου) βλ. ἀναλυτικώτερον W. S o m b a r t ἐνθ. ἀνωτέρω I, 1 (1922), σελ. 22 καὶ II, 1 (1922) σελ. 3.

1) A. S p i e t h o f f, Krisen (εἰς H. d. St. 4) 1925. H. H e r k n e r, Krisen, (εἰς H. d. St. 3) 1910. G. S c h m o l l e r, Grundriss II (1923) σελ. 530ξ.

2) Αἱ παλαιότεραι χρηματικαὶ καταστροφαί, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον χώραν κατὰ τὸν 16. αἰῶνα εἰς τὰ μεγάλα τότε χρηματιστήρια τῆς Ἀμβέρσης καὶ Λυῶνος, εἶναι ζήτημα, ἂν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς κρίσεις χρηματιστηριακαὶ ἐν τῇ σημερινῇ ἐννοίᾳ. Διχασμένοι εἶναι αἱ γνώμαι καὶ διὰ τὴν μεγάλην Ὀλλανδικὴν κρίσιν τοῦ 17. αἰῶνος (1634)87). Κατὰ τὸν 18. αἰῶνα ἔχομεν ἤδη κερδοσκοπικὸν πυρετὸν ἐν Ἀγγλίᾳ μὲ τὴν ἰδρυσιν τῆς South Sea Company καὶ ἐν Γαλλίᾳ τῆς Compagnie des Indes, τῆς Banque Royale καὶ τῶν λοιπῶν ἰδρύσεων τοῦ Σκώτου Ἰωάννου Law (1671—1729), ὁ ὁποῖος ἔληξε διὰ τῆς κρίσεως τοῦ 1720. Βορειοευρωπαϊκὴν κρίσιν εἶχομεν περαιτέρω τῷ 1768

τὴν ἐργασίαν (3), δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ τὰ προκαλέσθαι τὴν προσοχὴν τῶν οἰκονομολόγων καὶ ἐπομένως τὴν ἔρευναν τῶν αἰτίων αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (1776—1875) ἐκυριάρχουν αἱ ἰδέαι τοῦ οἰκονομικοῦ Φιλελευθερισμοῦ, ἡ ἐλευθερία τῶν συναλλαγῶν, ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμός καὶ ἡ ἐκ τούτων ἀποκαθιστωμένη οἰκονομικὴ ἁρμονία. Αἱ προμνημονευθεῖσαι διαταραχαί, αἱ κρίσεις, παρίστων τὴν ἀντίθετον κατάστασιν τῆς ἀναμενομένης ἐκ τῆς ἀτομιστικῆς διαμορφώσεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ὡς ἀχίλλειος λοιπὸν πτέρνα τῆς ἐλευθέρως κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας παρονσιάσθη ἡ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὑπερπαραγωγὴ. Ὁφείλειεν ἐπομένως νὰ ἐρμηνευθῇ αὕτη ὡς ἐξ ἐξωτερικῶν αἰτίων ἀφορμωμένη, ἵνα μὴ χρεωκοπήσῃ ἡ ἰδέα τῆς φυσικῆς ἁρμονίας. Κατὰ ταῦτα ἡ ὑπερπαραγωγὴ καὶ ἡ κρίσις ἦσαν ἀποτελέσματα ἀδεξίων παρεμβάσεων εἰς τὴν φυσικὴν διαδρομὴν τῆς οἰκονομίας, διότι ἀναγκαστικῶς ἔπρεπε νὰ συνεφώνουν ἡ ὀλικὴ ζήτησις μὲ τὴν ὀλικὴν προσφορὰν.

Αἱ θεωρίαι, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ταύτην μέχρι σήμερον ἐνεπτυχθῆσαν εἶναι διαφορώταται καὶ διὰ τοῦτο εἶναι λίαν δυσχερὲς ἡ συστηματικὴ κατάταξις αὐτῶν ἀπὸ ἐνὸς ὀρισμένου καθολικοῦ καὶ οὐσιώδους κριτηρίου. Τοῦτο μόνον δύναται νὰ λεχθῇ γενικῶς, ὅτι εἰς τὰς παλαιότερας ἐρμηνείας τῶν κρίσεων, αἱ ὁποῖαι ἐκινοῦντο γενικῶς περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ὑπερπαραγωγῆς ἢ ὀρθότερον τῆς δυσαναλογίας τῆς παραγωγῆς, ἔλλειπον αἱ κατάλληλοι εἰδικαὶ μονογραφικαὶ προεργασίαι καθὼς καὶ τὸ ἀκριβὲς καὶ συγκρίσιμον στατιστικὸν ὕλικόν. Τέλος αὐταὶ ἦσαν τμηματικαὶ ἔρευναι τοῦ φαινομένου τῆς κρίσεως καὶ ὄχι ὁλοκλήρου τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου τῆς γενέσεως. Τοῦτο ἔνεκα δὲν δύνανται νὰ ἀξιώσουν ἀπόλυτον ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν. Ἡ ἀναγωγὴ κατὰ τὰ ἄνω τῶν κρίσεων εἰς ὀρισμένα αἷτια, δὲν

Ἑλληνικὰς μετὰ τὸν ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν (1775-82), τῷ 1793, 1799, 1810, 1815, 1819. Γενικωτέρας εὐρωπαϊκὰς κρίσεις κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα μέχρι σήμερον εἶχομεν τῷ 1804, 1810, 1818, 1825, 1836, 1847, 1857, 1866 1873, 1882, 1890, 1900, 1907, 1913)14, 1920)22, 1929)30, τὴν Ἀμερικανικὴν χρηματιστηριακὴν τοῦ 1929. Ἀφ' ἐτέρου ἡ πολεμικὴ (1914)18 καὶ μεταπολεμικὴ οἰκονομία εὐρέθη πρὸ μεγάλων τοιοῦτων προβλημάτων οἰκονομικῶν μετατροπῶν: οἰκονομικῆς ἀνθρήσεως (παραγγελία διαρκούντος τοῦ πολέμου), ἐπαναστροφῆς τῆς πολεμικῆς οἰκονομίας εἰς τὴν εἰρηνικὴν (μετὰ τὴν λήξιν αὐτοῦ) καὶ προσαρμογῆς κατόπιν ταύτης πρὸς τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν. (J. Lescure, *Les crises générales et périodiques de surproduction*³ 1923' Otto Weinberger, *Konjunktur und Krisen* εἰς *Staatslexikon*⁵ (1928).

3) «Περιοδικῶς ἐνέσκηπτον κρίσεις παραγωγῆς καὶ εἰς ἑκάστην αὐτῶν ἀπελύοντο μᾶζαι ἐργατῶν. Χιλιάδες τότε προσώπων, προθύμων δι' ἐργασίαν περιήρχοντο ἄνευ ἀπασχολήσεως, ἄνευ ἄρτου τὴν χώραν, ὑπέκλυτον δὲ εἰς τοῖς ἐπαχθεῖς ὁδούς τῆς ὑπὲρ τῶν πτωχῶν προνοίας, ἡ καὶ κατέληγον εἰς τὰς φυλακάς. Αἱ οἰκογένειαι τῶν διελύοντο, αἱ θυγατέρες τῶν ὠθοῦντο πρὸς τὴν πορείαν, οἱ υἱοὶ τῶν πρὸς τὸ ἔγκλημα. (L u j o B r e n t a n o, *Eine Geschichte der wirtschaftlichen Entwicklung Englands* III A (1928), σελ. 284 καὶ ἄλλαχού πολλάκις.

ἀπεκρυσταλλώθη εἰς ἀνεγνωρισμένην καὶ γενικῶς οὕτως εἰπεῖν παραδεκτὴν ἐπιστημονικὴν ἐπίγνωσιν. Ἀναλόγως τοῦ ὕφ' ἐκάστου θεωρουμένου κυριώδους αἰτίου τῶν κρίσεων διαμορφοῦται καὶ ἡ σχετικὴ θεωρία (4). Ἐχομεν ἐπομένως παραλασσούσας ἢ καὶ τελείως ἀντιθέτους διδασκαλίας περὶ κρίσεων.

1. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν ἀγαθῶν. Ὁ Μάλθος ἀντεπροσώπευσε κατ' ἐξοχὴν τὴν σταθερῶς πλέον(5) διαμορφωθείσαν θεωρίαν τῆς ὑπερπαραγωγῆς. Ἡ περὶ τῆς ἀρμονίας διδασκαλία παρεῖδε τοῦλάχιστον τὴν σπουδαιότητα τῆς ὑπερπαραγωγῆς. Τάξις τις, κυρίως ἡ τῶν ἐργοδοτῶν, δὲν δαπανᾷ ὁλόκληρον τὸ μερίδιον αὐτῆς ἐκ τῆς διανομῆς τῶν ἀγαθῶν, ἀποταμιεύει ἐν μέρος τοῦ εἰσοδήματός της καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἀναπαραγωγικόν, διὰ τὴν ἐπέκτασιν δηλαδὴ τῶν ὑπαρχουσῶν κεφαλαιακῶν ἐγκαταστάσεων καὶ διὰ τὴν παραγωγὴν καὶ προσφορὰν εἰς τὴν ἀγορὰν νέων ἀγαθῶν ἐν δυσαναλογίᾳ πρὸς τὴν ζήτησιν. Ἡ ἐπιθυμία ἀφ' ἑτέρου τῶν ἀπορωτέρων τάξεων διὰ μεγαλυτέραν ζήτησιν ἀγαθῶν δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἔνεκα τῆς σμικρότητος τοῦ εἰσοδήματός των. Ὡς διέξοδος ἐπομένως παραμένει κατὰ τὸν Μάλθον ἡ ὑπαρξίς τάξεώς τινος μὴ παραγωγικῆς διὰ τὸ πλεόνασμα τοῦτο, ἡ δαπανῶν ἔστω καὶ μὴ παραγωγικῶν. Πάντως ὁ Μάλθος δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ὑπερπαραγωγὴν, ὡς τακτικὴν τινα ἐπανάληψιν ἐν τῇ διαδικασίᾳ τῆς παραγωγῆς. Ἡ διαταραχὴ αὕτη τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ὁ περὶ πληθυσμοῦ νόμος τοῦ Μάλθου, καίτοι δὲν μετετόπισαν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ φιλελευθέου οἰκονομικοῦ πεδίου, ὁμως προσέδωσαν πάντως ἀπαισιοδοξίαν τινὰ εἰς τὰς οἰκονομικὰς του διδασκαλίας.

Ἐπὶ τοῦ φιλελευθέρου πεδίου ὡς καὶ ὁ Μάλθος — μάλιστα ἀκραιφνέστερον — παρέμεινε καὶ ὁ Say, ἀλλ' ἀντετέθη πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μάλθου διὰ τῆς περὶ οἰκονομικῶν διεξόδων (πόρων) διδασκαλίας του. Ὑπερπαραγωγή δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ, διότι τὰ ἀγαθὰ ἀνταλλάσσονται δι' ἀγαθῶν. Τὸ μεσολαβοῦν χρῆμα παριστᾷ πάντοτε ἀντίτιμον ἀγαθοῦ τινος ἀνταλλαχθέντος. Ἡ δημιουργία ἐνὸς ἀγαθοῦ παριστᾷ εὐκαιρίαν δια-

4) Αἱ θεωρίαι περὶ κρίσεων ἐκτίθενται ἐνταῦθα ἵνα θεμελιωθῇ ἐπ' αὐτῶν ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις τῆς περὶ οἰκονομικῆς διαγνώσεως διδασκαλίας.

5) Πρὸ τοῦ Μάλθου ὁ Lauderdale (1804) εἶχε διακρίνει ἀπλῆν τινα ὑπερπαραγωγὴν. Ἡ ἐμφάνισις τῶν μηχανῶν καὶ ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας προκαλοῦν ταχυτέραν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τὴν ζήτησιν, ὅχι ὁμως ἀπόλυτον ὑπερπαραγωγὴν. Ἡ σχετικὴ αὕτη ὑπερπαραγωγή βασίζεται εἰς τὴν αὔξησιν ἀφ' ἐνὸς τῆς παραγωγῆς καὶ εἰς τὴν ἐλάττωσιν ὕφ' ἑτέρου τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν ἐργατῶν, οἵτινες διὰ τῶν μηχανικῶν ἐφευρέσεων τίθενται κατὰ μέρος ἀνεργοί. Ἡ θεωρία αὕτη ἐν τῇ περαιτέρω ἀτοκορρυφώσει της, ὥφειλε νὰ ἀνεγνώριζε τότε τὴν ὑπανάλωσιν τῶν ἐργατῶν, ἐκ τῆς μειωθείσης ἀγοραστικῆς δυνάμεώς των ὡς τὴν ἀφορμὴν τῶν κρίσεων. Τοῦτο πράγματι καὶ ἐτόνισαν κατόπιν ὁ Owen (1818) καὶ ὁ Sismondi (1819).

θέσεως ἄλλων ἀγαθῶν (6). Κάθε ἀγορὰ εἶναι συγχρόνως καὶ μία πώλησις καὶ ἀντιστρόφως· ἡ παραγωγή προκαλεῖ τὴν κατανάλωσιν, διότι οἱ παραγωγοὶ τότε μόνον παρίστανται, ὅταν θέλουν νὰ ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα αὐτῶν πρὸς ἄλλα προϊόντα. Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις ἐπομένως δὲν ἐλλείπει ποτέ (7). Καὶ δυνατόν μὲν νὰ λάβῃ χώραν μερικὴ τις ὑπερπαραγωγή εἰς ὠρισμένα ἀγαθὰ, ἡ ὁποία ὅμως θὰ ἔχῃ τὸ ἀντιστάθμισμα αὐτῆς εἰς ἀνάλογον μείωσιν τῆς παραγωγῆς εἰς ἄλλο πεδῖον. Ἡ παραγωγή γενικῶς ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν κατανάλωσιν. Οὕτως ὁ Say ἔσωσε τὴν ἰδέαν τῆς ἁρμονίας, τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ δὲ ταύτην περὶ τῶν οἰκονομικῶν διεξόδων (πόρων) ἀπεδέχθησαν πολλοὶ τῶν διασημοτέρων οἰκονομολόγων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (James Mill, Ricardo, John Stuart Mill, K. H. Rau).

Ἡ σοσιαλιστικὴ ἀντίληψις ἠρμήνευσε τὰς κρίσεις ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς ἀνίσου διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς ἐκ τούτου προερχομένης ὑπαναλώσεως τῶν ἐργατῶν. Αἱ ἐκδηλώσεις αὗται, κατὰ τὰς σοσιαλιστικὰς ἀντιλήψεις καὶ τὰς τῶν σπουδαιωτέρων μεταρρυθμιστῶν (Hertzska 1886, Flürscheim 1890), δὲν εἶναι μόνον στοιχεῖα τῆς ἐξηγήσεως τῆς ὑπερπαραγωγῆς εἰς τὴν κεφαλαιοκρατικὴν σύνθεσιν τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ μοναδικὰ αἷτια τῆς ὑπερπαραγωγῆς ταύτης. Αἱ πρόοδοι τῆς τεχνικῆς καὶ ὁ ἀχαλίνωνος ἐλευθερος ἀνταγωνισμὸς συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ δεινοπαθῇ ἡ ἐργατικὴ τάξις καὶ ἐπομένως νὰ ἐλαττωθῇ ἡ ἀγοραστικὴ αὐτῆς ἰκανότης (Owen) Ἡ δικαία κατανομή τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἐπομένως ἡ μεγαλειτέρα ἀγοραστικὴ δύναμις τῆς ἐργατικῆς ἰδίως τάξεως, δύναται νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ παραγωγῆς καὶ κατανάλωσεως. Ἐφόσον δὲν πραγματοποιεῖται τοῦτο, σημαίνει ὅτι ἡ ἐργατικὴ τάξις δὲν καταναλίσκει ὅ,τι ἔπρεπεν, ἐπομένως ἔχομεν τὴν ὑπανάλωσιν ὡς τὴν ἀφορμὴν τῶν κρίσεων (Sismondi). Ὁ Sismondi, εἰς τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς θεωρίας τῆς ὑπαναλώσεως (8), ἐφρόνει ὅτι οἱ ἔμποροι ἀναζητοῦντες εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὴν διάθεσιν τῶν πλεοναζόντων ἐμπορευμάτων τῶν καθιστοῦν ἔτι ἐπικινδυνωδεστέραν τὴν θέσιν τῶν βιομηχανιῶν τῶν. Τὸ κύριον μέλημα τῆς οἰκονομικῆς δέον νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν

6) . . . d' ou il résulte, quoique' au première aperçue cela semble un paradoxe, que c' est la production qui ouvre des débouchés (=les moyens d' écoulement, les moyens d' échange, les moyens de vente pour un produit) aux produits. (Traité d' économie politique A^s 1826, (σελ. 176).

7) Ἡ θεωρία αὕτη ἀποδεικνύει ἰσως δι' ἀπομεμονωμένην οἰκονομίαν τὸ ἀδύνατον τῆς παραγωγῆς ἐξ ἐλλείψεως ἀγοραστικῆς δυνάμεως, προκειμένης ὅμως χρηματικῆς οἰκονομίας, δυνατόν νὰ ὑπάρξουν παραγωγοί, οἱ ὅποιοι θέλουν νὰ διατηρήσουν εἰς χρῆμα τὸ ἀνταλλαγὴν προϊόν αὐτῶν. Ὡσαύτως ἡ ἔννοια τῆς μερικῆς δυσαναλογίας τῆς παραγωγῆς εἶναι ἔννοια οὐχὶ ἀδυστηρῶς ὠρισμένου περιεχομένου, ἐφόσον δὲν ἀποδεικνύεται σαφῶς—πρὸ τοῦ γεγονότος τῆς ὑπερπαραγωγῆς—ἡ δυσαναλογία αὕτη.

8) Ὁ Sismondi, ὅστις ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἢ οἱ σοσιαλισταὶ κατέχρινε τὴν ὑπάρχουσαν οἰκονομικὴν τάξιν καὶ ἐπόθησε τὴν παλαιάν καλὴν ἐποχὴν, διεμόρφωσε περαιτέρω ἐν τούτῳ τὴν θεωρίαν τοῦ Μάλθου καθὼς καὶ τὴν τοῦ Owen, ἐπολέμησε δὲ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Say καὶ Ricardo.

ισορροπίαν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως. Τὸ σύστημα ὁμως τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ εἶναι δυνατόν νὰ προκαλέσῃ ὑπερπαραγωγὴν διότι τοῦτο ἀναρχεῖται. Ἀνὲν εἶναι ἐπομένως ὀρθοῦν αἱ ἰσορροπιστικαὶ ἀντιλήψεις τῶν κλασσικῶν. Τὴν θεωρίαν τοῦ Sismondi (1819) ἔστω καὶ μὲ ἄλλην παρηλαγμένην βάσιν (αὐξήσις τῆς ἀποδοτικότητος τῆς ἐργασίας, διαρκὴς ὁμως ἐλάττωσις τοῦ ποσοστοῦ αὐτῆς ἐκ τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος), ἀπεδέχθη ὁ Rodbertus (1850), ὁ ὁποῖος συνδέσας τὴν πτωχείαν μὲ τὰς ἐμπορικὰς κρίσεις, εὗρεν οὕτω ἀδιέξοδον εἰς τὴν ὑπάρχουσαν ἔννομον οἰκονομικὴν τάξιν καὶ προέτεινε τὴν κοινοκτημοσύνην τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν παραγωγικῶν μέσων. Τέλος ὁ Hobson (1896) ἀντεπροώπησε καὶ οὗτος τὴν διδασκαλίαν ταύτην.

Ὁ Μάρξ διετύπωσεν ἀρχικῶς εἰς τὸ Κομμουνιστικὸν Μανιφέστον, συστηματικώτερον δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ «Κεφάλαιον» τὰς περὶ κρίσεων ἰδέας αὐτοῦ, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς ἀγγλικὰς συνθήκας τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ Μάρξ προσεπάθησε νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ὑπερπαραγωγὴν ἀπὸ δυσανάλογον παραγωγὴν τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων καὶ ἀπὸ τὴν σύνθεσιν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς κοινωνίας. Διότι δύναται τις βεβαίως νὰ ἀντιληφθῇ καταστροφὰς ἐκ μοιραίου λόγου ἐλλείψεως ὅχι ὁμως καὶ ἐκ τοῦ πλεονασμοῦ. Τὸ τοιοῦτον ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς νὰ ἐρευνήσωμεν τὴν διαδικασίαν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς παραγωγῆς. Ἐπομένως ὅχι μόνον οἱ Κλασσικοὶ ἀλλὰ καὶ οἱ Σοσιαλισταὶ ἀφωρμήθησαν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῆς ὑπερπαραγωγῆς, ἀλλὰ ἐνῶ οἱ πρῶτοι ἐθεώρησαν αὐτὴν ὡς παροδικόν τι φαινόμενον, οἱ σοσιαλισταὶ τὴν ἀντίκρισαν ὡς τὸν σταυρὸν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας. Τὴν οὐσίαν τῶν σκέψεων τοῦ Μάρξ κατευθύνει ἡ διδασκαλία του περὶ ἐλαττώσεως τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους. Ἡ ἀξία τῶν ἀγαθῶν ἐξαρκτάται ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς ἀπαιτουμένης δι' αὐτὰ κοινωνικῶς ἐκάστοτε ἐργασίας. Ἡ ἀξία ἐπομένως ἐνὸς ἀγαθοῦ εἶναι ἴση μὲ τὴν κοινωνικῶς ἀπαιτουμένην ἐργασίαν διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὸ ἐργάτου, σὺν τῇ δαπάνῃ τοῦ κατὰ τὴν δημιουργίαν τῆς παραγωγῆς ἀναλωθέντος κεφαλαίου. Τὸ κέρδος τοῦ ἐπιχειρηματίου προέρχεται ἐκ τῆς ὑπεραξίας, τοῦ ποσοῦ δηλαδή τῆς ἀξίας τὸ ὁποῖον ἰδιοποιεῖται ὁ ἐργοδότης ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τοῦ ἐργάτου. Ὑπάρχει ὁμως τάσις εἰς τὴν κεφαλαιοκρατικὴν κοινωνίαν πρὸς τὴν τεχνικὴν πρόοδον καὶ ἐπομένως πρὸς τὴν αὐξήσιν τῶν μηχανικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν παραγκλῶνισιν τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως. Ἐπομένως τὸ ποσοστὸν τοῦ κέρδους τοῦ ἐπιχειρηματίου τείνει πρὸς ἐλάττωσιν, (διότι αὐξάνει τὸ σταθερὸν κεφάλαιον [μηχαναί] ἐλαττοῦται δὲ τὸ μεταβλητὸν [ἐργασία]). Τὸ νέον ἐπομένως κεφάλαιον δὲν εἶναι τόσον ἀποδοτικὸν ὅσον τὸ παλαιὸν καὶ παύει πρὸς στιγμὴν νὰ ἐργάζεται. Ἡ ἀπραξία αὕτη δυσχεραίνει ἔτι τὴν θέσιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως· αὕτη ὑποβιβάζει τὸν μισθὸν τῆς, αὐξάνει τὸν χρόνον τῆς ἐργασίας τῆς, αὐξάνει τὴν ἀποδοτικότητά τῆς. Οὕτως ἀρχίζει ὕψωσίς τις πάλιν τοῦ κέρδους τοῦ ἐπιχειρηματίου. Τοῦτο καὶ ὁ προηγηθεὶς ἀχαλίνωτος ἀνταγωνισμὸς κεντῶν νῦν τὸν ἐπιχειρηματίαν νὰ αὐξήσῃ πάλιν τὰ κεφάλαια αὐτοῦ, νὰ βελ-

τιώσῃ τὰς μεθόδους τῆς ἐργασίας του καὶ νὰ αὐξήσῃ οὕτω συνολικῶς τὸ ποσοστὸν τοῦ κέρδους του. Ἀρχίζει λοιπὸν νέα πάλιν ἐπέκτασις τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, αὐξήσις αὐτῆς, μείωσις τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ συνέχισις τοῦ αὐτοῦ ὡς ἀνωτέρω φαύλου κύκλου. Οὕτως ἡ διδασκαλία τοῦ Μάρξ ἐξηγεῖ τὴν ὑπερπαραγωγὴν ἀπὸ τὴν ἀσυμμετρίαν τῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μὲ τὴν κεφαλαιοκρατικὴν κοινωνίαν, ἔνεκα τῆς ὑπαναλώσεως. Συνδέει ἐπομένως ὁ Μάρξ τὴν ἀσυμμετρίαν τῆς παραγωγῆς μὲ τὴν περὶ ὑπαναλώσεως διδασκαλίαν τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς τὴν ἀφορμὴν.

Ὁ Tugan-Baranowsky (9) εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχὴν (1894) ἐπεχείρησε νὰ διαμορφώσῃ περαιτέρω τὴν διδασκαλίαν περὶ δυσαναλογίας (10) τῆς παραγωγῆς. Οὗτος θεωρεῖ τὴν προσπάθειάν του ὡς ἔνωσιν τῆς διδασκαλίας τῆς κλασικῆς σχολῆς καὶ τῆς μαρξικῆς ἐξηγήσεως περὶ τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς ἀνανεώσεως τοῦ κεφαλαίου. Κατ' αὐτὸν τὸ προέχον εἰς τὴν ἀφορμὴν τῶν κρίσεων εἶναι ἡ δυσαναλογία ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν διαφορῶν κλάδων τῆς παραγωγῆς, ἐξ ἧς προέρχονται αἱ διαταραχαί. Ὡσαύτως ὁ Tugan-Baranowsky ἀποδέχεται μετὰ τοῦ Μάρξ τὴν περιοδικότητα τῶν κρίσεων καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα σημεῖα ἐφάπτεται τῶν σοσιαλιστικῶν ἀντιλήψεων.

Καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Α. Αftalion διδομένη ἐρμηνεῖα τῶν κρίσεων φαίνεται νὰ ἀφῖνῃ ἀνεξήγητον (11) τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν προώθησιν. Οὗτος δὲν ἀφορμᾶται ἀπὸ τὰς κεφαλαιακὰς ἐγκαταστάσεις καὶ τὴν κατανάλωσιν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν παραγωγὴν καὶ τὰς τιμὰς. Ἡ γενικὴ ὑποκεφαλαίωσις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑφέσεως, ἡ ὁποία κρατεῖ τὴν προσφορὰν ἀγαθῶν καταναλώσεως κάτω τῆς

9) Studien zur Theorie der Handelskrisen in England. (Γερμανιστὶ 1901). Ἀπὸ νεομαρξικῆς ὀπείψεως ἡρμήνευσαν τὰς κρίσεις ἡ R. Luxemburg καὶ R. Hilferding καθὼς καὶ ὁ ῥώσος N. Bucharin, (Die Oekonomie der Transformationsperiode. Hamburg 1922).

10) Αἱ διάφοραι θεωρίαι τῆς ὑπερπαραγωγῆς καταλήγουσιν κυρίως εἰς θεωρίας δυσαναλογίας τῆς παραγωγῆς, δυσαναλογίας δηλαδὴ τῶν ὡς κανονικῶν εἰς ὠρισμένους κλάδους τῆς παραγωγῆς θεωρουμένων ἀναλογιῶν (καὶ οἱ τῆς ποσοτικῆς θεωρίας ὁπαδοὶ καταλήγουσιν εἰς δυσαναλογίαν καὶ αὐτοὶ μεταξὺ τῆς ποσότητος τοῦ χρήματος καὶ τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν). Οὕτως π. χ. οἱ Quesnay, James Mill, I. B. Say ἀντεπροσώπουν γενικὴν τινα δυσαναλογίαν μεταξὺ παραγωγῆς καὶ ζητήσεως. Ὁ Sismondi, Rodbertus, Marx, Tugan-Baranowski δυσαναλογίαν μεταξὺ ποσότητος παραγωγῆς καὶ ἡλαττωμένης ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν μαζῶν. Ὁ Cassel δυσαναλογίαν μεταξὺ τῆς ἀθροίσεως κεφαλαίου καὶ τῆς πρὸς τοῦτο ἀνάγκης. Βλ. E. H. Vogel, Die Theorie des volkswirtschaftlichen Entwicklungsprozesses und ihre Fortbildung durch eine evolutionäre Konjunkturtheorie (Jahrb. f. N. & St. Töhr. 128) 1928.

11) Αὐστηρὴν κριτικὴν ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ἐκτιθεμένης θεωρίας τοῦ Α. Αftalion ἤσκησεν ὁ J. Lescure. Τὴν θεωρίαν τοῦ Αftalion δὲν ἀποδέχονται γενικῶς οὔτε ὁ Clément Colson οὔτε ὁ Ch. Gide. Βλ. περιεκτικὴν ἐκθεσιν τῆς ἐν Γαλλίᾳ θεωρητικῆς οἰκονομικῆς κινήσεως ὑπὸ Gaetan Piron εἰς Die Wirtschaftstheorie der Gegenwart I, (1927).

ζητήσεω, γίνεται άφορμή τής άνθήσεως καθώς ή ύπερπαραγωγή τών έτοιμών προϊόντων γίνεται άφορμή πτώσεως τών τιμών και τής ύφέσεως. 'Η έκ τής μικράς προσφοράς προκαλουμένη ύψωσις τών τιμών συνεπάγεται επέκτασιν τής παραγωγής άναπαραγωγικών άγαθών. 'Η μακρά όμως διάρκει τής έπεκτάσεως τών παραγωγικών επιχειρήσεων συντελεί εις τό νά έξυψοῦνται διαρκώς κατά τό διάμεσον χρονικόν τουτο διάστημα αί τιμαί τών άγαθών καταναλώσεως και νά προκαλοῦν μεγαλυτέρας πάντοτε έπενδύσεις. Καθ' ήν στιγμήν νυν ή έπεκταθείσα παραγωγική μηχανή άρχίζει τέλος νά παράγη έν πλήρη λειτουργία, τότε ύπερβαίνει πάλιν ή προσφορά άγαθών καταναλώσεως τήν ζήτησιν αὐτῶν ένεκα τής έν τῷ μεταξυ συντελεσθείσης ύπερκεφαλαιώσεως. 'Η κρίσις έκρήγνυται τότε και όδηγεί εις τόν περιορισμόν τής παραγωγής μέχρις ότου έπαναρχήσῃ εκ νέου ή άνω κυκλοφορία πάλιν. 'Επομένως τήν κυκλοφορίαν τών έναλλαγών έθεμελίωσεν ή κεφαλαιοκρατική τεχνική. 'Ο ιδιάζων χαρακτηρ της είναι ή επιμήκυνσις τής διαδικασίας τής παραγωγής, ή όποία καθιστᾷ αδύνατον έγκαιρον προσαρμογήν τών τιμών και οὕτω και τό όρθόν μέτρον τής έπεκτάσεως τών έγκαταστάσεων.

2. Ἀπό τής πλεονείας τοῦ χρήματος. 'Η ποσοτική θεωρία και ή διδασκαλία τής κυκλοφοριακῆς άρχῆς (Currency Principle) (12) φρονοῦν ότι ή ύψωσις τών τιμών προκαλεῖ πάσας τάς λοιπὰς εκδηλώσεις τής οικονομικῆς ζωῆς, ένῳ ή ίδια είναι πάλιν συνέπεια τής αύξήσεως τής κυκλοφορίας τοῦ χρήματος. Αύξανούσης τής ποσότητος τοῦ χρήματος, παραμενουσών άμεταβλήτων τών λοιπῶν συνθηκῶν, ύποβιβάζεται ή αξία αὐτοῦ και αί τιμαί όλων τών έμπορευμάτων ύψοῦνται (13). Τό ζήτημα σχετίζεται άφ' ενός μέν με τήν παραγωγήν τών πολυτίμων μετάλλων άφ' έτέρου δέ με τήν άκάλυπτον πιστωτικήν κυκλοφορίαν. 'Επομένως κάθε άνθησις, κάθε κερδοσκοπία, κάθε κρίσις προκαλεῖται διά πολλαπλασιασμοῦ τής κυκλοφορίας τοῦ χρήματος (14). 'Οπαδοί τής διδασκαλίας ταύτης έπηρεζαν οί Hume, Ricardo, J. Stuart Mill (15), Newmark, K. Wicksell και μέχρι ση-

12) Βλ. Ν. Μπακοπούλου, Περί Εκδοτικῶν Τραπεζῶν 1920, σελ. 138.

13) Διάφοροι γνώμαι ύπάρχουν άν ή ύψωσις λαμβάνει χώραν κατά τήν αὐτήν σχέσιν πρός τήν αύξησιν τοῦ χρήματος και άν όλαι αί τιμαί συγχρόνως με τήν διακύμανσιν τών ποσοτήτων τοῦ χρήματος, αλλάσσουν και μεταξύ των.

14) 'Ὡς αντίκρουσις τής γνώμης ταύτης φέρεται ότι ή αύξησις τών κυκλοφοριακῶν μέσων λαμβάνει χώραν συνεπεία αύξηθείσης ήδη συναλλαγῆς άγαθών, και ως όρος διά τήν πραγματοποίησιν της. 'Ο Tooke άφ' έτέρου διά μακρῶν στατιστικῶν σειρῶν απέδειξεν ότι πολλῶν οίκονομικῶν άνθήσεων δέν προηγῆθη ύπερμεγέθους αύξησις τραπεζογραμματίων και ότι ή κυκλοφορία αὐτῶν δέν ήτο άφορμή κρίσεων.

15) 'Ο Stuart Mill, όπαδός τής Currency principle, άντεπροσώπευε τήν παραλλαγήν ότι ύπάρχει τάσις όπως ή πρόσοδος τοῦ κεφαλαίου κατέρχεται εις έλάχιστόν τι μέτρον. Τουτο λαμβάνει χώρα εκ τοῦ γεγονότος ότι μετά σειράν μακρῶν όμάλων έτών συναθροίζονται κεφάλαια, τά όποία βαθμυδόν δέν άποφέρουν τόσον πολύ όσον πρότερον. 'Η μικρά άπόδοσις αὐτῶν κάμνει τοὺς επιχειρηματίας νά άρέσκωνται εις τολ-

μείου τινὸς ὁ Sombart καθὼς καὶ Τραπεζίται ὡς ὁ Lord Overstone, Normann. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι καὶ ἄλλοι (Tooke, Rathenau) ἐθεώρησαν ὡς ἀφορμὴν τῆς κρίσεως τὴν κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς διαδρομῆς τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου παρατηρουμένην στενότητα χρήματος, προσερχομένην συχνάκις ἐκ τῆς ἀλογίστου μετατροπῆς βραχυπροθέσμων εἰς μακροπρόθεσμα κεφάλαια. Ἡ θεωρία αὕτη εἶναι ἡ ἄρχονσα εἰς τὴν Ἀγγλοσαξωνικὴν ἐπιστήμην (ἀλλὰ καὶ Γερμανοὶ Hahn, (16) Mises, Budge, Stucken) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία ἐν τῇ ἐξηγήσει αὐτῆς τῶν κρίσεων ἀποκλίνει πρὸς τὴν πλειονὰν τῶν ἀγαθῶν, (εἴτε ἐκ τῶν ὀρων τῆς παραγωγῆς εἴτε ἐκ τῶν τῆς καταναλώσεως).

3. Ἐνεκα ἐσοδείαζων ἢ καιρικῶν διακυμάνσεων.— Ἡ διδασκαλία αὕτη φρονεῖ ὅτι ἀφορμὴ τῶν κρίσεων εἶναι αἱ ἀφορίαι (17). Ἀντιπρόσωποι τῆς θεωρίας ταύτης ὑπῆρξαν ὁ Clément Juglar, ὁ Jevons καὶ εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ὁ E. Brückner (1899) διὰ τῶν περὶ κλιματολογικῶν διακυμάνσεων διατριβῶν του. Καίτοι δὲ ἴσως νὰ ἐπιδροῦν αἱ ἀτυχεῖς ἐσοδεῖαι ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιδράσεως ταύτης εἶναι ἀκαθόριστος. Οὔτε ἐξάγεται σύμπτωσις καὶ διαρκὴς παρακολούθησις ἐσοδείων καὶ οἰκονομικῶν ἐναλλαγῶν.

Ὁ Jevons (18) μετὰ ἄλλου παλαιότερου συγγραφέως (John Mills) καταλήξας ἐκ τῶν ἄνω λόγων εἰς τὴν περιοδικότητα τῶν κρίσεων, ὑπέλαβε δεκαετὴ διάρκειαν αὐτῶν καὶ παρέστησε τὸν κύκλον τοῦτον ὡς ἑξῆς:

1 2. καὶ 3. Ἔτος	4. 5. καὶ 6. Ἔτος	7. καὶ 8. Ἔτος	9. Ἔτος	10. Ἔτος
Καχεκτικὸν ἐμπόριον	Ὑγιὲς ἐμπόριον	Πυρετῶδες ἐμπόριον	Ἐποχὴ ἰδρύσεων	Κατάρρευσις

μήματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀπέφερον μεγάλα κέρδη. Ἡ κερδοσκοπία λοιπὸν ἐντείνεται καὶ ἐκ ταύτης προέρχονται καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ἄθροισις κεφαλαίων καὶ οὕτως ἐξ ἀρχῆς.

16) Bl. L. A 1 b. H a h n, Grundprinzipien der monetären Konjunkturtheorie. (Schr. d. V. f. Sozialpolitik τόμ. 173 II) 1928, πρὸς δὲ Fritz Burchar dt, Entwicklungsgeschichte der monetären Konjunkturtheorie. (Weltw. Archiv τόμ. 28) 1928.

(17) Ἀντιστρόφως ὁ G. Cassel θεωρεῖ ὅτι ἡ παραγωγή τῶν ἀγαθῶν εἶναι μόνον συνέπεια, ὅχι δὲ τὸ αἶτιον τῶν οἰκονομικῶν ἐναλλαγῶν, τούτου δὲ ἔνεκα ἀποκλείει τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν ὡς μὴ εὐρίσκαμένην εἰς ἄμμεσον σχέσιν μὲ τὰς οἰκονομικὰς ἐναλλαγάς.

(18) Ὁ Jevons προσεπάθησε νὰ ἐξηγήσῃ τὰς οἰκονομικὰς ἐναλλαγὰς ἀπὸ τὴν περιοδικότητα τῶν κηλίδων τοῦ ἡλίου. Εὗρε μάλιστα περιέργως πῶς μεγάλην σύμπτωσιν τοῦ μέσου χρονικοῦ διαστήματος τῶν κρίσεων (10.446) ἔτη πρὸς τὴν περιδρομὴν τῶν κηλίδων τοῦ ἡλίου (10,45 ἔτη).

Καίτοι δὲ δὲν ἀποδέχεται τὸν τύπον τοῦτον σχηματικῶς, διότι δυνατὸν νὰ ἐμφανισθοῦν καὶ μικρότεραι (9, 8 ἔτων) περίοδοι, εἴτε καὶ χρονικὰ διαστήματα φάσεων διάφορα τῶν ἄνω, ὅμως ἐν εἶναι βέβαιον καὶ ἀξιοπερίεργον, ὅτι ἡ κατάρρευσις τοῦ οἰκοδομήματος λαμβάνει πάντοτε χώραν εἰς τὸ τέλος, παρὰ τὴν εἰρήνην, πόλεμον, ἢ ἄλλας ἐπιρροάς.

Ὁ Jevons λοιπὸν πρῶτος δίδει ἐνταῦθα νύξιν ὀλοκληρωτικῆς συλλήψεως καὶ συσχετίσεως τῆς κρίσεως μὲ τὴν προηγηθεῖσαν κατάστασιν.

4. Νεώτεραι ὀλοκληρωτικαὶ ψυχολογικαὶ θεωρίαι. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μάρξ καὶ Jevons μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰώνος μας δὲν σημειοῦνται σοβαραὶ πρόοδοι εἰς τὴν θεωρητικὴν ἔρευναν τῶν κρίσεων (19).

Κατὰ τὴν καμπὴν τοῦ αἰώνος μας ὅμως ἐπῆλθε σοβαρὰ κρίσις, ἡ ὁποία ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς λεπτομερεστέρας σχετικὰς ἐρεῦνας ἐν Γερμανίᾳ μὲν εἰς τὸ Verein für Sozialpolitik διὰ τὰ γερμανικὰ πράγματα, εἰς ἄλλας δὲ χώρας εἰς μεμονωμένους ἐπιστήμονας, ἰδίως διὰ τὰς ἀγγλικὰς κρίσεις. Ἡ πρόοδος τῶν περὶ κρίσεων ἐργασιῶν τούτων, ἐνέκειτο εἰς τὸ ὅτι αὐταὶ ἀρχίζουν, νὰ ἀφορμῶνται ἀπὸ τὴν νύξιν ἐκείνην τοῦ Mills, νὰ ἐξετάζουν ὅχι πλέον μεμονωμένως τὴν κατάστασιν τῆς κρίσεως ἀλλὰ καὶ τὴν προηγηθεῖσαν αὐτῆς οἰκονομικὴν συγκυρίαν. Ἐν Γερμανίᾳ π.χ. ἦλθον εἰς φῶς πολλαὶ ἐργασίαι περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως αὐτῆς κατὰ τὸ διάστημα 1890—1900, οὕτως ὥστε ἐφωτισθήσαν βαθύτερον τὰ αἷτια τῆς ἐπακολουθησάσης κρίσεως καὶ διευορφώθη ἡ κατὰ τὸν Herkner, ὀργανικὴ περὶ κρίσεων διδασκαλία. Ἅλλοτερον χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῶν θεωριῶν τούτων εἶναι ὅτι κατὰ τὴν γενικὴν σύλληψιν τούτων καὶ ἀνάλυσιν τῆς ὅλης διαδικασίας τῆς παραγωγῆς συνερευνῶνται καὶ αἱ ἐπὶ πᾶσι τῶν ψυχικῶν διαθέσεων, ἰδίως ἡ αἰσιοδοξία ἢ ἀπαισιοδοξία τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Οὕτως προήχθη ὀργανικῶς ἐκ τῶν ἑνδον τῆς μιᾶς καταστάσεως ἡ ἐπομένη καὶ συνυφάνθησαν πλέον εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς καὶ αἱ ἀνθρώπινοι ὁρμαί.

Αἱ ἐργασίαι ἰδίως τοῦ Spiethoff ἀπετέλεσαν ἐν προκειμένῳ τὴν συνδετικὴν γέφυραν τῶν παλαιῶν καὶ νέων συλλήψεων διὰ τὰς οἰκονομικὰς μετατροπὰς (20). Ὁ Spiethoff ἐπρόσεξεν ἰδίως τὴν περίοδον τῆς ἀνθήσεως

(19) Ἔργα τινὰ ὡς τὸ τοῦ Max Wirth, Geschichte der Handelskrisen 1882 ἠρξέσθησαν ἀπλῶς εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν λαβουσῶν χώρων κρίσεων καὶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς διαδρομῆς των, ἀναλόγως τῶν ἀντιπροσωπευομένων ἐκάστοτε κοινωνικοπολιτικῶν θεωριῶν.

(20) Μὲ τὸ ζήτημα τῶν κρίσεων (ἐναλλασσομένων καταστάσεων [Wechselagen] ἐναλλαγῶν ὡς τὰς ἀποκαλεῖ ὁ Spiethoff) ἡσχολήθη οὗτος ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰώνος μας (Vorbemerkungen zu einer Theorie der Überproduktion εἰς Schmollers Jahrbuch 1902 κλπ.) ὀλοκλήρωσε δὲ τὰς ἐργασίας του ταύτας εἰς τὸ λίαν ἀδρομερὲς περὶ κρίσεων ἄρθρον αὐτοῦ (Krisen) τῆς 4ης ἐκδόσεως τοῦ H. d. St. (1925). Ὁ Spiethoff προσπαθεῖ ἐνταῦθα ἀπὸ ἐνὸς μόνου συμπτώματος — τῆς παραγωγῆς τοῦ σιδήρου —

εἰς τὸν κύκλον τῆς οικονομικῆς γενέσεως. Ἡ μεγάλη ὑψώσις εἶναι τὸ ἀφύσικον εἰς τὴν οικονομικὴν ζωὴν, ἡ ὑφῆσις εἶναι συνέπεια τῆς ὑψώσεως καὶ φυσικωτέρα πῶς κατάστασις εἰς τὴν οικονομικὴν ζωὴν. Ἡ διδασκαλία τοῦ Spiethoff προσπαθεῖ ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιμελοῦς καθορισμοῦ καὶ ἀναλύσεως τῆς οικονομικῆς ἐξελίξεως νὰ ἐξηγήσῃ ἐκ τῶν ἔνδον αὐτῆς τὰ αἷτια τῶν ἐναλλασσομένων καταστάσεων. Ἡ διαδρομὴ τῆς ἀνθήσεως καὶ ὁ τερματισμὸς αὐτῆς εἰς τὴν κρίσιν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἱστορικῶς ἐναλλασσουσῶν διαρρυθμίσεων ἐν τῇ ἐκμεταλλεύσει τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐκ τοῦ θυμικοῦ τῶν συμμετεχόντων ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἀναπηδοῦν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οικονομίας καὶ τῶν στοιχείων αὐτῆς ἀποκαλεῖ τὴν περὶ ἐναλλαγῶν διδασκαλίαν τοῦ ἐνδοδυναμικῆς. (*Inkräftige Wechsellenlehre*).

Ἡ οικονομικὴ ζωὴ καὶ πρὸ τῆς κεφαλαιοκρατικῆς ἐποχῆς δὲν διέρρεε ὁμοιομόρφως καὶ ἄνευ διαταχῶν. Αἱ ἐναλλαγαὶ ὅμως ἐκείναι, αἱ εὐτυχεῖς δηλαδὴ καὶ αἱ δυστυχεῖς περίοδοι, εἶχον πρὸ παντὸς αἷτια ἐξωγενῆ (φυσικὰ γεγονότα, διακυμάνσεις τῶν ἐσοδῶν (21), πολέμους, ἐπιδημίας διαταραχὰς εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν πολυτίμων μετάλλων, μεταστροφὰς κεντρικῶν συγκοινωνιακῶν ἀρτηριῶν, μεταβολὰς εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν οικονομικῶν κλπ.) καὶ δὲν ἐλάμβανον χώραν τόσον συχνὰ καὶ σχεδὸν ρυθμικά. Τὰ αἷτια ταῦτα ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερον σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λειτουργοῦντα, προσετέθησαν ὅμως καὶ ἄλλα ἐνδοδυναμικά τῆς ἐλευθέρως συναλλακτικῆς κεφαλαιοκρατικῆς οικονομίας, διότι μόνον αὕτη μέχρι σήμερον διατηρήθη κατὰ βραχυτέρα καὶ ἰσόχρονα σχετικῶς διαστήματα. Τὸ πρῶτον τοιοῦτον στοιχεῖον εἶναι ὁ ἀνθρώπος καὶ αἱ ὁρμαὶ του. Αἱ οικονομικαὶ ὁρμαὶ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν κεφαλαιοκρατικὴν ἐποχὴν διεμορφώθησαν ζωηρότεραι καὶ κατέστη γενικωτέρα ἢ τάσις τοῦ κέρδους. Τὸ πνεῦμα τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ ἀνεπήδησεν ἐκ τῆς ἐποχῆς. Οὕτω διεμορφώθησαν διαθέσεις διὰ παρατόλους οικονομικὰς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ὀδηγοῦν εἰς ἀποτυχίας, ἐξ ὧν γεννᾶται πάλιν ὁ φόβος διὰ τὸ μέλλον καὶ ἡ ἀπάμβλυνσις τῆς πρὸς τολμηρὰν ἐπιχειρηματικότητα διαθέσεως. Τὸ τελευταῖον αἷτιον τῆς ἀνθήσεως εἶναι τι ψυχικόν, ὄχι οικονομικόν. Τὸ ἐνστικτον τοῦ κέρδους ἦτο ἄλλοτε διάφορον τοῦ σημερινοῦ καὶ εἰς τὸ μέλλον ἴσως μεταβληθῇ πάλιν.

Αἱ διαφοραὶ αὗται ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἡθικὰς ἀντιλήψεις περὶ τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς, ἀποτελοῦν τὴν μίαν σειρὰν τῶν αἰτίων τῆς ἱστορικῆς γενέσεως τῶν ἐναλλασσουσῶν καταστάσεων. Οὕτως ἡ οικονομικὴ διαδρομὴ προσέλαβε κυματοειδῆ κίνησιν. Ὡς δεύτερον στοιχεῖον τῶν ἐναλλαγῶν τούτων εἶναι ἡ κεφαλαιοκρατικὴ παραγωγὴ. Αὕτη ἔνεκεν ἀφθόνως κατὰ βού-

νὰ διακρίνῃ τὴν ὅλην ἐξέλιξιν τῶν ἐναλλασσομένων καταστάσεων καὶ τοῦτο εἶναι ἴσως τὸ ἀσθενέστερον σημεῖον τῆς αὐστηρᾶς ἐννοιολογικῆς κριτικῆς ἐργασίας του.

(21) Βλ. καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐνυπνίων τοῦ Φαραὼ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ ἑπὶ τὰ ἔτη ἔρχονται εὐθηνία πολλὴ ἐν πάσῃ γῇ Αἰγύπτου. Ἦξει δὲ ἐπὶ τὰ ἔτη λιμοῦ μετὰ ταῦτα καὶ ἐπλήσονται τῆς πλησμονῆς τῆς ἐσομένης ἐν ὅλῃ Αἰγύπτῳ καὶ ἀναλώσει ὁ λιμὸς τὴν γῆν. Γενέσεως ΜΑ 29/30

λῃσιν ἀναπαραγομένων πρώτων ὑλῶν ἐπολλαπλασίασε τὴν παραγωγὴν, εὔρε πρὸς τοῦτο διαθεσίμους ἐργατικὰς χεῖρας καὶ ὠθήθη ὑπερμέτρως ἀπὸ τὰς ἀλληλοδιαδόχους ἐφευρέσεις. Τὸ πεδῖον τῆς δριάσεως τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ ἀφ' ἐτέρου δὲν περιωρίσθη, διότι πρὸς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην βαδίζουν βαθμηδὸν καὶ αἱ νέαι οἰκονομίαι, αἱ ἀνεπηρέαστοι εἰσέτι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο. Οὕτως ἡ κεφαλαιοκρατικὴ παραγωγή λαμβάνει διαρκῶς ὠθήσεις πρὸς νέας προόδους. Τὸ τρίτον στοιχεῖον εἶναι ἡ ἐλευθέρα χρηματικὴ κυκλοφορία ἐν τῇ ἀγορᾷ. Αὕτη δημιουργεῖ τὴν δυνατότητα —διὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς μετατοπίσεως ἐργατικῶν δυνάμεων, τῆς ἐλευθερίας τῶν συναλλαγῶν καὶ ἐπαγγελμάτων— τῆς συσσωρεύσεως μεγάλων κεφαλαίων καὶ μαζῶν ἐργατικῶν. Ἡ εὐχερὴς αὕτη δυνατότης τῆς ἐπεκτάσεως παρουσιάζει κατὰ τοὺς παροξυσμοὺς αὐτῆς δυσχερείας ἐν τῇ χαλιναγωγίῃ. Ἡ ἄνισος διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος συντελεῖ εἰς τὸ νὰ αὐξάνεται τὸ κεφάλαιον καὶ νὰ συντελῇ εἰς ἐποχὰς ἀνθίσεως εἰς τὴν ὑπερπαραγωγὴν ἐμμέσων (ἀναπαραγωγικῶν ἄλλων) ἀγαθῶν, εἰς ἐποχὰς δὲ ἀπραξίας εἰς τὴν μείωσιν τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν πολλῶν. Ἡ ἐποικοδόμησις δὲ πάντων τούτων ἐπὶ τοῦ χρήματος, ἀπεργάζεται ὅπως, ἡ εἰς τὴν φύσιν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν ἐμφωλεύουσα, ὑπερπαραγωγή, μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς στάσιν ἐμπορικὴν, εἰς ἀπρασίαν. Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ σημερινὸν περιβάλλον αὐτοῦ εἶναι ἀφ' ἐτέρου τελείως προσηρμοσμένα ἐπὶ οἰκονομικοῦ τόνου. Ὅλαι αἱ δυνατότητες οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως ἄνευ ὁρίων, εὐνοοῦνται ὑπὸ τῆς νεωτέρας οἰκονομικῆς συνθέσεως. Οὕτως ἡ ὑπερκεφαλαίωσις, ἡ συσσώρευσις δηλαδὴ ἀναπαραγωγικῶν ἀγαθῶν—ἥτις δὲν λάμβάνει χώραν διὰ περισσευμάτων ἐκ τοῦ εἰσοδήματος, ἀλλὰ ἐκ κεφαλαίου—γίνεται ἀφορμὴ καὶ στήριγμα τῆς ἀνθίσεως. Ἐνῷ δὲ ἡ σημερινὴ οἰκονομία μᾶς παρέχει ὅλους τοὺς ἐπιθυμητοὺς ὅρους διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Κεφαλαιοκρατικοῦ πνεύματος, δὲν μᾶς παρέσχεν ἀφ' ἐτέρου καὶ προστατευτικὰ μέσα κατὰ τῶν δυσμενῶν συνεπειῶν τῆς ὑπερκεφαλαίωσεως ταύτης. Ἡ κανονικὴ ἐπομένως κατάστασις τῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι οὔτε ἡ ἀνθις οὔτε ἡ ἀπραξία, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἡ κρίσις. Τὸ κανονικὸν τῆς ἐλευθέρας χρηματικῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ διαδρομὴ αὐτῆς δι' ἐναλλασσομένων καταστάσεων.

Ἡ διαδρομὴ αὕτη ἔχει τὰς ἀσυμφόρους συνεπείας τῆς, ἡ κυριωτέρα τῶν ὁποίων εἶναι—ἡ ἀδυναμία τῆς κεφαλαιοκρατικῆς συναλλακτικῆς οἰκονομίας—ἡ ὑπερπαραγωγή ἔχει ὅμως καὶ τὰ πλεονεκτήματά τῆς. Ἄνευ τῶν ἐναλλαγῶν τούτων δύσκολον θὰ ἔκεντῶτο ὁ ἄνθρωπος πρὸς ἀνωτέραν οἰκονομικὴν σκέψιν. Ἡ ἀνθις παριστᾷ τὸ εὐχάριστον κίνητρον πρὸς τὴν πρόοδον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπραξία τὴν ἐφευρετικὴν μάλιστα τῆς ἀνάγκης. Ἡ ἀνθις διακρίνεται τῆς ἀπραξίας διὰ τῆς μεγάλης ἐντάσεως ὅλων τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων ἐν τῇ παραγωγῇ, διὰ τῆς γενικῆς εὐεξίας, ἡ ὁποία μάλιστα δύναται νὰ ἀντικατοπτρισθῇ καὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν γάμων καὶ γεννήσεων. Κατὰ τὴν ἀπραξίαν τοῦναντίον ἀργεῖ μέρος τῶν παραγωγικῶν ἀνθρώπων καὶ ὑλικῶν δυνάμεων.

Παρά τὴν αὔξησιν ἀγαθῶν τῆς ἀμέσου καταναλώσεως κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀνθήσεως ἔχομεν κατ' αὐτὴν ὡσαύτως σπουδαίαν ἐπέκτασιν τῶν παραγωγικῶν κεφαλαίων καὶ τῶν προσοδοφόρων ἀγαθῶν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλην διαφορὰν μεταξὺ τῆς ἀνθήσεως καὶ τῆς ἀκραξίας ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην σπουδαῖαι ποσότητες ἀγαθῶν ἐμμέσων ἐξάγονται εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ δὴ κάτω τῆς πραγματικῆς αὐτῶν ἀξίας, ἐνῷ τοῦναντίον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνθήσεως τὰ ἀναπαραγωγικὰ ταῦτα ἀγαθὰ παραμένουν διὰ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν. Οὕτως ἄλματῶδως προάγονται κατὰ τὴν ἀνθῆσιν αἱ ἀναπαραγωγικαὶ ἀγαθῶν ἐγκαταστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ μακρὸν χρόνον θὰ ἐξυπηρετοῦν τὴν οἰκονομίαν. Ἡ ἀνθῆσις βοηθεῖ τοὺς κερδαιωτέρους εἰς τὸ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν πλήρως τὰς εὐμενεῖς οἰκονομικὰς συνθήκας καὶ νὰ ὑπερφαλαγγίσουν ἐκείνους, οἵτινες ἦσαν συνειθισμένοι μὲ τὴν παλαιότεραν καὶ ἡρεμωτέραν ἐξέλιξιν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην θὰ λάβουν βεβαίως χώραν ἀμφίβολοι καὶ ἐσφαλμένοι κερδοσκοπικαὶ ἐπενδύσεις, τὸ τοιοῦτον ὅμως ἀποτελεῖ τὴν σκιὰν μόνον τοῦ φωτός. Αἱ φαντασιώδεις συλλήψεις περιέχουν ἐνίοτε πολλὰ χρήσιμα, τὰ ὁποῖα εἰς ἐποχὰς ἡσυχυῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιχειρηθοῦν. Μία τῶν σπουδαιότερων ἀνακαλύψεων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἡ τῶν σιδηροδρόμων, συνετελέσθη εἰς τοιαύτην ἐποχὴν κερδοσκοπικῆς ἀνθήσεως. Ἡ παραιτέρω δὲ ἐξάπλωσις αὐτῶν δὲν ὠφείλετο εἰς λελογισμένους πάντοτε ὑπολογισμοὺς ἀλλὰ καὶ εἰς πλάνας. Οἱ ἰδρυταὶ τῶν δὲν ὑπῆρξαν ἀγαθοεργοὶ δημιουργοί, ἀλλὰ πολλάκις ἐγωπαθεῖς καὶ ἀλόγιστοι κερδοσκόποι. Αἱ ἡπειρωτικαὶ μικταὶ ἰδρυτικαί, κερδοσκοπικαὶ κλπ. Τράπεζαι ἰδρύθησαν διὰ τῶν σφαλμάτων τῶν ἀδελφῶν Pereire καὶ κατὰ τὴν κερδοσκοπικὴν ἐποχὴν τοῦ 1850—60. «Ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἱστορία τῆς πλάνης δὲν συνεγράφησαν ἀκόμη, τοῦτο ὅμως δυνάμεθα ἤδη νὰ εἴπωμεν, ὅτι δὲν εἶναι κάθε πλάνη μοιραῖόν τι οὔτε ζημία. Πολλὰ ἀφ' ὧν πρὸς στιγμὴν ἐθεωρήθησαν ὡς σφάλματα ἀπεδείχθησαν κατόπιν ὡς ὠδήσεις πρὸς μεγάλα ἔργα». Αἱ οὐτοπίαί τῆς χθὲς διαμορφοῦνται εἰς πραγματικότητας τῆς σήμερον.

Ὅπως ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ πεδίου μέγα μέρος σπουδαίων βελτιώσεων εἰς τὸν τρόπον τῆς διαβιώσεως τῶν ἐργατῶν ἐπραγματοποιήθησαν κατ' ἐποχὰς ἀνθήσεων. Ἐπιχειρηματῖαι ἀγωνιζόμενοι οἱ ἴδιοι τὸν ἀγῶνα τῆς ὑπάρξεως, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ κύμουν γενναίας παραχωρήσεις πρὸς τοὺς ἐργάτας. Ὡσαύτως ἐργάται διαγκωνιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους διὰ ἐργασίαν δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιτύχουν βελτιώσεις μισθῶν καὶ περικοπὰς διαρκείας τῆς ἐργασίας. Κατὰ τὰς ἐποχὰς ἀνθήσεων ἐπραγματοποιήθησαν πάντοτε αἱ βελτιώσεις τῶν συνθηκῶν τῆς ἐργασίας παρ' ὅλην δὲ τὴν ἀβαρίαν τὴν ὁποίαν δυνατόν αὐταὶ νὰ ὑποστοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς οἰκονομικῆς ὑφέσεως, ὅμως κάθε ἀνθῆσις εὗρισκε τὴν ἐργατικὴν τάξιν ὑπὸ καλυτέρους ὁροῦς τῆς προηγουμένης αὐτῆς.

Ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκραξίας συμβάλλει ὡσαύτως εἰς τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον. Βεβαίως διὰ τὰ καθ' ἕκαστον ἄτομα εἶναι ἐποχὴ δυσχερῶν ἀγώνων

καὶ φροντίδων, διὰ τὴν ὅλην ὁμῶς οἰκονομίαν εἶναι ἐποχὴ προσαρμογῆς καὶ θεμελιώσεως. Κατ' αὐτὴν ἐκκαθαρίζονται τρόπον τινὰ αἱ τελευταῖαι ἀμφίβολοι συνέπειαι τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνθήσεως καὶ τίθενται αἱ βάσεις διὰ τὴν μέλλουσαν πάλιν πρόοδον.

Πολλαὶ ἐξοικονομοῦσαι ἐφευρέσεις καὶ ἂν λάβουν χώραν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνθήσεως, ὁμῶς ἐξαπλοῦνται καὶ ἐπιβάλλονται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑφέσεως. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνθήσεως ἡ ἐντατικὴ ζήτησις συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἐργάζωνται καὶ ὀπισθοδρομικαὶ ἐκμεταλλεύσεις, τοῦτο ὁμῶς δὲν εἶναι δυνατόν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑφέσεως. Ἐλλειψις ζητήσεως καὶ χαμηλαὶ τιμαὶ ἀναζητοῦν τὰς τελειοτέρας καὶ οἰκονομικωτέρας ἐκμεταλλεύσεις. Ἡ ἐποχὴ τῆς ἀπραξίας ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἐξοικονόμησιν καὶ τοῦ τελευταίου ὀβολοῦ. Καὶ τοὺς φύσει ὀκνηροὺς τὴν σκέψιν καὶ καθυστερημένους ἐπιχειρηματίας κεντᾷ πρὸς τὴν πρόοδον ἡ ἀνάγκη ἐνῷ ὑποβοηθεῖ τοὺς ἰσχυροὺς τὴν θέλησιν νὰ ἐκκαθαρίσουν διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ πλήρως τὸ πεδίον. Καὶ ἴσως μὲν νὰ μὴ λαμβάνουν χώραν ὑψιπετεῖς ἐφευρέσεις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ὑφέσεως, αἱ μικραὶ ὁμῶς καὶ λεπτολόγοι τελειοποιήσεις ἐξικονοῦνται εἰς τὸ ὑπατον αὐτῶν σημεῖον κατ' αὐτὴν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐπιδρᾷ ἐφ' ἡμῶν ψυχικῶς καὶ πνευματικῶς. Φερόμεθα οὕτως εἰπεῖν ἐκ ταύτης πρὸς ἀνωτέραν οἰκονομικὴν σκέψιν, ζητοῦμεν ἐν ἐπιγνώσει τὴν βελτίωσιν, ἐξαναγκάζομεν ἡμᾶς αὐτοὺς πρὸς ροδινότερον μέλλον. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη ἀποκορυφοῦται εἰς τὴν προσφορωτέραν πρὸς τοῦτο ἐποχὴν, τὴν τῆς ἀνθήσεως, βάσιν ὁμῶς ἔχει τὴν πλουσίαν πνευματικὴν κληρονομίαν τὴν ὁποίαν ἐφεύρεν ἡ συναλλακτικὴ στασιμότης. Οὕτως ἀποδεικνύονται αἱ ἐναλλαγαὶ αὗται τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ὥς ὁ μοχλὸς τῆς προόδου, ὥς τὸ ἰσχυρότερον μέσον τὸ ὁποῖον ἐκβιάζει τὸν ἄνθρωπον πρὸς συστηματικὴν καὶ λελογισμένην οἰκονομικὴν σκέψιν καὶ δρᾷσιν.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐναλλαγῶν τούτων ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς διαθέσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιθυμίας αὐτοῦ πρὸς οἰκονομικὴν ἐπικράτησιν δὲν ἔχουν ἀκόμη τονισθῇ ὅσον ἔπρεπεν. Πάντως τοῦτο δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι νέος τύπος ψυχικοῦ καὶ νευρώδους οἰκονομικοῦ ἀνθρώπου προήχθη ἐντεῦθεν, ὁ ὁποῖος ὑπολογίζει διαρκῶς καὶ τὸ ἐλάχιστον πλεονέκτημα, ὁ ὁποῖος ἀποφασίζει συντόμως καὶ ὁ ὁποῖος τύπος συνετέλεσεν εἰς τὴν ὅλην σημερινὴν νέαν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν καὶ ἰδίως εἰς δύο χαρακτηριστικά της: τὴν μεγάλην ἐκμετάλλευσιν καὶ τὴν δυνατότητα τῆς ἀνόδου ἐν τῶν κατωτέρων πρὸς τὰς ἀνωτέρας τάξεις. Τὰ Συνδικάτα, Καρτέλλα καὶ Τράστ εἶναι γεννήματα τῆς ἀνάγκης τῆς ἐποχῆς τῆς ἀπραξίας. Ἄν δὲ περιοριστικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων ὑποδύονται εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν σπουδαιότητά τινα διὰ τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν, τότε αἱ οἰκονομικαὶ ἐναλλαγαὶ συνετέλεσαν ἐξόχως δι' αὐτάς. Διότι αἱ ἐναλλαγαὶ συντελοῦν ἐξόχως εἰς τὸ νὰ σχηματίζονται ταχέως μεγάλαι περιουσίαι, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστρέφονται ὡσαύτως. Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις εἶναι καταδικασμέναι νὰ παραμένουν κἀσαι προκειμένης ἡσυχου οἰκονομικῆς διαδρομῆς, αἱ ἐναλλαγαὶ εἶναι καὶ

ἐνταῦθα ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀκινήσιας καὶ τοῦ ἀμετατοπίστου. Ἡ διαδρομὴ τῶν οἰκονομικῶν ἐναλλαγῶν ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἐποχὰς εἰς τὰς ὁποίας ἐπικρατεῖ ἡ οἰκονομικὴ γραμμή. Ἡ αὕξησις τοῦ πλούτου δὲν δύναται νὰ εὕρῃ δραστηκωτέρας μορφὰς ἐξελίξεως, καίτοι καὶ ἐνταῦθα ἐπέρχεται κορεσμός (22) ἢ καὶ νευρικὴ ἐξάντλησις. Ὅπως δὲ συμβαίνει τοῦτο μὲ τὰ καθ' ἑκαστονᾶτομα οὕτω καὶ μὲ τοὺς λαοὺς; Ἴσως σὺν τῷ χρόνῳ τὰ οἰκονομικὰ ἐλατήρια παρὰσχουν τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς ἄλλα: θρησκευτικά, καλλιτεχνικά κλπ. Πάντως αἱ οἰκονομικαὶ περίοδοι τῶν λαῶν χειμάζονται ὑπὸ τῶν οἰκονομικῶν ἐναλλαγῶν. Εἰς τὸν οἰκονομικὸν διαγωνισμόν οἱ λαοὶ ἐκείνοι προηγούνται, εἰς τοὺς ὁποίους αἱ ἐναλλαγαὶ αὐταὶ τῶν οἰκονομικῶν καταστάσεων, ἐπομένων καὶ αἱ κρίσεις, παρουσιάζονται ὀξύτερον καὶ σαφέστερον. Οἱ μὴ ἀνεπτυγμένοι πλουτολογικῶς λαοὶ δὲν ἐξίχθησαν ἀκόμη εἰς τὴν βαθμίδα ταύτην τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ πλούτου. Μὲ τὴν σειρὰν τῶν θὰ ἔλθουν καὶ οὗτοι καθ' ἣν στιγμήν οἱ ὑπερβάντες τὴν βαθμίδα ταύτην ἴσως δὲν θὰ ὑπολογίζον πλεόν ἐπὶ τοιαύτης ἀκαθέκτου ἐξελίξεως (23)

3. Προσπάθειαι συστηματικῆς κατατάξεως τῶν Κρίσεων.

Αἱ κρίσεις ἐμφανίζονται ὑπὸ λίαν διαφόρους μορφάς, ἑκτασιν καὶ ἐλατήρια. Ἐχομεν κρίσεις ἀγροτικάς, βιομηχανικάς, ἐμπορικάς, χρηματιστηριακάς κλπ. καθὼς κρίσεις ἐκτεινομένας εἰς τμήμα ἢ τμήματα μιᾶς οἰκονομίας ἢ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἐθνικὴν ἢ παγκόσμιον οἰκονομίαν ἔχομεν κρίσεις συνήθεις βραχυτέρας διαρκείας καὶ κρίσεις ἐκτάκτους μακροτέρας διαρκείας κλπ. Τὰ ἐλατήρια αὐτῶν εἶναι δυνατόν νὰ εὑρίσκωνται εἰς διάφορα πεδία: τῆς παραγωγῆς, κυκλοφορίας (ἀγορὰ χρήματος ἢ χρεωγράφων) ἢ καὶ τῆς διανομῆς. Τέλος τὰ αἷτια αὐτῶν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἐνδογενῆ (ἐνδοδυναμικά) ἢ ἐξωγενῆ. Ἡ τοιαύτη ποικιλία μορφῶν καὶ ἐλατηρίων σὺν τῇ ἐκ τῆς χρονικῆς ἐξελίξεως μετατροπῇ τῆς οἰκονομίας, συνετελεῖ εἰς τὸ νὰ μὴ παρουσιάσῃ τελείαν ὁμοιότητα σχεδὸν οὐδεμία κρίσις πρὸς τὴν ἄλλην, παρ' ὅλην τὴν περιοδικὴν ἐπανάληψιν αὐτῶν.

Διὰ νὰ ἔχῃ τις ὅμως τοῦλάχιστον γενικὴν τινα εἰκόνα τῶν κρίσεων, κατεβλήθησαν πολλαὶ προσπάθειαι συστηματικῆς κατατάξεως αὐτῶν κα-

22) Μεγάλαι οἰκογένειαι ἐπιχειρηματιῶν δὲν προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν πέραν ὥρισμένων πινῶν γενεῶν· μετὰ ταῦτα τρέπονται αὐταὶ εἰς ἄλλα πεδία ἐπιστημονικά, καλλιτεχνικά, πολιτικῆς, διαδέχονται δὲ αὐτάς ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου ἄλλαι.

23) Καὶ ὁ Sombart, ὁ ὁποῖος ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν συγχρόνων ἢ καὶ γενικῶς τῶν ἀπὸ τοῦ Μάρξ οἰκονομολόγων, συνέλαβε καὶ ἐφιλοσόφησε τὸ ὅλον σύμπλεγμα τῶν κεφαλαιοκρατικῶν προβλημάτων, εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ἡ ἐπέκτασις τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ εἰς τὰς κεφαλαιοκρατικὰς χώρας εὑρίσκεται εἰς τὸ τέρας της. Τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τοὺς φυσικοὺς λεγομένους λαοὺς. Σχετικὰς διαφωνίας βλ. εἰς Christian Eckert, *Ansichten des Kapitalismus*. (Weltw. Archiv τόμ. 29) 1929.

θόσον ἀφορᾷ εἰς τὸ εἶδος ἢ τὰ αἰτία των. Ἐκάστη τούτων ἐξετάζουσα τὰς κρίσεις ἀπὸ ἐνὸς ὠρισμένου κριτηρίου, προσπαθεῖ νὰ ἀναγάγῃ αὐτὰς εἰς σύστημά τι, τοῦ ὁποίου δεσπάζει τὸ κατὰ τὰ ἄνω ὡς βάσις τεθὲν κριτήριον. Ὁ Menton Bouniatan ἀφορμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς τοπικότητος διακρίνει τὰ ἐξῆς εἶδη κρίσεων. I. γενικὰς οἰκονομικὰς κρίσεις καί, II. Εἰδικὰς οἰκονομικὰς κρίσεις. Αἱ Εἰδικαὶ οἰκονομικαὶ κρίσεις ὑποδιαίρουνται πάλιν.

1. Εἰς κρίσεις κυκλοφοριακὰς (α. χρηματικὰς, β. πιστωτικὰς).

2. Εἰς κρίσεις ἐμπορικὰς (α. ἐμπορευμάτων, β. χρεωγράφων).

3. Εἰς κρίσεις παραγωγικὰς (α. βιομηχανικὰς, β. ἀγροτικὰς).

Ὁ Werner Sombart ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ αἰτιώδους λόγου αὐτῶν διακρίνει:

I. Κρίσεις ἐκ προσωπικῶν αἰτίων. II. Κρίσεις ἐκ φυσικῶν αἰτίων.

III. Κρίσεις ἐκ κοινωνικῶν αἰτίων. Τὰς τελευταίας ταύτας ὑποδιαίρει πάλιν εἰς:

1. Κρίσεις ἰδιωτικῆς οἰκονομίας.

2. κρίσεις δημοσιονομικὰς.

3. κρίσεις τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Αἱ τελευταῖαι πάλιν ὑποδιαίρουνται εἰς:

A) Ἀπλᾶς κρίσεις διαθέσεως προϊόντων.

B) Κεφαλαιακὰς κρίσεις: α) πρωτογενεῖς κεφαλαιακὰς, β) δευτερογενεῖς κεφαλαιακὰς (αα) ἐμπορικὰς ββ) παραγωγικὰς).

Ὁ Sprietheff ἐυσυστηματοποίησε παλαιότεραν του διαίρεσιν εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν ἐργασίαν του ὡς ἐξῆς:

Τὴν Κρίσιν ὀρίζει οὗτος, ὡς τὸ βραχὺ ἐκείνο χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ὑπὸ ἐκδηλώσεις αἰφνιδιαστικὰς καὶ ἀποτόμους κρίνεται ἡ μεταστροφή νοσηρᾶς τινος οἰκονομικῆς καταστάσεως. Ἡ νοσηρὰ κατάστασις διαμορφοῦται διὰ τῆς κερδοσκοπικῆς ὑπερεντάσεως τῆς πίστεως, αἱ δὲ ἀποτομοὶ ἐκδηλώσεις εἶναι ἡ ἀναστολὴ κάθε πίστεως καὶ αἱ ἀναστολαὶ πληρωμῶν καὶ πτωχεύσεις. Τὰ τελευταῖα ταῦτα γεγονότα ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς ὑπὸ στενωτέραν ἔννοιαν πιστωτικῆς κρίσεως, ἡ ὁποία συνεκρήγνυται πάντοτε μετὰ τῶν ἄλλων μορφῶν τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων. Πᾶσαι αἱ κατωτέρω μνημονευθησόμεναι κρίσεις δὲν εἶναι νοηταὶ ἄνευ πιστωτικῆς κρίσεως, καθὼς καὶ αὕτη πάντοτε συνδέεται μετὰ μιᾶς τοῦλάχιστον ἐξ αὐτῶν. Αἱ τοιαῦται κρίσεις εἶναι κρίσεις κερδοσκοπικαὶ μὲ κύριον περιεχόμενον τὴν διαμόρφωσιν τῶν τιμῶν, Αὗται ὑποδιαίρουνται εἰς κρίσεις χρηματιστηριακὰς (χρηματογράφων) καὶ εἰς κρίσεις ἐμπορικὰς. Ἄλλου εἶδους κρίσεις ἔχομεν τὰς ἰδρυτικὰς. Κύριον περιεχόμενον τούτων εἶναι ἡ, ἐπὶ ἐσφαλμένων χρηματοδοτικῶν καὶ παραγωγικῶν δεδομένων, ἰδρύσις νέων ἐπιχειρήσεων. Τέλος τρίτον εἶδος κρίσεων ἔχομεν τὰς κεφαλαιακὰς. Ἐνταῦθα ἡ κερδοσκοπία ὑπερτιμᾷ τὰ ὑπάρχοντα εἰς μίαν οἰκονομίαν διαθέσιμα κεφάλαια καὶ ἀπεκδύεται εἰς παρατόλμους νέας ἐκδόσεις καὶ ἐπεκτάσεις ἐκμεταλλεύσεων.

Ὁ Rörke (1) διήρσεσεν τὴν ὅλην συγκυριακὴν ἐξέλιξιν (Konjunktur) ἐπὶ τῇ βάσει τριῶν ἀπόψεων ἐκτάσεως, διαρκείας, αἰτίων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκτάσεως ἔχομεν ὀλικὰς ἢ μερικὰς συγκυρίας· ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαρκείας βραχυκυμάντους ἢ μακροκυμάντους συγκυρίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αἰτίων συγκυρίας ἐξ ἐξογενῶν ἢ ἐξ ἐνδογενῶν αἰτίων.

Νεωτέρα τις ἔκθεσις (2) τέλος τῶν περὶ κρίσεων θεωριῶν ἀπὸ νεο-ρωμαντικῶν (οὐνιβερσαλιστικῶν) ἀντιλήψεων ἐπηρεαζομένη ἀνάγει αὐτὰς εἰς αἷτια δυσαναλογίας τῆς παραγωγῆς, αἷτια χρηματικὰ καὶ αἷτια φυσικὰ ἢ ψυχολογικά.

Κατὰ ταῦτα αἱ ἀντιλήψεις τῶν κλασσικῶν, τῶν ἐδαφομεταρρυθμιστῶν κλπ. ὑπάγονται εἰς τὰς θεωρίας περὶ δυσαναλογίας τῆς παραγωγῆς, αἱ ἀντιλήψεις τῆς σχολῆς τῆς κυκλοφοριακῆς ἀρχῆς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἄλλων (Mises, Hahn, Budge) ὑπάγονται εἰς τὰς χρηματικὰς περὶ κρίσεων θεωρίας, αἱ ἀντιλήψεις τοῦ Jevons, Juglar, Hexter (3), Spiethoff, Schumpeter, Rörke κλπ. εἰς τὰς ἐκ φυσικῶν, δημογραφικῶν, ἢ ψυχολογικῶν αἰτίων.

II. Τὸ πρόβλημα. Ἡ ἀνέλιξις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς

4. Ὁλοκληρωτικὴ ἔρευνα τῆς οἰκονομικῆς ἀνεξέλιξεως.

Ἡ παλαιότερα περὶ κρίσεων διδασκαλία ἡσχολεῖτο κυρίως εἴτε μὲ τὸ ποσοτικὸν θεώρημα εἴτε μὲ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ὑπερπαραγωγῆς ἢ ὀρθότερον τῆς δυσαναλογίας τῆς παραγωγῆς κλπ. (βλ. ἄνωτ. σελ. 8), δὲν ἐπρόσεχε δὲ εἰς τὰ προηγηθέντα τῆς δυσαναλογίας τῆς παραγωγῆς αἷτια, δὲν ἡρεῖνα ἐπομένως ὀλόκληρον τὴν οἰκονομικὴν διαδικασίαν τῆς ἀνεξέλιξεως. Ἡ περὶ κρίσεων συζήτησις αὕτη, ἤρχισε ζωηρῶς μετὰ τὴν προσπάθειαν τοῦ Say νὰ συνδέσῃ τὸ φαινόμενον, τῆς κατ' αὐτὸν τὸ πολὺν προσκαίρου δυσαναλογίας τῆς παραγωγῆς, μὲ τὴν ἀνάλυσιν τῆς λειτουργίας τῆς ἀγορᾶς, διὰ τῆς περὶ ἐμπορικῶν

1) Die Konjunktur 1922, σελ. 16.

2) Walter Heinrich, Grundlagen einer universalistischen Krisenlehre 1928. Ἡ γερμανικὴ ἐπιστῆμη σεμνύνεται ὅτι διὰ τῆς ὀργανικῆς αὐτῆς ὀλοκληρωτικῆς ἀντιλήψεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς (A. Müller), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μηχανοφυσικὴν κλασσικὴν, συνετέλεσεν εἰς τὴν διαλεύκανσιν τῶν αἰτίων τῶν κρίσεων. Ἡ ἀντίληψις αὕτη ἐτόνισεν τὴν ἀνάγκην τοῦ λεγομένου ἀνθρωπίνου ἰσοζυγίου ἐν τῇ οἰκονομίᾳ. Βλ. O. Weinberger, Konjunktur und Krisen εἰς Staatslexikon⁴ 1928.

3) Ὁ M. B. Hexter εἰς τὸ ἔργον του Social Consequence of Business Cycles 1925 στηριζόμενον ἐπὶ τῶν στατιστικῶν ἐρευνῶν (γεννήσεις, θάνατοι νεογενήτων, θνησιμότης, γάμοι, διαζύγια κλπ.) τῆς πόλεως Βοστώνης κατὰ τὰ ἔτη 1900—1921, προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρῃ αἰτιώδη συνάφειαν μετὰ τῶν διακυμάνσεων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ τῶν διακυμάνσεων τῶν δημογραφικῶν ἐκδηλώσεων. Βλ. F. Zizek, Eine neue Krisentheorie auf statistischer Grundlage. (Jahrbücher für N. und St. τόμ. 126) 1927.

πόρων θεωρίας του (1). Ὁ Marx ἐπεχείρησε βραδύτερον νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον τῶν κρίσεων ὁρμηθεὶς ἀπὸ τὴν περὶ ἀξίας διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐπρόσβλεπε δὲ μέχρι σημείου τινὸς τὴν ὅλην κυκλοφορίαν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Ὡσαύτως ὁ John Mills καὶ ὁ Jevons μᾶς ἔδωσαν νύξεις τινὰς ὁλοκληρωτικῆς συλλήψεως τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας. Οὕτως ἤρχισε νὰ κατανοῇται ὅτι ἡ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τῶν κρίσεων ἐμπεριείχετο εἰς γενικωτέραν διδασκαλίαν, ἡ ὁποία ὤφειλε νὰ ἐρμηνεύσῃ αἰτιωδῶς τὴν ὅλην διαδρομὴν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ νὰ ἀναλύσῃ τὰ καθ' ἕκαστον τμήματα αὐτῆς ἐν τῇ αἰτιοκρατουμένῃ κυκλοφορίᾳ των. Ἡ ἐπίγνωσις τῶν περιπλοκῶν ἀλληλεξαρτήσεων, ἡ ἀνάλυσις καὶ ἔρευνα τῶν αἰτίων αὐτῶν προϋπέθετε συλλογὴν γεγονότων ἐπὶ τῇ βάσει καθωρισμένου σχεδίου καὶ μεγάλου καταμερισμοῦ ἐργασίας. Αἱ τοιαῦται ἔρευναι ὅμως καὶ τὸ δι' αὐτὰς ἀπαιτούμενον ἐπιστημονικὸν ὕλικὸν δὲν ὑπῆρχον, τούτου δὲ ἕνεκα καὶ αἱ εἰς αὐτὸ τὸ τμήμα τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, τὴν κρίσιν, ἀναφερόμενάι ἀρκεταὶ ἐργασίαι ἐπαρουσίασαν μᾶλλον ἀληθοφανῇ πικρὰ πραγματικὰ ἐξαγόμενα. Θεωρία Κρίσεων κατὰ τὸν Böhm-Bawerk δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ οὐδέποτε εἰς ἔρευναν χωριστοῦ τινος τμήματος τῶν κοινωνικοοικονομικῶν φαινομένων, ἂν θέλῃ νὰ μὴ εἶναι διλετταντισμός. Αὕτη ὀφείλει νὰ ἀποτελέσῃ τὸ τελευταῖον ἢ προτελευταῖον κεφάλαιον γεγραμμένου ἢ ἀγράφου κοινωνικοοικονομικοῦ συστήματος, τὸν ὥριμον καρπὸν τῆς ἐπιγνώσεως συναπασῶν τῶν κοινωνικοοικονομικῶν λειτουργιῶν καὶ τῆς ἀλληλεπιδρωμένης συνεξαρτήσεώς των. Ὁ προσανατολισμὸς πρὸς τοιαύτην συνθετικὴν ὁλοκληρωτικὴν σύλληψιν εἶναι τὸ *sine qua non* τῆς ἐξηγήσεως τῶν κρίσεων, διότι δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ τμήμα τι ὅλου τινός, ἄνευ συσχετίσεώς του πρὸς τὸ ὅλον τοῦτο. Δὲν ἐξετάζεται λοιπὸν μεμονωμένως πλέον ἐν οἰονδήποτε στοιχείῳ ἀγορᾶς (τιμῇ, ἀγοραστικῇ δυνάμει, κυκλοφοροῦσα ποσότης χρήματος), ἀλλὰ ἡ σχέσις πλείστων ὄσων ἐκδηλώσεων αὐτῆς (σχέσις βιομηχανικῶν καὶ ἀγροτικῶν προϊόντων, παραγωγικῶν καὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, χονδρικῶν καὶ λιανικῶν τιμῶν, σχέσις ποσότητος καὶ τιμῶν εἰς μίαν σφαῖραν παραγωγῆς, σχέσεις ὀριζοντίως καὶ καθέτως συνδεομένων ἀγορῶν, σχέσεις ἀγορᾶς κεφαλαίων καὶ παραγωγῆς μέσων ἀναπαραγωγικῶν ἀγαθῶν, σχέσις βραχυπροθέσμων καὶ μακροπροθέσμων πιστώσεων, μετοχῶν καὶ ἐθνικῶν χρεωγράφων μισθοῦ καὶ κέρδους). Ὅταν δὲ τέλος ἡ ἀμερικανικὴ στατιστικὴ ἐμπειρικὴ ἔρευνα ἐφθασεν εἰς τὸ λίαν εὐχάριστον σημεῖον, ὥστε διὰ τῆς ἐρεῦνης τῶν στατιστικῶν σειρῶν τῶν ὡς ἄνω καὶ ἄλλων ἐκδηλώσεων νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν κατάρτισιν τῶν οἰκονομικῶν βαρομέτρων, τότε πλέον ἐθεωρήθη γεγονὸς ἡ ἀποτελεσματικὴ σύνδεσις θεωρίας

(1) Ernest Teilhac, *L'œuvre économique de Jean Baptist Say*. 1927.

καὶ πράξεως διὰ τὴν ὁποίαν ἀπὸ γενεῶν πολλῶν εἶχεν ἐργασθῇ ἡ οἰκονομικὴ ἔρευνα (2).

Τὴν συνδυετικὴν γέφυραν τῶν παλαιότερων τμηματικῶν πρὸς τὰς νεωτέρας ὀλοκληρωτικὰς ἐρεῖνας ἐπετέλεσε τὸ ἔργον τοῦ Clément Juglar (3). Τοῦτο παρ' ὅλον τὸν πρακτικὸν μᾶλλον ἢ θεωρητικὸν χαρακτῆρα του καὶ τὴν σκοτεινὴν διατύπωσίν του (4) ἐνεωτέρισε κατὰ τοῦτο: ὅτι διέκρινε σαφῶς τὰς φάσεις τῆς Ἀνθήσεως, Κρίσεως καὶ Ἐκκαθαρίσεως (Période prospère, - de Crise, - de Liquidation) (ἰδίως τὰς δύο τελευταίας), ἠρεύνησε τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας εἰς περίοδον αἰῶνος, καὶ τέλος κατέδειξε κυριαρχούμενον οἰκονομικῶς τὸν αἰῶνα ἀπὸ τὴν νομοτελῇ ταύτην κυκλοφορίαν. «Le développement régulier de la richesse des nations n' a pas lieu sans douleur et sans résistance. Dans les crises tout s' arrête pour un temps; le corps social paraît paralysée; mais c' est n' est qu' une torpeur passagère, prélude de plus belles destinées, en un mot, c' est une liquidation générale»... Les crises comme les maladies, paraissent une des conditions de l' existence des sociétés où le commerce et l' industrie dominent. On peut les prévoir, les adoucir, s' en préserver jusqu' à un certain point, faciliter la reprise des affaires; mais les supprimer c' est ce qui jusqu' ici, malgré les combinaisons les plus diverces, n' a été donné à personne. Proposer un remède à notre tour, quant nous reconaissions le peu d' efficacité de ceux des autres, n' était pas possible, d' autant que leur évolution naturelle rétablit l' équilibre et prépare un sol ferme sur lequel on peut s' appuyer sans crainte pour parcourir une nouvelle période». Οὕτως ὁ Juglar μετετόπισε τὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῆς κρίσεως εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ὅλης συγκυρίας. Διὰ τὴν ὁποίαν δὲν προχωρεῖ ἡ γραμμὴ τῆς ἐξελίξεως σταθερῶς, ἀλλὰ μὲ ἀναδρομὰς, οὕτως ὥστε ἐνάστην ἄνοδον νὰ ἀκολουθῇ περίοδος τις ἐκκαθαρίσεως μετὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ὁποίας φερόμεθα πάλιν πρὸς νέαν περίοδον εὐτυχίας (5).

2) Adolf Lowe, Wie ist Konjunkturtheorie überhaupt möglich? Weltwirt. Archiv τόμ. 24) 1926.

3) Des crises commerciales et de leur retour périodique en France, en Angleterre et aux États-Unis. Πρώτη ἔκδοσις 1880, δευτέρα 1889. (Mémoire couronné par l' Institut).

4) Ὁ Spiethoff χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς ἐπίγονον τοῦ Tooke, ὃχι δὲ τῶν φιλοσόφων οἰκονομολόγων Sismondi, Μάλθου, Say, Μάρξ. Κριτικὸν σημείωμα τῶν παλαιότερων περὶ κρίσεων ἔργων καὶ ἱστοριῶν εὕρισκε τις εἰς Sombart (Der moderne Kapitalismus II 1 (1922) σελ. 213. Οὗτος ἀποδίδει μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὰ ἔργα τῶν ἐκάστοτε ἐποχῶν (τὰ γραφέντα δηλαδὴ συγχρόνως μὲ τὰς κρίσεις), παρὰ εἰς τὴν κατὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν ἱστορικὴν οἰκονομικὴν φιλολογίαν. Βλ. ὡσαύτως καὶ G. S c h m o l l e r, Grundriss II' (1928) σελ. 531 ἑξῆς, ὅπου ἀκόμη πολυπληθεστέρα βιβλιογραφία.

5) Πρὸβλ. καὶ τὰ Ἀριστοτελικά: «Φασὶ γὰρ κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κίνησιν ἔχόντων φυσικὴν καὶ γένεσιν καὶ φθοράν». (Φυσικῆς ἀκροά-

Ἡ ἀμέσως ἐπακολουθήσασα φιλολογία (Max Wirth) μέχρι καὶ τοῦ Bergmann (6) δὲν συνέλαβε περαιτέρω θεωρητικῶς τὸ πρόβλημα. Ἐδέησε νὰ παρέλθῃ πλέον τῆς μιᾶς γενεᾶς διὰ νὰ γεννηθῇ ἡ ὀργανικὴ περὶ κρίσεων διδασκαλία, ὡς τὴν ἐχαρακτήρισεν ὁ Herkner. Ὡς κλασσικαὶ ἐν προκειμένῳ θεωροῦνται αἱ ἀπὸ τὰς ἀρχάς τοῦ αἰῶνός μας σχετικαὶ ἔρευναι (7) τοῦ Spiethoff, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς περὶ ἐναλλασσομένων καταστάσεων (Wechselagen) διδασκαλίας του-ἀνεξαρτήτως τῆς εἰδικωτέρας ἀντιλήψεως αὐτοῦ περὶ τῆς στενῆς συμπτωματικῆς σχέσεως γενικῶς τῶν ἐναλλαγῶν μετὰ τῆς παραγωγῆς τοῦ σιδήρου-συνεσχέτισεν αἰτιωδῶς τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς ἐξελίξεως καὶ προόδου τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας. Ὁ Spiethoff ἡρμήνευσεν ὅλας τὰς οἰκονομικὰς ἐκδηλώσεις τῶν ἐναλλαγῶν (8) τούτων, ὡς ἀνωτέρω (σελὶς 14) λεπτομερῶς εἶδομεν, ἐν σινδυασμῷ πρὸς τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἀγαθῶν. Οὕτως ἐξελίχθημεν ἀπὸ τῆς, ἐπὶ τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων στηριζομένης κλασσικῆς μερικῆς ἐρμηνείας τῶν κρίσεων, εἰς τὴν θεωρίαν τῆς δυναμικότητος τοῦ οἰκονομικοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνεται διὰ τοιαύτας στατικὰς ἰσορροπιστικὰς τάσεις. Τὴν αἰτιώδη συνάφειαν τῶν κινήσεων τούτων προσπαθοῦμεν νῦν νὰ συλλάβωμεν συμπτωματικῶς, δι' ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβεστέρων, πληρεστέρων καὶ καταλληλοτέρων στατιστικῶν δεδομένων, ἐπιστημονικῶς διατεταγμένων. Μεγάλην ὠθησιν εἰς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην ἔδωσαν καὶ αἱ πρωτοτύπως ἐν προκειμένῳ-ἀλλὰ μὲ ἀφαντίστους δι' εὖρω-

σεως Δ.223β 24). «Κύκλω φαρὲν περιηλυθέναι τὴν γένεσιν διὰ τὸ πάλιν ἀνακάμπτειν» (Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς Β. 1033α 5). «Ὡπερ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐκάστου τῶν ἄστρον φορᾶ κύκλος τις ἐστί, τί κωλύει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν φθαρτῶν τοιαύτην εἶναι, ὥστε πάλιν ταῦτα γίνεσθαι καὶ φθεῖρεσθαι; καθάπερ καὶ φασὶ κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα». (Προβλημάτων ιε 3, 916α 24.)

·6) H. v. Bergmann, Geschichte der nationalökonomischen Krisentheorien 1895. Τὸ ἔργον τοῦ Paul Zimmermann, Das Krisenproblem in der neueren nationalökonomischen Literatur. Halberstadt 1927, παριστᾷ συνέχειάν τινα τοῦ προμνημονευθέντος ἔργου τοῦ Bergmann.

7) Τελεωτικὴν ἐπεξεργασίαν ἔσχον αὐταὶ εἰς τὸ περὶ κρίσεων ἄρθρον αὐτοῦ εἰς τὸ H. d. St.⁴ (1925), ὅπου καὶ αἱ παλαιότεραι σχετικαὶ ἐργασίαι του. Εἰς τὴν συστηματικὴν κατάταξιν τῶν αἰτίων τῶν κρίσεων ἀκολουθεῖ ὁ Spiethoff τὴν παλαιότεραν διάκρισιν τοῦ Bergmann, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὐτε νεωτέρα τις ἔρευνα τοῦ Walter Heinrich βλ. σελ. 2, σημ. 21) δὲν ἠδυνήθη πολὺ νὰ ἀπομακρυνθῇ. Βλ. κρίσεις τοῦ Schumpeter περὶ τῆς ἐργασίας ταύτης τοῦ Spiethoff ἐνθ' ἀν. σελ. 320.

8) Αἱ κατὰ τὸν Spiethoff ἐναλλαγαὶ εἶναι Stockung-Aufschwung-Krise ὑποδιαιρούμεναι εἰς 6 βαθμίδας (βλ. καὶ ἀνωτ. σελ.). Κατὰ τὸ Γερμανικὸν Ἰνστιτούτον ἐρευνῆς τῶν οἰκονομικῶν συγκυριῶν ἔχομεν 4 φάσεις: Depression-Aufschwung-Hochspannung-Krisis. Τὸ Ἰνστιτούτον Harvard διακρίνει: Depression-Recovery-Business-Prosperity-Financial Strain-Industrial Crisis. Ἡ ποικιλία αὕτη τῶν διαφάσεων στηρίζεται ἐπὶ τῶν διαφορῶν σημείων, τὰ ὁποῖα λαμβάνονται ὡς ἀφετηρίαι τῆς διαδρομῆς τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας.

παϊκᾶς ἀντιλήψεις δαπάνας—διεξαχθεῖσαι στατιστικαὶ ἀμερικανικαὶ ἐργασίαι, περὶ ὧν κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος.

Οὕτω τὸ συγκυριακὸν πρόβλημα ἀνελλίσσεται εἰς τὴν νομοτελεῇ συσχετῶσιν πάντων τῶν ποσοτικῶς καθοριζομένων συντελεστῶν τῆς ἐκάστοτε καταστάσεως τῆς ἀγορᾶς, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀλλεπάλληλον ἀκολουθίαν τῶν φάσεων τῆς ἀγορᾶς. Διακρίνομεν λοιπὸν πλέον σαφῶς πόσον συμπίπτει τὸ πρόβλημα τοῦτο, μετὰ τοῦ προβλήματος τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν (9).

5. 'Η «διακύμανσις» ἢ αἱ «ἐναλλαγαι» τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.

Ἡ ἀνάλυσις ὁλοκλήρου τῆς διαδρομῆς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς παρουσιάζει κυματοειδῆ κίνησιν (*Wellenbewegung*) (1). Ἡ κίνησις αὕτη προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀστάθειαν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὅποιος καθημερινῶς παρουσιάζεται κατὰ βούλησιν παραγωγὸς ἢ καταναλωτὴς καὶ ἀπὸ τὴν ἀβεβαιότητα τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Οὕτω λαμβάνει χώραν διαρκῆς ἐναλλαγὴ τῶν ἀναγκῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν ὁμως δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν εὐχερέστερον ἴσως ἀπὸ τὴν παρουσιαζομένην εἰς αὐτὴν ρυθμοτελείαν, παρὰ ἀπὸ τὴν ἄνω ἀστάθειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς φύσεως. Ἡ ρυθμοτελεία αὕτη παρουσιάζεται—παρὰ τὴν ἀναλόγως τῆς διαθέσεως ἐκάστου διαμόρφωσιν τῆς καταναλώσεως—ἀπὸ τὰς ὁμοίας ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς ἡθῆς καὶ τὰς ἔθιμα, ἀπὸ τὰς λοιπὰς συνήθειας ἀνάγκας τοῦ πολιτισμοῦ ἢ ἐκ κείρας βεβαιουμένη συμμετρία αὕτη ἀποτελεῖ τὴν βάσιν παντὸς οἰκονομικοῦ ὑπολογισμοῦ. Οὕτως ὑπολογίζεται περὶ τοῦ ἢ προσφορά πρὸς τὴν ζήτησιν, ἢ παραγωγή πρὸς τὴν κατανάλωσιν, ἢ ἀπασχόλησις τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἢ ὅποια καὶ αὕτη δὲν ἀλλάσσει σπουδαίως ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Ἀποκαθίσταται λοιπὸν προσαρμογὴ εἰς τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς πρὸς τὰς ἀνάγκας, καθόσον δὲ λαμβάνει χώραν ἀπόκλισις εἰς τῆς προσαρμογῆς ταύτης (πόλεμοι, κοινωνικοὶ ἀγῶνες, φυσικαὶ καὶ καταστροφαί, θεομηνίαι) ἔχομεν μικρὰς ἢ μεγαλυτέρας διαταραχάς, καθὼς τοῦνατίον καθόσον παρουσιάζονται εὐτυχῇ γεγονότα (ἐφευρέσεις, πλού-

9) Πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς κυκλοφορίας, ὡς τοιαύτης, ἀσφράφη ἐνωρίτατα ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστῆμη διὰ τοῦ *Tableau économique* τοῦ Quesnay, ἵνα δυνηθῇ νὰ διαγνώσῃ τὴν ὅλην διαδικασίαν τῆς οἰκονομίας· ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ ταῦτα περὶ τιμῆς θεωρία τῶν κλασσικῶν, τοῦ Say ἡ διδασκαλία περὶ τῶν ἐμπορικῶν πόρων, ἡ ἀνάλυσις τῆς διαδικασίας τῆς κυκλοφορίας τοῦ Μάρξ, ἡ διάκρισις μεταξὺ στατικῆς καὶ δυναμικῆς τοῦ Mill, καθὼς καὶ ἡ περὶ ὀριακῆς ἀξίας διδασκαλία τῆς αὐστριακῆς σχολῆς, πάντα ταῦτα ἀπεσκόπων εἰς τὸ νὰ διαγνώσουν τὰ στοιχεῖα τῆς οἰκονομικῆς κυκλοφορίας, ἔστι καὶ ὡς ὄρους μόνον ἰσορροπιατικῶν τάσεων. Βλ. Ad. L ö w e, *Wie ist Konjunkturtheorie überhaupt möglich?* (*Weltw. Archiv.* τόμ. 24) 1926.

1) J. S c h u m p e t e r, *Die Wellenbewegung des Wirtschaftslebens* (*Archiv für Sozialwissenschaft & Sozialpolitik* τόμ. 39). 1915 P. A r n d t, *Konjunktur* (*Handwört des Kaufmanns*) 1927.

σῆς συγκομιδαὶ) ὑποβοηθεῖται καὶ τονώνεται ἡ παραγωγή καὶ ἡ κατανάλωσις. Οὕτως εὐρισκόμεθα ὑπὸ διαρκῇ ἐναλλαγῇ, τῆς ὁποίας τὰ στάδια ἐξαρκητήρῃσθαι διαφοροτρόπως: ὡς ἄνοδος καὶ κάθοδος, ὡς ἀνθήσις καὶ μαρασμός, ὡς ἔντασις καὶ ὑφρεσις, ἢ ὅπως ἄλλως παρομοίως.

Ἡ κίνησις αὕτη θὰ εἶναι τόσον καθαρωτέρα καὶ ἀγνοτέρα, καθόσον πληρέστερον δυνηθῶμεν νὰ συλλάβωμεν τὰ κυριώδη χαρακτηριστικά αὐτῆς, ἀποχωρισμένα καὶ μεμονωμένα ἀπὸ ἄλλας τυχαίως παρεμπιπτούσας καὶ διαταραττούσας ἐπιρροάς. Αἱ ὑφέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπακολουθοῦν περιοδικῶς τὰς ἀνθήσεις, καὶ τῶν ὁποίων προηγεῖται συχνάκις, ὅχι ὅμως ἀναγκαστικῶς κρίσις, λαμβάνουν χώραν συνήθως εἰς διάστημα 7-9 ἐτῶν. (2) Αἱ ὑφέσεις αὗται ἐξηγήθησαν ὡς διαδικασίαι ἀφομοιώσεως, προσαρμογῆς τῆς οἰκονομίας πρὸς τὰ πραγματοποιηθέντα νέα ἐπιτεύγματα τῆς προηγηθείσης ἐποχῆς τῆς ἀνθήσεως. Οἱ νεωτερισμοὶ οὗτοι μετατρέπουν τὰ δεδομένα τῶν οἰκονομικῶν σχεδίων ὧν τῶν οἰκονομικῶν μονάδων καὶ εἶναι ἀνάγκη γενικωτέρας τινὸς διαδικασίας ἀναπροσαρμογῆς. Αἱ ἀφομοιώσεις αὗται δὲν λαμβάνουν χώραν ἡσυχῶς, διότι παρουσιάζονται τὰ νέα ταῦτα ἐπιτεύγματα (νεωτερισμοί, νέαι ἰδρύσεις, νέαι μέθοδοι παραγωγῆς, ἐξεύσεις νέων ἀγορῶν) συγχρόνως, ὥστε ἡ δι' αὐτῶν ἐπερχομένη διαταραχὴ τῆς συνήθους οἰκονομικῆς λειτουργίας νὰ εἶναι μεγάλη καὶ ἡ προσαρμογὴ πρὸς αὐτὰ νὰ ἐμφανίζεται διὰ ἐντόνου καὶ προφανοῦς ἀναχωνεύσεως.

Ἡ ὁμαδικὴ καὶ ὁρμητικὴ ἐμφάνισις τῶν νεωτερισμῶν τούτων, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὸν πυρῆνα τῆς οἰκονομικῆς προόδου, ἔχει ἀφορμὴν τὴν διάφορον ἰκανότητα τῶν οἰκονομικῶν ὑποκειμένων εἰς τὸ νὰ διαισθανθῶν καὶ πραγματοποιήσουν αὐτάς. Οἱ ἐμπνευσμένοι ἐπιχειρηματῆται εἶναι φυσικῶς ἐλάχιστοι, οἱ δὲ πολλοὶ ἀναμένουν τὸ παράδειγμά των διὰ νὰ μιμηθῶν αὐτὸ σωρηδὸν κατόπιν.

Τὸ γεγονός τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μείνῃ ἀπαράτηρτον ἀπὸ τὸν ἐρευνητήν, διότι ἀφορᾷ ἐσώτατα τὴν τακτικῶς παρουσιαζομένην ἐναλλαγὴν τῆς ἀνθήσεως καὶ ὑφέσεως. Εἰς τὴν ἐρευναν ταύτην ἤρχιζον οἱ πλείστοι ἀπὸ τὰ περισσότερον ὀφθαλμοφανῆ γεγονότα, τὰ ἐξαίφνης παρουσιαζόμενα, ἀπὸ

(2) Ὁ Spiethoff ἀναφέρει γενικώτερον ὅτι ἀπὸ τοῦ 1822-1913 διεκυμάνθη ἡ διάρκεια τῶν οἰκονομικῶν τούτων κύκλων μεταξὺ 7 καὶ 11 ἐτῶν. Μεταπολεμικῶς ὅμως αἱ ἡγούμεναι κεφαλαιοκρατικαὶ χώραι παρουσιάζουν οἰκονομικὰς ἐναλλαγὰς (ἀνθήσις καὶ ἀπρασία) πολὺ μικροτέρας διάρκειας. Ὁ οἰκονομικὸς κύκλος διατρέχει μεταπολεμικῶς πολὺ ταχύτερον ἢ κατὰ τὴν προπολεμικὴν ἐποχὴν. Ὡσαύτως παρατηροῦμεν διακυμάνσεις καὶ διαφορὰς μεταξὺ ἀνθήσεως καὶ ἀπρασίας, τὰς ὁποίας οὔτε αὗται αἱ Ἡνωμένοι Πολιτεῖαι δὲν ἐγνώριζον μέχρι σήμερον. Εἰδικώτερον δὲ διὰ τὴν Γερμανίαν ἀναφέρει ὅτι ἡ διὰ τοῦ πολέμου καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης διαταραχθεῖσα οἰκονομία τῆς χειμάζεται ἐτι περισσότερον καὶ δὴ ἐκ γεγονότων προερχομένων μᾶλλον ἴσως ἐξ ἐξωτερικῶν αἰτίων παρὰ ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος τῶν οἰκονομικῶν ἐναλλαγῶν τῆς χώρας. (Βλ. Wirtschaftsdienst, ἀριθμὸς 1 τοῦ 1926. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἀνέλαβε νὰ δημοσιεύῃ συγχυρητικὰς παρατηρήσεις, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπὸ τοῦ Spiethoff καθορισθέντων ὡς χαρακτηριστικῶν γεγονότων).

τοὺς πανικούς, τὰς πτωχεύσεις, τὰς ζημίας τῆς κρίσεως. Ἡ βαθυτέρα ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι τὰ γεγονότα ταῦτα ἦσαν ἡ φυσική, ἂν ὄχι ἀναγκαστική, μορφή μιᾶς γενικωτέρας ἐξελίξεως, εἰς τὴν ὁλοκληρωτικὴν παρατήρησιν καὶ ἔρευναν τῆς ὁποίας ὑπεκρύπτετο ἡ λύσις τοῦ προβλήματος.

Εἰς τὸν Clément Juglar ὀφείλεται ἡ ἐπίγνωσις αὕτη. Ὁ μόνος λόγος τῆς ὑφέσεως εἶναι ἡ ἀνθησις. Κατὰ τὴν πείραν δὲ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἔκτασις τῆς καθόδου ἡρτῆται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν διαδρομὴν τῆς ἀνόδου. Ἄν δὲ τοιοῦτοτρόπως ἐπροχώρησεν εἰς βάθος ἡ θεωρία τῶν κρίσεων, εἰς πλάτος ὅμως περιορίσθη, διότι παρεμερίσθησαν ὅλα τὰ τυχερὰ φαινόμενα (πόλεμοι, ἐπαναστάσεις, αἰφνίδιαι μεταβολαὶ ἐμπορικῆς πολιτικῆς, ἀπότομοι καταστροφαὶ ἐσοδείων, ἀπότομοι μεταβολαὶ μόδας κλπ.) (3), τὰ ὅποια ἡδύναντο νὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως.

Τὲ γεγονότα ταῦτα συμπλέκονται μὲ τὰς ἐπιδράσεις τῶν τακτικῶν ἀνθίσεων καὶ ἐπανεπιδροῦν ἀναλόγως ἐπ' αὐτῶν. Οὕτως ἡ ἀπομόνωσις (4) τῶν, ἡ ὁποία εἶναι ἀναγκαία διὰ νὰ παρουσιασθῇ ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ καθαρότητι τὸ πρόβλημα ἐκ τῶν πραγματικῶς πρωτογενῶν μόνον αἰτίων αὐτοῦ καθοριζόμενον, δὲν εἶναι εὐχερὲς (5). Καὶ μετὰ τὴν ἀπομόνωσιν ὅμως τῶν διαταραχῶν, αἱ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, πάλιν ὁ οἰκονομικὸς βίος βλέπομεν ὅτι παρουσιάζει κρίσεις. Ἐχομεν λοιπὸν τότε πρὸ ἡμῶν τὸ ζήτημα: Ἐὰν ἡ ὕψεσις δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἐπεξεργασία τῆς προηγηθείσης ἀνθίσεως, μία προσαρμογὴ πρὸς τοὺς δημιουργηθέντας ὑπ' αὐτῆς νέους ὅρους τῆς οἰκονομίας, πόθεν προέρχεται ἡ ἀνθησις, ἡ ἀκριβέστερον, διατὶ δὲν διαμορφοῦται συνεχῶς ἡ οἰκονομία ἀλλὰ ἀναδρομικῶς χρειάζεται ἰδιαιτέραν διαδικασίαν προσαρμογῆς;

Τὰ σημεῖα τῆς ἀνθίσεως καὶ τῆς ὑφέσεως ἀνεπτύχθησαν ἤδη προηγουμένως. Τὰ χαρακτηριστικώτερα οἰκονομικὰ γεγονότα εἶναι κατὰ μὲν τὴν ἀνθησιν ἡ ὕψωσις τῶν τιμῶν, τῶν μισθῶν, τοῦ τόκου, ἡ πραγματοποίησις μεγάλων κερδῶν, ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς, ἡ μείωσις τῆς ἀνεργίας, αἱ νέαι ἰδρύσεις, αἱ ἐπεκτάσεις, ὁ μέγας ἀριθμὸς προεξοφλήσεων κλπ. κατὰ δὲ τὴν ὕψεσιν περίπου τὰ ἀντίθετα. Αἱ περίοδοι τῆς ἐμφάνισεως αὐτῶν εἶναι διάφοροι εἰς τὰς διαφόρους χώρας, καθὼς εἶναι δυνατόν νὰ ἴδωμεν θνησιγενεῖς βιομηχανίας εἰς ἐποχὰς ἀνθίσεως νὰ πίπτουν ἢ νέας ζωτικὰς

(3) Ὡσαύτως καὶ ἄλλα γεγονότα δύνανται νὰ ἔχουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως, ὥς ἡ αὐξήσις χρυσοῦ, διαρκῆ παθητικὰ οἰκονομικὰ ἰσοζύγια, ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία. Τὴν πρόσκαιρον αὐξήσιν τῶν τιμῶν καὶ τὴν ἀνάλογον ὑπερπαραγωγὴν ἔνεκα τῶν ψευδῶν κερδῶν, διακόπτει ἐνταῦθα ἡ κρίσις, ἡ ὁποία μᾶς ἐπαναφέρει εἰς τὴν αἴσθησιν τῆς πραγματικότητος.

(4) Δὲν εἶναι παραμέρισις τῶν γεγονότων τούτων, ἀλλὰ ἀπλῶς διάκρισις καὶ προσωρινὴ ἀπομόνωσις.

(5) Μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν ταύτην ἡ παρακολούθησις τοῦ προβλήματος εἶναι πολὺ εὐχερεστέρα, διότι αἱ κρίσεις στηρίζονται πρὸ παντὸς ἐπὶ φυσικῆς ἐποικοδομήσεως λογικῶν συναρτήσεων.

νὰ ἀναφαίνονται εἰς ἐποχὰς ὑφέσεως. Πάντως αἱ γενικαὶ ἐμφανίσεις καὶ ἡ διαρκὴς παρακολούθησις κατὰ τὴν ἀνοδὸν καὶ καθόδον τοῦ τόκου προεξοφλήσεως μᾶς προάγουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπάρχει κοινόν τι αἷτιον, τὸ ὁποῖον παραλλήλως συμβαδίζει ἢ ὁρθότερον προκαλεῖ τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας. Τῆς ἐμφανίσεως τῶν γεγονότων τούτων προηγεῖται ἡ ἐμφάνισις ἐπιχειρηματιῶν, οἱ ὅποιοι διὰ τῶν νέων σχεδίων αὐτῶν ταράττουν τοὺς κύκλους τῶν παλαιῶν. Αἱ ὑπ' αὐτῶν δημιουργούμεναι νέαι ἐπιχειρήσεις αὐξάνουν τὰ ἔξοδα τῶν παλαιῶν, διότι ζητοῦν νέους ἐργάτας, καὶ μειώνουν οὕτω τὴν ζωτικότητα αὐτῶν. Ἀφ' ἑτέρου τὰ νέα εἶδη καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀνταγωνισμὸς ἐπιφέρουν τὸ τελευταῖον κτύπημα εἰς τὰς ἀρχαίας ἐκμεταλλεύσεις.

Οὕτως χωρεῖ ἡ κεφαλαιοκρατικὴ διαδικασία τῆς οἰκονομικῆς ἀνανεώσεως. Τὸ παράδειγμα τῶν ὀλίγων σκαπανέων ἀρχίζουν κατόπιν νὰ μιμῶνται οἱ πολλοί. Ἡ παρακολούθησις τῶν ἐπιτυχιῶν των εἰς τὰς νέας ἰδρύσεις, εἰς τοὺς νέους ἐμπορικὸς συνδυασμούς, τέλος εἰς τοὺς οἰκονομικοὺς νεωτερισμούς των γεννᾷ τὸν ἰδρυτικὸν ἐκείνον ψυχολογικὸν πυρετόν, τοῦ ὁποῖου τὸν ἀντίποδα εὐρίσκομεν ἐν τῇ πανικοβλήτῃ ἀπονεκρώσει καθ' ὁδὸν δρώσεως μετὰ τὴν κρίσιν. Ὁ ἰδρυτικὸς πυρετὸς ἀλογίστως (6) προεξοφλεῖ πόλιν μακρυνὰς δυνατότητας, ὁδηγεῖ εἰς ὑπερκερδοσκοπίαν καὶ ὑπερκεφαλαίωσιν. Οἱ σωρηδὸν κατόπιν γενίκευσις τῶν νεωτερισμῶν τούτων διαταράττει τὰ παλαιὰ δεδομένα τῶν οἰκονομικῶν ὑποκειμένων, ὥστε ν' ἀρχίσῃ νέα περίοδος διὰ τὴν ἀφομοίωσιν τῶν νεωτερισμῶν τούτων καὶ διὰ τὴν ἰσορρομίαν τῶν διαταραχθεῖσων ἀξιών καὶ τιμῶν. Ἡ περίοδος αὕτη λόγῳ τῆς γενικῆς ἀνατροπῆς τῶν παλαιῶν σχεδίων καὶ τοῦ καθόλου ἀπροσαρμοστοῦ αὐτῶν πρὸς τὰς νέας καταστάσεις δὲν ἐξελίσσεται ὁμαλῶς καὶ ἀπαράτρητα ἀλλ' αἰφνιδίως καὶ ὀρμητικῶς μὲ κρίσιμον διαταραχὴν. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἡ διαδικασία αὕτη δὲν εἶναι τι ἄρρυθμον καὶ ἐκτροπὸν, ἀλλὰ μορφή οὐσιώδους τῆς οἰκονομικῆς προόδου, μάλιστα θὰ ἡδύνατό τις νὰ προσέθετεν, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ εἰδικὴ οἰκονομικὴ ἐκδήλωσις λίαν γενικῆς μορφῆς τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, τοῦ ἡρικλειτικοῦ-ἐγγελειακοῦ τύπου τῆς θέσεως - ἀντιθέσεως - συνθέσεως.

6. Ὁ Ρυθμὸς τῆς Οἰκονομικῆς ζωῆς.

Ὁ ἐναλλασσόμενος ρυθμὸς, καθ' ὃν λαμβάνει χώραν ἡ ἀνέλιξις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, περιλαμβάνει δύο κυρίως φάσεις ἀνθῆσιν καὶ ὑφεσιν, τὰς ὁποίας ὅμως δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν καὶ περαιτέρω εἰς πλειοτέρας (4 ἢ 5) (1) ἐπὶ τῇ βάσει κριτηρίου τῆς κινήσεως τῶν συναλλαγῶν. Τὸ Γερμανικὸν

(6) Χαρακτηριστικὸν ἄλλωστε γνώρισμα τῆς ψυχολογίας τοῦ πλήθους εἶναι κατὰ τὸν Le Bon ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἐνστικτώδους καὶ ἡ ὑποχώρησις τῆς διανοήσεως.

1) Ὁ λόρδος Overstone περιέγραψε τὸν «βιομηχανικὸν κύκλον» ὡς ἔξῃς: state of quiescence, improvement, growing Confidence, prosperity, excitement, overtrading, convulsions, pressure, stagnation, distress, ending again in quiescence.

Ἰνστιτούτον διὰ τὴν ἔρευναν τῶν συγκυριῶν διακρίνει ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν: Ὑφῆσιν, ἀνθησιν, ἔντασιν, κρίσιν μεθ' ὃ ὁ αὐτὸς ρυθμὸς ἐπαναλαμβάνεται. Τὸ Ἰνστιτούτον Harward διακρίνει λεπτομερέστερον ἀκόμη: μεταξὺ ὑφέσεως καὶ ἀνθήσεως παρεμβάλλει τὴν φάσιν τῆς βελτιώσεως.

Ὑφῆσις: Ἡ κατάστασις τῆς ὑφέσεως χαρακτηρίζεται διὰ τῆς σχετικῆς αὐτῆς ἔκμονῃς εἰς ἀδράνειαν. Σπουδαῖται μεταβολαὶ δὲν παρατηροῦνται εἰς τὰς τιμὰς τῶν ἀγαθῶν, διότι καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιχειρηματικότητος σχολάζει· ἔχομεν διακυμάνσεις μᾶλλον πρὸς τὰ κάτω, ἀνεργίαν ἐπομένως ἐπαισθητὴν καὶ μισθοὺς χαμηλοῦς. Αἱ βιομηχανίαι αἱ παράγουσαι ἀγαθὰ ἀναπαραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἰδίως μάλιστα αἱ πρῶται, δὲν ἔχουν ἐργασίας· τότε ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον καὶ ὁλόκληρος ἡ παραγωγή κατὰ ταῦτα κινεῖται εἰς περιορισμένα ὅρια. Ἀδύνατοι ἐπιχειρήσεις ἐκκαθαρίζονται, ἰσχυρότεραι ἐξοικονομοῦν παντοιοτρόπως δαπάνας, ἐργάζονται ἐπιστημονικώτερον, συστηματικώτερον, μεθοδικώτερον. Ὁ προεξοφλητικὸς τόκος εἶναι χαμηλὸς καὶ κυκλοφορεῖ χρήμα σχετικῶς ἀρκετόν, διότι καθόσον ρευστοποιοῦνται τὰ ἀγαθὰ, δὲν ἐπανεκδύονται τὰ κεφάλαια. Ἡ γενικὴ αὕτη ἀποψὶς τῆς ἀδρανείας, τῶν χαμηλῶν μισθῶν κλπ. ἔχει ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἐκκίνησην τῆς παραγωγῆς: τὴν ἐξυγίανσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀτμοσφαιράς, τὴν ἐπιστήμονικωτέραν ὁργάνωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων, τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἐξόδων τῆς παραγωγῆς (κόστους). Οὕτω παρὰ τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν καὶ τὴν δυσχερῆ ἐπομένως διάθεσιν τῶν ἀγαθῶν, ὅμως ἡ παραγωγή λειτουργεῖ ἐντὸς ὁρίων τινῶν. Αἰσιοδόξως πῶς μάλιστα ἐγκυμονεῖται ἡ προσεχὲς φάσις, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ ἑν σημεῖον εὐπαθὲς τῆς ἀγορᾶς: Παρατηρεῖται δηλαδὴ κατὰ τὴν φάσιν ταύτην σφυγμὸς τις γοργώτερος εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν χρεωγράφων.

Ἀνθῆσις: Τὸ κυκλοφοροῦν χρήμα συλλαμβάνεται ἀπὸ τὴν χρηματιστηριακὴν κερδοσκοπίαν καὶ αἱ τιμαὶ τῶν χρεωγράφων ἀρχίζουν νὰ τείνουν πρὸς τὰ ἄνω. Ἡ μεταβολὴ αὕτη μᾶς εἰσάγει ἤδη εἰς τὸ δεύτερον στάδιον τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας: τὴν ἀνθησιν.

Ἡ παραγωγή τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ κυκλοφορία ἀρχίζει, λόγῳ τῶν ἀπὸ ἀπόψεώς τινος σχετικῶν πλεονεκτημάτων τῆς προεκτεθείσης οἰκονομικῆς συγκυρίας, νὰ αὐξάνῃ. Τὸ ἐμπόριον ζωογονεῖται, αἱ παραγγελίαι πληθύνονται, αἱ τιμαὶ ὑψοῦνται σχετικῶς, ἡ ἀνεργία περιορίζεται. Αἱ βιομηχανίαι τῶν ἀναπαραγωγικῶν ἀγαθῶν ἀνθρῶν πρῶται, διότι αὗται παρασκευάζουν τὰ μέσα τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς τῶν βιομηχανιῶν, τῶν ἐργαζομένων διὰ τὴν αἰεσον κατανάλωσιν. Αἱ ἐκμεταλλεύσεις τῶν ἐπεκτείνονται, εἴτε καὶ νέαι βιομηχανίαι ἱδρύονται. Αἱ ἐπεκτάσεις αὗται καθὼς καὶ αἱ νέαι ἱδρύσεις ἐνεργοῦν ἀρχικῶς τονωτικῶς εἰς τὴν ἀγορὰν, διότι ζητοῦνται κατ' αὐτὰς νέαι ἀναπαραγωγικὰ ἀγαθῶν μέσα, ἀκίνητοποιον ὅμως κεφάλαια καὶ στενεύουν τὴν κυκλοφορίαν. Ταῦτοχρόνως κατὰ τὴν φάσιν ταύτην, ἡ μέχρι τινὸς συνεκισθεῖσα καὶ ἐν αὐτῇ αὐξήσις τῶν τιμῶν τῶν χρεωγράφων,

φθάσασα εἰς τὸ ἀνώτατον ὄριον αὐτῆς ἀνακάμπει (2). Ἡ ἐντακτικωτέρα ἀπασχόλησις τῆς παραγωγῆς, ἡ σχετικὴ ἀκίνητοποίησις, ζητεῖ ὀπίσω τὰ εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν χρεωγράφων δανεισθέντα προσωρινῶς κεφάλαια. Ὁ τόκος ὑψοῦται.

Ἔντασις: Ὅπως μὲ τὴν αὔξησιν τῶν τιμῶν τῶν χρεωγράφων εἰσήλθομεν εἰς τὴν ἄνθησιν, οὕτω νῦν μὲ τὴν ἐναντιοδρομίῃσιν αὐτῶν εἰσερχόμεθα εἰς τὴν φάσιν τῆς ἐντάσεως. Αἱ αὔξουσαι ἀνάγκαι τῆς παραγωγῆς ἀπορροφῶν διαρκῶς κεφάλαια ἀπὸ τὴν ἀγορὰν, προκαλοῦν στενότητα χρήματος καὶ πίστεως καὶ νέαν ἐπομένως πτώσιν τῶν χρεωγράφων, ἐνῶ αἱ ἄλλαι τιμαὶ κρατοῦνται εἰς καλὰ ὕψη. Πάντως κατὰ τὴν φάσιν ταύτην ἐνῶ αἱ τιμαὶ τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν προχωροῦν (3). αἱ τιμαὶ τῶν δι' ἀναπαραγωγὴν ἀγαθῶν σταματοῦν ἢ καὶ ὀπισθοχωροῦν. Ἡ ἀπασχόλησις ἐργατῶν ἐπ' αὐτῶν μειοῦται. Αἱ βιομηχανίαι ἐπομένως αὐταὶ εὐρίσκονται εἰς μειονεκτικὴν θέσιν, ἔναντι τῶν καταναλωτικῶν Ἐνῶ δηλαδὴ ἡ ζήτησις εἰς τὸ ἐν μέρος ἐλαττοῦται, αὐξάνει εἰς τὸ ἄλλο ἡ προσφορὰ ἀγαθῶν, διότι αἱ νέαι ἐπιχειρήσεις παράγουν διαρκῶς. Προκαλεῖται λοιπὸν εἰς τὴν ἀγορὰν δυσαναλογία μεταξὺ τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν (ἀναπαραγωγικῶν-καταναλωτικῶν) τῶν δύο εἰδῶν τούτων τῶν βιομηχανικῶν. Ἀρχεται ἐπομένως διαταραχὴ τις εἰς τὸ καθόλου ἰσοζύγιον παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἥτις αὐξάνει καὶ καταλήγει εἰς τελείαν ἀζητησίαν τῶν ἀναπαραγωγικῶν ἀγαθῶν, καθ' ἣν στιγμὴν αἱ βιομηχανίαι τῆς καταναλώσεως ἔχουν τελείως κορεσθῇ ἐξ αὐτῶν. Περιορίζονται ἐπομένως ἢ καὶ παύουν ὁλοτελῶς αἱ ἐπεκτάσεις καὶ νέαι ἰδρύσεις. Ἡ διαταραχὴ κατὰ ταῦτα τοῦ ἰσοζυγίου παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ἐπῆλθεν ἤδη. Οὕτως ἡ ἐντασις περιέχει ἐν ἑαυτῇ τοὺς συντελεστάς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἰς ὠρισμένην στιγμὴν, θὰ προκαλέσουν ἀναποφεύκτως ἀντίθετον κίνησιν. Οἱ συντελεσταὶ οὗτοι εἶναι ἡ κατεύθυνσις τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ παραγωγή κατὰ τὴν φάσιν ταύτην (νέαι ἰδρύσεις, αὔξεις τῆς κυκλοφορίας) καὶ ἡ ἐκ ταύτης προκληθεῖσα μετατόπισις τῶν κεφαλαίων ἐν τῇ ἀγορᾷ.

2) Τὸ Χρηματιστήριον προεξοφλεῖ ἤδη μέχρι τινὸς τὴν διαφανομένην βιομηχανικὴν ἄνθησιν. Τοποθετήσεις ὁμως λαμβάνουν χώραν μόνον εἰς βιομηχανικὰς ἀξίας, ὅχι δὲ εἰς τὰ σταθερόν τόκον παρέχοντα χρεώγραφα τοῦ Κράτους, τῶν Δήμων, ὑποθηκόγραφα κλπ., τὰ ὅποια κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν ζητοῦνται, ὥς ἀποφέροντα μικρὰν σχετικῶς πρόσοδον.

3) Τόκοι καὶ μισθοὶ δὲν παρακολουθοῦν συγχρόνως τὴν γενικὴν αὔξησιν τῶν τιμῶν τῶν ἐμπορευμάτων, ὅπερ σημαίνει ὅτι κατὰ τὸ μεταξύ τοῦτο χρονικὸν διάστημα ἀποκομίζουν μεγαλύτερα κέρδη οἱ βιομήχανοι. Ἐπομένως ἀποτελεῖ τοῦτο νύξιν διὰ αὔξησιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ζητήσεως παραγωγικῶν ἀγαθῶν, ἐπεὶ ὁμως ἀφοῦ συγχρονισθῶν καὶ οἱ μισθοὶ καὶ οἱ τόκοι, τότε ἐνδυναμοῦται ἡ ζήτησις καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Αὕτη σὺν τῷ χρόνῳ περιέρχεται εἰς δυσαναλογίαν πρὸς τὴν παραγωγὴν, διότι οἱ ἐπιχειρηματῆται ἐνέδυσαν ἤδη πολλὰ κέρδη των εἰς τὰς ἐπεκτάσεις τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐργάζεται ἐπομένως αὕτη ἐντατικῶς, ἐνῶ ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις σοβαροῦ ποσοστοῦ τοῦ πληθυσμοῦ ἔχει ἤδη καμθῇ.

Ἡ προκλήθεισα δηλαδή ἐκ τῆς μετατοπίσεως ταύτης ὑψώσις τοῦ τόξου ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἀποδοτικότητος τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ παρασχενάζεται νέα μεταβολή.

Κρίσις: Ἡ μετὰ τὴν ἔντασιν ἀναγκαστικῶς ἐπακολουθοῦσα φάσις εἶναι ἡ κρίσις. Ἡ κατανάλωσις δὲν παρακολουθεῖ κατὰ τὰ ἄνω τὴν παραγωγὴν. Αὕτη σχηματίζει μεγάλα ἀποθέματα, πίπτουν ἐπομένως αἱ τιμαί. Ὅχι δὲ μόνον εἰς τὰ ἐμπορεύματα ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ χρεώγραφα αἱ τιμαὶ φθάνουν τὸ *Minimum* αὐτῶν. Δυσχέρεται πληρωμῶν ἀναφαίνονται κατὰ τὴν φάσιν ταύτην, διότι καὶ αἱ τιμαὶ ἔχουν ὑποβιβασθῇ καὶ ἡ διάθεσις τῶν ἐμπορευμάτων ἀπέβη δυσκολωτέρα. Ἐπομένως αἱ οἰκονομικαὶ αὗται δυσχέρεται φέρουν εἰς πτωχεύσεις, οὕτω δὲ αἱ ἀδύνατοι ἐπιχειρήσεις ἐκκαθαρίζονται. Γενικῶς παραγωγὴ καὶ κατανάλωσις εἰς τὴν φάσιν ταύτην ἔχουν νεκρωθῇ. Ἡ πλήρης ἔλλειψις πίστεως δὲν διαρκεῖ συνήθως πολὺν καιρὸν, αἱ πτωχεύσεις ὅμως ἐκ τῆς κρίσεως παρατείνονται ἐνίοτε ἐπὶ πολλοὺς μῆνας. Δημιουργεῖται μάλιστα καὶ πανικός τις μετὰ τὴν λήξιν τοῦ ὁποίου ἔχει συντελεσθῇ ἡ ἐκκαθάρισις τῆς ἀγορᾶς τοῦ χρήματος, ἰδίως ἀπὸ τὰ ἀσθενῆ στοιχεῖα. Οὕτως ὑπάρχον πλεον πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς ὑφέσεως, ἡ ὁποία εἶναι δυνατόν νὰ διαρκέσῃ πλεον ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ἡ ἀνθesis—ἔντασις τελειοῦται λοιπὸν καὶ ἀρχίζει ἡ ὑφεσις, μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἀπαιτεῖται διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν ἀγορὰν τὰ προϊόντα τῶν νεωστὶ ἰδρυθεισῶν ἐκμεταλλεύσεων. Ἀντιστρόφως δὲ πάλιν ἄρχεται ἡ ἀνθesis, ὅταν ἡ ἀφομοιωτικὴ διαδικασία διὰ τὴν πρόσληψιν τοῦ νέου ἐν τῇ οἰκονομικῇ ζωῇ περατωθῇ.

Ἡ κρίσις παριστᾷ λοιπὸν οἰκονομικὴν σύμπτυσιν ὡς συνέπειαν προηγούμενης οἰκονομικῆς ἐξαπλώσεως. Εἶναι ἡ βαρυθυμία τῆς προηγηθείσης κραιπάλης, εἶναι ἡ πτώσις τῆς ὑψώσεως, εἶναι ἡ διαδικασία διὰ τῆς ὁποίας ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ προστριμύζεται πρὸς τοὺς νέους ὕρους, εἶναι ἡ καμπὴ τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως.

Πλὴν τῆς ἀπλουστεράς ταύτης τετραπλῆς διαιρέσεως τῆς κυκλικῆς διαδρομῆς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἔχομεν καὶ ἄλλας πολυσυνθετωτέρας (4). Οὕτω τὸ σχῆμα τῆς συγκυριακῆς ἐξελίξεως τοῦ Ἰνστιτούτου *Harward* καθορίζει τὰς ἐξῆς φάσεις:

4) Ἀνάκτησιν παρόμοιαν τῆς καθ' ἑκάστην φάσιν τῆς συγκυρίας οἰκονομικῆς ἐξελίξεως βλ. καὶ εἰς *Schmoller* ἐνθ. ἀν. σελ. 543.

Φάσεις	Ἀξίαι	Ἐμπορεύματα	Χρῆμα
I Υφεις	Αἱ τιμαὶ τῶν ἀξιῶν ἀρχίζουν νὰ ἀναλαμβάνουν, ἡ κερδοσκοπία γίνεταί ζωηροτέρα	Αἱ τιμαὶ τῶν ἐμπορευμάτων ἐξακολουθοῦν πίπτουσαι· αἱ συναλλαγαὶ σπανίζουσι.	Τὰ ἐπιτόκια πίπτουσι· τὰ ἀποθέματα τῶν τραπεζῶν αὐξάνουσι.
II Ἀνάληψις	Ἡ κερδοσκοπία τῶν ἀξιῶν προχωρεῖ πρὸς ἀποκορύφωσιν.	Αἱ συναλλαγαὶ ἀναλαμβάνουσι αἱ τιμαὶ τῶν ἐμπορευμάτων ἀρχίζουν νὰ ὑψοῦνται.	Τὰ ἐπιτόκια σταθεροποιοῦνται κατὰ τὸ τέλος τῆς φάσεως ταύτης.
III Ἀνθσις	Υψωτικὴ κίνησις τῶν ἀξιῶν σταματᾷ	Αἱ συναλλαγαὶ αὐξάνονται, αἱ τιμαὶ τῶν ἐμπορευμάτων ἐξακολουθοῦν νὰ ὑψοῦνται.	Τὰ ἐπιτόκια ὑψοῦνται, τὰ τραπεζιτικὰ ἀποθέματα ἐλαττοῦνται.
IV Οἰκονομικὴ Ἐντασις	Αἱ τιμαὶ τῶν ἀξιῶν πίπτουσι ταχέως, ἡ κερδοσκοπία πιέζεται.	Ἡ Συναλλαγματικὴ κίνησις προσκόπτει· ἡ πρὸς νὰ ἄνω κίνησις τῶν τιμῶν τῶν ἐμπ)των σταματᾷ.	Τὰ ἐπιτόκια ἐξακολουθοῦν ὑψηλά· ἡ κατάσταση τῶν Τραπεζῶν εἶναι κρίσιμος.
V Βιομηχανικὴ Κρίσις	Αἱ τιμαὶ τῶν Ἀξιῶν φθάνουσι τὰ κατώτατα ἐπίπεδα·	Τὰ ἀποθέματα ἐκκαθαρίζονται· αἱ τιμαὶ πίπτουσι αἱ συναλλαγαὶ ἀδρανοῦντελείως.	Τὰ ἐπιτόκια φθάνουσι τὸ Maximum, τὰ τραπεζιτικὰ ἀποθέματα τὸ Minimum Ἡ κρίσις ἐκρύνηται.

Ὁ Spiethoff διακρίνει τρεῖς ἐναλλασσομένας καταστάσεις: ἀπρασίαν, ἀνθσιν, κρίσιν καὶ ὑποδιαίρει ταύτας εἰς ἐναλλασσομένας βαθμίδας. Ἡ ἀπρασία περιλαμβάνει δύο βαθμίδας (πτῶσιν καὶ πρῶτην ἀνοδον), ἡ ἀνθσις τρεῖς (δευτέρα ἀνοδος, ὑπερέντασις, ἔλλειψις κεφαλαίων). Αἱ κατ' αὐτὸν οἰκονομικαὶ ἐκδηλώσεις εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἀπρασία	Πτώσις	Πτώσις τῶν κεφαλαιακῶν τοποθετήσεων, τῆς καταναλώσεως καὶ παραγωγῆς σιδήρου, τοῦ ἐπιτοκίου.
	Α'. ἄνοδος	Σταμάτημα τῆς πτώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ καταλώσεως σιδήρου, τῶν Α' κεφαλαιακῶν τοποθετήσεων καὶ ἑναρξίς ἀσθενοῦς πρὸς τὰ ἄνω κινήσεως.
	Β'. ἄνοδος	Αὔξησις σπουδαία τῶν κεφαλαιακῶν τοποθετήσεων, ἰδίως εἰς μετοχάς. Ἡ κατανάλωσις σιδήρου πλησιάζει πρὸς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς προηγουμένης ἀνθήσεως.
Ἀνθήσις	Ὑπερέν- τασις	Ὑψωσις τοῦ ἐπιτοκίου, ὑπερύψωσις τῆς καταναλώσεως σιδήρου.
	Ἑλλειψις κεφαλαίων	Δυσχέρεια κατὰ τὴν προμήθειαν τῶν κεφαλαίων, ἐλάττωσις τῶν κεφαλαιακῶν τοποθετήσεων, ὑψηλὰ ἐπιτόκια, ὑποβιβασμὸς τῶν τιμῶν τῶν μετοχῶν, περιορισμὸς τῆς οἰκοδομικῆς, ὑποβιβασμὸς τῆς καταναλώσεως σιδήρου.
Κρίσις		Κατάρρευσις τῆς πίστεως, σωρεία ἀναστολῶν πληρωμῶν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχήματος αὐτοῦ τούτου ἀνέλυσεν ὁ Spiethoff τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετίαν, καθορίζων ἑκάστην περίοδον ἐκ τῆς ἐπικρατούσης κατ' αὐτὴν ἀνθήσεως ἢ ἀπρασίας, ὡς ἑξῆς:

Ἑναλλαγὰι τῶν οἰκονομικῶν καταστάσεων ἀπὸ τοῦ 1822—1913	
Περίοδος Ἀπρασίας 1822-1842	Περίοδος Ἀπρασίας 1874-1894
Ἀγγλία	Γερμανία
Δύο κύκλοι (10 καὶ 11 ἔτων(με 9 ἔτη ἀνθήσεως καὶ 12 ἀπρασίας	Τρεῖς κύκλοι με 6 ἔτη ἀνθήσεως καὶ 15 ἔτη ἀπρασίας.
Περίοδος ἀνθήσεως 1843-1873	Περίοδος ἀνθήσεως 1895-1913
Γερμανία	Γερμανία
Τρεῖς καὶ ἡμισυ κύκλοι με 21 ἔτη ἀνθήσεως καὶ 10 ἀπρασίας.	Δύο κύκλοι με 15 ἔτη ἀνθήσεως καὶ 4 ἀπρασίας.

Κατὰ τὰ αὐτὰ περίπου διαστήματα ἔχομεν τὴν ἐπομένην ἀνθῆσιν τιμῶν(1), ἐν ᾗ διαβλέπομεν τρόπον τινὰ τὰς ἀνωτέρας ἐναλλαγὰς καὶ μάλιστα ἐν Γερμανίᾳ.

1) Ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ A. Pigou, Industrial Fluctuations. ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ τόθι ἀναφέρεται καὶ ὁ λεπτομερὴς ἀναλογισμὸς τῶν τιμῶν διὰ τὸ 1822-1900 καὶ αἱ πηγαί, ἐξ ὧν ἠρύσθη ὁ Pigou.

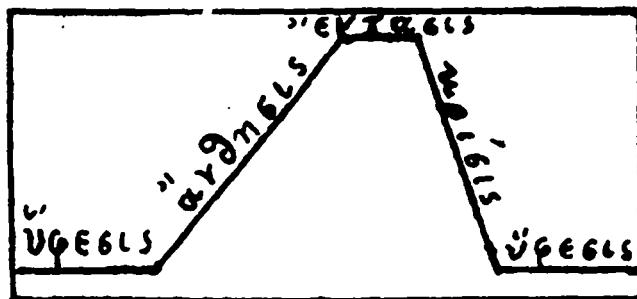
ΠΙΝΑΞ ΤΙΜΩΝ 1850-1914
1900=100

Ἔτος	Ἀγγλία	Ἑνωμ. Πολιτεῖαι	Γερμανία
1850	107		
1	110		
2	108		
3	123		
4	138		
5	133		
6	137		
7	142		
8	127		
9	128		
1860	132	111	112.5
1	131	111.5	111
2	135	127	114
3	137	113.5	116
4	140	136	119
5	135	111	111
6	136	151	113.5
7	133	142	114.5
8	132	129	114
9	131	125.6	114
1870	128	130	111
1	133	136.5	117
2	145	141	130
3	147	135.5	136
4	136	132.5	124
5	128	126	116
6	127	116	113
7	125	116	113.5
8	116	111	104
9	111	107	94.5
1880	117	118.5	105.6
1	113	117.5	103
2	112	120.5	100
3	109	118	98
4	101	110	93.5
5	96	108	86.5
6	92	102	82
7	91	103	84.5
8	93	104.5	90
9	96	104.5	94.5
1890	96	103	101
1	96	102	98.6
2	91	96.5	89
3	91	96	86
4	84	87	77.5
5	83	85	77
6	81	82	78.5
7	83	81.5	79.5
8	85	85	84.5
9	91	92.5	92
1900	100	100	100
1	93	99	94
2	92	103	93
3	92	103.5	94

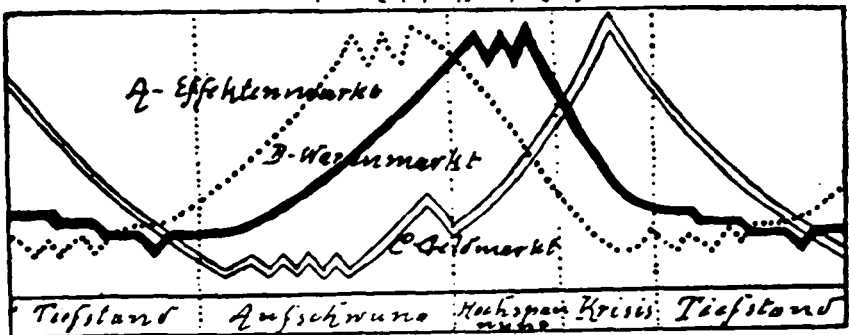
1904—1914

Ἔτος	Ἀγγλία	Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι	Γερμανία
1904	93	103	94
5	96	105	97
6	103	111	106
7	107	118	103
8	97	111.5	106.5
9	99	115	105
1910	104		
1	107		
2	113		
3	113		
1914	113		

Σχηματικῶς θὰ ἀπεδίδοντο ἴσως ἐτι παραστατικώτερον αἱ ἀνωτέρω διαδρομαὶ (γενικὴ διαδρομὴ τῆς συγκυρίας καὶ βαρομέτρον τῶν τριῶν ἀγορῶν [1. Ἀξιών=Effekteumarkt, 2. Ἐμπορευμάτων=Warenmarkt καὶ 3. Χρήματος=Geldmarkt]) διὰ τῶν κατωτέρω ὑπ' ἀριθμὸν 1 καὶ 2 ἀπεικονίσεων. (1)

1. Βασικὴ διαδρομὴ τῆς συγκυρίας.

2. Διαδρομὴ τοῦ βαρομέτρου τῶν τριῶν ἀγορῶν ἐν Γερμανίᾳ.

1) Πᾶσαι αἱ κατωτέρω σχηματικαὶ ἀπεικονίσεις, ἐφόσον δὲν ἀναγράφεται ἄλλη προέλευσις αὐτῶν, προέρχονται ἀμέσως ἀπὸ τὸ Γερμανικὸν Ἰνστιτούτον διὰ τὴν ἔρευναν τῶν Συγκυριῶν (Institut für Konjunkturforschung [I. f. K.]) εἴτε καὶ ἐμμέσως (ἔργα περὶ Konjunktur τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ Wagemann κλπ.).

7. Φύσις τῆς Οἰκονομικῆς συγκυρίας (Conjoncture)

Ἡ γενικωτέρα δυναμικὴ σύλληψις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ὥς τιнос διαρκῶς ἐναλλάσσοντος, παρέχει εἰς τὸν ἐρευνητὴν εὐκαιρίαν βαθυτέρας γνώσεως καὶ γενικωτέρας συσχείσεως, τῶν μέχρι τινὸς στατικῶς, οὕτως εἰπεῖν, ἐξεταζομένων, σκιερῶν μόνον πλευρῶν αὐτῆς, Ὁ Sombart καὶ ἄλλοι (Emanuel Hugo Vogel) παρατηροῦν ὁρθῶς ὅτι μέχρι τινὸς ἐγένετο λόγος περὶ οἰκονομικῆς συγκυρίας, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ πρόβλημα τῶν κρίσεων, ἐνῶ ἀντιστρόφως θὰ ἔπρεπεν ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας, νὰ πραγματεύεταί τις ὡς τμηματικὸν φαινόμενον τὴν κρίσιν, διότι κανὲν φαινόμενον δὲν ἐξηγεῖται μόνον καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ. Σειρὰ φαινομένων ἐπισκοπούμενη ὁμαδικῶς, τακτοποιουμένη μεθοδικῶς παρέχει ἐπίγνωσιν τινα, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἰσχύσῃ ὡς θεωρία. Εἰς τὴν τοιαύτην δυναμικὴν σύλληψιν σπουδαίαν νύξιν ἔδωκεν αὐτῇ αὕτη ἡ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ. Ἐνεκα δηλαδὴ τῆς διασπάσεως τῆς συνοχῆς μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἡ ὁποία προῆλθεν ἀπὸ τὸν καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας, τὴν αὕξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀπὸ τὴν ἀλληλεξάρτησιν τῶν καθ' ἕκαστον οἰκονομιῶν εἰς μίαν χώραν καὶ τῶν ἐθνικῶν εἰς τὴν παγκόσμιον, ἀπὸ τὴν τεχνικὴν πρόοδον κλπ. ἐμφανίζονται διαρκῶς μεταβολαὶ εἰς τὴν ἰδεώδη ἰσορροπίαν μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι δυατὸν οὔτε νὰ προβλεφθοῦν οὔτε νὰ ὑπολογισθοῦν. Ἡ ταλάντευσις αὕτη γενικῶς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ἀντικειμενίζεται εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὴν προσφορὰν καὶ ζήτησιν, εἰς δὲ τὸ καθ' ἕκαστον ἄτομον, εἰς τὸ ποσὸν τῆς τιμῆς, τὴν ὁποίαν καταβάλλει διὰ τὰ ἐμπορεύματα εἴτε λαμβάνει διὰ τὴν ἐργασίαν του. Τὸ σύνολον δὲ τῆς καταστάσεως ταύτης ἐπανεπιδρά ἐπὶ τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, ἐπὶ τῆς ἀποδοτικότητος δηλαδὴ ἢ μὴ τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιχειρήσεων καὶ συνεπῶς τῆς παραιτέρω ὑποστάσεώς των. Οὕτως ἡ φαινομενικῶς ἰδία θέλησις ἑκάστου τῶν παραγωγῶν ἢ καταναλωτῶν εἰς τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο χάος, αἰτιοκρατεῖται ἀπὸ μυστικοπαθῆ τινα, ἀδιερεύνητον καὶ ὑπερμεγέθη δύναμιν, ἡ ὁποία καθορίζει τὴν εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν των, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι ἀσύληπτος καὶ ἀνεξέλεγκτος ὑπ' αὐτῶν.

Τὸ σύνολον τῆς καταστάσεως ταύτης ἐν τῇ περιπλεκομένῃ ἀλληλεπιδράσει τῶν ἀναριθμῆτων οἰκονομικῶν δυνάμεων ὀνομάζεται οἰκονομικὴ συγκυρία (Conjoncture). (1) Ὁ Α. Wagner ἤδη ἀπὸ τοῦ 1893 ὀρίζων αὐτὴν

(1) Ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ Λατινικὸν Coniungo (Iugum ζυγός)=συνδέω, συμπτῆσω, ἐνώσω, συνίπτω, συσχετίζω, συζευγνύω. Konjunktur (Congiuntura) δὲ σημαίνει τὴν σύμπτωσιν, τὴν οὐδεσιν περιστάσεων συγχρόνων, τὴν ὁλόκληρα ἐκδηλώσεων, τὴν γενικὴν κατάστασιν (Conjunctio rerum omnium). Conjoncture εἶναι τὸ δυναμικὸν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ στατικὸν Circonstance. Ἑλληνιστὶ ἀποδίδεται ἐπιτυχῶς ἴσως διὰ τῆς λέξεως συγκυρία, συγκυρίας (τὰ συγκυρήσαντα, τὰ συγκυροῦντα). Εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἀστρολογίαν ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς ὑπόδειξιν τῆς ἐκάστοτε θέσεως τῶν ἀστέρων πρὸς ὀλλήλους. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 17. αἰῶνος ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν ἐμπειρικὴν γλῶσσον καὶ ἡμετέραν τὴν ἐκάστοτε τροπὴν τῶν ἐργασῶν εἰς

ἐπετύγχανεν ἔκτοτε τὴν πληρεσιάτην καὶ ἀκριβεσιάτην ἀνάλυσιν αὐτῆς.

Ὑπὸ Konjunktur ἡνόει οὗτος τὸ σύνολον τῶν τεχνικῶν, οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, καὶ νομικῶν ὄρων, οἵτινες εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐδραιζομένην οἰκονομίαν, γενικῶς συγκαθορίζουν—εἰς εἰδικὰς δὲ περιπτώσεις καὶ μόνοι ὀρίζουν—τὴν παρασκευὴν τῶν ἀγαθῶν διὰ τὰς συναλλαγάς, τὴν ζήτησιν καὶ διάθεσιν αὐτῶν κατ' αὐτάς. ἑπομένως καὶ τὴν ἀξίαν, ἰδιαιτέρως τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν αὐτῶν(2). Ὁ Καθορισμὸς οὗτος γίνεται κατὰ κανόνα ἀνεξαρτήτως τελείως τῆς θελήσεως καὶ τῆς δράσεως τοῦ οἰκονομικοῦ ὑποκειμένου, ἑπομένως καὶ τῶν ἀτομικῶν δαπανῶν ἀναλώσεως ἢ ἐργασίας, δι' ὧρισμένον ποιὸν καὶ ποσὸν ἐνὸς ἀγαθοῦ ἐν τῇ συγκεκριμένῃ ἐκάστοτε περιπτώσει. Ἀπλούστερον, μετὰ τοῦ Rörke, θὰ ὠριζέ τις τὴν συγκυρίαν ὡς τὴν ὑπὸ διαρκῇ μεταβολῇ εὐρισκομένην ἀνυπολογίστον καὶ ἀνεπηρέαστον σχέσιν προσφορᾶς καὶ ζητήσεως εἰς τὴν ἀγοράν.

Ἡ σχέσις αὕτη ἐν τῇ ἐκτιμῇ τῆς ἥρτηται ἐκ τοῦ γεγονότος, κατὰ πόσον αὕτη ἐπικρατεῖ ἢ μὴ, εἰς τὴν διὰ τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν καὶ συναλλαγῶν καθοριζομένην ἀποδοτικότητα τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιχειρήσεων.

Τὴν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν γενίκευσιν τοῦ περιεχομένου τῆς συγκυρίας (συμφυρμὸς ἀκόμη καὶ φυσικῶν αἰτίων) ὑπὸ τε τοῦ Wagner καὶ ἄλλων (Philippovich) δὲν θεωροῦν ὀρθὸν ἄλλοι (Sombart), καθόσον ἡ ἔννοια τῆς συγκυρίας χάνει τότε τὸν κοινωνιολογικὸν αὐτῆς χαρακτήρα. Ἀλλὰ καὶ τὸν ὀρισμὸν τῆς συγκυρίας τοῦ Sombart, ὡς τῆς ἐκάστοτε γενικῆς διαμορφώσεως τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς, αἱ ὁποῖαι συνυφαίνονται διὰ τῆς συνεργασίας ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν αἰτίων καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι καθοριστικαὶ τῆς τύχης τῆς καθ' ἕκαστον οἰκονομίας, δὲν παραδέχεται ὁ Spann (3) θεωρῶν αὐτὸν ὡς μονομερῶς ἀποβλέποντα εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας. Τέλος ὁ Weinberger (4) ὀρίζει

τὴν ἀγοράν. Πρῶτος κατὰ τὸν Sombart διδὼν τὴν κεντρικὴν θεωρητικὴν σκοπδαίω-τητα τοῦ προβλήματος τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας φέρεται ὁ Lassalle (1825—1864) εἰς τὸ ἔργον του Herr Bastiat Schulze Delitzsch (1864), κατόπιν καὶ ὁ Wagner. Τὸ γαλλικὸν Nouveau dictionnaire d'économie politique τῶν L. Say—Sosa. Chailley 1891/900 δὲν ἐπραγματεύθη τὴν λέξιν, τὸ δὲ Γερμανικὸν λεξικὸν τῶν Πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἠσχολήθη μὲ αὐτὴν μόλις εἰς τὴν 4. ἔκδοσίν του (1923 ἔ.) ἐνωρίτερον τοῦλάχιστον τὸ Ἀγγλικὸν τοῦ Palgrave.

(2) Τὸ σχετικὸν κεφάλαιον ἐπιγράφεται: « Ἡ καθ' ἕκαστον οἰκονομία ἢ περιο-σία ἐπὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἰδίως ἢ ἐπὶ τὴν ἐκείνην τῆς Konjunktur ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ἢ ἡ καθ' ἑαυτὴν πλευρὰ τῆς καθ' ἕκαστον οἰκονομίας ». Εἰς τὰς τοιαύτας ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεως καὶ δράσεως ἡμῶν μεταβολὰς ὑπῆγε 1. τὴν φυσικὴν μεταβολὴν τῆς ποιότητος τῶν ἀγαθῶν. 2. τὴν μεταβληθεῖσαν γνῶσιν τῶν ἰδιότητων τῶν ἀγαθῶν. 3. τὴν Konjunktur.

3) Βλ. Fundament der Volkswirtschaft* (1929) σελ. 69. Κρίσεις διηγεῖ διαφόρων ὀρισμῶν βλ. καὶ εἰς Wolf, Konjunktur und Krise (εἰς Schriften d. V. f. S.) 1927.

4) Konjunktur und Krisen (εἰς Staatslexikon*) 1926.

τὴν συγκυρίαν (5) γενικῶς, ὡς τὴν ὁλότητα τῶν ἀνεξαρτήτων ἀπὸ τὸν οἰκονομικὸν ἄνθρωπον συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἐπιδράσουν, ἐπὶ τῆς παραγωγῆς, διαθέσεως καὶ καταναλώσεως τῶν προϊόντων. Τοιαύτας συνθήκας θεωρεῖ ἡ Weinberger διαφορισμοὺς τῶν ποσοτήτων τῶν ἐσοδεῶν, μεταβολὰς τῆς τεχνικῆς, τῶν μεταφορῶν, τῶν πολιτικῶν συνθηκῶν κλπ. Προχωρῶν δὲ εἰς βαθυντέραν ἐννοιολογικὴν διατύπωσιν, διαπλάτνει τὴν θεωρίαν τῶν κρίσεων εἰς γενικὴν θεωρίαν τῆς συγκυρίας εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως τὸ ἄνω μνημονευθὲν ὑποκειμενικὸν χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τοῦ ἀκαθορίστου τῆς ἀγορᾶς τίθεται εἰς δευτέραν μοῖραν, προτάσσονται δὲ τὰ ἀντικειμενικὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῶν μεταβολῶν τῆς ἀγορᾶς καὶ τὰ τῆς ἑνθμικῆς αὐτῆς κινήσεως. Οὕτω πλέον ἡ συγκυρία ὀρίζεται ὡς ἡ εἰς ὠρισμένους νόμους ὑποκειμένη κυκλικὴ διαδρομὴ τῆς οἰκονομικῆς δυναμικῆς. Χαρακτηριστικὸν ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ αὐτῇ ἐννοιολογικῇ διαμορφώσει δὲν εἶναι ἡ ἐκάστοτε τυχαία κατάστασις τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ ὁ κύκλος τῶν συγκυριακῶν κιμάνσεων, δηλαδή ἡ νομοτελεὴς συσχετίσις τῆς πρὸς τὰ ἄνω καὶ κάτω διαδρομῆς τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας, καθ' ἣν καὶ ἡ περιοδικότης, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἰσοχρόνως ἐναλλασσομένης κυματοειδοῦς κινήσεως, παρουσιάζεται ὡς ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικόν.

Τὰ καθ' ἑκαστον κύρια στοιχεῖα, ἅτινα ἀπαρτίζουν τὴν συγκυρίαν εἶναι πολλὰ ἀναλόγως τοῦ χρόνου, τόπου, εἴδους ἀγαθῶν κλπ. Ὡς τὰ σπουδαιότερα τούτων σήμερον δύνανται νὰ θεωρηθῶν τὰ ἑξῆς:

1. Αἱ ἐκ καιρικῶν ἐπιρροῶν προερχόμεναι διακυμάνσεις τῶν κυριωτέρων μέσων διατροφῆς, αἵτινες εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ πληθυσμοῦ.

2. Μεταβολαὶ τεχνικαὶ εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν.

3. Μεταβολαὶ εἰς τὰ συγκοινωνιακὰ μέσα.

4. Μεταβολαὶ εἰς τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων.

5. Μεταβολαὶ εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ διάθεσιν τῶν ἀγαθῶν καθὼς καὶ εἰς τὴν πίσιν.

6. Μεταβολαὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἢ καὶ τὴν διεθνῇ ἐννομον οἰκονομικὴν τάξιν.

7. Ἡ κατανομή τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ ὅλη οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ λαοῦ περιοχῆς τινος.

Τὸ ἀπρόοπτον ἐπομένως καὶ ἀνυπολόγιστον εἶναι στοιχεῖον ἀναπόφευκτον τῆς συγκυρίας καὶ ἀκριβῶς ἡ χαλιναγωγὴ αὐτοῦ εἶναι ὁ σκοπὸς τῶν νεωτέρων ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι ὀλοκλήρωσαν τὴν ἔρευναν τῆς ἀνελίξεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Οὕτως ἡρευνήθη ὁ κύκλος ἀπὸ τῆς ἀντήσεως μετὰ τὴν ὕφεσιν μέχρι τῆς κρίσεως μετὰ τὴν ἔντασιν. Αὕτη ὡς ἀνωτέρω ἐδείχθη περιέχει ἤδη ἐν ἑαυτῇ τοὺς συντελεστὰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἰς ὠρισμένην στιγμὴν ἀναγκαστικῶς θὰ ἐναντιοδρομήσουν καὶ θὰ προκαλέσουν τὴν ἀντίθετον κίνησιν:

5) Ἀντιθέτει δὲ πρὸς αὐτὴν τὴν κρίσιν. τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς διαρκὴ ἀνισοζύγιον σχέσιν μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως.

τὴν τῆς κρίσεως (6) οὕτως ὁμῶς ἐρευνᾶται ἡ ἀλληλουχία τῶν γεγονότων συνδετικῶς, προεικάζεται ἐπομένως ἡ ἐπερχομένη μεταιτροπὴ καὶ ἔνωρις κατὰ τὸ δυνατόν λαμβάνονται τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ τὸ ἐπελευσόμενον. Ἡ νεωτέρα ἔρευνα ἀπεμακρύνθη μόνον πῶς τοῦ καθαρῶς ἀτομιστικοῦ χαρακτῆρος καὶ συνέλαβεν ὁλόκληρον τὴν ἐναλλάσσουσαν κατὰστασιν τῆς ἀγορᾶς εἰς τὰς διαφοροὺς αὐτῆς ἐκδηλώσεις (ἐμπορεύματα, χρήματα, ἐργασία) ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς συγκυρίας. Ἡ ὄψις μάλιστα τῆς φαινομενολογικῆς διαδρομῆς τοῦ κύκλου τούτου ἔχει ἀρκετὰ πῶς καθορισθῇ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν θεωρητικὴν θεμελίωσιν τῶν τελευταίων ἀφορμῶν τῆς κυκλικῆς ταύτης διακυμάνσεως.

Ὡς κυριώτερα κριτήρια τῶν συγκυριακῶν θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν ὡς ἀφετηρίαν ὁλόκληρον τὴν διαδικασίαν τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἐνταῦθα—παρομοίως ὡς καὶ ἀνωτέρω προκειμένου περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων περὶ κρίσεων θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι ἀφωρμῶντο μόνον ἀπὸ τὴν περίπτωσιν τῆς κρίσεως—εἴτε αἷτια χρηματικά (ποσοτικὴ θεωρία), εἴτε αἷτια δυσαναλογίας ἐν τῇ διαμορφώσει τῶν κεφαλαιακῶν ἀγαθῶν (ὑπερκεφαλαιώσεις), εἴτε αἷτια ἐμφωλεύοντα εἰς τὴν πλευρὰν τῶν ἀγαθῶν δηλαδὴ τῶν ἐκδηλώσεων τῶν τιμῶν αὐτῶν, τέλος ψυχολογικά. Μερικαὶ θεωρίαι συνδυάζουν ὡσαύτως δύο ἢ καὶ πλείονα τῶν ἄνω κριτηρίων. Ἀντιπρόσωποι τῶν χρηματικῶν καὶ πιστωτικῶν περὶ συγκυριῶν θεωριῶν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν οἱ Sombart, Keynes, Wicksell, Irving Fisher, Mitchell, Hahn, Röpke, Schumpeter κλπ. Ὡς ἀντιπρόσωποι νεωτέρων θεωριῶν ὑπερκεφαλαιώσεως οἱ Cassel, Pohle, Spiethoff, Lederer, Liefmann κλπ. Ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπὶ τῶν μεταβολῶν τῶν τιμῶν καὶ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως θεμελιουμένων συγκυριακῶν θεωριῶν οἱ Stucken, Zwiedineck, Cassel, Lederer. Τέλος ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν νεωτέρων ψυχολογικῶς προσανατολιζομένων συγκυριακῶν θεωριῶν οἱ Lawington, Esslen, Böhm-Bawerk, Cassel, Spiethoff, Liefmann κλπ. (7)

Ἐὰν νῦν ἡθελέ τις νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὰ αἷτια τῶν ἀνωτέρω τριῶν θεωριῶν, τὰ ὁποῖα ἀπεργάζονται τὴν διαφορότητα τῆς κατὰ φάσεις διαδρομῆς τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, ἡ ὁποῖα καταλήγει καὶ εἰς τὴν διὰ κρίσεως ἀναστροφὴν αὐτῆς, θὰ ἀνῆγε ταῦτα εἰς αἷτια δυσαναλογίας μόνον εἰς τὰς σπουδαιότερας οἰκονομικὰς ἐκδηλώσεις, μεταξὺ δηλαδὴ, προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, ἀναπαραγωγικῶν ἀγαθῶν καὶ ἀγορᾶς τῶν καταναλωτικῶν, μεταξὺ χρήματος καὶ ἀγοραστικῆς δυνάμεως ἢ ἀνάγκης τῶν μέσων πληρωμῆς. Πᾶσα ὑπέρβασις τοῦ ὀρθοῦ μέτρου ἐν τῇ συσχετίσει τῆς

6) Ὁ J. Lesclure εἰς τὸ ἔργον του *Des crises générales et périodiques de susproduction* (1923) ἔχει ὡς ἐπίγραμμα τὸ τοῦ Αἰσχύλου (Ἀγαμέμνων 750—56) Παλαίτατος δ' ἐν βροτοῖς γέγων λόγος τέτυται... ἐκ δ' ἀγαθὰς τύχας... βλαστάνειν ἀκόρεστον οἰζύν.

7) Τὰ σχετικὰ ἔργα τῶν ἀνωτέρω βλ. εἰς E. H. Vogel, *Jahrbücher für N. & Stat.* τόμος 128) 1928

ποσότητος καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀνάγκης συνεπιφέρει δυσαναλογίας εἰς τὰς κυριώδεις οἰκονομικὰς ἀλληλεπιδράσεις. Καίτοι αἱ θεωρίαι αὗται ἀναχωροῦν ἀπὸ διάφορον σημεῖον ἀφορμήσεως, ὅμως κατὰ βάθος ὁ συλλογισμὸς καὶ τὰ ἐπιχειρήματά των καταλήγουν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτό, εἰς τὴν γενικὴν διδασκαλίαν περὶ δυσαναλογιῶν (*Allgemeine Disproportionalitätenlehre*) ὡς χαρακτηρίζει τὴν ἰδίαν ὀργανικῶς θεμελιουμένην θεωρίαν του ὁ Ε. H. Vogel.

8. Σχέσις συγκυριακῶν καὶ διαρθρωτικῶν μεταβολῶν.

Τινὲς ὑπάγουν ὑπὸ τὴν τελείως ἀκαθόριστον συγκυριακὴν ἐξέλιξιν τὰς βραδείας μετατροπὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν ἐκ θεμελιώδους διαφοροτρόπου ἐξελίξεως τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς διαρθρώσεως μιᾶς οἰκονομίας. Τοιαῦται μεταβολαὶ ὅμως (ἐξελίξεις μιᾶς χώρας ἀπὸ γεωργικῆς εἰς βιομηχανικὴν, ἀνακάλυψις ἢ πρόσκτησις ὑπογείων πησαυρῶν, ὑπέρμετρος αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ κλπ) δὲν εἶναι συνήθεις, καὶ ὁ χρόνος αὐτῶν εἶναι βραδύς, ὥστε νὰ μὴ θεωροῦνται ὡς ἐν τῇ φύσει τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἐξελίξεως ἐνυπάρχουσαι.

Ἄλλοι πάλιν παροροῦν αὐτὰς τελείως καὶ τείνουν νὰ τὰς συμπεριλάβουν εἰς τὴν ἐκάστοτε ἐρευνωμένην, λόγῳ τῆς συχνωτέρας ἐμφανίσεως αὐτῆς συγκυριακὴν μετατροπὴν. Ἀμφότεραι αἱ ἀντιλήψεις αὗται ἢ τε δηλαδὴ ἰδιαίτερα ἐρευνα τῶν μετατροπῶν τούτων ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς συγκυρίας, ἢ καὶ ἡ συνεξέτασις αὐτῶν ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ συγκυρίᾳ δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς θεμελιώδεις συστατικὰς μεταξὺ ἀλλήλων διαφοράς. Διὰ τοῦτο ὀρθότερον γίνεται διάκρισις τῆς ὅλης φύσεως καὶ ἐμφανίσεως τῶν ἐκ τῶν δύο τούτων λόγων προερχομένων μεταβολῶν. (1)

Ἡ ἔννοια τῆς συγκυρίας (*Konjunktur*) διαφέρει ἄλλως τε τῆς ἐννοίας τῆς διαρθρώσεως (*Struktur*) ὅχι μόνον καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κατάστασιν (ἡ πρώτη παριστᾷ τι δυναμικόν, ἡ δευτέρα στατικόν), ἀλλὰ καὶ καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κατ' ἑκτασιν φύσιν αὐτῆς. Διάρθρωσις σημαίνει τὴν χαρακτηριστικὴν ὄντοτητα (διάγραμμα), τὴν συγκρότησιν ὁλότητός τινος, ἐνῶ συγκυρία σημαίνει ἐναλλασσομένην ἀλληλοσυσχέτισιν (σύνθεσιν ἢ καὶ ἀντίθεσιν ἐν συντονισμῷ ἢ καὶ ἐν ἀντιδράσει) περισσοτέρων τμημάτων ἐνὸς ὅλου. Ἡ σχετικὴ αὕτη ἐλευθερία τῆς διαφοροτρόπου κινήσεως τῶν τμημάτων τούτων ἐν τῷ συνόλῳ, εἶναι τελείως διάφορος τῆς ἀναπαραστάσεως αὐτῆς ταύτης τῆς ὁλότητος. 2)

2) Ἐννοεῖται ὅτι συνεχεῖς καὶ ἰσχυραὶ κινήσεις τῶν τμημάτων, ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις, εἶναι δυνατόν νὰ ὀδηγήσουν τελειωτικῶς εἰς μετατροπὴν τῆς διαρθρώσεως μιᾶς ὁλότητος. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ κάμωμεν τὴν θεωρητικὴν διάκρισιν μεταξὺ συγκυριακῶν καὶ διαρθρωτικῶν μεταβολῶν.

1) M. R. Weyermann, *Die Konjunktur und ihre Beziehungen zur Wirtschaftsstruktur*. 1929.

Ἡ σπουδὴ αὕτη θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν τῶν μεταβολῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι δέον νὰ ἀναγραφοῦν εἰς συγκυριακὰ (λειτουργίας) αἷτια καὶ ἐκείνων αἷτινες ὀφείλονται εἰς μετατροπὰς τῆς διαρθρώσεως (ὀργανικὰ) τῆς οἰκονομίας μιᾶς χώρας (3). Αἱ πρῶται παριστοῦν στιγμιαίαν τινὰ κατάστασιν ἡρημένην ἐκ τῆς ἀλληλοσυσχετίσεως καὶ ἐξαρτήσεως τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ ὅλου οἰκονομικοῦ μηχανισμοῦ, ἡ ὁποία δύναται πάραυτα νὰ μεταβληθῇ, αἱ δευτέραι παριστοῦν εἰκόνα τῆς ἰδιοσυστασίας τοῦ οἰκονομικοῦ πλάσματος. Αἱ τελευταῖαι αὗται συχνάκις παρορῶνται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἐν τῇ τάσει τοῦ νὰ συμπεριληφθοῦν πᾶσαι αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν ἐκάστοτε, λόγῳ τῆς συχνότερας ἐμφανίσεως αὐτῆς, ἐρευνωμένην συγκυριακὴν μετατροπὴν. Κατὰ ταῦτα προκειμένης συγκυρίας ἀναφερόμεθα εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς οἰκονομίας, προκειμένης δὲ διαρθρώσεως εἰς τὴν σύστασιν αὐτῆς. Συγκυρία ἄρα εἶναι αἱ περιπεπλεγμένοι συνηθῆκαι κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς οἰκονομίας, διάρθρωσις δὲ εἶναι τὸ οἰκονομικὸν τῆς οἰκονομίας. Ἡ σχέσις τῶν πρὸς ἀλλήλας εἶναι ἡ τῆς γενέσεως καὶ τοῦ γεγεννημένου, τῆς λειτουργίας καὶ τῆς ἰδιοσυστασίας (4).

Ὁ Weyermann ἀνάγων τὰς κυκλικὰς συγκυριακὰς διακυμάνσεις εἰς τὴν κίνησιν τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου καὶ μόνον εἰς αὐτήν, (5) παραδέχεται ὅτι εἰς ἀγροτικὰς χώρας ἡ διαδρομὴ τῆς συγκυρίας εἶναι ὀλιγώτερον ἀνώμαλος, ἡρεμωτέρα καὶ ὀκνηροτέρα, παρὰ εἰς βιομηχανικὰς χώρας. Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τὸν τούτου ἐπικαλεῖται τὸν ἑλεγχον τῆς ἐπὶ τῆς, ἴπ' αὐτοῦ προτεινομένης «αἰτίας» (προεξοφλητικοῦ τόκου) στηριζομένης διαδρομῆς τῆς συγκυρίας ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ κατὰ τὸ 1907—1913.

Μέσος προεξοφλητικὸς τόκος τῶν ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν Γαλλίας καὶ Γερμανίας ἀπὸ τοῦ 1907—1913.

	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913
Τράπεζα τῆς Γαλλίας	3.46	3.05	3.—	3.—	3.14	3.38	4.—
Τράπεζα τῆς Γερμανίας	6.03	4.76	3.92	4.35	4.40	4.95	5.88

Λιὰ τὴν Γαλλίαν αἱ ἐντάσεις εἶναι μικρότεραι καὶ ἡ διαδρομὴ τῶν ἡπιωτέρα. Ἡ διαφορὰ αὕτη τῆς ἐξελίξεως τῆς συγκυρίας, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν

3) Ἡ Γαλλία π.χ. μεταπολεμικῶς διὰ τῆς προκλήσεως τῆς Λωραίνης καὶ ἡ Γερμανία διὰ τῆς ἀπωλείας αὐτῆς ὑπέστησαν μεταβολὴν εἰς τὴν διάρθρωσιν αὐτῶν Βλ. παλαιτέρω Β. H a r m s, Strukturwandlungen der Weltwirtschaft 1926. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομικὴν ζωὴν θὰ ἡδυνάτο τις νὰ παρατηρήσῃ μεταπολεμικῶς (1922) δυναμικὴν μόνον, οὕτως εἰπεῖν, τροποποίησιν εἰς τὴν διάρθρωσιν αὐτῆς διὰ τῆς διὰ μὴς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς κατὰ 1/3 περίπου τοῦ ὑπάρχοντος. Αἱ διάφοροι τμηματικαὶ ἐπεκτάσεις τοῦ βασιλείου ἀπὸ τῆς τῶν Ἰονίων μέχρι καὶ τῶν τοῦ παγκοσμίου πολέμου δὲν ἐτροποποίησαν τὴν γεωργικὴν ἀποψιν τῆς χώρας, ἀλλὰ ἀπλῶς τὴν ἐπέξετειναν.

4) Julius Wolf, Konjunktur und Krise (εἰς Schriften d. V. f. S.) 1928.

5) Ἄν δέχεται ὁ Weyermann καὶ ἄλλους συντελεστάς ὡς εὐρισκομένους εἰς συσχέτισίν τινα πρὸς τὴν ἔκβασιν τῆς συγκυρίας, τούτους δὲν τοὺς θεωρεῖ ὡς «αἷτια».

τῶν διαρθρωτικῶν διαφορῶν τῶν δύο τούτων χωρῶν, πιστοποιεῖ πλήρως τὰς βάσεις τῆς προηγουμένης ὑποθέσεως τοῦ Weyergmann.

Δὲν ἔχουν ὅμως μόνον ἐπίδρασιν αἱ ἀντικειμενικῆς φύσεως, οὕτως εἰπεῖν, ἐκδηλώσεις τῆς οἰκονομικῆς διαρθρώσεως μιᾶς χώρας ἐπὶ τῆς διαδρομῆς τῆς συγκυρίας, ἀλλὰ καὶ αἱ ὑποκειμενικαί, ὅπως αἱ ιδιότητες τῆς φυλῆς, τοῦ θρησκειώματος, κλιματολογικαί, ἢ γεωγραφικαί ἐπηρεαί. (6) Τέλος αὐτὸς οὗτος ὁ κεφαλαιοκρατικὸς ἢ μὴ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι ἐνὸς λαοῦ, ἢ προσήλωσις του εἰς τὴν ιδέαν τῆς διατροφῆς, ἢ τὴν τοῦ κέρδους (ὡς διακρίνει ὁ Sombart), ἐπιδροῦν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν συγκυριῶν. Καθολικαὶ χώραι ὑπόκεινται γενικῶς ὀλιγώτερον εἰς συγκυρίας ἢ προτεσταντικαί, καθὼς διακρίνομεν ἐπίδρασιν τῶν βορείων τμημάτων τῆς εὐκράτου ζώνης δι' ἐντατικὴν οἰκονομικὴν ἐργασίαν καὶ γενικῶς ἀνώτερον οἰκονομικὸν τρόπον σκέψεως.

III. Συμπτωματολογία καὶ ἐπίδρασις τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας.

9. Συγκυριακὰ συμπτώματα παραγωγῆς, κυκλοφορίας κλπ.

Ἐκ τῆς προηγουμένης ἀναπτύξεως συνάγεται ἡ ποικιλία, καθ' ἣν αἱ διαφοροὶ φάσεις τῆς διαδρομῆς τῆς συγκυρίας ἐξελίσσονται. Εἶναι δυνατόν αὐταὶ νὰ εἶναι καθολικώτεραι ἢ εἰδικώτεραι, νὰ εἶναι μακρότεραι ἢ βραχυτέρες, ἀναλόγως ἐπομένως νὰ διαμορφοῦνται καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ αἷτια τῆς συγκυρίας, ταῦτα δυνατόν νὰ εἶναι ἐσωτερικά, νὰ προέρχωνται δηλ. ἐκ τῶν ἐσωτέρων δυνάμεων καὶ σχέσεων τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας, νὰ παριστοῦν ἀναγκαστικὸν αἰτιασμὸν ἀλληλεπιδράσεων αὐτῆς καὶ τότε καλοῦμεν αὐτὰ ἐνδογενῆ, (ἐνδοδυναμικά), εἴτε νὰ προέρχωνται ἐξ ἐξωτερικῶν αἰτίων νὰ μὴ εὐρίσκωνται δηλαδὴ εἰς ὀργανικὴν συσχέτισιν μὲ τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις (θεομηνίαι, πόλεμοι, κακαὶ ἐσοδεῖαι κλπ.) καὶ τότε καλοῦμεν αὐτὰ ἐξωγενῆ (ἐξωδυναμικά). Ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ καθορίσῃ προφανῶς μόνον τὰ ἐνδογενῆ, μὴ δυναμένη οὐδαμῶς νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὰ ἐξωγενῆ, τῶν ὁποίων ἡ φύσις εἶναι τελείως ἀσύλληπτος (1).

Εἰς τὴν ἐξόχως συναλλακτικὴν κεφαλαιοκρατικὴν οἰκονομίαν τῆς σήμερον, εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν συγκυριῶν μιᾶς χώρας, αἱ συγκυρίαὶ ἐτέρας ἐξωγενεῖς ἢ ἐνδογενεῖς (πολιτικά ἐμπλοκαί, συναλλαγματικὴ ἀναστάσις, ἐμπορικὸι πόλεμοι, δασμολογικαὶ ἀντιθέσεις, κλπ.). Ἡ δυνατότης μάλιστα αὕτη καθιστᾷ τὴν παρακολούθησιν τῶν διεθνῶν συγκυ-

6) Οἱ κάτοικοι χθαιαλῶν καὶ νησιωτικῶν τμημάτων ἐμφανίζουν τύπους ἀνθρώπων μεγαλυτέρας οἰκονομικῆς ζωτικότητος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς νοηλεστέρους καὶ οἰκονομικῶς ἐκτατικώτερους ὀρεινοὺς.

(1) Ἡ συγκυρία μεταβάλλεται ἐπομένως ρυθμικῶς καὶ ἀρρυθμικῶς· θὰ ἡδυνάμεθα ὅμως νὰ διεπιστώναμεν καὶ ἡμιρhythμους τροποποιήσεις. Ἡ ρυθμικὴ μεταβολὴ καθορίζεται οἰκονομικῶς-κοινωνικῶς, ἢ ἀρρυθμικῶς φυσικῶς, ἢ ἡμιρhythμικῶς ἐκπολιτικῶς (παραλλαγὰι τῶν μορφῶν, κορεσμὸς δι' ὠρισμένους τύπους, ρυθμούς).

ριῶν ἀναγκαίαν, ἵνα ἀντιμετωπίζη τις καὶ τὴν ἄνω περίπτωσιν ἀποτελεσματικώτερον καὶ τὴν ἰδίαν ἐθνικὴν οἰκονομίαν συλλαμβάνη ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης πληρέστερον. Ἀπὸ τὰ συμπτώματα λοιπὸν τὰ ὅποια παρουσιάζει ἡ συγκυρία εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, ὀδηγοῦμεθα εἰς τὴν διάγνωσιν καὶ περαιτέρω πρὸς γνῶσιν αὐτῆς. Καίτοι δὲ αἱ οἰκονομικαὶ πράξεις ἡμῶν καθορίζονται ἐν μέρει ὑπ' αὐτῆς, ὅμως καὶ αὗται κατόπιν ἐπανεπιδρῶν ἐπὶ τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως τῆς, ὥστε νὰ συνδέεται μέχρι βαθμοῦ τινος ἡ αἰτιώδης συσχέτισις τῆς συγκυρίας καὶ τῶν πράξεων ἡμῶν. Ἡ σπουδαιότης τῆς ἐρεῦνης ταύτης εἶναι προφανής, διότι ἐκ τῶν συμπτωμάτων τούτων δύναται νὰ καθορισθῇ ἡ περαιτέρω στάσις τῶν οἰκονομικῶν μονάδων. Ὅσον δὲ μετὰ περικοπῆς βεβαιότητος ἀποβλέπει τις πρὸς ἐπερχομένην κατάστασιν, τόσον περισσότερον διαρρυθμίζει τὰ κατ' αὐτὸν καὶ δὲν καταλαμβάνεται ἀπροόπτως ἀπαρασκευάστος ὑπὸ ταύτης.

Τὰ μέσα διὰ τὰς ἐρεῦνας ταύτας ἐπιτυγχάνομεν διὰ τῆς παρακολουθήσεως τοῦ τόκου προεξοφλήσεως, διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ ἀναλύσεως τῶν διαφορῶν στατιστικῶν δεδομένων, διὰ τῆς γνώσεως τῆς ἀγορᾶς τοῦ οἰκοδομικοῦ ἐπαγγέλματος (αἰτήσεις ἀνεγέρσεως οἰκοδομῶν καὶ σχετικαὶ ἀδειαὶ) κλπ. κατὰ τὴν τελευταίαν δὲ δεκαετίαν δι' εἰδικῶν ἐπὶ τούτῳ ὀργανώσεων περὶ ὧν κατωτέρω Μόνον τὸ σύνολον τῶν παρατηρήσεων τούτων καὶ ἡ ἀλληλουσυχέτις αὐτῶν δύναται νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς ἀσφαλῆ πως συμπεράσματα. Αἱ καθ' ἑκαστον παρατηρήσεις ἐν τῷ Χρηματιστηρίῳ, τῇ βιομηχανίᾳ, εἰς τὰς Τραπεζὰς κλπ. εἶναι τμήματα μόνον τοῦ ὅλου, καὶ ἐπομένως ἡ γενικοποίησις τῶν ἐξ αὐτῶν συμπερασμάτων δύναται νὰ μᾶς φέρῃ εἰς ἐπισηφαλῆ διάγνωσιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἐφόσον ἀνωτέρω διεγνώσαμεν λίαν ἔντονον ἀλληλεπίδρασιν μεταξὺ τῶν τόσων πολλαπλῶν ἐκδηλώσεων αὐτῆς. Ἡ ἐρευνα αὕτη προϋποθέτει λοιπὸν ἀκριβῆ πρῶτον χωρισμὸν τῶν διαφορῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀγορᾶς καὶ πλήρη κατόπιν στατιστικὴν σύλληψιν αὐτῶν. Οὕτω συσχετίζονται ταῦτα κατόπιν μετὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως καὶ εὐρίσκει τις τὴν ἐπίδρασιν των διὰ τὴν πρὸς τὰ ἄνω ἢ κάτω τᾶσιν τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου.

Ἡ ἐπιστημονικὴ λοιπὸν ἐρευνα τῆς συγκυριακῆς συμπτωματολογίας, ἡ συστηματικὴ δηλαδή κατάταξις τῶν διαφορῶν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς συγκυρίας παρουσιαζομένων ἐκδηλώσεων θὰ ὑπῆγεν (2) αὐτὰς ἐν προκειμένῳ ὑπὸ ὁμοιομόρφους καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν κατὰ τὸ δυνατόν τρόπον ἐπιδρωμένας ὁμάδας, τὰς ἐξῆς:

1. Συπτώματα ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς παραγωγῆς.
2. » » » » κυκλοφορίας.
3. » » » » διανομῆς.
4. » » » » καταναλώσεως.

2) Ἡ κατάταξις τῶν συμπτωμάτων εἶναι ποικίλη. (Βλ. π.χ. Mombert σελ. 92). Ἡ κατάταξις τοῦ κειμένου παρακολουθεῖ μέχρι τινὸς τὴν τοῦ Röpke (διότι ὑπάρχονταί ἐνταῦθα τὰ συμπτώματα τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς ἐργασίας εἰς τὰ τῆς παραγωγῆς).

Ἡ ἔρευνα τῶν συμπτωμάτων τούτων ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξη ὅπως περιγράψῃ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν, ἐρευνήσῃ εἴτα τὴν σχέσιν τῶν μὲ τὴν διαδρομὴν τῆς συγκυρίας καὶ ἐπομένως ἀποσαφηνίσῃ κατόπιν τὴν ἔκτασιν τῆς ἀξίας ἐκάστου συντελεστοῦ ἐν τῇ ἐξελίξει. Οὕτως, ἐκ τῆς ἀκριβοῦς καὶ προσεκτικῆς διαγνώσεως, ἀνακύπτει πλέον αὐτόματα σχεδὸν ἢ πρόγνωσις περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ ἡ συντόνισις πρὸς τοῦτο τῶν πράξεων καὶ παραλείψεων ἡμῶν.

Γενικῶς διὰ τὴν κατανόησιν τῶν εἰρημένων θὰ ἡδυνατό τις νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὰ προηγούμενα περὶ τοῦ *Quasi* ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ὅτι δηλαδὴ ἡ κυριωτέρα διάκρισις μεταξὺ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐντάσεως καὶ τῆς ὑφέσεως τῆς Οἰκονομίας μιᾶς χώρας, εἶναι ἡ ζῶη καὶ ἡ κίνησις, ἡ ἐλπίς τῆς πρώτης ἡ νεκροφάνεια καὶ ἡ νωθρότης, ὁ φόβος τῆς δευτέρας. Ἡ κατὰστασις αὕτη καταλαμβάνει σχεδὸν ὅλους τοὺς οἰκονομικοὺς ἀνθρώπους καὶ οἱ τυχόν δὲ ἀπαισιόδοξοι κατὰ τὴν μίαν καὶ αἰσιόδοξοι κατὰ τὴν ἄλλην ἐποχὴν συστροβιλίζονται ὑπ' αὐτῆς, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντισταθοῦν τελικῶς εἰς τὴν γενικὴν φορὰν.

Εἰδικώτερον παρατηροῦμεν ὅτι σύμπτωμά τι συγκυριακὸν εἶναι κατὰ τοσοῦτον χρησιμώτερον, καθόσον τοῦτο: 1. ὑπάγεται ἀποκλειστικώτερον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς συγκυρίας καὶ ταύτης μόνον, ἐπομένως δὲν ἐπηρεάζεται ὑπὸ ἄλλων ὅρων. 2. καθόσον τοῦτο ἀποδίδει εὐρύτερον καὶ διαρκέστερον τὴν συγκυριακὴν διακύμανσιν, εἶναι δηλαδὴ σύμπτωμα καθολικῆς συγκυριακῆς ἐμφανίσεως καὶ ὄχι μερικῆς, σύμπτωμα μακρᾶς καὶ ὄχι βραχείας (ἐποχικῆς) διακυμάνσεως.

1. Π α ρ α γ ω γ ῆ. Καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συγκυριακὴν σύλληψιν τῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία θὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς οἰκονομίας πρωταρχικῶς, αὕτη εἶναι δυνατόν νὰ λάβῃ χώραν διὰ δύο ὁδῶν: τῆς στατιστικῆς τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς στατιστικῆς τῶν τιμῶν. Ἡ ἐκλογὴ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς παραγωγῆς γίνεται ἀναλόγως τοῦ προσδιορισμοῦ εἰδικῆς τινος ἢ τῆς γενικῆς συγκυρίας. Ἐπομένως εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν θὰ ἐξεύρωμεν τὴν σχετικὴν κίνησιν τῆς ὑπὸ κρίσιν βιομηχανίας, εἰς τὴν δευτέραν τὴν τῶν σπουδαιότερων βιομηχανιῶν γενικῶς καὶ τὴν τῶν τυχόν ἄλλως πως ἐπιδρώντων εἰδικῶν κλάδων ὀρισμένων ἀπασχολήσεων. Ἐρευνῶνται ἐπομένως βιομηχανίαι τοῦ σιδήρου, μηχανῶν, οἰκοδομικῶν ὑλῶν, ὑφανματοβιομηχανίαι, βιομηχανίαι καπνοῦ, οἴνου καὶ οἶνοπνευμάτων, ἐλαιοδιυλιστήριαι κλπ.

Ὅταν τὸ οἰκοδομικὸν ἐπάγγελμα, τὸ ὁποῖον τροφοδοτεῖ τόσους ἄλλους κλάδους βιομηχανικοὺς, χαλαροῦται, ἔχομεν πρὸ ἡμῶν στοιχεῖον σαφοῦς διαγνώσεως. Ὡσαύτως ἡ ἐξέλιξις τῆς παραγωγικῆς καταναλώσεως καθοδηγεῖ ἡμᾶς πιστῶς. Εἴδομεν προηγουμένως ὅτι καὶ ἐνταῦθα διαρκούσης ἤδη τῆς ἀνιούσης κλίμακος ἄρχεται ἀντίθεσις τις μεταξὺ τῶν καθαρῶς παραγωγικῶν βιομηχανιῶν καὶ τῶν καταναλωτικῶν τοιούτων, ἐνδείξις ἡ ὁποία προσημαίνει διαταραχὴν τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας.

Τὰ συμπτώματα τῆς ἀγορᾶς τῆς ἐργασίας εἶναι ἀρκετὰ σπουδαῖα διὰ τὴν διάγνωσιν τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας. Πάντως καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ λάβῃ χώραν συσχετίσις τῶν δεδομένων τούτων καὶ πρὸς ἄλλα· πρῶτον ἔνεκα τῆς μὴ πλήρους καὶ τελείας στατιστικῆς συλλήψεως αὐτῶν, δεύτερον καθ' ὅσον αὐτὴ αὕτη ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀγορᾶς τῆς ἐργασίας διατελεῖ ὑπὸ ἐπίδρασιν αἰτίων, τὰ ὁποῖα δὲν εὐρίσκονται εἰς οὐδεμίαν ἢ μικρὰν μόνον συνάφειαν μετὰ τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας. Ἡ στατιστικὴ σύλληψις ἀφορᾷ ἐνταῦθα εἰς τὰ δεδομένα τῆς ἀνεργίας, τῶν γραφείων εὐρέσεως ἐργασίας καὶ τὰ τῆς τυχὸν ὑπαρχούσης στατιστικῆς τοῦ βαθμοῦ τῆς βιομηχανικῆς ἀπασχολήσεως. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχουν τὰ δεδομένα ἐνταῦθα, τῶν λεγομένων βιομηχανιῶν ἀναπαραγωγικῶν ἀγαθῶν (μεταλλοβιομηχανίαι, οἰκοδομικαὶ ὕλαι, ἐργοστάσια κινητηρίων μηχανῶν, ἠλεκτρικαὶ ἐγκαταστάσεις, ναυπηγεῖα κλπ). Ἡ ἐξέλιξις τῶν βιομηχανιῶν τούτων, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶδομεν, προηγεῖται συνήθως τῆς γενικῆς συγκυριακῆς καταστάσεως. Καὶ ἐνταῦθα ἡ στατιστικὴ σύλληψις διὰ νὰ παράσῃ εἰκόνα ἀσφαλῆ πρέπει νὰ εἶναι λίαν λεπτομερὴς (3). Ἀλλὰ καὶ ἡ ὕψωσις τῶν τιμῶν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ κοινοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς συγκυρίας, διότι φανερὸν εἶναι ὅτι καθόσον αὐταὶ ἀνέρχονται εἰς ἐπίπεδα ἀνώτερα, κατὰ τοσοῦτον πλησιάζει τις εἰς τὴν ἐναντιοδρόμησιν τῆς συγκυρίας. Καὶ ἡ ταχύτης δὲ τῆς ὑψώσεως ταύτης μετριάζεται μετὰ ὠρισμένον χρόνον.

Ἡ ἀξία τῆς ἀριθμητικῆς συλλήψεως τῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία συνήθως δὲν δύναται νὰ γίνῃ καὶ πολὺ ταχέως, ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν διάγνωσιν καὶ τὸν ἀναδρομικὸν καθορισμὸν παρελθούσης ἤδη καταστάσεως, ἐνῶ ἡ ἀξία τῆς ἀριθμητικῆς συλλήψεως τῶν τιμῶν, ἔγκειται εἰς τὴν ἐνεστῶσαν ἐξέλιξιν. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ οἰκονομικὴ ἐλευθερία, νὰ μὴ παρεμβαίνουν δηλαδὴ φυσικὰ ἢ νομικὰ μονοπώλια, μὴ ἐπιτρέποντα τὴν ὀρθὴν λογικὴν συσχετίσιν. Ἡ μεταξὺ πάλιν τῶν δεδομένων τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν ἀγαθῶς σχέσις, καὶ ἐπομένως ἡ πειστικώτερα ἐκδήλωσις τῆς συγκυρίας τῆς οἰκονομίας, δὲν εἶναι πρόβλημα εὐχερές. Ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πολιτικῆς τῆς βιομηχανίας, ἡ ὁποία ἐν δεδομένῃ στιγμῇ, ἰδίᾳ κατὰ τὴν πτῶσιν τῆς συγκυρίας, δύναται νὰ προτιμήσῃ ὑποβιβασμὸν τῶν τιμῶν, ἀπὸ τὸν ὑποβιβασμὸν τῆς παραγωγῆς, ὅποτε οἱ δείκται τῶν τιμῶν ἀποδείδουν πειστικώτερον τὴν εἰκόνα

2. Κυκλοφορία. Ὡς καὶ ἀνωτέρω πολλάκις ἐτονίσθη, ἰδιαιτέρα σπουδαιότης πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰ κυκλοφοριακὰ συμπτώματα τῆς συγκυρίας. Ἡ κυριώτερα ἐκδήλωσις τῶν συμπτωμάτων τούτων, ἡ ἀγορὰ

(3) Ἐν Γερμανίᾳ π.χ. ἀπεδείχθη ὅτι αὖξουσα ἀπασχόλησις γυναικείων δυνάμεων ἐν τῇ βιομηχανίᾳ δὲν εἶναι ἐξίσου εὐμενῆς ὅπως ἡ τῶν ἀνδρῶν. Συχνάκις ἡ ἐντατικώτερα αὕτη ἀπασχόλησις ὑποδηλοῖ ἀνδρικὴν ἀνεργίαν καὶ προσπάθειαν τῆς γυναικὸς νὰ ἀντικαταστήσῃ ὅπως-ὅπως τὸν ἀπωλεσθέντα ἀνδρικὸν μισθόν· ἀφ' ἑτέρου καὶ αἱ ἐκμεταλλεύσεις προτιμοῦν ἐνίοτε τὰς εὐθηνὰς γυναικείας δυνάμεις.

τῶν χρεωγράφων καὶ τοῦ χρήματος ἀντιδρᾷ λίαν εὐπαθῶς κατὰ τῶν διακυμάνσεων τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας. Αἱ ἐλάχιστοι διακυμάνσεις πρὸς τὰ ἄνω ἢ πρὸς τὰ κάτω ἀντικατοπτρίζονται καὶ εἰς τὴν διαρρῦθμιν τοῦ ἐπιτοκίου, ἰδίως τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου τῆς ἀγορᾶς. Μάλιστα προσπάθεια καταβάλλονται (I. Fisher, J. M. Keynes), ὅπως διὰ τῆς κυριαρχίας τοῦ πρώτου στοιχείου τῆς χρηματαγορᾶς (τοῦ τόκου προεξοφλήσεως), νὰ καταλήξωμεν εἰς ἀδιακίμαντον κατὰ τὸ δυνατόν διαδρομὴν τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως. Ὁ διακανονισμὸς τοῦ ποσοῦ καὶ τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος, θὰ ἀντετάσσετο κατὰ τῶν διακυμάνσεων τῶν τιμῶν καὶ ἴσως παρεμερίζοντο οὕτως, ἂν ὄχι πλήρως, πάντως αἱ μεγαλύτεραι οἰκονομικαὶ ἀνατροπαί. Ἐχομεν ἐπομένως ἀρκετὰ στοιχεῖα ὧν ἡ βαθύτερα παρατήρησις μᾶς διευκολύνει τὴν διάγνωσιν τῆς καταστάσεως καὶ τὴν μύρφωσιν σχετικῆς τινος ἀσφαλοῦς προγνώσεως. Ἡ ὕψωσις τοῦ τόκου προεξοφλήσεως εἶναι ἀλάθητον τεκμήριον τερματισμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀνθίσεως καὶ προμῆνυμα τῆς ἐπερχομένης πτώσεως. Καὶ δυνατόν μὲν νὰ προχωρῇ εἰσέτι ἀνιόντως ἡ συγκυρία, ὁ χρόνος τῆς ὅμως ἐπιβραδύνεται. Οὕτω πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς κατιούσης κατευθύνσεως ἔχομεν ἐπιβραδύνειν βελτιώσεως, ὡς σημεῖον προμηνυτικόν. Αἱ ἐπεκτάσεις τῶν ἐκμεταλλεύσεων, αἱ νέαι ἰδρύσεις ἐλαττοῦνται. Ἡ σπουδαιότης τῶν φαινομένων τούτων αὐξάνει ἐπὶ πλέον, λόγῳ τοῦ δημοσίου χαρακτῆρος αὐτῶν καὶ τῆς ταχείας ἐπομένως καὶ εὐχεροῦς στατιστικῆς συλλήψεώς των. Παρὰ ταῦτα ἡ μονομερὴς στατιστικὴ σύλληψις τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀγορᾶς τῶν χρεωγράφων καὶ τοῦ χρήματος δύναται νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ καὶ εἰς πλάνην. Ὁ μορφή αὐτῆς εἶναι ἱανική, διμερῆς. Τὰ αὐτὰ περίπου φαινόμενα (χαμηλὸς τόκος προεξοφλήσεως) παρουσιάζονται εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ χρήματος κατὰ τὴν βαθμιαίαν ἀνθῆσιν καὶ ἄνοδον τῆς συγκυρίας, τὰ ὅποια παρατηροῦνται καὶ κατὰ τὴν κρίσιμον κάθοδον αὐτῆς. Ὡσαύτως κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐντάσεως καθὼς ὅμως καὶ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς κρίσεως παρατηρεῖται ὕψωσις τόκου. Διὰ τοῦτο ὁ ἐκάστοτε συσχετισμὸς αὐτῶν πρὸς ἄλλα συγκυριακὰ συμπτώματα, ἰδίως τῆς παραγωγῆς, μᾶς ὑποβοηθεῖ εἰς τὴν ὀρθοτέραν διάγνωσιν τῆς καταστάσεως. Πρὸς τὸ κυριῶδες τοῦτο κυκλοφοριακὸν σύμπτωμα ἔχομεν καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ἐκδοτικῆς τραπέζης (προεξοφλήσεις, δάνεια ἐπὶ ἐνεχύρῳ κλπ), ἡ ὅποια πιστῶς παριστᾷ τὴν εἰκόνα τῆς ἀγορᾶς, πρὸς δὲ τὰς τιμὰς τῶν συναλλαγμάτων, τῶν ἐθνικῶν χρεωγράφων, τὰς ἐκκαθαρίσεις τῶν συμψηφιστηρίων κλπ. καθὼς καὶ τὸ σύμπτωμα τῶν ταμειυτηριακῶν καταθέσεων (1).

Τέλος ὑπάγεται ἐνταῦθα ἡ ἔρευνα τῶν ὑπὸ στενὴν ἔννοιαν κυκλοφο-

(4) Καὶ αἷται παρουσιάζουν διπλὴν ὄψιν. Δυνατὸν ἡ αὕξησις αὐτῶν νὰ σημαίνει εὐπορίαν (ὅταν ἰδίως οἱ πελάται τῶν ταμειυτηρίων εἶναι ἡ κατωτέρα τάξις τῶν ἀποταμειυτῶν), ἀλλὰ δυνατόν νὰ σημαίνει καὶ ἀπραξίαν κεφαλαίων (ὅταν ἡ πελατεία αὐτῶν συγκαταλέγεται ἀπὸ τὴν βιοτεχνίαν καὶ γεωργίαν.)

ριακῶν σχέσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου (πολὺ ἀμφιβόλον πάντως συντελεστοῦ) καὶ τῶν σιδηροδρομικῶν μεταφορῶν.

Τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον δύναται νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ταχύτητα ἀνιούσης ἀκόμῃ συγκυρίας. Βελτιουμένης τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως, ὑψοῦνται αἱ τιμαί, ἐπομένως τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον δύναται νὰ ἀνταγωνισθῇ τὴν ἐθνικὴν βιομηχανίαν ἀποτελεσματικώτερον καὶ ἔνεκα τῆς ὑψώσεως ταύτης τῶν τιμῶν καὶ ἔνεκα τῆς μεγαλυτέρας ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ ἐσωτε-
ρικοῦ. Ἀφ' ἐτέρου εἰσάγονται εἰς τὴν ἀνθοῦσαν οἰκονομίαν πρῶται ὕλαι περισ-
σότεραι καὶ γενικῶς ἐπομένως τὸ ἰσοζύγιον δύναται νὰ ἀποβῇ παθητικώτερον.

Πάντως τὰ μέσα ταῦτα ἀποδίδουν πολὺ βραδέως τὴν ἐπερχομένην με-
τατροπὴν, ἰδίως αἱ σιδηροδρομικαὶ μεταφοραί, διότι ἡ κáθοδος τῆς συγ-
κυρίας μόνον μετὰ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἐντάσεως
τῆς συγκοινωνίας.

3. Διανομή. Τὰ συμπτώματα τῆς διανομῆς συσχετίζονται μὲ τὴν
οἰκονομικὴν συγκυρίαν κατὰ τοῦτο, καθόσον ἡ ἀποδοτικότητα τῶν καθ'
ἕκαστον ἐπιχειρήσεων καὶ τὸ εἰσόδημα τῶν ἀτόμων ἡρτηνται στενῶς ἐκ
τῆς συγκυριακῆς καταστάσεως. Τὰ δεδομένα καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ προέρ-
χωνται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ ὁμαδικὰς παρατηρήσεις, ἵνα εἶναι ὅσον τὸ δυ-
νατὸν ἀνεπηρέαστα ἀπὸ ἐξωσυγκυριακὰς ἐπιδράσεις. Τοιαῦτα δεδομένα ἐν
προκειμένῳ ἔχομεν στατιστικὰς ἀποδοτικότητας τῶν ἀνωνύμων ἐταιρειῶν,
στατιστικὰς πτωχέσεων, στατιστικὰς μισθῶν, στατιστικὰς τῆς φορολογί-
ας καθαρῶν προσόδων, ὑποδείξεως ἐργασίας, ἀριθμὸν τῶν ἀνέργων,
πτωχῶν. (5)

4. Κατανάλωσις. Τὰ καταναλωτικὰ συμπτώματα εἶναι ἀντικατο-
πτρισμὸς ἐν μέρει τῶν τῆς διανομῆς, ἐν μέρει ὅμως ἐπεκτείνονται λίαν γε-
νικῶς. Πάντως δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἡ τυχὸν ἐλάττωσις τοῦ εἰ-
σοδήματος, εἶναι δυνατὸν ἐπὶ μακρὸν νὰ μὴ ἀντικατοπτρισθῇ εἰς τὴν μείω-
σιν τῶν εἰδῶν τῆς πρώτης καταναλώσεως — ἔνεκα τοῦ σταθεροῦ τύπου τὸν
ὁποῖον προσλαμβάνει συνήθως ἡ διαβίωσις, ἀλλὰ νὰ ἐκδηλωθῇ κυρίως εἰς
τὸν περιορισμὸν τοῦ σχηματισμοῦ νέων κεφαλαίων. Μάλιστα ὅπου τυχὸν ἡ
μείωσις τοῦ εἰσοδήματος δὲν λάβῃ χώραν συγχρόνως μὲ τὴν κάθοδον τῆς
συγκυρίας, εἶναι δυνατὸν ἔνεκα τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν νὰ παρουσιασθῇ
αὐξήσις τῆς στάθμης τῆς ζωῆς. Εἰς τὰ συμπτώματα ταῦτα δύναται ὅμως νὰ
ὑπαχθοῦν ἐνταῦθα καὶ συσχετισμοὶ λίαν γενικοὶ π. χ. ἐτησίας καταναλώ-

5) Τὸν βαθμὸν τῆς εὐμαρείας διαφόρων τόπων παραβάλλομεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ
μέσου ποσοῦ τῆς κατὰ κεφαλὴν φορολογίας τοῦ λαοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν
ὑπηρετῶν εἰς τὰς οἰκογενεάς, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πυκνότητος τῶν κατοικουμένων διαμερι-
σμάτων. Ἡ διδασκαλία περὶ τῶν συμπτωμάτων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἡ καλουμένη
«Σημειολογία» (Semiologie) ἐξελίχθη στατιστικῶς εἰς εἰδικὸν κλάδον. Βλ. F. r. Z i -
z e k, Grundriss der Statistik 1923 σελ. 298.

σεως σιδήρου ἢ ἄνθρακος κατὰ κεφαλὴν, στατιστικὴ κατοικιῶν, τέλος καὶ ζημιῶν ἐκ πυρκαϊᾶς κατὰ ἀγγλοαμερικανικὰς στατιστικὰς (6).

Οὕτως ἀγόμεθα εἰς τὸν κύριον σκοπὸν μας ὃν ὁ Sombart ἐξαρχή-ρισεν ὡς τὸ μέγιστον πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς: Κατὰ πόσον δη-λαδὴ ἡ πραγματικότης πλησιάζει πρὸς τὴν ἰδέαν, καὶ τούτου ἐξευρισκομέ-νου, ἔνεκα τίνων λόγων.

10. Κοινωνικαὶ ἐπιδράσεις τῶν οἰκονομικῶν συγκυριῶν.

Γενικὴ θεμελίωσις. Αἱ δυσμενεῖς ἐπῆρειαὶ τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐπὶ τῆς ἐργατικῆς ἰδίως τάξεως, προεκά-λεσαν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν οἰκονομολόγων διὰ τὴν ἔρευναν τῶν συναρτήσεων τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Τὸ συμπέρασμα τῶν ἐρευνῶν τούτων ἦτο ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀλληλεπιδράσεως ταύτης, καθόσον αἱ ἐναλλαγαὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς προφανῶς προκαλοῦν ἐντονω-τέραν ἢ ἀσθενεστέραν ἀπασχόλησιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, διὰ τῆς ἀπορ-ροφήσεως μεγαλυτέρου ἢ μικροτέρου ἀριθμοῦ ἐργατῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ πίεσις τὴν ὁποίαν ἐξασκοῦν ἐπὶ τοῦ ὕψους τοῦ μισθοῦ, αἱ ἐκάστοτε διαθέσιμοι δι' ἐργασίαν χεῖρες δὲν εἶναι δυνατὸν παρά, κατὰ τὰς ἐποχὰς ἰδίως κρίσεως, νὰ καθορίζουν αὐταὶ καὶ τὸ ὕψος τοῦ μισθοῦ τῶν ἐργαζομένων ἐργατῶν. Οὕτως ὁ ἐργάτης εἴτε προσφέρων τὴν ἐργασίαν του ἐν τῇ ἀγορᾷ εἴτε ἐργα-ζόμενος, ὑπόκειται διαρκῶς ὑπὸ τὴν ἐπῆρειαν τοῦ βιομηχανικοῦ κύκλου. «Ἡ ἀβεβαιότης καὶ ἡ ἀστάθεια εἰς τὴν ὁποίαν αἱ διὰ μηχανῶν ἐκμεταλ-λεύσεις ὑποβάλλουν τὴν ἀπασχόλησιν καὶ ἐπομένως καὶ τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς τοῦ ἐργάτου, κανονίζονται ἀναλόγως μὲ τὴν περιωδικὴν ταύτην ἐναλλαγὴν τοῦ βιομηχανικοῦ κύκλου», λέγει ὁ Μάρξ.

Ἡ ἐπῆρεια τοῦ βιομηχανικοῦ κύκλου αὕτη εἶναι μεγαλυτέρα εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις, διότι αὗται κατὰ μέγα μέρος ὑφίστανται τὸν ἀντίκτυπον τοῦτον. Παρὰ ταῦτα ὅμως καὶ οἱ ἐργοδότες, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν διάθεσιν τῶν προϊόντων αὐτῶν εὐρίσκονται ὑπὸ τινι ἔποψιν ὑπὸ τὰς αὐτὰς συν-θήκας μὲ τοὺς ἐργάτας, ἐπηρεάζονται ὑπὸ ταύτης. Ἡ στατιστικὴ μάλιστα ἔρευνα ἔχει ἤδη συσχετίσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν αὐτοκτονιῶν μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν πτωχεύσεων. Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις, αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται τὴν ἐλαχίστην

6) Αἱ ἐκ τοῦ πυρὸς ζημίαι ηὔξησαν ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1920, ὁπότε ἐπέβη αἰ-σθητὴς ἡ ἀρξαμένη κρίσις καὶ ἔκτοτε συνεχίσθησαν αὐξοῦσαι διαρκῶς. Τὸ τοιοῦτον λαμβάνει χώραν πάντοτε κατὰ παλαιὰν πείραν εἰς ἐποχὰς δυσπραγίας, ἰσως ἔνεκα τῆς γενικῆς πτώσεως τῶν τιμῶν, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει τὴν εὐθηνότεραν ἀντικατάστασιν τῶν κα-ταστρεφόμενων, γεγονός, ὅπερ ἔχει ἐπιδράσιν ἐπὶ τῆς αὐστηρᾶς ἐπαγρυπνίσεως τῶν ἐγ-καταστάσεων. Ὡσαύτως δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ τοῦτο καὶ ἐκ τῆς ὑπερπληρώσεως τῶν ἀ-ποθηκῶν καὶ τῶν ἐργοστασιῶν, ἡ ὁποία αὐξάνει τὰς δυνατότητας τῆς πυρκαϊᾶς ἢ καὶ ἐκ λόγων ἐμπρησμοῦ κατὰ τὰς δυσχερεῖς ταύτας ἐποχὰς: Βλ. W. R ö p k e, «Die Konjunktur 1922 σελ. 123.

ἐπιδράσιν τῶν συγκυριακῶν ταλαντεύσεων εἶναι ἡ ἀγροτικὴ τάξις, ἡ τῶν εἰσοδηματιῶν καὶ ἡ τῶν ὑπαλλήλων. Ἡ γεωργία δὲν εὐρίσκεται εἰς ἀμέσως ἐπιδρωμένην κατάστασιν ἀπὸ τὴν βιομηχανικὴν συγκυρίαν. Ἰσως κατὰ τὴν ἄνοδον αὐτῆς νὰ ἀσκήῃ ἡ συγκυρία μεγαλυτέραν γοητείαν εἰς τὴν ἀστυφυλίαν καὶ ἀντιστρόφως, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μόνον καθόσον ἀφορᾷ εἰς ἀποχειροβιώτους ἐργάτας, ὅχι δὲ εἰς αὐτοτελεῖς κτηματίας. Ὡσαύτως ὁ μισθὸς τῶν ὑπαλλήλων καὶ τὸ εἰσόδημα τῶν εἰσοδηματιῶν δὲν παρουσιάζει τὴν ἐλαστικότητα ἐκείνην, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει τὸ ἐργατικὸν ἡμερομίσθιον εἰς τὰς συγκυρίας· τοῦτου ἕνεκα καὶ εἰς ἐποχὰς ἀκριβείας ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῶν σταθερῶς μισθοδοτούμενων ὑπαλλήλων δὲν προσαρμόζεται πρὸς τὴν ἀνιούσαν κίνησιν τῆς συγκυρίας. Αἱ κοινωνικαὶ αὗται τάξεις λοιπὸν δὲν παρουσιάζουν εὐρὺ πεδίον ἐπηρεασμοῦ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν συγκυρίαν

Μεταξὺ τῆς συγκυρίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ὑφίσταται λοιπὸν ἀναγκαστικὴ συνάρτησις (ἀλληλουχία). Ὁ βαθμὸς τῆς συναρτήσεως ταύτης ἐξαρτᾷται ἀπὸ τὴν συσχέτισιν τῶν κοινωνικῶν φαινομένων πρὸς τὴν οἰκονομικὴν λειτουργίαν. Ἐν μεγαλυτέρῳ καὶ προφανεστέρῳ μέτρῳ παρουσιάζεται εἰς τὴν διανομὴν τοῦ εἰσοδήματος, ἐν μικροτέρῳ εἰς τὰ καλούμενα ἠθικὰ φαινόμενα. Πάντως ὅμως κανὲν πεδίον τῆς κοινωνικῆς ζωῆς δὲν παραμένει ἀνέπαφον ἀπὸ τὰς ταλαντεύσεις τῆς συγκυρίας. Αἱ ἐπιδράσεις αὗται τῆς συγκυρίας ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς μεταβάλλονται ὅμως μεταβαλλομένων τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν καὶ τῆς συνειδήσεως τῶν ἀτόμων· ἡ μεταβολὴ αὕτη καθορίζει ἐν μέρει καὶ ποῖαι τῶν κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων συνδέονται μετὰ τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου. (1)

α) Ἑργασία καὶ Ἀνεργία. Ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τῆς διαδρομῆς τοῦ βιομηχανικοῦ κύκλου ἐξάγεται προφανῶς ὅτι ἡ ἐργασία καὶ ἡ ἀνεργία συμπαράκολουθεῖ τὴν ἄνοδον καὶ κάθοδον αὐτοῦ. Διότι ἡ εὐρυνσις τῆς παραγωγῆς εἰς μὲν χρόνους ἀνθήσεως ἀπαιτεῖ αὐξησιν τῶν ἐργατικῶν χειρῶν, ἐνῷ τουναντίον εἰς ἐποχὰς ὑφέσεως περιορισμὸν αὐτῶν. Ἐπομένως αἱ διακυμάνσεις τῆς ἀνεργίας ἢ καὶ τῆς ἀπασχολήσεως πρέπει νὰ παρουσιάζουν παράλληλον σχεδὸν κίνησιν πρὸς τὰς τῆς παραγωγῆς. Ἐνταῦθα θέλουσι ἀναλυθῇ ἰδιαιτέροί τινες διαφορισμοί, οἱ ὁποῖοι γίνονται ἀφορμὴ μικρῶν τινων ἐπιταχύνσεων ἢ καὶ καθυστερήσεων ἐν τῇ παραλήλῳ καὶ ἰσοταχεῖ διαδρομῇ τοῦ γενικοῦ κύκλου τῆς συγκυρίας καὶ τῆς καμπύλης τῆς ἐργασίας ἢ ἀνεργίας. Ἡ πίσις τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ὁ ἐφεδρικός βιομηχανικός στρατὸς δὲν ἀπαρτίζεται μόνον ἀπὸ τοὺς ἀνέργους τῶν βιομηχανιῶν ἀναπαραγωγικῶν ἀγαθῶν καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνέργους τῶν ἄλλων βιομηχανιῶν (καταναλωτικῶν ἀγαθῶν), οἱ ὁποῖοι δὲν εὐρίσκουν πλέον ἐργασίαν, διότι εἰργάζοντο διὰ τοὺς πρῶτους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν νέαν γενεάν, ἡ ὁποία καὶ αὕτη δὲν ἀναλαμβάνει καθόλου ἐργασίαν. Ἐνίστε μάλιστα ἡ ἐκ τῆς ἀφορμῆς

1) J. Soudok, Die sozialen Auswirkungen der Konjunkturschwankungen, 1929, σελ. 76.

ταύτης ἀνεργίας εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερτερήσῃ καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν πρῶτην, τὴν ἐκ τοῦ συγκυριακοῦ δηλαδὴ περιορισμοῦ τῶν ἐκμεταλλεύσεων.

Περαιτέρω ὡσαύτως ἡ ἀνεργία δύναται νὰ παρεκκλίνῃ τῆς παραλλήλου πτώσεως τῆς καμπύλης τῆς συγκυρίας, καθόσον ἡ παραγωγή περιορίζεται ταχύτερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν περιορισμὸν τῆς ἐργασίας, διότι κατὰ μὲν τὴν ἀνοδὸν τῆς συγκυρίας ἔχομεν πολλάκις ὑπερορίας ἐργατικὰς, ἀντὶ προσλήψεως νέων ἐργατῶν, ἀντιστρόφως δὲ κατὰ τὴν κάθοδον, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἀπολύσεως τῶν ἐργατῶν, ἐλαττοῦνται αἱ ὥραι ἐργασίας. Ὡσαύτως ἡ ἀνεργία εἰς τὰς βιομηχανίας ἀναπαραγωγικῶν ἀγαθῶν καθὼς καὶ εἰς τὰς μεγάλας ἐκμεταλλεύσεις, βαίνει ταχύτερον ἀπὸ τὴν ἀνεργίαν εἰς τὰς βιομηχανίας καταναλώσεως ἢ τὰς μικρὰς ἐκμεταλλεύσεις. Εἰς τὴν παράλληλον διαδρομὴν ἐπομένως τῆς γενικῆς καμπύλης τῆς συγκυρίας καὶ τῆς ἀνεργίας ἐπέρχονται πότε μὲν ἐπιταχύνσεις (2) πότε δὲ ἐπιβραδύνσεις.

β. Κίνησις πληθυσμοῦ καὶ Μετανάστευσις. Ἡ μετατόπισις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μιᾶς χώρας, μεταξὺ δηλαδὴ τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου, παρουσιάζει τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν μὲ τὴν διαδρομὴν τοῦ βιομηχανικοῦ κύκλου. Ἀνερχομένης τῆς συγκυρίας αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῆς ἀστυφιλίας κατερχομένης δὲ ταύτης ἔχομεν ἐπαναστροφὴν πρὸς τοὺς ἀγρούς. (3) Δυσχερέστερα εἶναι τὰ συμπεράσματα διὰ τὴν διεθνῇ μετανάστευσιν. Καὶ αὕτη ὁμῶς πάντως, μέχρις ἐνὸς σημείου, καθορίζεται οἰκονομικῶς, καθόσον ἡ δυσχερὴς πραγματικὴ οἰκονομικὴ θέσις μιᾶς τάξεως πληθυσμοῦ τινος, κατορθώνει εἰς ὠρισμένην στιγμὴν νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ιδεώδη ἔννοιαν τῆς πατρίδος. Ἡ συσχέτισις τῆς χώρας τῆς ἀποδημίας καὶ τῆς χώρας τῆς ἐνδημίας ὑπὸ τὸν οἰκονομικὸν φαζόν, μετατρέπεται εἰς σχέσιν κεφαλαιοκρατικῶς καὶ μὴ ἐξειλιγμένων χωρῶν, τούτου δὲ ἔνεκα ἡ ἐρευνὰ τῆς σχέσεως ταύτης ἀποβαίνει ἰδιαιτέρως δυσχερὴς.

γ. Γάμοι. Ἡ συχέτισις τῆς συνάψεως γάμων μετὰ τῆς οἰκονομικῆς

(2) Ὁ J. Soudek (ἐνθ. ἀν.) καίτοι ἀναφέρει τὴν περίπτωσιν τῆς αὐξήσεως τῆς πίεσεως ὑπὸ τῆς νέας γενεάς, τὴν ὁποίαν ἰδίως ἐτόνισεν ὁ Pohle, ὁμως δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ, ὡς μοῦ φαίνεται, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ κανόνος του (σελ. 53), εἰς τὸν ὁποῖον δίδει οὕτω μόνον πλεονέκτικὴν ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν παρέκκλισιν, ἐνῶ συνεπῶς θὰ ὤφειλε νὰ παραδεχθῇ καὶ μειονεκτικὴν ἀπόκλισιν, ὅταν ἡ νέα γενεά, ἰδιαιτέρως πιέζει τὴν ἀνεργίαν κατὰ τὴν πῶσιν τῆς συγκυρίας.

(3) Μὲ τὸ Κράχ τοῦ 1873 ἐγενικεύθη παγκόσμιος οἰκονομικὴ ἀπραξία καὶ αἱ πτωχεύσεις διεδέχοντο ἀλλήλας. Οἱ ἀνεργοὶ βιομηχανικοὶ ἐργάται ἐν Ἀμερικῇ, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ σιδηροδρομικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐπόησαν τὴν δυτικὴν Ἀμερικὴν. Αἱ σιδηροδρομικαὶ ἐπιχειρήσεις συνέδεσαν οὕτω ἀνατολὴν καὶ δύσιν, συγχρόνως δὲ ἐκράτουν καὶ τὰς παραλλήλους πρὸς τὰς γραμμὰς γαίας διὰ νὰ ἔχουν εἰς τὸ μέλλον τὰς μεταφορὰς τῶν δημητριακῶν. Ἐκτοτε ἤρχισαν τὰ εὐθηνὰ ταῦτα δημητριακὰ εἰς τὰ ὁποῖα προστετέθησαν καὶ τὰ ἐν Ρωσίᾳ καὶ Ἰνδίας (μετὰ τὰς αὐτόθι ὡσαύτως βελτιώσεις τῶν μεταφορῶν), τὰ ὁποῖα ἐπλημύρισαν τὴν Εὐρώπην καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μετατραπῇ ἄρδην ἡ φιλελευθέρᾳ ἐμπορικῇ πολιτικῇ αὐτῆς. L u j o B r e n t a - n o, Eine Geschichte der wirtschaftlichen Entwicklung Englands III 2 (1929) σ.9.

καταστάσεως μιᾶς χώρας εἶναι προφανές, καθόσον ὁ γίμος παρὰ τὸ ἰδεῶδες αὐτοῦ *Consortium omnis vitae* εἶναι καθαρῶς οἰκονομικὴ συσχέτισις. Τούτου ἕνεκα παρουσιάζεται παραλληλία τῆς, μάλιστα εἰς ἀγροτικὰς χώρας, μεταξὺ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν γάμων αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν τιμῶν τοῦ σίτου. Μὲ τὴν ἐκβιομηχάνισιν ὅμως μιᾶς χώρας ἀντικαθιστᾷ τὴν παράλληλον τοῦ σίτου ὁ δείκτης τῆς βιομηχανικῆς συγκυρίας (4). Παρὰ λοιπὸν καθ' ἕκαστον λεπτομερειακῶς διαφωνίας, δύναται τις καὶ ἐνταῦθα νὰ συμπεράνῃ ὅτι με τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνθήσεως αὐξάνονται οἱ γάμοι, με τὴν ἐποχὴν δὲ τῆς πείσεως περὶωρίζονται οὗτοι. Ἀναλόγως περίπου διαμορφοῦνται καὶ αἱ νόμιμοι γεννήσεις μετὰ χρονικόν τι διάστημα (2—3. ἐτῶν) ἀπὸ τῆς ἀνθήσεως ἢ καταπτώσεως τῆς συγκυρίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς νόθους γεννήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐλαττοῦνται μετὰ τὴν προϋούσαν καὶ αὐξάνουν μετὰ τὴν ἀναστρέφουσαν συγκυρίαν. Προκειμένων τῶν θανάτων καὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν συγκυριῶν κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὑπῆρχε τοιαύτη ἀλληλεξάρτησις, ὥστε νὰ καθορίσῃ ὁ Tugan—Baranowsky διὰ τὴν Ἀγγλίαν, ὅτι διὰ τὸν βιομηχανικὸν αὐτῆς πληθυσμὸν μία κρίσις ἦτο καταστρεπτικωτέρα μιᾶς ἐπιδημίας. Κατὰ τὸ δευτερον ὅμως ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡ ἐξάρτησις αὕτη ἐλαττοῦται, μάλιστα ἔρυναι ἀπέδειξαν ἀντίθετον αὐτῆς διαδρομὴν: Ἡ θνησιμότης αὐξάνει ἀκριβῶς εἰς ἐποχὰς καλῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως. Ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι παρεμβάλλονται ἑξωοικονομικά (βιολογικά) στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνατρέπουν τὴν συσχέτισιν τῶν θανάτων μετὰ τὰ κοινωνικά στοιχεῖα. Ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ μολυσμὸς λαμβάνει χώραν κατὰ τὴν δυσχερῆ οἰκονομικὴν συγκυρίαν, ὁ δὲ θάνατος ἐπέρχεται κατὰ τὴν εὐτυχῇ ἀπεδείχθη ἀνακριβή. Ἴσως ἐμμέμως ὅμως νὰ ἐπιδρῇ ἐνταῦθα ὁ ἀλκοολισμὸς.

δ. Ἡ θικὴ ἐπίδρασις τῶν συγκυριακῶν διακυμάνσεων ἐπὶ τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Μὲ τὴν ἀνιοῦσαν ἢ κατιοῦσαν οἰκονομικὴν συγκυρίαν ἀνέρχεται γενικῶς ἢ κατέρχεται καὶ ὁ μισθὸς τοῦ ἐργάτου, ἐπομένως καὶ ἡ στάθμη τῆς διαβιώσεως αὐτοῦ δεν παραμένει εἰς σταθερόν τι ἐπίπεδον, ἀλλὰ βελτιοῦται ἢ χειροτεύει ἀναλόγως ἐκάστοτε πρὸς τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν. Αἱ ἐν τῇ φυσικῇ διαβίῳσει ταύτῃ τοῦ ἐργάτου μεταβολαί, δὲν παρὰμένουν ὅμως ἀνεπιδράσεως καὶ ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ του βίου. (Ὁ αὐτοτελὴς οἰκονομικὸς ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἑαυτὸν σταθερόν ἐν τῇ χρονικῇ διαδρομῇ, τὴν ὁποίαν συλλαμβάνει ὡς ἐνιαίαν καὶ ἀπεριόριστον, τοῦναντίον ὁ ἀποχειροβίωτος ἐργάτης. Οὗτος διαρκῶς ταλαντεύεται καὶ καθορίζεται τὸ πολὺ καθ' ὠρισμένα μικρὰ χρονικά διαστήματα, ἀνευ συνεχείας ἀνευ σταθερότητος. Ἡ κατάστασις αὕτη διαμορφοῖ τὴν ἐννοιαν τῆς ζωῆς τοῦ ἐργάτου τελείως διάφορον τῆς τοῦ αὐτοτελοῦς οἰκονομικοῦ ὑποκειμένου. Ἡ ζωὴ του δεν εἶναι τι ἐνιαῖον, διαρ-

4) Τοιαῦται στατιστικαὶ συσχέτισεις ἔγιναν ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ὑπὸ τοῦ Ernst Wagemann.

κὲς ἀλλὰ τι διαφοροτόπον καὶ κατατετμημένον. Αἱ ἐποχαὶ τοῦ ἔτους εἶναι δι' αὐτὸν περίπου αἱ κύριαι περίοδοι τῆς ὑπάρξεώς του, ἡ ἑβδομάς ἡ μονὰς τῆς οἰκονομικῆς του διαβιώσεως. Οὕτως ἀναλύεται ἀπὸ τὸν S. Lederer ὁ κοινωνικοψυχικὸς Habitus τοῦ νεωτέρου ἐργάτου.

Ἡ κατὰ τμησις αὕτη τῆς ὅλης διαβιώσεως τοῦ ἐργάτου καὶ ἡ εἰς ρυθμὸν ἀναγκθεῖσα ἀρρυθμία τοῦ βίου του, διαμορφώνουν τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ ὄχι κατὰ ὁμοιόμορφον συνεχῇ παραδόσιν, ἀλλὰ κατὰ διαφοροτόπον προσαρμογὴν ἐκάστοτε. Οὕτω λοιπὸν ὁ ἐργάτης προσαρμόζεται εἰς τὸ ἄρμα τὸ κεφαλαιοκρατικὸν ἀναγκαστικῶς, διότι ἐκ τῆς τύχης του ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ἰδική του, οὔτε δύναται εἰς τὴν νομοτέλειάν του νὰ ἀντιτάξῃ ἰδίαν ἀτομικὴν διάθεσιν. Καὶ λαμβάνει μὲν χώραν διὰ βραχύ τι διάστημα οἰκονομικὸς τις ὑπολογισμὸς καὶ παρὰ τῷ ἐργάτῃ, οὗτος ὅμως ἔχει ἀπεκδυθῇ παντὸς ἐσωτερικοῦ καθορισμοῦ καὶ αἰτιοκρατεῖται ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν οἰκονομικὴν νομοτέλειαν.

Οὕτως ἐξηγεῖται ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ Quetelet ἤδη παρετήρησεν, ὅτι αἱ φαινομενικαὶ αὐτοθέλητοι πράξεις τῶν ἀνθρώπων παρουσιάζουν νομοτέλειάν τινα, καὶ ὅτι ὁμαδικαὶ ἐκδηλώσεις ὥς ὁ γάμος, αἱ γεννήσεις, οἱ θάνατοι κλπ. παρουσιάζουν διαρκῶς περισσotέραν συμφωνίαν μὲ τὴν διαδρομὴν τῆς συγκυρίας. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ὑποχρεωτικοῦ προσανατολισμοῦ τοῦ ἐργάτου πρὸς τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν ἐξηγεῖται, διατὶ αἱ φαινομενικῶς αὐτοθέλητοι αὗται ὁμαδικαὶ ἐκδηλώσεις παρουσιάζουν τοιαύτην τινα αὐστηρὰν παραλληλίαν πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν, ἐνῷ τοῦναντίον ἄλλαι βιολογικαὶ ἐκδηλώσεις χαλαρῶς μόνον συνυφαίνονται μετὰ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν. Τούτου ἔνεκα ἀκριβῶς μὲ τὴν πρόοδον τῆς κεφαλαιοκρατικῆς ἐξελίξεως καὶ τὴν δέσμευσιν τοῦ ἐργάτου μετ' αὐτῆς, ἀποκτοῦν αἱ οἰκονομικαὶ δυναμικότητες μεγαλυτέραν διαρκῶς ἐπήρειαν ἐπὶ τῶν ὁμαδικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ γάμου καὶ τῆς διαιωνίσεως τοῦ εἵδους, ἐνῷ αἱ πρότερον συγκαθοριστικαὶ δυνάμεις τῆς θρησκείας καὶ τῆς παραδόσεως ἐξαφανίζονται, ὑπαγόμεναι εἰς τὴν ἀνωτέρω ψυχικὴν διαδικασίαν προσαρμογῆς, πρὸς τὴν σημερινὴν μορφήν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομικῆς κοινωνίας.

IV. Ἰνστιτούτα διὰ τὴν ἔρευναν τῶν οἰκονομικῶν συγκυριῶν.

11. Συγκυριακὴ Στατιστικὴ.

Εἰς τῶν ὑψηλοτέρων σκοπῶν τῆς στατιστικῆς εἶναι ἡ γενικὴ στατιστικὴ σύλληψις τῶν οἰκονομικῶν ταλαντεύσεων καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι αὗται ἔχουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν δημογραφικῶν καὶ λοιπῶν ἠθικοστατικῶν ἐκδηλώσεων (γάμων, μεταναστεύσεως, ἐγκληματικότητος, ἀποκτονιῶν κλπ.).

Ἡ σύλληψις αὕτη τῆς ὅλης οἰκονομικῆς καταστάσεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ φυσικῶς διὰ μιᾶς γενικῆς ἀπογραφῆς, ἀλλὰ διὰ πλείστων

δων, τῶν ὁποίων τὰ δεδομένα θὰ προσπαθήσωμεν κατόπιν νὰ συγκατατάξωμεν, διὰ νὰ ὀδηγηθῶμεν τελικῶς εἰς γενικόν τι συμπέρασμα(1). Μεταξὺ τῶν ἀπογραφικῶν ἐρευνῶν τούτων ἰδιαίτερας σημασίας εἶναι αἱ παριστῶσαι τὰς μεγάλας διακυμάνσεις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς: τὴν ἀνθρῆσιν, κρίσιν, ὕφεσιν. Κατ' αὐτὰς παρατηροῦνται καὶ ἀνάλογοι ταλαντεύσεις εἰς τὰς συναλλαγὰς τῶν τραπεζῶν, εἰς τὸ ὕψος τοῦ τόκου, εἰς τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν, εἰς τὴν ἀνεργίαν, εἰς τὴν κίνησιν τῶν τιμῶν κλπ. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι διὰ νὰ καταλήξῃ τις εἰς ταύτας πρέπει νὰ ἀσχολῇται διαρκῶς μὲ τὰ γεγονότα καὶ τὰς ἐκδηλώσεις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ κατὰ τὰ μικρότερα χρονικὰ διαστήματα (ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἑβδομάδος, μηνὸς κλπ.) αὐτῆς. Ἰδιαίτερα δεξιότης χρειάζεται κατόπιν πρὸς τούτοις εἰς τὸ νὰ διακριθῶν αἱ περισσότερον συμπτωματικαὶ ἀπὸ τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας. Τούτου ἕνεκα ὑπάρχει διαφωνία καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν στατιστικῶν τούτων σειρῶν (2). Ἡ διαμόρφωσις π.χ. τῶν τιμῶν ἕνεκα τῆς προοιῶσης βιομηχανικῆς συνεννοήσεως (καρτέλλα) δὲν ἔχει πλέον οἷαν σπουδαιότητα ἔχουν οἱ ἀριθμοὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως· τὸ κέντρον τῶν βιομηχανικῶν διακυμάνσεων εὐρίσκεται κυρίως εἰς τὰς βιομηχανίας παραγωγῆς ἀναπαραγωγικῶν ἀγαθῶν. Ἄριστος δείκτης διὰ χώρας βιομηχανικᾶς εἶναι ἡ κατανάλωσις σιδήρου καὶ ἀνθρακος. Ἡ ἀντίδρασις τῶν βιομηχανικῶν τούτων εἶναι ἐντατικωτέρα ἀπὸ τὴν τῶν βιομηχανικῶν παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ὕφεις ἀρχίζει ἐνωρίτερον ἀπὸ αὐτάς, τὸ δὲ χρονικὸν διάστημα τῆς βελτιώσεώς των εἶναι τὸ μακρότερον. Πάντως τοῦτο εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ διάφορος οἰκονομικὴ διάρθρωσις τῶν καθ' ἕκαστον χωρῶν χαρακτηρίζεται καὶ διὰ διαφόρων οἰκονομικῶν γεγονότων καὶ ἐκδηλώσεων αὐτῶν.

Αἱ ἐμφανισθεῖσαι ρυθμοτέλειαι τῶν οἰκονομικῶν ἐναλλαγῶν καθωρί-

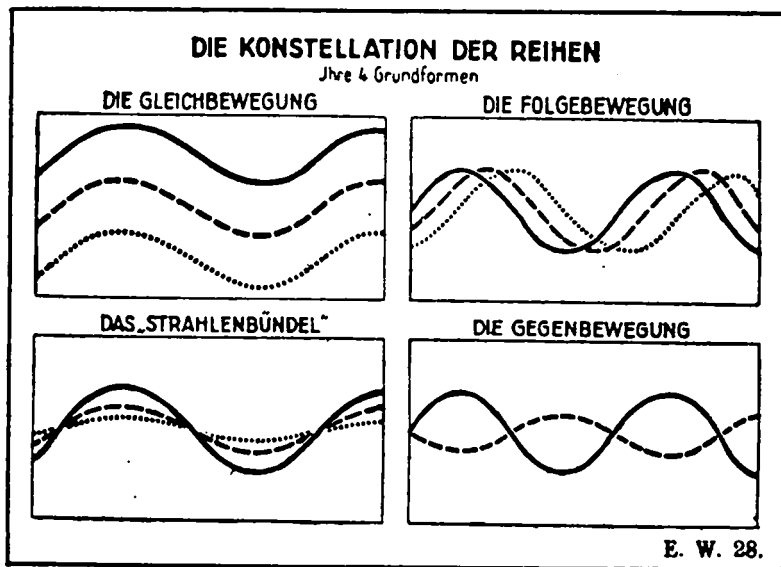
1) Franz Zizek, Grundriss der Statistik² (1923) σελ. 527 ἔ. A. Hesse, Allgemeine Volkswirtschaftslehre 12 (1927). Oskar Morgenstern, International vergleichende Konjunkturforschung. Ztsf. d. g. St. τόμ. 88. (1927). σελ. 274 ἔ.

2) Ἄλλοι κηρύσσονται ὑπὲρ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερων, ἄλλοι ὑπὲρ ὀλίγων καὶ ἐκλεκτῶν ὅχι μόνον δηλαδὴ συμπτωμάτων ἀλλὰ καὶ αὐστηρᾶς αἰτιώδους συναφείας στατιστικῶν σειρῶν. Ἄλλην σπουδαιότητα παρουσιάζει π.χ. ὁ ἰδιωτικὸς τόκος, ὁ τόκος τῶν Τραπεζῶν, ὁ τόκος τῶν καταθέσεων. Ἄλλην εὐθιξίαν παρουσιάζει τὸ οἰκοδομικὸν ἐπάγγελμα ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα. Ὁ Spiethoff θεωρῶν τὴν τοποθέτησιν κεφαλαίων ὡς τὸ σπουδαιότερον σύμπτωμα, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ συγκυριακαὶ μεταβολαὶ θίγουν τὰς βιομηχανίας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι παράγουν μέσα ἀναπαραγωγικὰ ἀγαθῶν καὶ τὰ ὁποῖα δὲν ἀγοράζονται μὲ τὸ ἐρῆχον, ἀλλὰ μὲ τὸ κεφαλοποιημένον εισόδημα. Τὰ δεδομένα ἐπομένως τῆς παραγωγῆς καὶ ζητήσεως σιδήρου φαίνονται εἰς αὐτὸν ὡς τὰ περισσότερον χαρακτηριστικὰ. Εἰς τὰς ἠνωμένους Πολιτείας ἀποδίδεται μεγαλύτερα σημασία εἰς τὴν ἀλληλεπίδρασιν τῶν τριῶν ἀγορῶν (χρεωγράφων, ἐμπορευμάτων, χρήματος), εἰς τὴν Γερμανίαν πάλιν πρὸς τὰς ἀγορὰς ταύτας συνδυάζεται καὶ ἄλλα δεδομένα, ὡς ἡ κυκλοφορία τῶν ἀγαθῶν, αἱ τιμαὶ εὐθιχῶν ἐμπορευμάτων ἢ εἰσαγωγῇ πρώτων ὑλών, ὁ βαθμὸς τῆς ἀνεργίας κλπ.

σθησαν κατόπιν μαθηματικῶς (Persons) διὰ τῆς Συσχετίσεως(3). Ἡ ἀριθμη-

3) (Corrélation) ἢ καὶ συμμεταβολὴ (covariation—March, Jordan)=ὅταν δύο φαινόμενα συμμεταβάλλωνται ἐν ἀλληλεξαρτήσει. Ὁ ἀκριβέστερος καθορισμὸς τοῦ βαθμοῦ τῆς συσχέτισεως γίνεται διὰ τῶν ἑξῆς τρόπων:

A) Ἄνευ χρησιμοποιοῦσεως ἀριθμῶν. Τὰ δύο ὑπὸ σπουδὴν φαινόμενα παριστῶμεν γραφικῶς διὰ καμπυλῶν καὶ συγκρίνομεν τὰς δύο καμπύλας ἀναζητοῦντες ὁμοιότητας, ἀναλογίας, ἀντιθέσεις, συγχρονισμοὺς κλπ. τῆς κινήσεως τοῦ ἑνὸς φαινομένου ὡς πρὸς τὸ ἕτερον. Οὕτως εὐρίσκομεν. εἰς ποίαν στιγμὴν ἢ μία καμπύλη παρᾶγει μεταβολὴν εἰς τὴν ἑτέραν καὶ πρὶου μεγέθους, διαρκείας κλπ. εἶναι αὕτη. Ἐν τῇ περιπτώσει αὕτη δὲν λαμβάνομεν οὐδόλως ὑπ' ὄψιν τοὺς στατιστικούς ἀριθμοὺς ἐκάστου φαινομένου, δι' ὃ καὶ ὁ τρόπος οὗτος εἶναι μᾶλλον ποιοτικός ἢ ποσοτικός, ἐξαργαῖται δὲ ἐκ τῆς ὀρθῆς ἐκτιμήσεως τοῦ ἐξετάζοντος ἢ ἐξαγωγῇ ἀκριβοῦς συμπεράσματος. Αἱ βασικαὶ τότε μορφαὶ τῆς θέσεως (συσχέτισεως) τῶν καμπυλῶν δύνανται νὰ εἶναι κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 3 σχῆμαί αἱ ἑξῆς. Ἡ ὁμοιόρρυθμος κίνησις, ἡ ἐπακόλουθος κίνησις, ἡ διακτίνωσις καὶ ἡ ἀντίθετος κίνησις. Ἡ τρίτη μορφή (διακτίνωσις, τεμνόμεναι καμπύλαι) παρουσιάζουν τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν ὅχι ὁμως καὶ τὴν αὐτὴν ἔντασιν. (Τιμᾶριθμος συντηρήσεως—χονδρικά τιμαὶ κλπ.).

3. Αἱ τέσσαρες βασικαὶ μορφαὶ τῆς συσχέτισεως τῶν καμπυλῶν.

B) Μετὰ χρησιμοποιοῦσεως ἀριθμῶν. Ἐφόσον λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ἀριθμοὶ ἑκφράζοντες τὰ ἐν συσχέτισει φαινόμενα θὰ ἀναζητηθῇ εἰς ἀριθμὸς, ὅστις νὰ ἐκφράζῃ τὸν βαθμὸν τῆς συσχέτισεως των. Ἄν ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι ἡ μονάς, (+1 καὶ -1) τότε τὰ δύο φαινόμενα συμπίπτουν ἀπολύτως ὅταν ὁ εὐρίσκόμενος ἀριθμὸς εἶναι μηδέν, ἔχουν ὁμοίαν συσχέτισιν ὅταν εἶναι +1, ἀντίθετον δὲ ὅταν εἶναι -1. Τότε δὲν ὑπάρχει οὐδεμία συσχέτις. Ἄν εὐρεθῇ ἄλλος τις ἀριθμὸς (μεταξὺ πάντως 0 καὶ 1) ὡς π. χ. 0.60, τότε θὰ σημαίνη ὅτι ἡ συσχέτις τῶν δύο φαινομένων εἶναι 60%. Ἐστωσαν τὰ δύο φαινόμενα,

τική αναπαράστασις ἀπεδόθη διὰ πινάκων σχετικῶν ἀριθμῶν (δεικτῶν) μετὰ προ-

Τιμὴ Προϊόντος κατὰ ἐποχὴν τινά	Ἡμερομίσθιον πληρωνόμενον κατὰ τὴν ἀντίστοιχον ἐποχὴν
54	60
46	50
48	55
52	50
44	48
45	48
48	50

1. Δείκτης ἐξαρτήσεως. (indice de dépendance).

Εὐρίσκομεν ἂν οἱ διαδοχικοὶ ὅροι ἐκάστης σειρᾶς αὐξάνωνται ἢ ἐλαττώνονται (τὰς αὐξήσεις σημειοῦμεν διὰ + τὰς ἐλαττώσεις διὰ — τὰ ἀμετάβλητα διὰ 0). Σχηματίζομεν τὰ ἀλγεβρικά γινόμενα τῶν σημείων (τὰ ὁμοειδῆ σημεία παράγουν +, τὰ ἀντίθετα — καὶ τὰ 0 παράγουν 0 ἤτοι :

$$(+)\times(+)=(+), (-)\times(-)=(+), (+)\times(-)=(-), (+)\times(0)=(0), (-)\times(0)=(0).$$

Μετροῦμεν πόσα τῶν γινομένων εἶναι θετικά καὶ πόσα ἀρνητικά· εὐρίσκομεν τὴν διαφορὰν καὶ διαιροῦμεν ταύτην διὰ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μεταβολῶν. Εἰς τὸ παράδειγμα μας ἔχομεν :

		γινόμενον
54) —	60) —	— × — = +
46) +	50) +	+ × + = +
48) +	55) —	+ × — = —
52) —	50) —	— × — = +
44) —	48) 0	— × 0 = 0
45) +	48) +	+ × + = +
48) +	50) +	+ × + = +

1 μηδέν, 4 θετικά καὶ 1 ἀρνητικόν.

ὁ δείκτης ἐξαρτήσεως θὰ εἶναι $\frac{4-1}{5} = \frac{3}{5} = 0,60$, ἄρα βαθμὸς ἀλληλεξαρτήσεως τῶν εἶναι 60%.

2. Συντελεστής ἐξαρτήσεως (coefficient de dépendance).

Εὐρίσκομεν ἂν οἱ διαδοχικοὶ ὅροι τῶν δύο σειρῶν ὅχι μόνον αὐξάνωνται ἢ ἐλαττώνονται, ἀλλὰ καὶ κατὰ πόσον αὐξάνονται ἢ ἐλαττοῦνται.

54) —8	60) —10
46) +2	50) +5
48) +4	55) —5
52) —8	50) —2
44) —1	48) 0
45) +3	48) +2
48) +3	50) +2

τῶν μερικῶν διαφορῶν τῶν δύο στηλῶν εὐρίσκομεν τὰ ἀντίστοιχα ἀλγεβρικά γινόμενα

$$\begin{array}{rcl}
 -8 \times -10 & = & +80 \\
 +2 \times +5 & = & +10 \\
 +4 \times -5 & = & -20 \\
 -8 \times -2 & = & +16 \\
 +1 \times 0 & = & 0 \\
 +3 \times +2 & = & +6 \\
 \hline
 & & +112 -20
 \end{array}$$

Προσθέτομεν χωριστὰ τὰ θετικά καὶ τὰ ἀρνητικά, ἀφαιροῦμεν ταῦτα καὶ διαιροῦμεν τὴν διαφορὰν τῶν διὰ τοῦ ἀθροίσματός τῶν :

πολεμικὸν δείκτην συνήθως 100. Ἡ ἀμερικανικὴ ἔρευνα παρουσίασεν εὐρέως

$$\text{ὁ δείκτης θὰ εἶναι } \frac{112-20}{112+20} = \frac{92}{132} = 0,696, \text{ ἄρα ὁ βαθμὸς συσχετίσεως τῶν εἶναι } 70\%$$

περίπου.

8. Συντελεστής συσχετίσεως (coefficient de corrélation).

Ἐκάστης σειρᾶς εὐρίσκομεν πρῶτον τὸν μέσον ἀριθμητικὸν ὅρον καὶ εἶτα τὰς διαφορὰς τούτου ἀπὸ ἑκαστον ὅρον.

	51	48=+6		60-51=+9
	46-48=-2			50-51=-1
Ἀριθμητικὸς	48-48= 0		Ἀριθμητικὸς	55- 51=+4
μέσος ὅρος	52	48=+4	μέσος ὅρος	50 - 51=-1
48	44-48=-4		51	48 - 51= 3
	45-48=-3			48 - 5 =-3
	48-48= 0			50-51=-1

Εἶτα εὐρίσκομεν: 1) τῶν διαφορῶν τῶν δύο στηλῶν τὰ ἀλγεβρικά γινόμενα καὶ ἀθροίζομεν χωριστὰ τὰ θετικὰ καὶ χωριστὰ τὰ ἀρνητικὰ γινόμενα, 2) τὰ τετράγωνα τῶν διαφορῶν ἑκάστης στηλῆς καὶ ἀθροίζομεν ταῦτα χωριστὰ :

Διαφοραὶ		Γινόμενα τῶν διαφορῶν		Τετράγωνα τῆς 1ης στηλῆς	Τετράγωνα τῆς 2ας στηλῆς
+6	+9	+54		36	81
-2	-1	+ 2		4	1
0	+4	0		0	16
+4	-1	-4		16	1
-4	-3	+12		16	9
-3	-3	+ 9		9	9
0	-1	0		0	1
		+77	-4	81	118

Προσθέτομεν τὰ θετικὰ καὶ ἀρνητικὰ γινόμενα ἀλγεβρικῶς καὶ τὸ ἀθροισμὰ τῶν διαιροῦμεν διὰ τῆς τετραγωνικῆς ρίζης τοῦ γινομένου τῶν ἀθροισμάτων τῶν τετραγώνων τῶν 2 στηλῶν· ὁ συντελεστὴς τῆς συσχετίσεως θὰ εἶναι :

$$\frac{77-4}{\sqrt{81 \times 118}} = \frac{73}{\sqrt{9558}} = \frac{73}{98} = 0,74 \text{ ἤτοι}$$

Κρίσεις ἐπὶ τῶν τριῶν τρόπων.

1. Ὁ Δείκτης ἐξαρτήσεως εὐρίσκεται ταχέως καὶ δι' ἀπλοῦ καὶ εὐνοήτου τρόπου. Δὲν ἄγει εἰς ἀπολύτως ἀκριβῆ ἀποτελέσματα, καθ' ὅσον λαμβάνει ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ ἂν οἱ διαδοχικοὶ ὅροι αὐξάνωνται ἢ ἐλαττώνωνται, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ πόσον αὐξάνονται ἢ ἐλαττώνονται, δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν δηλαδὴ τὸ μέγεθος τῶν μεταβολῶν. Πλὴν τούτου ἐφόσον ἐξετάζει τὰς μεταβολὰς τῶν διαδοχικῶν ὁρῶν, δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὸ σύνολον τῆς κινήσεως τῶν φαινομένων.

2. Ὁ Συντελεστὴς ἐξαρτήσεως αἶρει τὸ ἐν τῶν δύο προηγουμένων ἀτόπων, καθόσον λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ὅχι μόνον ἂν οἱ διαδοχικοὶ ὅροι αὐξάνωνται ἢ ἐλαττώνωνται, ἀλλὰ καὶ κατὰ πόσον αὐξάνονται ἢ ἐλαττώνονται. Πάλιν ὅμως καὶ οὗτος ἐφόσον ἐξετάζει τὰς βαθμιαίας μεταβολὰς δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὸ σύνολον τῆς κινήσεως τῶν φαινομένων.

τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ διὰ γραφικῶν παραστάσεων, συνήθως διὰ καμπυλῶν.

Ἐνῷ δὲ ἄλλοτε (Neumann - Spallart) ὑπῆρχεν ἡ σκέψις νὰ ἀθροισθοῦν πᾶσαι αἱ καθ' ἑκαστον κινήσεις τῶν συμπτωμάτων διὰ νὰ ὑπολογισθῇ καὶ ἐξαχθῇ γενικὴ τις πιστοποιήσις, ἔστω καὶ διὰ συμφυρμῶν ἑτερογενῶν στοιχείων, σήμερον διακρίνομεν τὰς καθ' ἑκαστον ὁμοειδεῖς καμπύλας, παρακολουθοῦμεν τὴν ταυτοχρονον, ἀλληλοδιάδοχον κλπ. κίνησιν αὐτῶν, καθὼς καὶ τὰς συσχετίσεις μεταξὺ αὐτῶν, οὕτως ὥστε νὰ δυνάμεθα μάλιστα νὰ διαγνώσωμεν τὴν μελλοντικὴν ἐξέλιξιν μέχρι σημείου τινός, ὅπως τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῆς συνήθους ὀνομασίας τῆς στατιστικῆς ταύτης τῆς συγκυρίας ἐν Ἀμερικῇ, τῆς τῶν οἰκονομικῶν βρομέτρων. Αἱ στατιστικαὶ λοιπὸν αὗται συλλήψεις τοῦ παρελθόντος, ἅμα πιστοποιηθῇ κανονικὴ διαδοχὴ ὠρισμένων ἐκδηλώσεων εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, εἶναι δυνατόν νὰ μᾶς ὀδηγήσουν καὶ εἰς πρόγνωσιν ὑποθετικὴν τοῦ μέλλοντος (δεδομένης ὡς ἀδιαταράκτου τῆς τυπικῆς διαδρομῆς), ἐφόσον γνωρίζομεν εἰς ποίαν φάσιν τῆς ἐξελισσομένης συγκυρίας εὐρισκόμεθα.

Ἡ διαδοχὴ αὕτη ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν κατὰ κανόνα εἶναι ἡ ἐξῆς:

Κατὰ τὸ τέλος τῆς ὑφέσεως ὑψοῦνται τὰ χρεώγραφα, ἔπειτα ἀκολουθοῦν αἱ τιμαὶ τῶν ἐμπορευμάτων, μετὰ τὴν ἀποκορύφωσιν τῶν ὁποίων περατοῦται ἡ ἔντασις τῆς ἀνθήσεως. Ὁ τόκος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παραμένει ἐπὶ μακρὸν εἰς σχετικῶς καλὰ ἐπίπεδα, ἔπειτα ὁμως ὑψοῦται ἀποτόμως μέχρι τέλους τῆς κρίσεως, ἐνῷ αἱ τιμαὶ τῶν ἐμπορευμάτων πίπτουν ἤδη. Τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον αὐξάνει κατὰ τὴν ἀνθισιν, ἰδίως ἡ εἰσαγωγὴ, διότι ἡ ἐξαγωγή ἔνεκα τῶν ἐσωτερικῶν καλῶν τιμῶν ὀπισθοχωρεῖ σχετικῶς.

Τοιοιουτρόπως καλλιιεργεῖται σήμερον κατὰ τρόπον λίαν μεθοδικὸν καὶ λεπτομερῇ ἡ συγκυριακὴ στατιστικὴ εἰς ὅλας τὰς προηγμένας οἰκονομικῶς χώρας, καθὼς καὶ ὑπὸ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν (4). Ἡ στατιστικὴ αὕτη ἐφόσον μὲν πρόκειται περὶ τῶν γενικῶν αὐτῆς κλάδων διεξάγεται ἀπὸ τὰς κρατικὰς κλπ. ὑπηρεσίας, ἐφόσον δὲ περὶ εἰδικωτέρων ἐκδηλώσεων τῆς οἰκο-

3. Ὁ συντελεστὴς συσχετίσεως ὑπερέχει τῶν δύο προηγούμενων, διότι λαμβάνει ὑπ' ὄψιν, ὄχι μόνον τὰς βαθμιαίας μεταβολάς, ἀλλὰ καὶ τὰς μεταβολὰς ἐκάστου ὅρου ἐν σχέσει πρὸς τὸν μέσον ὅρον, συνεπῶς χαρακτηρίζει καὶ τὴν συνολικὴν κίνησιν ἐκάστου φαινομένου.

Βλ. σχετικῶς Alb Aftalion, Cours de Statistique ² (ἀν. ἔτ.) σελ. 150 ἔ. Charles Jordan, Statistique mathématique 1927 σελ. 303. Art h. Bowley, Elements of Statistics ⁶ (1926) σελ. 350 ἔ. καὶ Γαλλικὴ μετάφρασις. Τοῦ Bowley τὸ ἔργον εἶναι ἐν τῶν ἀρίστων περὶ γενικῆς καὶ εἰδικῆς μαθηματικῆς Στατιστικῆς (ἀνεύ ιστορικῶν παρεμβάσεων). H a r a l d W e s t e r g a a r d s, Grundzüge der Theorie der Statistik ² (1928) μετὰ ἐκτενούς ἀναπτύξεως τῆς ἱστορίας τῆς Στατιστικῆς, προκαλοῦσης τὸ διαφέρειν διὰ τὰς κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τόσον ἀνθούσας στατιστικὰς σπουδὰς. Βλ. τέλος A. T s c h u p r o w, Grundbegriffe und Grundprobleme der Korrelationstheorie 1925.

4) Bulletin Mensuel de Statistique. Αὐτόθι ἀθροίζονται αἱ διάφοροι στατιστικαὶ παραγωγῆς, ἐμπορίου, ναυτιλίας, τιμῶν, ἐργασίας κλπ. καὶ ἐξάγεται γενικός τις

νομικῆς ζωῆς καὶ ἀπὸ ἐμπορικὰ ἐπιμελητήρια, βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, Τραπεζάς, ἐπιστημονικὰς ἐταιρείας, ἢ καὶ ἰδιωτικὰ γραφεῖα κλπ. περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος. Ἐπομένως ἔχομεν ἐνταῦθα ὄχι μόνον διαφόρους γνώμας περὶ τῆς αἰτιώδους συσχετίσεως καὶ τῆς ἀξίας τῶν διαφόρων ἀριθμητικῶν σειρῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ πλεῖστα δεδομένα, ὡς δευτερογενὲς στατιστικὸν ὕλικον ὑπὸ τῆς ἐρεῦνης τῶν συγκυριῶν χρησιμοποιούμενον. Τούτου ἕνεκα καὶ ὡς ἐκ τῆς νεαρᾶς εἰσέτι ἡλικίας τοῦ κλάδου τούτου, διακρίνει τις ἀσυμφωνίαν εἰσέτι περὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν χρησιμοποιουμένων στοιχείων. Αἱ περαιτέρω ἔρευναι θέλουν ὀδηγήσῃ ἀσφαλῶς εἰς ὁμοιομορφωτέρας ἀντιλήψεις περὶ τῆς διαδρομῆς τῆς συγκυρίας, καθὼς καὶ περὶ τῶν φάσεων καὶ περὶ τῶν μεθόδων ἐρεῦνης αὐτῆς. Οὕτω θέλομεν ἐπιτύχῃ ἀκριβέστερον καθορισμὸν τῆς αἰτιώδους σπουδαιότητος ἐκάστου τῶν συμπτωμάτων τῆς συγκυρίας, ἐκλογὴν τῶν παραστατικωτέρων ἐκ τούτων καὶ σύμπτυξιν τῶν ἐπιτευχθέντων συμπερασμάτων εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέρας καὶ οὐσιωδεστέρας σειρὰς ἀριθμῶν.

Ἡ συγκριτικὴ ἀφ' ἑτέρου ἔρευνα τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας δύναται νὰ μᾶς παρᾶσχῃ ἀκριβῆ συμπεράσματα ἐὰν ἀποκτήσῃ βοηθητικόν τι μέσον, τὸ ὁποῖον σήμερον δὲν ἔχει: Μίαν μέθοδον διὰ τὴν κατάταξιν τῶν οἰκονομικῶν τύπων ἢ μορφῶν, δηλαδὴ τὸν σχηματισμὸν ὁμάδων τοῦ αὐτοῦ εἵδους ἐκ τῆς ὁλότητος τῶν σημερινῶν οἰκονομιῶν. Γοιᾶν τε δυνατότης κατατάξεως θὰ διηυκόλυνεν ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν χρονικὴν σύγκρισιν τῶν κύκλων: θὰ ἦτο δυνατόν π.χ. παλαιότερον στάδιον ἀμερικανικῆς οἰκονομίας νὰ συγκρίνωμεν μὲ νεώτερον εἰς ἄλλην χώραν καὶ ὑστερημένην μέχρι τινὸς (Νότιον Ἀφρικὴν). Τὰ τμήματα ταῦτα θὰ ἦσαν λοιπὸν κατὰ τὰ ἄνω ὁμοιογενῆ καὶ ἰσάξια καὶ ἐπομένως διὰ σκοποὺς συγκριτικῶς χρησιμοποιήσιμα. Τὴν μεγίστην ἀνάπτυξιν ὅμως ἀναμένει ἡ συγκυριακὴ καὶ γενικῶς ἡ στατιστικὴ ἐπιστήμη ἀπὸ τὴν πραγματικὴν καὶ πρακτικὴν σ.σ.χέτισιν αὐτῆς μετὰ τῆς θεωρητικῆς οἰκονομίας, ὅπως τοῦτο ἔχει ἀρχίσῃ ἤδη ἐν Ἀγγλίᾳ (Pigou, Bowley) (5) ἐν Γερμανίᾳ (Meerwarth (6), Altschul) καὶ εἰς ἄλλας ἀκόμη χώρας (H. L. Moore, Pareto) καὶ ἰδιαίτερος ἐν Ἀμερικῇ, ὅπου αἱ πρὸς τοῦτο προϋποθέσεις (ἔρευναι στατιστικαὶ οἰκονομικαί), ἀφθονοῦν (7).

12. Ἰδιωτικὰ γραφεῖα οἰκονομικῶν πληροφοριῶν

Babson καὶ Brookmire(1)

Αἱ πρόοδοι τὰς ὁποίας ἐσημείωσεν ἐν Ἀμερικῇ ὁ Ταυλορισμὸς καὶ

στατιστικὸς πίναξ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν σπουδαιότερων χωρῶν. Πρὸβλ. καὶ Bureau Int. du Travail. Les baromètres économiques. Genève 1924.

5) Βλ. Ἰ. Κουτσογιάννη, Οἰκονομικὴ Ἐπιστήμη καὶ Ποσοτικὴ Καταμέτρησης. (Ἀρχεῖον Καλιτσονάκι 1927).

6) Nationalökonomie und Statistik.

7) Die Wirtschaftstheorie der Gegenwart I, (1927), σελ. 8.

1) Franz Zizek, Grundriss der Statistique (1923) σελ. 527 ε. Ε. d. I. a.

ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀνδρωθεῖσα ἐπιστημονικὴ ὁργάνωσις τῶν ἐκμεταλλεύσεων (Scientific-Industrial management) ὠδήγησαν ἀναγκαστικῶς σὺν τῷ χρόνῳ καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν διάγνωσιν καὶ πρόβλεψιν. Διότι δὲ ἦτο δυνατόν νὰ διαμορφωθῇ ἐπιστημονικὴ ὁργάνωσις τῶν ἐκμεταλλεύσεων, παρὰ εἰς περιβάλλον εἰδικῶς κατάλληλον πρὸς τοιαύτην ὁργάνωσιν, σπουδαῖον συστατικὸν τῆς ὁποίας ἀπαρτίζει ἡ οἰκονομικὴ ἔρευνα τῶν ἐκαστοτε συνθηκῶν. Τὴν ἱεραρχικὴν ὁργάνωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων διεδέχθη σὺν τῷ χρόνῳ συστηματικώτερα τις διάρθρωσις αὐτῶν, ἡ ὁποία ἐφήρμοσε τὸν καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας μέχρι καὶ τῶν ἀπωτάτων αὐτοῦ ὁρίων. Εἰς τοιαύτας ὁμως συνθήκας ἀναγκαιοὶ ἀπολύτως ἡ πρόβλεψις. Πρόβλεψις διὰ τὰ ἀναγκαῖα μηχανήματα, πρῶτας ὕλας, κατάλληλον χρόνον προσφορᾶς τῶν ἐμπορευμάτων, γνῶσιν τῶν ὑπαρχόντων ἀποθεμάτων κλπ. Ἡ πρόβλεψις αὕτη θὰ ἔδιδε μῖτόν τινα εἰς τὴν διὰ τῆς περιπλόκου ἀλληλοεξαρτήσεως ἀναρχομένην οἰκονομικὴν ἀγοράν. Ἦρχισαν λοιπὸν ἰδιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐν Ἀμερικῇ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνός μας νὰ ἀθροίζουν ὕλικὸν στατιστικὸν οἰκονομικὸν καὶ νὰ ἐρμηνεύουν αὐτὸ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐμπειρικῶν αὐτοῦ δεδομένων καὶ φυσικῆς τιнос λεπτῆς διαισθήσεως τῆς παγκοσμίου ἀγορᾶς. Τὰς πληροφορίας ταύτας παρῆχον εἰς τὰς διαφόρους ἐπιχειρήσεις ἀντὶ ὠρισμένων συνδρομῶν. Παρ' ὅλην δὲ τὴν ἐμπειρικὴν συμπαράθεσιν τῶν στατιστικῶν τούτων δεδομένων καὶ τὴν τολμηρὰν ἰδίως θεμελίωσιν ἐπ' αὐτῶν γενικωτέρων τάσεων, ὁμως τὰ πληροφοριοδοτικὰ ταῦτα πρακτορεῖα ἔσχον ἱκανὴν ἀπήχησιν εἰς τὸν ἐμπορικὸν καὶ βιομηχανικὸν κόσμον, δύο δὲ ἐξ αὐτῶν, ἡ «Babson's Statistical Organisation» καὶ ἡ «Brookmire's Economic Service, ἀπέβησαν τοῦτ' αὐτὸ ὑποδειγματικά, ὥστε νὰ δώσουν τὴν νύξιν καὶ εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ ζητήματα ταῦτα.

Τὸ οἰκονομικὸν βαρόμετρον τοῦ Roger W. Babson ἐχρησιμοποιεῖ ἀρχικῶς 12 σειρὰς στατιστικῶν ὑπαγομένας εἰς τρεῖς μεγάλας κατηγορίας: Κατάστασις τοῦ ἐμπορίου (μετανάστευσις, νέαι ἰδρύσεις, ἄθροισμα παθητικοῦ πτωχεύσεων, ποσὰ συμψηφισθέντα ὑπὸ τῶν συμψηφιστικῶν γραφείων, πλὴν τοῦ τῆς Νέας Ὑόρκης), νομισματικὴ κατάστασις (τιμᾶριθμός τοῦ *Bradstreet's*, πλεόνασμα ἀποθεματικῶν τῶν Τραπεζῶν τῆς Νέας Ὑόρκης ὑπὲρ τὸ νόμιμον, τόκος προεξοφλήσεως ἐξωτερικοῦ (2), ἐσωτερικοῦ) καὶ ὁμὰς οἰ-

c o m b e, La Prévision en matière de crises économiques. 1926. σελ. 87. Δ. Καλιτσουνάκι. Ἡ XVIII σύνοδος τοῦ Institut International de Statistique καὶ τὰ οἰκονομικὰ βαρόμετρα 1929. O. Morgenstern Aufgaben und Grenzen der Institute für Konjunkturforschung εἰς S. d. V. f. S. τόμ. 173 II(1928) σελ. 337. E r n s t W a g e m a n n, Deutsche und amerikanische Konjunkturforschung (Deutsche-Wirtschafts-Zeitung. XXIII ἔτος) 1926.

(2) Ἀντεκαταστάθῃ κατόπιν διὰ διαφόρων μέσων τιμῶν συναλλάγματος (ἅτε μὴ στηριζομένων τῶν τριῶν Τραπεζῶν ὅς ἐλάβανεν ὑπ' ὄψιν [Ἀγγλική—Γαλλική—Γερμανική] ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ μὴ ἀκολουθουσῶν τὴν αὐτὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν.

κονομική (ἔσοδεῖται, ἀριθμὸς διαθέσιμων σιδηροδρομικῶν βαγονίων (3), πολιτικός συντελεστής, χρεώγραφα). Ἡ τελευταία αὕτη ὁμὰς ἔτυχε καὶ τῆς αὐστηροτέρας κρίσεως, ἔνεκα τοῦ τελείως ὑποκειμενικοῦ, εἰκαστικοῦ καὶ ἀντιστατιστικοῦ πολιτικοῦ συντελεστοῦ τῆς (4). Ὁ Babson διακρίνει περίοδον of Prosperity, Decline, Depression Improvement (5).

Τὸ βαρόμετρον τοῦ Brookmire ἐχρησιμοποiei ἀρχικῶς ὡσαύτως 12 στατιστικὰ δεδομένα:

1. Ὀλικὸν ποσὸν συμψηφισμῶν τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν, 2. Ποσὰ συμψηφιστικῶν γραφείων πλὴν τοῦ τῆς Νέας Ὑόρκης, 3. Τιμαὶ χονδρικαί, 4. Ἀκαθάριστα ἔσοδα τῶν σιδηροδρόμων, 5. Νέαι ἰδρύσεις, 6. χωνευθέντα μεταλλεύματα, 7. τιμαὶ αὐτῶν. 8. Τιμὴ χάλυβος Bessemer. 9. Παραγγελίαι τοῦ United States Steel Corporation. 10. Μέσαι Τιμαὶ μετοχῶν 20 ἑταιρειῶν σιδηροδρομικῶν, 11. Μέσαι τιμαὶ μετοχῶν 12 βιομηχανικῶν ἑταιρειῶν, 12. Μέσαι ἀξίαι Τραπεζικαί (προεξοφλήσεις, δάνεια κλπ). Σήμερον τὸ βαρόμετρον τοῦτο χρησιμοποiei μόνον 6, καίτοι τινὰ ἐξ αὐτῶν παριστοῦν ἄθροισμα ἐτέρων. Πλὴν τῶν βαρομέτρων τούτων ὑπάρχουν καὶ ἄλλα παρόμοια, καὶ περιοδικὰ δὲ δημοσιεύματα ἀσχολοῦνται μὲ τὴν τακτικὴν παροχὴν στατιστικῶν δεδομένων. Τέλος διάφορα ἄλλα λεπτομερῆ δημοσιεύματα κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, πόλεων κλπ. διαφωτίζουν γενικῶς τὰ ποικίλα στατιστικὰ οἰκονομικὰ δεδομένα.

Οὕτως ἡ κίνησις αὕτη τῆς πληροφοριοδοτήσεως τῆς ἀγορᾶς ἐν Ἀμερικῇ ἔσχεν εὐρεῖαν ἀπήχην εἰς τε τὰς κυβερνήσεις καὶ τὸν κόσμον τὸν οἰκονομικὸν καὶ ἐπιστημονικόν. Ἡ ἰδέα ὅτι διὰ τῆς οἰκονομικῆς διαγνώσεως εἶναι δυνατόν νὰ περιορισθῇ ἡ ἔντασις τῶν κρίσεων καὶ αἱ μεγάλαι καταστροφαὶ τὰς ὁποίας συνεπιφέρουν αὐταί, κατακτᾷ διαρκῶς ἔδαφος, καὶ θὰ ἡδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι, ἐὰν δὲν παρενέβαινεν ὁ πόλεμος καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἐπακολουθήσασα αὐτὸν ἀσυνήθης περίοδος, ἴσως ἐβελτιοῦτο καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας αὐτοῦ τὸ ἐν τῇ γενικῇ γραμμῇ συντελεσθὲν ἤδη ἔργον.

13. Ίνστιτούτα Οἰκονομικῆς Διαγνώσεως.

Α'. Ἑνωμένα Πολιτεῖαι Ἀμερικῆς. Τὸ Πανεπιστήμιον Harvard τοῦ Cambridge (Mass.) διατελοῦν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ὅλως πρακτικῆς κινήσεως τῆς διαγνώσεως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἐν Ἀμερικῇ, ἀπεφά-

(3) Ἀντεκατάσταθι ἔνεκα τοῦ περιπλόκου αὐτοῦ (συσχέτισις μὲ τὸν ὑπάρχοντα ἐκάστοτε ἀριθμὸν βαγονίων, τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπισκευαζομένων, παρασκευαζομένων, νέων κλπ.) διὰ τῶν ἀκαθαρίστων προσόδων τῶν σιδηροδρόμων.

(4) Ἀπηλείφθη βραδύτερον.

5) Roger W. Babson, Business Barometers 18 ed. Wellesley Hills 1926. G. Clausen Roger W. Babsons Beobachtungsverfahren der wirtschaftlichen Wechsellagen. Schmollers Jahrbuch 52,1 (1928).

σισε τὴν κατάρτισιν ἐπιτροπῆς διὰ οἰκονομικὰς ἐρεῦνας (1). Οὕτω μετεπήδησαν αἱ ἐρευναι αὗται ἀπὸ τὸ πρακτικὸν ἐμπειρικὸν πεδίον εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν θεωρητικόν. Πάντως εἰς τὴν νεωτέραν οἰκονομικὴν διάγνωσιν ἐτέθη ἐν δευτέρᾳ μορᾷ, ἢ ἐπὶ τῇ βάσει ἱστορικῆς ἀναλύσεως ἀνεύρεσις τῆς αἰτιώδους συναφείας, μέθοδον τὴν ὁποίαν ἐφήμοζον αἱ παλαιότεραι περὶ κρίσεων θεωρίαι. Σήμερον δὲν δίδεται προσοχή, ἰδίως ἐν Ἀμερικῇ (2), τόσον εἰς τὴν αἰτιώδη συνάφειαν, ὅσον εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἄθροισιν περισσοτέρων συμπτωμάτων. Ἡ συμπτωματικὴ αὕτη, μὲ τὴν ρυθμικὴν νομοτέλειάν της κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς συγκυρίας, μᾶς ὠδήγησεν εἰς πρακτικῶς χρησίμους διαγνώσεις.

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιτροπὴ, συσταθεῖσα τῷ 1917 καὶ προεδρευομένη ἀπὸ τὸν Charles J. Bullock, προσέλαβεν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς τὸν μεθοδολόγον στατιστικὸν W. M. Persons, εἰς ὃν καὶ ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν τῆς *Review of Economic Statistics*, ὄργάνου τῆς ἐπιτροπῆς.

Τὰ δύο πρῶτα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ τούτου περιέχουν τὰς γενικὰς γραμμὰς τῶν στατιστικῶν μεθόδων, αἱ ὁποῖαι ἐφηρμόσθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὰ καταλήξει εἰς τὰς σχετικὰς προγνώσεις αὐτῆς τῶν οἰκονομικῶν ὅρων. Ἡ ἐπιτροπὴ ἥτις ὥφειλεν αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ νὰ καθορίσῃ τὴν μέθοδον τῆς ἐργασίας της κατέληξε μετὰ ἀρχετὰς δοκιμαστικὰς ἐρεῦνας εἰς τὴν εἰδικοποίησιν αὐτῆς εἰς τὴν οἰκονομικὴν στατιστικὴν. Ἐκτοτε εἰς τὸ περιοδικὸν αὐτῆς δημοσιεύονται σχετικαὶ ἐρευναι μὲ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν χαρακτήρα. Αἱ ἐργασίαι καθίστουσι γνωστὰ ἅπαντα τὰ δεδομένα αὐτῶν καὶ τὸν τρόπον τῆς συσχετίσεώς των, ὥστε διαφέρουν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴν κατάρτισιν τῶν Οἰκονομικῶν βαρομέτρων, ἢ ὁποῖα εἰς πολλὰ σημεία ἔφερε τὸν χαρακτήρα τοῦ «*Secret de fabrication*».

Αἱ ἀρχικῶς χρησιμοποιηθεῖσαι στατιστικαὶ σειραὶ ὑπερέβησαν τὰς 50, εἶτα περὶωρίσθησαν εἰς 24 καὶ τελευταῖον εἰς 12. Ἀρχικῶς ὑπῆχθησαν αἱ 24 σειραὶ εἰς 5 κατηγορίας, εἰς τὰ ὁποῖα αἱ ὑπαχθεῖσαι σειραὶ παρουσιάζουν

1) Carl Snyder, *Das Studium der Krisen und Wirtschaftszyklen in den Vereinigten Staaten* (Die Wirtschaftstheorie der Gegenwart τόμ. IV) 1928. Ἡ τελευταία ὠδήσις ἐδόθη ἀπὸ τὸ ἄρθρον τοῦ Harvard Graduates Magazine τοῦ Ἰουνίου 1915 τονίζοντος τὸ διαφέρον, ὅπερ εἶχον διὰ τὴν πρᾶξιν ἐπιστημονικαὶ συστηματικαὶ οἰκονομικαὶ ἐρευναι. Περὶ παλαιότερων τοιούτων προγνώσεων, καὶ διὰ τὴν Ἀμερικῇ, βλ. εἰς Snyder ἐνθ. ἀν. σελ. 18. Ἄλλοι λέγουσι ὅτι ὁ Petty ἤδη ἀπὸ τὸ 1662 παρατήρησεν περιοδικὰς τοιαύτας διαταραχάς. (Lacombe σελ. 5). Βλ. καὶ ἀνωτ. σελ. 6.

2) Κατὰ περιέρογον τρόπον, λέγει ὁ Schumpeter, δὲν γίνεται τοῦτο ἐν Γερμανίᾳ. Ἐνθα τὸ πρόβλημα τῶν κρίσεων ἐρευνᾶται ἀρχετὰ θεωρητικῶς: ἡ ἐννοιολογικὴ κυριαρχία τοῦ ζητήματος προεξάρχει εἰς τὴν γερμανικὴν ἐπιστημονικὴν φιλολογίαν, ἐνῶ ἀπ' ἑτέρου ἢ ἐπὶ μακρόν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἀμερικανικὰς ἐργασίας, καθυστερήσασα παρατήρησις τῶν γεγονότων προσπαθεῖ ἐπιμελῶς ἐσχάτως νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενὰ αὐτῆς. (Die Wirtschaftstheorie der Gegenwart I [1927] σελ. 14). Βλ. καὶ I. Κοιτσογιάννη, Οἰκονομικὴ Ἐπιστήμη καὶ Ποσοτικὴ καταμέτρησις «Ἀρχεῖον» Καλιτσουνάκι, Τόμ. 7 (1927).

συγχρόνως τὰς αὐτὰς περίπου ἐπαλλήλους κινήσεις. Αἱ περιορισθεῖσαι κατόπιν 12 σειραὶ ὑπῆχθησαν εἰς τὰς ἐξῆς τρεῖς ομάδας: Α'. Κερδοσκοπία (Speculation), Β'. Συναλλαγαὶ (παραγωγή καὶ τιμαὶ) (Business), Γ'. Χρῆμα (Money).

Ἡ Ὅμας Α'. περιλαμβάνει:

1. Τόκον κεφαλαιοποιήσεως 10 ὁμολογιῶν σιδηροδρομικῶν Ἑταιρειῶν.
2. Τιμὴν 20 μετοχῶν Σιδηροδρομικῶν Ἑταιρειῶν.
3. Τιμὴν ἀριθμοῦ τινος βιομηχανικῶν μετοχῶν.
4. Συμψηφισμοὺς Νέας Ὑόρκης.

Ἡ Ὅμας Β'. περιλαμβάνει:

1. Παραγωγὴν καὶ χωνεύσεις μετάλλων.
2. Συμψηφισμοὺς ἐπαρχιακούς.
3. Χονδρικὰς τιμὰς τοῦ Bradstreet's
4. Χονδρικὰς τιμὰς τοῦ Bureau of labour.

Ἡ Ὅμας Γ'. περιλαμβάνει:

1. Δάνεια Τραπεζῶν τῆς Νέας Ὑόρκης.
2. Καταθέσεις εἰς τὰς Τραπεζὰς τῆς Νέας Ὑόρκης.
3. Τόκον προεξοφλήσεως ἐμπορικῶν γραμματίων 4—6 μηνῶν.
4. Τόκον προεξοφλήσεως ἐμπορικῶν γραμματίων 60—90 ἡμερῶν.

Ἡ κατάταξις αὕτη ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἐτῶν 1903—1914 καὶ ἐπαρουσίασε τὴν ἐξῆς περίπου γενικὴν ὁμοιότητα εἰς τὰς ἐπαλλήλους αὐτῆς κινήσεις. Τὰ *maxima* τῆς καμπύλης Α (Κερδοσκοπία) προηγούνται κατὰ 4—6 μῆνας τῶν *maxima* τῆς καμπύλης Β (συναλλαγαι), καὶ ἡ καμπύλη Γ (Χρῆμα) ἀκολουθεῖ μετὰ τὸ αὐτὸ πάλιν περίπου διάστημα. (3) Ἐν τῷ σχεδιαγράμματι διακρίνονται καὶ αἱ ἰδιοσυστασίαι τῶν οἰκονομικῶν κύκλων. Ὁ πρῶτος 1903 (Νοέμβριος)—1907 (Δεκέμβριος) περιλαμβάνει 50 μῆνας, ὁ δευτέρος 1908—1910 (Ἰούλιος—Αὐγουστος) 32 μῆνας καὶ ὁ τρίτος κύκλος, ὁ προηγηθεὶς τοῦ πολέμου (Ἰούλιος 1914) περὶ τοὺς 40 μῆνας. Οὕτως ὁ μέσος ὅρος αὐτῶν πλησιάζει τοὺς 40 μῆνας δι' ἕκαστον Ἐν τῇ πράξει τὸ διάγραμμα τοῦ Harward ἐπληθήθηνσε μέχρι καὶ τῶν τελευταίων αὐτοῦ λεπτομερειῶν. Οὕτω κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1920 προεῖπε, καὶ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐκ νέου διαβεβαίωσεν, ἡ ἐπιτροπὴ

3) Οἱ διακριθῶθέντες μεταξὺ τῶν τριῶν καμπυλῶν τοῦ βαρομέτρου τῶν τριῶν ἀγορῶν τῶν Ἡ. Π. Α. μέγιστοι συντελεσταὶ συσχετίσεως ἦσαν οἱ ἐξῆς: Μεταξὺ τῆς καμπύλης Α καὶ Β $+ 0,77$ (6 μηνῶν διάστημα), μεταξὺ τῆς καμπύλης Β καὶ Γ $+ 0,80$ (4 μηνῶν διάστημα), μεταξὺ τῆς καμπύλης Α καὶ Γ $+ 0,71$ (10 μηνῶν διάστημα). Ἡ κάθοδος τῆς Α καὶ ἡ ἀνοδος τῆς Γ σημαίνουν ἐπικειμένης μεταστροφῆς τῆς συγκυρίας (ἀνθῆσιν καὶ κρίσιν). Ἡ ἀνοδος τῆς Β σημαίνει ἔντασιν (ὡς τῷ 1906)07, 1912)13). ἐνῶ συγχρόνως ἀρχίζει νὰ κατέρχεται ἡ Α. Ἡ Β πάλιν κατέρχεται πρὸ τῆς Γ. Ἄν ἡ Α ἀνέρχεται ἡ Γ κατέρχεται (ὡς τῷ 1903)4, 1907)8, 1913)4, τότε ἔχομεν ἀνάληψιν.

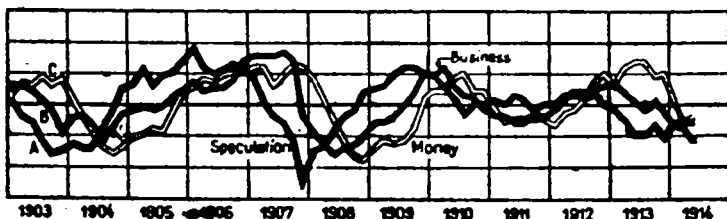
Τὰς συγκυριακὰς διακυμάνσεις τῶν τιμῶν τῶν μετοχῶν κριτικῶς ἐξεταζόμενος βλ. εἰς Pindar Christodulopoulos, Die Konjunkturschwankungen der Aktienkurse Allg. Stat. Archiv τόμ. 20. (1930).

δει ἐντὸς περιόδου ἑξ μηνῶν μέχρις ἐνὸς ἔτους ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1919 θὰ ἔχωμεν πτωσιν τῶν τιμῶν. Πράγματι τὸν Μάϊον 1920 ἐνέσκηψε σφοδρὰ κρίσις εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἡ ἐργασία τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Harward (ἡ νῦν ἐπωνυμία τῆς Harward Economic Society, Incorporated, Cambridge, Mass. U. S. A.) δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν οικονομικὴν διάγνωσιν καὶ πρόβλεψιν. Αἱ ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι αὐτῆς διαφωτίζουν σπουδαίως τὴν μεθοδολογίαν τῆς στατιστικῆς καὶ συντελοῦν ὡσάντως εἰς τὴν ἐπίλυσιν διαμφισβητουμένων ζητημάτων τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης.

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 σχεδιάγραμμα παριστᾷ τὴν κατὰ τὰ ἀνωτέρω τυπικὴν διαδρομὴν τῆς οικονομικῆς συγκυρίας εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας κατὰ τὸ 1903—1914, τὸ δὲ ἐν τῇ ἐπομένῃ σελίδι ὑπ' ἀρ. 5 τὴν κατὰ τὰ ἔτη 1923—1929.

THE HARWARD INDEX OF GENERAL BUSINESS CONDITIONS 1903-14

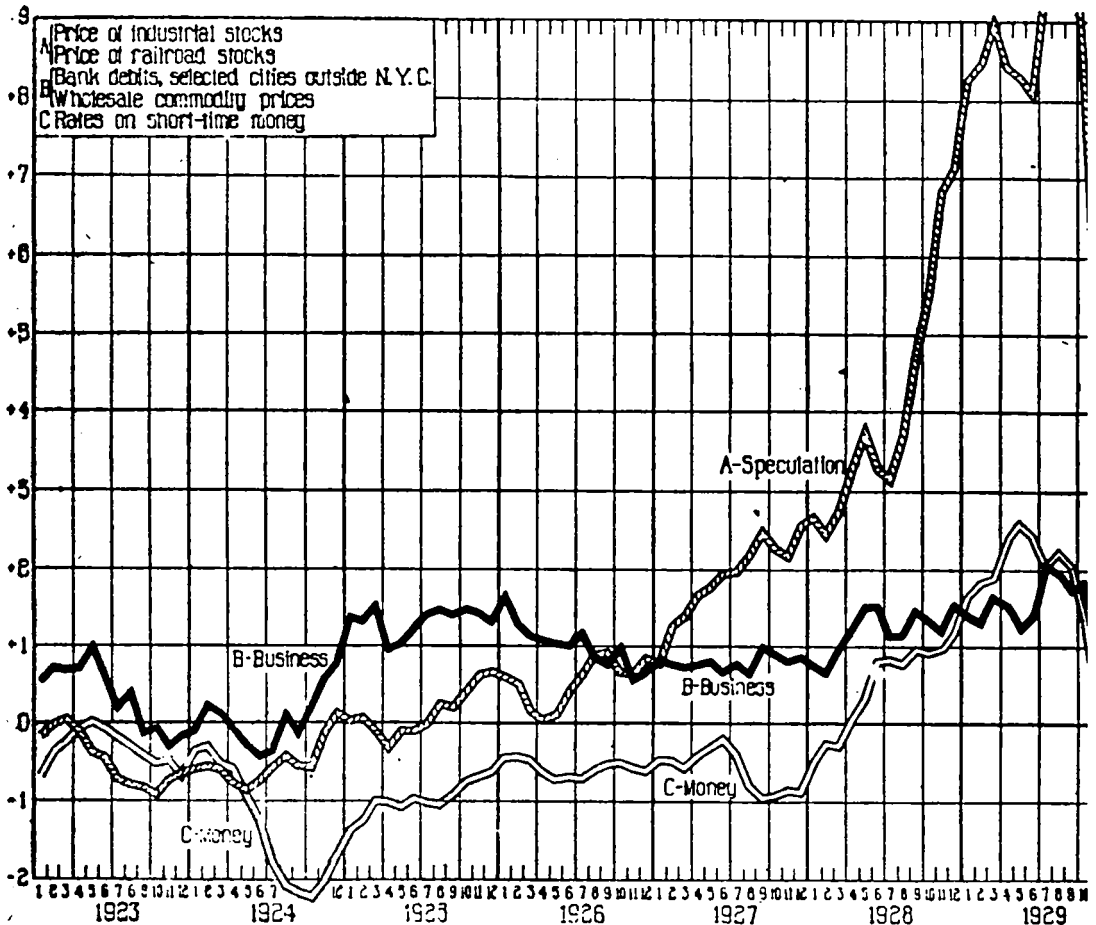
4. Βαρόμετρον Harward τῶν τριῶν ἀγορῶν. 1903 -14

Β. Εὐρώπη 1. Ἀγγλία. Τῷ 1920 ὁ C. Ottolenghi (Τουρίνον) προέτεινεν ὅπως ἰδρυθῇ ἐν Λονδίῳ εἰδός τι οικονομικοῦ παρατηρητηρίου, τὸ ὁποῖον θὰ συνέλεγε καὶ ἐχρησιμοποιοίει τὰ στατιστικὰ δεδομένα διαφόρων ὑπηρεσιῶν τῶν βιομηχανικῶν Ἐθνῶν. Τὴν πρότασιν ἐνεκολπώθη ὁ στατιστικὸς A. L. Bowley (Λονδῖνον), ὁ ὁποῖος ἐπραγματεύθη τὰς οικονομικὰς συνθήκας τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὰ 20 προηγηθέντα τοῦ πολέμου ἔτη καθὼς καὶ μετ' αὐτόν. Ἐκ τῶν ἐρευνῶν τούτων προήχθη εἰς φῶς ἡ ὁμοιότης τῶν Ἀγγλικῶν καὶ Ἀμερικανικῶν οικονομικῶν ὁρῶν καὶ ἐπομένως καὶ αἱ συμπτώσεις τῶν οικονομικῶν προβλέψεων. Τῷ 1922 ἔλαβε χώραν συνέδριον τῶν Οἰκονομολόγων καὶ Στατιστικῶν τῶν Πανεπιστημίων τοῦ Λονδίνου, Cambridge καὶ Harward, τὸ ὁποῖον ἀπεφάσισε τὴν ἰδρυσιν μιᾶς διαπανεπιστημιακῆς ἐπιτροπῆς, διὰ τὴν συνέχισιν καὶ εὗρυνσιν τῶν οικονομικῶν στατιστικῶν ἐρευνῶν. Συνεστήθη λοιπὸν καὶ Ἀγγλικὴ ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα London and Cambridge Economic Service (W. H. Beveridge, A. L. Bowley, J. M. Keynes, D. H. Robertson, H. J. Spratt καὶ C. Tennyson). Μεταξὺ τῆς Ἀγγλικῆς καὶ Ἀμερικανικῆς ἐπιτροπῆς ἐξησφαλίσθη κατὰ τὰ ἄνω ἡ συνεργασία.

Αἱ ἐργασίαι τῆς Ἀγγλικῆς ἐπιτροπῆς παρουσιάζουν μεγάλην ὁμοιό-

τητα μὲ τὰς τοῦ Harward. Καὶ ἐνταῦθα αἱ ἐργασίαι ἀνεσκόπησαν προπολεμικῶς τὰ ἔτη 1903—1914 καὶ μεταπολεμικῶς 1919 καὶ ἐξῆς. Αἱ στατιστικαὶ σειραὶ παρέμειναν αἱ αὐταὶ τοῦ Harward (μέ τινας ἐπιτοπίους προσαρμογὰς). Διὰ τὴν ἐποχὴν 1903—1914 (ὅχι διὰ τὴν μετὰ ταῦτα ἐποχὴν) διετηρήθη καὶ ἡ τριπλῇ διαίρεσις τοῦ Harward, τῆς ὁποίας αἱ χρονικαὶ ἐναλλαγαὶ προσαρμόζονται καὶ πρὸς τὰς Ἀγγλικὰς. Διὰ τὴν παρα-

— THE MONTHLY INDEX CHART

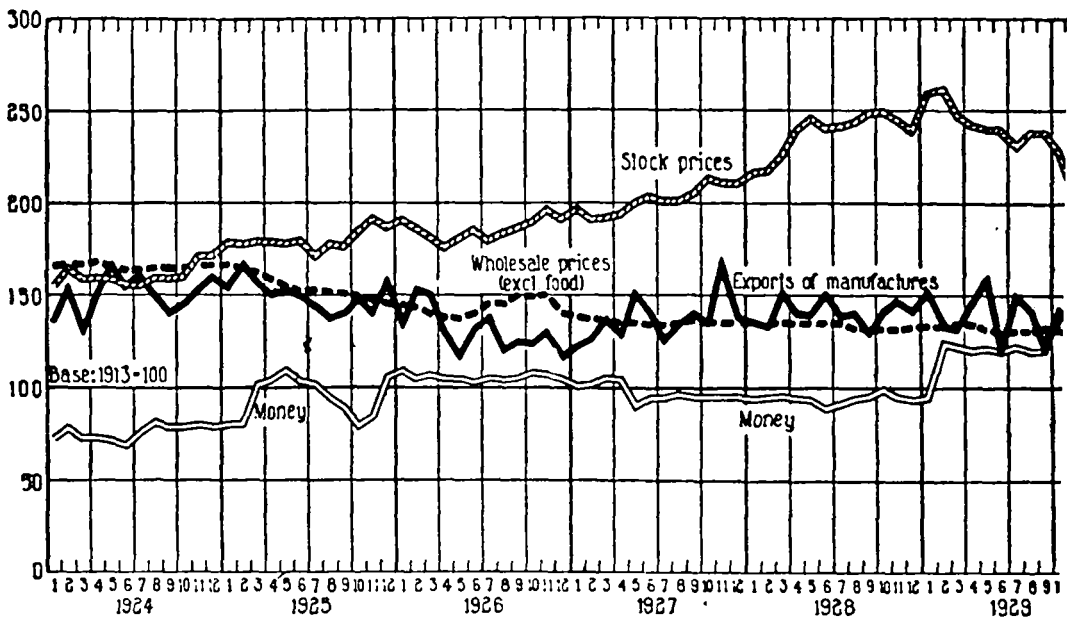
5. Βαρόμετρον Harward τῶν τριῶν ἀγορῶν 1923—1929

σκευὴν τοῦ ὀλίκου μεταπολεμικοῦ διαγράμματος ἐχρησιμοποήθησαν περὶ τὰς 50 σειρὰς στατιστικῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπὲρθησαν εἰς 5 ὁμάδας (δημοσιονομικά, τιμαὶ καὶ μισθοί, μεταφοραί, παραγωγή καὶ ἐμπόριον, ὄροι ἐργασίας) καὶ τέσσαρας καμπύλας (Α. Κερδοσκοπία, Β'. Τιμαί, Γ'. Ἐξαγωγή, Δ'. Χρῆμα). Πάντως ἡ ἐπιτροπὴ καθορίζει ἐπακριβῶς τὴν ἔκτασιν τῆς σπουδαιότητος τῆς διαγνώσεως ταύτης, ἡ ὁποία δύναται νὰ δώσῃ ὠφελί-

μους νύξεις εἰς τοὺς διαφορομένους, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι οὔτε μαγικός τις τύπος, οὔτε πανάκεια κατὰ τῶν κρίσεων.

Ἡ Ἀγγλικὴ ἐπιτροπὴ δημοσιεύει μηνιαῖον δελτίον διαλαμβάνον, πλὴν τῶν Ἀγγλικῶν συνθηκῶν καὶ τὸ σχεδιάγραμμα τοῦ Harward καὶ ἀνάλυσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ εἰς τὰς Ἰν. Πολιτείας, πρὸς δὲ καὶ πολλὰς σειρὰς ἄλλων στατιστικῶν δεδομένων. Ὡς συμπλήρωμα τοῦ ἀνωτέρω δελτίου ἐκδίδεται τριμηνιαίως ἕτερον περιέχον εἰδήσεις περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως εἰς διαφόρους χώρας μετὰ στατιστικῶν

THE BRITISH INDEX CHART ,

6. Τὸ Ἀγγλικὸν οἰκονομικὸν βαρόμετρον 1924—1929.

κλπ. δεδομένων. Τέλος ἡ ἐπιτροπὴ ἐκδίδει «Special Memoranda» περιέχοντα εἰδικὰς μελέτας (δασμολογικάς, πληροφορίας περὶ ἐσοδεῶν κλπ).

Αἱ ἐργασίαι αὗται συμπληρῶνουν ἐπομένως τὰς Ἀμερικανικὰς ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐπιβεβαιοῦν αὐτὰς καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ διαδοχὴ τῶν οἰκονομικῶν καμπυλῶν ἐν Ἀμερικῇ δὲν ἦτο τυχαία οὔτε εἰδικὴ ἐκδήλωσις Ἀμερικανικῇ.

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 6. σχῆμα παριστᾷ τὴν διαδρομὴν τῆς Ἀγγλικῆς συγκυρίας κατὰ τὰ ἔτη 1924—1929(4).

(4) Ἀπὸ τὸ Harward economic Society (Weekly letter No 1. Supplement) 1930.

2. Γ α λ λ ί α. Ἐν Γαλλίᾳ συνεστήθη εἰδικὴ ἐπιτροπὴ (5) διὰ τὴν μελέτην τῶν κρίσεων. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, μετὰ μελέτην πλεόν τῶν 100 φαινομένων συμπτωματικῶν τῶν κρίσεων, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁκτὼ ἐκ τούτων ἦσαν τὰ μᾶλλον καθοριστικὰ αὐτῶν. Τὰ ὁκτὼ ταῦτα στοιχεῖα (6) δημοσιεύονται μηνιαίως εἰς τὸ Bulletin du ministère du Travail, χωρὶς ὅμως νὰ καταβάλλεται περαιτέρω προσπάθεια συστηματικῆς προβλέψεως τῶν κρίσεων.

Εἰς ἀρχαιότεραν ἐποχὴν ὁ Juglar διὰ τοῦ μεγάλου ἔργου του προσεπάθησε νὰ καθορίσῃ πῶς τὸν χρόνον τῆς κρίσεως. Ἐκ τῆς μελέτης δηλαδὴ τοῦ Ἰσολογισμοῦ τῶν Ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ κρίσεις συμπίπτουν μὲ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν τὸ πορτοφόλιον τῶν προεξοφλήσεων φθάνει τὸ maximum, τὸ δὲ μεταλλικὸν ἀπόθεμα τὸ minimum αὐτοῦ. Τὸ τοιοῦτον εἶναι μέχρι σημείου τινὸς ἀκριβές, ὅτι δηλαδὴ πρὸ τῆς κρίσεως αἱ προεξοφλήσεις φθάνουν εἰς τὸ ὑπατον αὐτῶν σημεῖον, τοῦτο ὅμως προκαλεῖται ὑπὸ τῆς κρίσεως. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἕτερον ἥμισυ τῆς συγκρίσεως τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀποθεματικοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει τὴν μείωσιν τῆς ἐξαγωγῆς, ἔνεκα τῶν ὑψηλῶν τιμῶν, τοῦτο δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβές, καθόσον κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ 1913 καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ μεταλλικὸν ἀπόθεμα τῶν ἐκδοτικῶν ἰδρυμάτων ἠῤῥησεν, ἔνεκα τῆς εἰς ἀμφοτέρω τὰ κράτη πολιτικῆς τῆς ἐνδυναμώσεως τοῦ ἀποθέματος τούτου.

Ὑπὸ τὴν νεωτέραν ἔννοιαν μετέρχεται ἐν Γαλλίᾳ διάγνωσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἡ Société d' Etudes et d' Information Economiques. Αὕτη ἐκδίδει οἰκονομικόν τι βαρόμετρον πλὴν τοῦ Bulletin Quotidien αὐτῆς. Τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο βαρόμετρον εἶναι ἀθροιστικὸς τις δείκτης, στηριζόμενος ἐπὶ εἴκοσιν οἰκονομικῶν δεδομένων (7). Ἐπὶ τῇ

(5) Παλαιότερον (1888 περίου) ὁ De Foville εἶχε προσπαθῆσιν νὰ καταρτίσῃ Météorologie économique τινὰ διὰ στατιστικῶν σειρῶν, οὐχὶ ὅμως ἐναριθμῶν, ἀλλὰ διὰ σημείων ἐγχρώμων. Τὸ εὐτυχές ἔτος σημειοῦται ἐπὶ ταινίας τινὸς δι' ἐρυθροῦ τετραγώνου, τὸ ὀλιγώτερον εὐτυχές διὰ ροδοειδοῦς, τὸ μέτριον διὰ χρώματος στακτόχρου καὶ τὸ ἔτος δυστυχίας διὰ μελανοῦ. Οὕτω λαμβάνει τις εἰκόνα τινὰ αὐτολικὴν τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων. Αἱ προσπάθειαι ὅμως αὗται δὲν ἀφεώρων πρὸ γνῶσιν τινὰ τοῦ μέλλοντος.

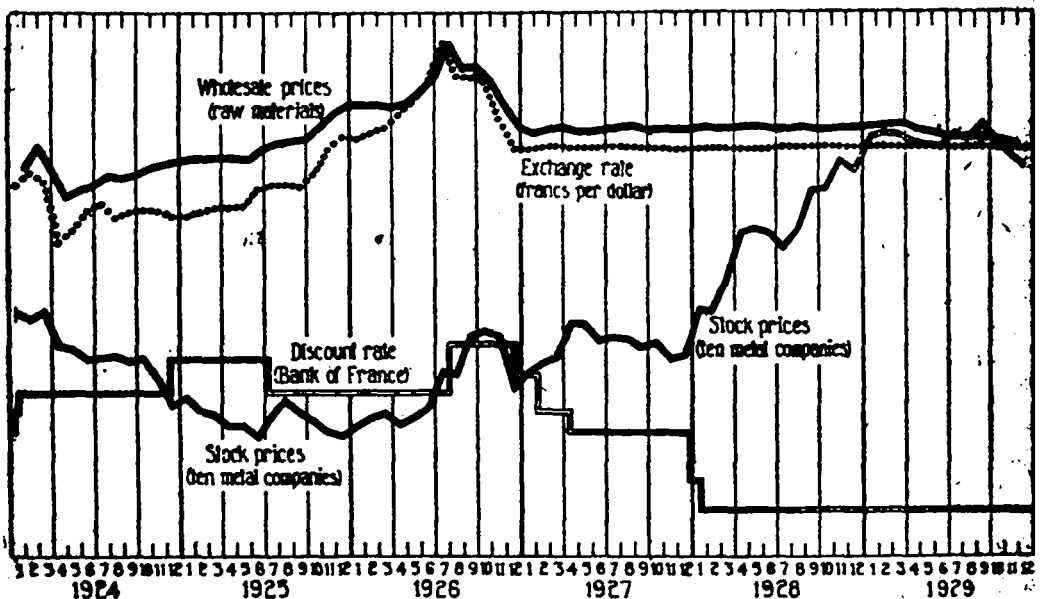
(6) 1. Ποσοστὸν ἀνεργίας, 2. Κίνησις τιμῶν, 3. Τιμὴ μεταλλευμάτων, 4. Κατανάλωσις ἀνθρακος, 5. Κίνησις προεξοφλήσεων τῆς Τραπεζῆς τῆς Γαλλίας, 6. Κίνησις ἀποθέματος τῆς αὐτῆς Τραπεζῆς, 7. Σιδηροδρομικαὶ μεταφοραί, 8. Κίνησις τοῦ ἐξαωτερικοῦ ἐμπορίου.

(7) Ἐξόρυξις ἀνθρακος, 2. Εἰσαγωγή ἀνθρακος, 3. Εἰσαγωγή καὶ ἐξαγωγή ὀρυκτῶν ἑλαίων, 4. Ἐξόρυξις μεταλλευμάτων σιδήρου, 5. Παραγωγή τήξεως, 6. Παραγωγή χάλυβος, 7. Εἰσαγωγή βάρβακος, 8. Ἐξαγωγή μαλίνων, μεταξωτῶν κλπ. (Βλ. ταῦτα εἰς Lacombe ἐνθ. ἀν. σελ. 180.

βάσει αὐτῶν κατηρτίσθη δείκτης μὲ τὸν ἀριθμὸν 5 δι' ἑκάστον τῶν δεδομένων κατὰ τὸ 1913, ἐπομένως τὸ ἄθροισμα δλων δίδει τὸν ἀριθμὸν 100(8)

Πλὴν τῆς ἐταιρείας ταύτης ἐργάζεται ἐπὶ τῶν ἀμερικανικῶν ὑποδείγματων καὶ ἡ Société des études de statistiques Financières ἐκδίδουσα δύο γραφικὰ διαγράμματα, ἐν συναλλαγματικὸν καὶ ἐν τῶν πρώτων ὑλῶν ἀπὸ τοῦ 1921 ἀνὰ δύο ἐκάστοτε ἡμέρας.

Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 7 σχῆμα ληφθὲν ἀπὸ τὸ ἀνωτέρω συμπλήρωμα τῆς H. E. S. (ἐκδιδόμενον ἐν συνεργασίᾳ καὶ μετὰ τοῦ Στατιστικοῦ Ἵνστιτούτου τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων καθὼς καὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπηρεσιῶν τοῦ Λονδίνου καὶ Cambridge καὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ἵνστιτούτων Παδούης καὶ Ρώμης) παριστᾷ τὴν συγκυριακὴν διαδρομὴν ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1924—1929.

7. Τὸ Γαλλικὸν οἰκονομικὸν βαρόμετρον.

Τὴν σύνθεσιν τῶν Ἀγγλοαμερικανικῶν ἐργασιῶν μετὰ τῶν Γαλλικῶν ἀποτελοῦν, αἱ ὑπὸ τοῦ Lucien March τριμηνιαίως ἐκδιδόμενοι Indices du Mouvement général des Affaires en France et en divers pays. Τὸ δημοσίευμα τοῦτο περιλαμβάνει συνοπτικὴν, ἀλλὰ ἀκριβῆ ἀνάλυσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας, καθὼς καὶ ἀνταποκρίσεις τοῦ Harward καὶ London & Cambridge economic service διὰ τὴν Ἀγγλοαμερικανικὴν οἰκονομίαν.

8) Ἡ προσάρτησις τῆς Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης διετάραξε τὴν ἀπολύτως ἀκριβῆ συσχέτισιν τοῦ δείκτη, καθόσον νῦν ἀθροίζονται καὶ τὰ δεδομένα τῶν δύο τούτων τμημάτων.

᾽Ωσαύτως καὶ ἡ *Revue politique et parlementaire* δημοσιεύει τακτικῶς οἰκονομικοὺς δείκτας. Τὰ δύο ταῦτα δημοσιεύματα παρέχουν στοιχεῖα ἱκανά, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθοῦν καὶ ἐν Γαλλίᾳ μελέται οἰκονομικῆς διαγνώσεως παρόμοιαι πρὸς τὰς Ἀγγλοαμερικανικάς.

3. Ἐν Γερμανίᾳ τὸ Ἰνστιτούτον *für Konjunkturforschung* ἰδρύθη τὸν Ἰούλιον 1925, μετὰ τὸν σκοπὸν ὅπως ἐξυπηρετήσῃ καὶ πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας, διὰ τῆς διαδόσεως εἰς τὸν οἰκονομικὸν κόσμον τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀνεξαρτήτου καὶ ἀντικειμενικῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Τὸ Ἰνστιτούτον ἤρchiσε τὰς διαγνώσεις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1926 καὶ ἡ ἀντιπαραβολὴ αὐτῶν, πρὸς τὴν ἐκάστοτε ἐπακολουθήσαν ἐξέλιξιν τῆς οἰκονομίας, δεικνύει τὴν μεγάλην ἀκρίβειαν καὶ σχεδὸν τὴν πλήρη ἐπαλήθευσιν αὐτῶν.

Τὸ Ἰνστιτούτον ἐπεξεργάζεται τὸ ἐπίσημον στατιστικὸν ὕλικόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλο (ἰδίως στατιστικὴ πιστώσεων, κύκλου ἐργασιῶν, ἐκμεταλλεύσεων), ἔρευνᾷ δὲ θεωρητικῶς τὰ τῆς μαθηματικῆς στατιστικῆς καὶ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῆς εἰς τὴν συγκυριακὴν παρατήρησιν. Τέλος ἀσχολεῖται μετὰ τὴν προβληματικὴν τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς συσχετίσεως, τῆς ἀπομονώσεως τῆς γραμμῆς τῆς ἐξελίξεως (Trend) (9) καὶ τῆς μεταφορᾶς ἐπὶ τοῦ ἐπιδημονικοῦ πεδίου τῶν Ἀμερικανικῶν μεθόδων ἐργασίας, ἐν φυσικῇ προσρμογῇ αὐτῶν πρὸς τὴν ἐν Γερμανίᾳ κατάστασιν. (10)

Εἰς τὴν ἴδρυσιν (11) τοῦ Ἰνστιτούτου ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν πρωτο-

9) Trend=γραμμὴ ἐξελίξεως, θεμελιώδης κατεύθυνσις, διαρκὲς τάσις τῆς ἐξελίξεως, ἐπομένως κατεύθυνσις ἐξελίξεως μακροῦ χρονικοῦ διαστήματος. Παράδειγμα τοιαύτης γὰρ μῆτς ἐξελίξεως εἰς μακροχρονίους κυμάνσεις, κατὰ τὰ τελευταῖα 120 ἔτη, ἔχομεν εἰς τὰς τιμὰς. Οὕτως:

ἀπὸ τοῦ 1800)25	μέχρι τοῦ 1851	εἰχομεν πῶσιν	τῶν τιμῶν
• • 1051	• • 1870)73	• ὑψωσιν	• •
• • 1873	• • 1895	• πτώσιν	• •
• • 1895	• • 1920	• ὑψωσιν	• •

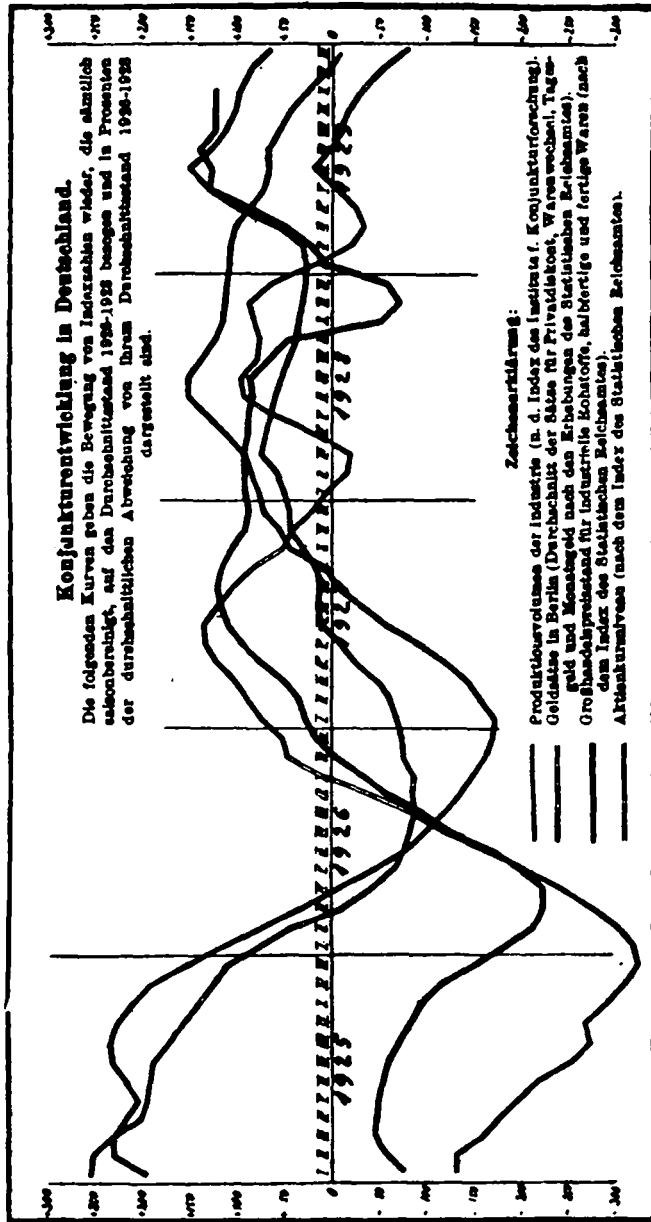
Τὴν γραμμὴν ταύτην τῆς ἐξελίξεως ἐπιβεβαίωσι καὶ ὁ τιμάριθμος τοῦ Sauerbeck δεικνύων τῶν:

1849	74
1873	111
1896	61
1920	251

10) Τὰς διαγνώσεις τοῦ Ἰνστιτούτου (1926—1929) βλ. καὶ εἰς Ernst Wagemann, Einführung in die Konjunkturlehre. 1929, σελ. 133 f.

11) Παλαιότερας πρακτικὰς προσπάθειάς, ὡς ἐν Ἀμερικῇ τῶν γραφείων Babson καὶ Brookmire (βλ. § 12), ἔχομεν ἐν Γερμανίᾳ τοῦ Calver πρὸς δὲ καὶ τῶν Pohle καὶ Plenge αἱ ὁποῖαι ὁμως διεκόπησαν. Ὁ Calver εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ τότε ἐκδιδόμενον περιοδικὸν *Konjunktur* ἐξήταξε τὰς ἐξῆς ἐκδηλώσεις: χοῦμα καὶ χρηματιστήριον, ἐργασία, παραγωγή, οἰκοδομική, ἐμπορεύματα καὶ κυκλοφορία τῶν, κατανάλωσις ᾽Ωσαύτως σημερον ἐπιδιώκει τὸν αὐτὸν περίπου πρὸς τὸ Ἰνστιτούτον σκοπὸν ἡ «Wirtschaftskurve» *Frankfurter Zeitung*. Βλ. Ernst Wagemann, Aufgaben eines Instituts τῆς *für Konjunkturforschung* εἰς *Deutsche-Wirtschafts-Zeitung* (Ἀριθ. 9) 1925), πρὸς δὲ Wilh. Vogel, *Konjunkturkunde*. Berlin 1913 καὶ L. Pohle *Konjunkturschwankungen und Konjunkturberichterstattung* (εἰς *Ztsft. f. S.*) 1910.

βουλία τοῦ E. Wagemann μετέσχον : ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις, αἱ χῶραι, ἡ Reichsbank, ἡ γερμανικὴ ἐταιρία τῶν σιδηροδρόμων τῆς ἐπικρατείας (ἡ μεγίστη ἐταιρία τοῦ κόσμου), ἡ γερμανικὴ γεωργικὴ ἐνώσις, ὁ σύν-

8. Γερμανικὸν Οἰκονομικὸν βαρόμετρον 1925-1929

δεσμος τῆς γερμανικῆς βιομηχανίας, ἡ ἐνώσις τῶν γερμανικῶν μεγάλων τραπεζῶν, αἱ μεγάλοι ἐργατικαὶ ὀργανώσεις, ὁ κεντρικὸς σύνδεσμος τῶν

συνεταιρισμῶν καταναλώσεως κλπ. Τὸ Ἰνστιτούτον συντηρεῖται ἐξόδους τῶν ἰδρυτῶν του καὶ διευθύνεται ὑπὸ συμβουλίου ἐξ ἀντιπροσώπων αὐτῶν. Μετὰ τοῦ κεντρικοῦ Στατιστικοῦ Γραφείου τῆς Ἑπικρατείας, συνεδέθη τὸ Ἰνστιτούτον, καθόσον διευθύνεται καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ πρώτου Ἑργέστου Wagemann.

Τὸ Ἰνστιτούτον ἵδρυνε καὶ παραρτήματα εἰς τὰς περιφερείας, πρὸς ἀκριβεστέραν παρακολούθησιν τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Γερμανίας. Τοιαῦτα ἰδρύθησαν εἰς Essen (1926) καὶ εἰς Φραγκφούρτην παρὰ τὸν Μῆνον (1929) συνεργάζεται δὲ καὶ μὲ τὰ Πανεπιστήμια τὰ ἀσχολούμενα μὲ τὴν ἔρευναν τῶν οἰκονομικῶν συγκυριῶν (Χαϊδελβέργης, Ἰένης, Κιέλου, Κολωνίας, Μύνστερ).

Ἐκδίδει τὰ Vierteljahreshefte für Konjunkturforschung καθὼς καὶ «συμπληρωματικά» καὶ «ἀνεξάρτητα» τεύχη, πρὸς δὲ ἑβδομαδιαίας καὶ μηνιαίας εἰδήσεις.

Τὴν τακτικὴν τῶν ἄλλων Ἰνστιτούτων εἰς τὴν κατάρτισιν διαρκοῦς συνθέτου, οὕτως εἰπεῖν, οἰκονομικοῦ βαρομέτρου δὲν ἐτήρησε τὸ Γερμανικὸν Ἰνστιτούτον, τὸ ὁποῖον ἐρεύνησε παντοειδῆς ἐκδηλώσεις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς (χρῆμα, εἰσόδημα, παραγωγήν, ἐξωτερικὸν ἐμπόριον κλπ.) κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας. Ἡ «Τράπεζα ὅμως τῆς Δρέσδης» εἰς τὸ μηνιαῖον δελτίον αὐτῆς δημοσιεύει τὸ κατωτέρω βαρόμετρον τῆς ἐξελίξεως τῆς συγκυρίας ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ 1925. Αἱ τέσσαρες καμπύλαι αὐτοῦ παριστοῦν 1. τὰ ποσὰ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς κατὰ μέσον ὄρον ἡμερησίας παραγωγῆς, 2. τοὺς ὅρους βραχυπροθέσμου χρήματος (μέσος ὅρος ἰδιωτικοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου, συναλλαγματικῶν καὶ μηνιαίας προθεσμίας χρήματος) κατὰ μηνιαῖον μέσον ὄρον, 3. τὰς χονδρικὰς τιμὰς διὰ βιομηχανικὰς πρώτας ὕλας, ἡμ—καὶ ὀλοβιομηχανήματα κατὰ μηνιαῖον μέσον ὄρον καὶ 4. τὰς τιμὰς τῶν μετοχῶν κατὰ μηνιαῖον μέσον ὄρον. Πάντες οἱ δεῖκται οὗτοι ἔχουν ὑπολογισθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μέσου ὄρου 1926-8 (ὡς βασικῆς ἐποχῆς)=0, καὶ ἔχουν καθαρῇ ἀπὸ τὰς διακυμάνσεις τῶν ἐποχῶν. Βλ. καὶ κατωτέρω § 15

4. Ἐν Βελγίῳ ἀπὸ τοῦ 1924 καὶ ἐξῆς δημοσιεύεται ὑπὸ τοῦ Comité Industriel de Belgique οἰκονομικὸς πίναξ, ἄνευ ὅμως προδιαγνώσεως. Κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ πίνακος ἐφαρμόζονται μέθοδοι τῆς γαλλικῆς Société d'études et d'Information économiques.

5. Ἐν Σουηδίᾳ δημοσιεύονται ἀπὸ τοῦ 1922 εἰς τὴν Revue Economique de Suède, Index de la Situation des Affaires du Ministère du Commerce, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ τὰς μεθόδους τοῦ Harward.

6. Τὸ Institut de Conjoncture ἐν Μόσχᾳ ἰδρύθη τῷ 1920 ὡς παράρτημα τῆς Γεωργικῆς Ἀκαδημίας δι' ἐπιστημονικὰς κυρίως ἐρεῖνας. Τῷ 1923 ἐπλήγθη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν οἰκονομικῶν, ἀσχολεῖται δὲ ἔκτοτε πλὴν τῶν θεωρητικῶν καὶ μὲ πρακτικὰς ἐρεῖνας, αἱ ὁποῖαι ἀνατίθενται εἰς αὐτὸ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου. Ἐκδίδει «Δελτίον Οἰκονομικόν» «Προβλήματα τῶν Οἰκο-

νομικῶν συνθηκῶν». Ἀμφότερα ἀποδίδουν περιληπτικῶς τὰ περιεχόμενα των καὶ ἐν τῇ Ἀγγλικῇ γλώσσῃ. Τὸ Ἰνστιτούτον εὐρίσκεται ἐν ἀναδιοργάνωσει ἀπὸ τοῦ 1929 (12).

7. Τὸ Πολωνικὸν Ἰνστιτούτον τῶν συγκυριῶν ἐν Βαρσοβίᾳ ὑπάγεται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Βιομηχανίας καὶ τοῦ Ἐμπορίου. Ἀσχολεῖται καὶ τοῦτο μὲ τοὺς κυριωτέρους οἰκονομικοὺς δείκτας: τόκου προεξοφλήσεως, ἀνεργίας, μισθῶν πραγματικῶν, τιμῶν οἰκοδομικῶν ὑλῶν, παραγωγῆς ἀναπαραγωγικῶν καὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, βιομηχανικῆς παραγωγῆς, συσχετίσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων κλπ.

8. Ἐν Ἰταλίᾳ δὲν ὑφίσταται εἰδικὴ ὀργάνωσις διὰ τὴν κατάρτισιν οἰκονομικῶν βαρομέτρων, παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ κατάρτις δεικτῶν τῆς οἰκονομικῆς κινήσεως ἔχει ἀναπτυχῇ ἰδιαιτέρως αὐτόθι. Ἡ πρὸς τοῦτο ἐπιτροπὴ (13) ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1926 ἐκδίδει — ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἰνστιτούτου Στατιστικῆς καὶ Οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης, μετὰ τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς στατιστικῆς τῆς Παδούης μετὰ τῆς Γενικῆς συνομοσπονδίας τῆς Ἰταλικῆς βιομηχανίας καὶ τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἰταλικῶν μετοχικῶν ἐταιρειῶν — περιγραφικοὺς δείκτας τῆς οἰκονομικῆς κινήσεως.

Τῷ 1928 συνεστήθη καὶ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ παρὰ τῷ κεντρικῷ Ἰνστιτούτῳ, στατιστικῆς διὰ νὰ μελετήσῃ τὸ ζήτημα τῶν οἰκονομικῶν βαρομέτρων, ἀφοῦ ἐννοεῖται προσηγήθη πλουσία σχετικὴ φιλολογία.

Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἀνεγνώρισε τὴν ὠφελιμότητα τῶν σχετικῶν ἐρευνῶν καίτοι δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἡ εὐρύτης τοῦ πεδίου τῆς προβλέψεως, χαρακτηρίσασα αὐτὰς ὡς ἐργασίας λίαν ἐπιβουλητικὰς τῆς προγνώσεως. Ἐν πάσει περιπτώσει διὰ τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην δὲν ἀνεγνώρισε τὴν δυνατότητα παρασκευῆς τοιούτου βαρομέτρου.

Εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς ταύτην προέβη ἡ ἐπιτροπὴ θεωρήσασα ὅτι ἡ κατάρτις τοιούτων βαρομέτρων δὲν ἔδωκε πρακτικὰ ἀποτελέσματα, ἀφοῦ ἄλλως τε οὔτε διὰ τὰς μεθόδους τῆς καταρτίσεως αὐτῶν ἐπικρατεῖ ὁμοφωνία θεωρητικὴ (14).

12) Bl. Institut de Conjoncture. Edition financière du Comm. du peuple pour les finances. U. R. S. S. Moscou 1925. (Prof. N. Kondratieff), πρὸς δὲ Gelesnoff, εἰς *Wirtschaftstheorie der Gegenwart* (I, σελ. 176) 1927.

13) Comitato per gli Indici del Movimento Economico Italiano. Διευθυντῆς Corrado Gini. Ἐδημοσίευσε μέχρι τοῦ ἐτέσσορος τόμους δεικτῶν. Bl. καὶ *Travaux de la Commission chargée de l'étude des éléments statistiques les plus instructifs en vue des prévisions économiques à ressembler dans les principaux pays.* (Bowley, Breisky, Gini, March, Persons, Wagemann). Inst. Int. de Statistique 1929.

14) Καὶ αὗται αἱ μαθηματικαὶ ἀκόμη μέθοδοι τοῦ Ἰνστιτούτου Harvard ἔχον, πλὴν τῶν θαυμαστῶν αὐτῶν καὶ ἐπικριτῶν. Bl. Oskar Anderson, *Zur Problematik der empirisch-statistischen Konjunkturforschung. Kritische Betrachtung der Harvard-Methoden.* 1929. Bl. ὡσαύτως καὶ κρίσιν ρωσικοῦ σχετικοῦ ἔργου εἰς *Jahrbücher f. N. St.* τόμ. 130 (1929).

Ἡ γεωργικὴ ἄλλως τε φύσις τῆς Ἰταλικῆς Οἰκονομίας συναρτᾷ τὴν εὐημερίαν ἢ τὴν κρίσιν οὐτῆς ἐκ τῆς ποσότητος καὶ τῆς ποιότητος τῶν γεωργικῶν ἐσοδειῶν. Ἡ ἰταλικὴ βιομηχανία ἤρτηται ἐκ τῶν ξένων ἀγορῶν κατὰ τὸ μέγα μέρος αὐτῆς.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐφοβήθη ὥσαύτως τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν προγνώσεων τούτων ὑπὸ τῶν ἐμπειροτέρων πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῶν ἐναλλαγῶν τῶν περιόδων τῆς εὐημερίας καὶ τῆς ἀπραξίας.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει αἱ στατιστικαὶ ἔρευναι διὰ τε τὴν ἐρμηνείαν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος ἢ ἀνακάλυψις τῶν νομοτελειῶν ἢ τακτικότητων αἱ ὁποῖαι διαγιγνώσκονται μεταξὺ τῶν πολλῶν τούτων δεικτῶν, θὰ ἀποτελέσουν ἀσφαλῆ βάσιν μελλοντικῶν βαρομέτρων. Ἡ τριμηνιαία ἐκδοσις τῆς ἐπιτροπῆς παρουσιάζει γραφικῶς μέγαν ἀριθμῶν δεικτῶν, ὁ ὁποῖος θέλει μάλιστα ἔτι περισσότερον ἐπεκταθῇ.

Οἱ δεῖχται οὗτοι καταχωρίζονται εἰς ἑξ ὁμάδας :

I. Χρῆμα	20	Δείχται
II. Ἔργασία	32	»
III. Συναλλαγαι	80	»
IV. Παραγωγή καὶ κατανάλωσις	16	»
V. Ἀποταμίευσις	22	»
IV. Προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους	4	»
	174	

Καταλήγει δὲ ὁ Gini εἰς τὸ νὰ τονίξῃ ὅτι διὰ μὲν τὰ βαρόμετρα εὐρίσκονται ἀκόμη ἐν Ἰταλίᾳ εἰς τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας, διὰ δὲ τοὺς οἰκονομικοὺς δείκτας ἀθροίζουν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερους διὰ νὰ ἐκλέξουν κατόπιν τοὺς προσφορωτέρους.

Ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1929 διεξάγεται μετριοφρων τις προσπάθεια προγνώσεως, βασιζομένη ἐπὶ τῶν ἐποχικῶν κυμάνσεων. Πάντως αἱ προγνώσεις αὗται δὲν ἀποτελοῦν οἰκονομικὸν βαρόμετρον.

9. Ἐν Αὐστρίᾳ ἰδρύθη τῷ 1927 τὸ Oesterreichisches Institut für Konjunkturforschung μὲ τὸν σκαλὸν νὰ προαγάγῃ καὶ διαδόσῃ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀντίληψιν τῶν συνθηκῶν καὶ τάσεων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐν Αὐστρίᾳ. Ἐκδίδει μηνιαίας εἰδήσεις ἀπὸ τοῦ 1927.

14. Ἡ ἐμπειρικὴ στατιστικὴ ἔρευνα τῆς συγκυρίας

εἰς τὸ βαρόμετρον Harward.

Β α σ ι κ ᾶ γ ε γ ο ν ὄ τ α. Ὁ Warren M. Persons κατὰ τὰς πρώτας ἐρεῦνας του περὶ τῶν στατιστικῶν μεθόδων μετὰ τὴν σύστασιν τοῦ Committee on Economic Research τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harward τῷ 1917 συνέλεξε 23 στατιστικὰς σειρὰς ποικίλων οἰκονομικῶν ἀριθμῶν (1). Αἱ σει-

(1) Τινὲς τῶν σειρῶν τούτων ἦσαν 1. Αἱ συμψηφιστικαὶ συναλλαγαι τοῦ Ἀσσεως τῆς Νέας Ὑόρκης· 2. Αἱ αὗται συναλλαγαι πλὴν τῶν τῆς Νέας Ὑόρκης· 3. Ἡ παραγωγή ἀκατεργάστου σιδήρου· 4. Ὁ τιμὰριθμὸς τοῦ Broadstreet· 5. Ἡ εἰσαγωγή· 6. Ἀδειαὶ οἰκοδομῆς· 7. ἀκαθάριστα ἔσοδα τῶν σιδηροδρόμων· 8. γῦρος συναλλαγῶν χρεώ-

ραὶ αὐταὶ τῶν ἀριθμῶν, παραστατικῶς διατυπούμεναι, διέτρεχον μὲ γωνιοειδεῖς διακυμάνσεις καὶ ἀνερχόμεναι, τὸ σχετικὸν διάστημα ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (1890) περίπου καὶ ἐξῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει κατόπιν τοῦ ἔργου τοῦ Wesley C. Mitchell (2) ἐγένετο ἡ περαιτέρω ἐπεξεργασία τῶν σειρῶν τούτων διὰ τῶν μέσων τῆς μαθηματικῆς στατιστικῆς. Τὴν οἰκονομικὴν συγκυριακὴν μορφολογίαν τοῦ Mitchell ἐπένδυσε μεθοδικῶς ὁ Persons ὑπὸ τὸν συσχετικὸν ὑπολογισμόν (*Korrelationsrechnung*). Σημεῖον ἀφετηρίας τῆς διαδικασίας ταύτης εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ διακυμάνσεις αὐταὶ ἀπαρτίζουσιν πολύτροπον ρυθμὸν οἰκονομικῆς ζωῆς, τὰ στοιχεῖα δὲ τοῦ ρυθμοῦ τούτου θὰ ἔπρεπε νὰ διαχωρισθοῦν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον αὐτῶν. Τὸ Ἰνστιτοῦτον Harward διέκρινε τὰς ἐξῆς διακυμάνσεις ἀναλόγως τῆς διαρκείας τῆς ταλαντεύσεως: 1. Μακροχρονίους διακυμάνσεις (*Secular Trend*), δηλαδή θεμελιώδεις τάσεις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἐπὶ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα συνεχιζόμενας. Αὐταὶ ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς βιομηχανικῆς ἐξαπλώσεως· 2. διακυμάνσεις τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους (*Seasonal Variations*), δηλαδή διακυμάνσεις αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ τὸν κλιματικὸν ρυθμὸν τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους ἢ καὶ μὲ ἄλλας βραχυκυμάντους κινήσεις τῆς οἰκονομίας συνδεομένης μὲ συνηθείας πληρωμῶν, προσφορᾶς, μόδας, ἐργασίας κλπ. (ἐλάττωσις ἀνεργίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ θέρους, κατὰ τὴν οἰκοδομικὴν ἐποχὴν, ὑψωσις τόκου κατὰ τὸ τέλος τῶν τριμηνίων τοῦ ἔτους κλπ)· 3. κυκλικὰς διακυμάνσεις (*Cyclical Fluctuation*), δηλαδή τὰς καθαρώς συγκυριακὰς διακυμάνσεις τοῦ βιομηχανικοῦ λεγομένου κύκλου· 4. διακυμάνσεις ἐκ λοιπῶν συντελεστῶν (*Residual Factors*), δηλαδή ἐξ ἀνυπολογιστῶν γεγονότων (πολέμων, κακῶν ἐσοδεῶν, ἀπεργιῶν, θεομηνιῶν κλπ).

Μέθοδος Ἐργασίας. Μετὰ τὴν διάκρισιν ταύτην φυσικῶς ἐγεννήθη ἡ σκέψις ὅπως ἀποκαθάρωμεν ἐκ τῆς συνολικῆς διακυμάνσεως τὴν καθαρὰν συγκυριακὴν ταλάντευσιν, ὅπως ἀπομονώσωμεν αὐτὴν καὶ μόνην ἀπὸ τὴν σύνδεσιν αὐτῆς μετὰ τῶν λοιπῶν. Ἡ οὕτως ἀποκαθαρμένη συγκυριακὴ κίνησις θὰ μᾶς ἔδιδε τὴν σαφῆ καὶ ἀμιγῆ εἰκόνα τῆς διαδρομῆς τῆς ἀνθρώσεως—κρίσεως—ὑφέσεως (3). Ἡ τοιαύτη κάθαρσις πάντως δύναται

γράφων εἰς τὸ Χρηματιστήριον τῆς Νέας Ὑόρκης· 9. Παραγγελίαι τοῦ U. S. Steel Corporation· 10. Τόννοι εἰσπλευσάντων πλοίων. 11. Πτωχεύσεις κλπ.

2) Τὸ ἔργον τοῦ Mitchell, *Business Cycles 1913* (εἰς δευτέραν ἔκδοσιν *Business Cycles. The Problem and its Setting*. New York 1927). παριστᾷ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Clément Juglar ἀρξαμένης καὶ ὑπὸ Γερμανῶν συνεχισθείσης προσπάθειας πραγματιστικῆς συγκυριακῆς θεωρίας. Κατ' αὐτὴν περιγράφεται ἡ διαδρομὴ (μορφολογία) καὶ ἡ ἐκδήλωσις (συμπτωματολογία) τῶν ἐναλλασσομένων οἰκονομικῶν καταστάσεων. Τὸ ἔργον τοῦ Mitchell ἀπετέλεσε θεμελιώδη συμβολὴν εἰς τὴν οὕτως ἐξελισσομένην περὶ συγκυριῶν καὶ κρίσεων θεωρίαν. Βλ. καὶ Hans Stähle: *Das Beobachtungsverfahren der Wirtschaftlichen Wechsellagen des Harward University Committee on Econ. Research Schmollers Jahrbuch*. 52¹ (1928).

3) Τὰ περαιτέρω τῆς μαθηματικῆς λογαριθμικῆς ταύτης διαδικασίας καθορίζει ὁ

νὰ λάβῃ χώραν μόνον καθόσον ἀφορᾷ τὰς μακροχρονίους καὶ τὰς τῶν ἐποχῶν διακυμάνσεις ὅχι δὲ καὶ τὰς τῶν «λοιπῶν συντελεστῶν», οἷτινες δὲν ἀπομονοῦνται δι' οὐδεμιᾶς τῶν μεθόδων τῆς μαθηματικῆς στατιστικῆς, ἔνεκα τῆς μὴ ὑπαγωγῆς αὐτῶν εἰς οὐδεμίαν κανονικότητα. Τούτου ἔνεκα παραμένουν πάντοτε εἰς τὰς καμπύλας τῆς συγκυρίας, αἱ ἐκ τῶν λοιπῶν συντελεστῶν, διακυμάνσεις καὶ πρέπει ἑκάστοτε νὰ ἐξηγηθοῦν ἰδιαιτέρως.

Οὕτω καταλήγωμεν εἰς τρεῖς κεχωρισμένας οἰκονομικὰς σειρὰς ἀριθμῶν τὰς ὁποίας παριστῶμεν διὰ καμπυλῶν. Τὴν μακροχρόνιον καμπύλην, τὴν τῶν ἐποχικῶν διακυμάνσεων καὶ τὴν καθαρὰν συγκυριακὴν—τὴν κυκλικήν—. Αἱ σειραὶ αὗται τῶν ἀριθμῶν δὲν χρησιμεύουν μόνον εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν γραφικὴν παράστασιν τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ὑπολογισμόν τοῦ εἴδους καὶ τοῦ βαθμοῦ τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων αὐτῶν διὰ τῆς συσχετικῆς μετρήσεώς των.

Ἡ συνάρτησις αὕτη ἀποσκοπεῖ τὴν ἀριθμητικὴν σύλληψιν τοῦ βαθμοῦ ἐξαρτήσεως τῶν στατιστικῶν τούτων σειρῶν, καί, παριστᾷ εἰς τὴν στατιστικὴν ἔρευναν ἐφηρμοσμένην θεωρίαν πιθανοτήτων (4). Τὸ μέτρον τῆς συναρτωμένης συσχέτισεως μεταξὺ τῶν σειρῶν ἀποτελεῖ τὸν συντελεστὴν συσχέτισεως (Korrelationskoeffizient), ὁ ὁποῖος ποικίλει μεταξὺ +1 (προκειμένης ἀναλόγου συσχέτισεως) καὶ -1 (προκειμένης ἀντιστρόφου συσχέτισεως, 0=οὐδεμία συσχέτισις), (βλ. σελ. 54) καὶ ὁ ὁποῖος μᾶς δίδει περαιτέρω, προκειμένης χρονικῆς διαφορᾶς κατὰ τὴν διαδρομὴν, τὰ κανονικὰ διαστήματα, τὰ ὁποῖα μεσολαβοῦν μεταξὺ τῶν καμπυλῶν ἐν τῇ κινήσει των, οὕτω δὲ προοιγινώσκει τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν. Τῇ βοηθείᾳ λοιπὸν τοῦ συντελεστοῦ συσχέτισεως δύνανται σειραὶ ἀριθμῶν (καμπύλαι) νὰ συμπαρατεθοῦν πρὸς ἀλλήλας, κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐκ τῆς διαδρομῆς τῆς χρονικῶς προηγουμένης σειρᾶς νὰ συμπερασθῇ ἡ διαδρομὴ τῆς συναρτωμένης αὐτῇ, ἀλλὰ χρονικῶς ἐπακολουθούσης. Αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς *sequence theory*, τῆς κατὰ πείραν δηλαδὴ ἐπακολουθήσεως τῶν καμπυλῶν τῶν τριῶν ἀγορῶν τοῦ Βαρομέτρου Harward.

Μορφή. Διὰ τῆς ἀνωτέρω μαθηματικῆς στατιστικῆς-μεθόδου, ἡ ὁποία ἐπιδιώκει τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς ἀμιγροῦς συγκυριακῆς κινήσεως ἐ-

Persons εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς κινήσεως ταύτης «Review of Economic Statistics (1919) βλ. ὡσαύτως H. Hennig, Die Ausschaltung von saisonmässigen und säkularen Schwankungen aus Wirtschaftskurven (Vierteljahreshefte zur Konjunkturforschung-Erg. Heft 1) 1926.

4) Αἱ αἰτιώδεις σχέσεις δύο ἢ καὶ πλέον «Μεταβαλλομένων» (variablen) δύνανται νὰ ἀναφέρονται μεταξὺ των τοιουτοτρόπως, ὥστε εἰς κάθε ἀξίαν τῆς μιάς νὰ ἀναλογοῦν ὁρισμέναι ἀξίαι τῆς ἄλλης, ὁπότε ἔχομεν συνάρτησιν φυσικὴν, εἴτε ἡ αἰτιώδης συνάφεια νὰ μὴ φέρῃ τοσοῦτον αὐστηρὸν χαρακτῆρα, ὁπότε ἔχομεν ἀναφορὰν στατιστικῆς φύσεως, δηλαδὴ διάφοροι ἀξίαι τῆς μιάς Μεταβαλλομένης ἐν συσχετισμῷ πρὸς ὠρισμένας πιθανότητας, ἀναφαίνονται μὲ διαφόρους ἀξίας τῆς ἄλλης. Αἱ κατὰ τοιοῦτον τρόπον προσαγόμεναι αἰτιώδεις σχέσεις καλοῦνται «στοχαστικαὶ» συναρτήσεις, διότι διὰ τὸν καθορισμὸν αὐτῶν ἐχρησιμοποιήθησαν δεδομένα ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῶν πιθανότητων.

κάστης στατιστικῆς σειρᾶς καθὼς καὶ τὴν συμπαραβολὴν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας, λαμβάνει ἡ ποικιλία τῶν ἀριθμῶν ἢ καμπυλῶν τῆς Index Chart τὴν μορφήν ἐκείνην, ἡ ὁποία δύναται νὰ ἀνταποκριθῇ εὐχερῶς εἰς ἀμφοτέρους τοὺς σκοποὺς τῆς ἐμπειρικῆς-στατιστικῆς συγκυριακῆς ἐρεῦνης. Μᾶς καθορίζει δηλαδή:

1. Τὴν συγκυριακὴν ἐξέλιξιν μιᾶς οἰκονομικῆς ἐκδηλώσεως εἰς τὸ παρελθόν καὶ τὴν κατὰ τὸ παρὸν τάσιν αὐτῆς (συγκυριακὴ διάγνωσις).

2. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πείρας (ιδίως τῆς ἀλληλοδιαδόχου ἐπακολουθήσεως τῶν καμπυλῶν) πρόγνωσιν περὶ τῆς πιθανῆς μελλοντικῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως (συγκυριακὴ πρόγνωσις, Business forecasting). Οὕτω διαμορφώθη ἡ Index Chart εἰς οἰκονομικὸν βαρόμετρον. Διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ βαρομέτρου τούτου ἐλήφθησαν αἱ σειραὶ ἀριθμῶν ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὰς ἐρεῦνας τῶν οἰκονομικῶν ἐκδηλώσεων τῶν ἐτῶν 1903—1914 ἀπεδείχθησαν ὡς ἰδιαιτέρως συμπτωματικά. Ὡσαύτως ἡ μέτρησις τῆς συσχετίσεως σχετικότητος αὐτῶν ἐπέτρεψε τὴν σύνθεσιν σειρῶν στενῆς συναρτήσεως, εἰς ομάδας καλουμένας συνθετικοὺς δείκτας. Ἐσχηματίσθησαν λοιπὸν τρεῖς τοιοῦτοι ὁμαδικοὶ δείκται, οἱ ὅποιοι μᾶς ἐμφανίζουν τὴν κίνησιν τῶν ἐξῆς οἰκονομικῶν ἐκδηλώσεων. Ἡ καμπύλη Α τῆς κερδοσκοπίας (ἀγορὰ χρεωγράφων), ἡ καμπύλη Β τῶν συναλλαγῶν (ἀγορὰ ἐμπορευμάτων) καὶ ἡ καμπύλη C τοῦ χρήματος. (Βλ. ἄνωτ. σελ. 62).

Τὸν συγκυριακὸν κύκλον (Business cycle) διαιρεῖ λεπτομερέστερον ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Harward (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Mitchell διακρίνοντα ἀνθῆσιν, κρίσιν καὶ ὕφεσιν) εἰς πέντε φάσεις: ὕφεσιν, ἀνάνηψιν, (βελτίωσιν) ἀνθήσιν, οἰκονομικὴν ἔντασιν, βιομηχανικὴν κρίσιν (5). Ἡ ἐξήγησις δὲ τούτου διὰ τῆς sequence theory συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἡ πείρα ἐπιστοποίησεν ἀλληλοδιαδόχον ἐπακολουθήσιν τῶν κινήσεων τῆς ἀγορᾶς τῶν χρεωγράφων, τῶν ἐμπορευμάτων, τοῦ χρήματος, ἡ ὁποία τῇ βοηθείᾳ τῆς συσχετίσεως δύναται νὰ μετρηθῇ καὶ παρασταθῇ γραφικῶς. Αὕτη πιστοποιεῖ κατὰ κανόνα προώθησιν τῆς καμπύλης τῆς κερδοσκοπίας (Α) πρὸς κατεύθυνσιν τινα, δηλαδή χρηματιστηριακὴν τινα προεξόφλησιν τῆς συγκυρίας, τὴν ὁποίαν καμπύλην καθ' ὠρισμένα διαστήματα ἐπακολουθοῦν ἡ καμπύλη τῶν συναλλαγῶν καὶ τιμῶν (καμπύλη Β) καὶ τελευταῖον ἡ καμπύλη τοῦ τόκου (καμπύλη C τοῦ χρήματος). Μὲ ἄλλας λέξεις: Τῆς ἀνθήσεως τῆς ἀγορᾶς τῶν ἐμπορευμάτων προηγεῖται (6) ἡ ἀνθῆσις τῆς κερδοσκοπίας, ἡ ὁποία καθόσον στενεύουν τὰ κεφάλαια (ὑψωσις τοῦ τόκου) ἀρχίζει πρῶτη νὰ κάμπτεται, ἐνῶ αἱ ταχύτερον τοῦ τόκου αὐξανόμεναι τιμαὶ τῶν ἐμπορευμάτων, παραπλανοῦν τὴν παραγωγὴν πρὸς μεγαλυτέραν ἐξάπλωσιν, μέχρῃς οὗτου καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας ἀγορὰς ἡ κίνησις ἐναντιοδρομήσῃ. Ἡ ἐν σελ. 35 ἀριθ. 2 ἀπεικόνισις δεικνύει τὸν ρυθμὸν τῶν τριῶν ὀριζοντίως συνδεομένων ἀγορῶν κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν φάσεων τῆς συγκυρίας, ἀνευ εἰδή-

κῶν χρονικῶν σημείων ἐπὶ τῇ βίσει τῆς *sequence theory*, ἡ δὲ ἐπομένη ἀπεικόνισις 4 τὸ αὐτὸ βαροόμετρον διὰ τὰ ἔτη 1903—1914 ἐν Ἡ. Πολιτείαις. Τέλος ἡ ἀπεικόνισις 5 (64 σελ.) δεικνύει τὸ βαροόμετρον πάλιν τοῦ **Harward** κατὰ τὰ ἔτη 1923)9, εἰς τὸ ὁποῖον ὅμως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1926 παρατηροῦνται ἀνωμαλίας καὶ ἀβαρίαι τῆς θεωρίας τῆς ἀκολουθίας, περὶ ὧν κατωτέρω ἐν τῇ ἐκτιμῇ τοῦ βαρομέτρου τούτου (7).

15. London and Cambridge Economic Service.

Deutsches Institut für Konjunkturforschung.

Τὰς μεθόδους τοῦ Ἰνστιτούτου **Harward** ἀπομόνωσιν τῶν ἐποχικῶν διακυμάνσεων καὶ τῆς γενικῆς τάσεως τῆς ἐξελίξεως (*Trend*), τῇ βοηθείᾳ τῆς μαθηματικῆς στατιστικῆς, καὶ μέτρησιν τῆς συσχετίσεως πρὸς καθορισμὸν τῆς ἑξαρτήσεως τῶν στατιστικῶν σειρῶν-ἐφήρμοσαν καὶ τὰ Εὐρωπαϊκὰ συγκυριακὰ Ἰνστιτούτα. Ἀρκεῖ νὰ μνημονευθοῦν τὰ δύο σπουδαιότερα εἰδικὰ διὰ συγκυριακὰς ἐρεύνας ἰδρύματα τὸ **London and Cambridge Economic Service** καθὼς καὶ τὸ **Deutsches Institut für Konjunkturforschung**, μάλιστα καὶ ἀμερικανοὶ ἐπιστήμονες ἡσχολήθησαν μὲ τὴν ἀναπαράστασιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς (Ἀγγλικῆς καὶ Γερμανικῆς) οἰκονομικῆς ἐξελίξεως. Πέραν ὅμως τῶν μαθηματικῶν στατιστικῶν ἐφαρμογῶν δὲν μετεφέρθησαν καὶ σχηματικῶς αἱ ἐν Ἀμερικῇ ὡς συμπτωματικαὶ ἐκλεχθεῖσαι στατιστικαὶ σειραὶ καὶ ὁμαδικοὶ δείκται. Ἡ ἀπλὴ ἀπομίμησις τοῦ βαρομέτρου **Harward** εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν οἰκονομικὴν συγκρότησιν δὲν ἔδωσεν ἀποτελέσματα καὶ ἐπομένως ἀπεδείχθη ἀλυσιτελής. Τὸ βαροόμετρον τῶν τριῶν ἀγορῶν φαίνεται νὰ προσαρμόζεται εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς προπολεμικῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας, καθ' ἑν ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα (1903-1914). Αἱ φαινομενικῶς ἀνεξάρητοι στατιστικαὶ σειραὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ βαρομέτρου ὑφίστανται, ὡς ἀποδεικνύεται, σπουδαίαν ἐπίδρασιν ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας. Τὸ γερμανικὸν Ἰνστιτούτον λοιπὸν παρητήθη ἀπὸ τὴν σύμπτυξιν τῆς ὅλης οἰκονομικῆς διαδρομῆς εἰς ὀλίγας μόνον στατιστικὰς παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπεσκόπουν νὰ ἐξυπηρετήσουν ἀμέσως τὴν οἰκονομικὴν πρόγνωσιν καὶ ἐθεώρησεν ὡς κύριον σκοπὸν αὐτοῦ τὴν ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτεραν ἀνάλυσιν πλείστων ὕσων δεδομένων καὶ συμπτωμάτων τῆς οἰκονομικῆς

7) **Walter Heinrich**, Die Konjunkturbarometer (Nationalwirtschaft) (Τόμ. Α'. τεύχ. 1) 1927. **Ernst Wagemann**, Deutsche und amerikanische Konjunkturforschung (Deutsche-Wirtschafts-Zeitung) 1926. **A. Spiehoff**, Die Beobachtung der wirtschaftlichen Wechsellagen (Wirtschaftsdienst) 1926. **Alf. Müller Armack**, Konjunkturforschung und Konjunkturpolitik εἰς **H. d. St.** (Ergänzungsband) **Eug. Altschul**, Konjunkturtheorie und Konjunkturstatistik (Archiv für S. und S. τόμ. 55) 1926. **W. Grum**, Interpretation of the Index of general Business Conditions 1929.

ζωῆς. Τὸ τοιοῦτον ἔνεκα τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν στατιστικῶν σειρῶν καὶ τοῦ μὴ ἐνιαίου αὐτῶν, ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς μειονέκτημα διὰ τὴν πρακτικὴν χρῆσιν καὶ τὴν προγνωστικὴν δύναμιν τῶν ἐξαγομένων, ἀφ' ἑτέρου ὅμως παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα ὅτι ὁ κίνδυνος τὸν ὅποιον διατρέχει καὶ διέτρεξεν ἤδη τὸ βαρόμετρον τοῦ Harward, τοῦ νὰ ἀτονίσῃ προκειμένης σπουδαιότερας ἀλλοιώσεως τῆς ὅλης συναρμογῆς τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, ἐξασφαλίζεται περισσότερον. Οὕτω διαπλατύνεται ἡ στενὴ βάση τῆς *sequence theory* τοῦ βαρομέτρου Harward τῶν τριῶν ὀριζοντίων ἀγορῶν διὰ ἄλλων εἰσέτι καμπυλῶν (εἰσόδημα ἐπιχειρηματίου, κεφαλαίων, εισαγωγή, παραγωγή ἀναπαραγωγικῶν ἀγαθῶν, ἥτις παρουσιάζει καμπύλην ὅλως ἐνδεικτικὴν τῆς διαδρομῆς τῶν συγκυριακῶν φάσεων) καὶ δὴ τῶν καθέτως συνδεομένων ἀγορῶν ὡς εἶναι αἱ τῶν παραγωγικῶν καὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Ὡσαύτως τὸ Γερμανικὸν Ἰνστιτοῦτον δὲν ἔδωκε τὸν πρωτεύοντα ἑκκίνον ρόλον εἰς τὰς τιμὰς, τὸν ὅποιον ἔδωκε τὸ Ἰνστιτοῦτον Harward, ἀλλὰ ἐπρόσεξε περισσότερον τὰς κινήσεις τῶν ἐμπορευμάτων. Συνεσχέτισθησαν ὡσαύτως αἱ τιμαὶ τῶν εὐθίκτων ἀγαθῶν, αἱ χονδρικαὶ τιμαὶ καθὼς καὶ τὰ ἔξοδα συντηρήσεως. Εἰς ἐποχὰς ἀνθίσεως προηγοῦνται ἐν τῇ ὑψώσει αἱ τιμαὶ τῶν εὐθίκτων τούτων ἐμπορευμάτων, ἀκολουθοῦν αἱ χονδρικαὶ τιμαὶ καὶ κατόπιν αἱ τοῦ κόστους τῆς ζωῆς. Αἱ τελευταῖαι αὗται πλησιάζουν ἀναλογικῶς τὰς χονδρικὰς κατὰ τὴν φάσιν τῆς ἐντάσεως, κατὰ τὴν καθόδον δὲ αὐτῶν παρακολουθοῦνται ταχύτερον, καὶ διατέμνονται ἐν μέρει εἰς ἐποχὰς ὑφέσεως ὑπὸ τῶν ἄλλων σχηματίζουσαι τὴν ἐν τῇ ἀποικονίσει 3 τῆς σελίδος 54 διακτίνωσιν.

Πάντως τὸ κοινὸν ἀμφοτέρων τῶν μεθόδων εἶναι ἡ ἀνεξαρτησία αὐτῶν ἀπὸ τὴν θεωρίαν καὶ ἡ θεμελίωσις τῶν ἐργασιῶν των ἐπὶ τῆς ἀπλῆς ἀριθμώσεως καὶ μετρήσεως συμπτωμάτων, ἡ ἐκτίμησις δηλαδὴ τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῆς ποσοτικῆς αὐτῶν ἀπόψεως. Οὕτως ἡ οἰκονομικὴ στατιστικὴ ἐξυψοῦται εἰς αὐτοτελῆ ἐπιστήμην, ἡ ὁποία ὡς ἡ ἀστρονομία ἢ ἡ μετεωρολογία σκοπὸν ἔχει νὰ ἀθροίσῃ τὰ ἀριθμητικῶς συλλαμβανόμενα κατὰ πείραν γεγονότα, νὰ καθορίσῃ μεταξὺ αὐτῶν μαθηματικὰς ἐξαρτήσεις καὶ νὰ συμπεραίνῃ ἐκ τούτων ὠρισμένας νομοτελείας (1):

1) Ἡ παρατήρησις τῶν οἰκονομικῶν ἐναλλαγῶν, κατὰ τὸν Spiethoff εἰς τὸ περιοδικὸν *Wirtschaftsdienst*, δὲν ἀποδέχεται τὴν τοιαύτην στατιστικὴν αὐτοτέλειαν καὶ ἀναγνωρίζει τὴν προεξάρχουσαν θέσιν τῆς θεωρίας, ἡ ὁποία ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένης ἀντιλήψεως περὶ τῆς φύσεως τῆς συγκυρίας διακρίνει μεταξὺ τῶν ποικίλων δεδομένων τὰ σπουδαία καὶ τὰ ἀσήμαντα. Οὕτω τονίζει ἰδιαιτέρως ὁ Spiethoff τὴν ἐξέχουσαν θέσιν τῶν ἀναπαραγωγικῶν ἀγαθῶν (σιδήρου), τῶν βιομηχανικῶν δυνάμεων κλπ. Βλ. *Wirtschaftsdienst* 1926 τεύχη (1 καὶ 24).

16. Αἱ συνθῆκαι ἐν Ἑλλάδι.

Διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ κατάρτις οἰκονομικοῦ βαρομέτρου θὰ ἀπῆται τὴν ἀνάλογον προσαρμογὴν, τῶν ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντων γενικῶν κανόνων δι' αὐτά, πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἰδιοσυστασίαν τῆς χώρας. Ὁ καταρτισμὸς τοιούτων εἰδικῶν δεικτῶν (1) ὑπὸ τῆς Γενικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας ἢ καὶ ὑπὸ εἰδικῶν ὑπηρεσιῶν μελετῶν μεγάλων ἰδρυμάτων, βοηθουμένων ὑπὸ τῆς εἰδικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συσταθησομένης ὁργανώσεως—ἣτις θὰ ὑπελόγιζε καὶ ἐπεξεργάζετο ἐπιστημονικῶς τὸ ὕλικόν τοῦτο—δὲν θὰ ἦτο ἀδύνατος. Ἡ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία ἡμῶν δὲν καθυστερεῖ ἄλλων, παρὰ τὰ εἰς ἀνθρώπινον καὶ μηχανικὸν ὕλικόν πενιχρὰ μέσα αὐτῆς, καὶ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ διοικητικοῦ πλαισίου εἰς τὸ ὁποῖον δρᾷ.

Εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην πρόπει νὰ ἔχη τις ὑπ' ὄψιν του πάντως, ὅτι χῶραι μικραὶ καὶ χῶραι γεωργικαὶ δὲν διατρέχονται ἰδιαίτερος ὑπὸ τοῦ βιομηχανικοῦ κύκλου ἀμέσως, ἀλλὰ μᾶλλον ἐμμέσως, καὶ ἐπομένως ἡ ἐργασία αὐτῶν αὕτη εἶναι συμπληρωτικὴ τῆς τῶν μεγάλων βιομηχανικῶν χωρῶν, ἵνα δυνηθῶμεν οὕτω ν' ἀναχθῶμεν ἀκριβέστερον εἰς γενικὴν ἀποψιν τῶν διαφορῶν ἐπιρροῶν εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν. Εἰς τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἐνισχύεται τις καὶ ἀπὸ τὴν ἐφεκτικὴν στάσιν τῆς Ἰταλικῆς κινήσεως ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, πρὸς τὴν ὁποίαν χώραν—ὡς βιομηχανικὴν—προσομοιάζει ἡ Ἑλλὰς περισσότερον ἀπὸ οἵανδήποτε ἄλλην. Ἡ τοιαύτη προσπάθεια καὶ ἂν δὲν εἶχε κατὰ ταῦτα μεγάλῃν σημασίαν ὡς πρόγνωσις ὅμως θὰ συνεσχέτιζε δυναμικῶς τὴν Ἑθνικὴν οἰκονομίαν καὶ θὰ παρουσίαζε τὴν εἰκόνα αὐτῆς ἐν τῇ ἀλληλεπιδράσει τῶν διαφορῶν συντελεστῶν, ὅχι δὲ ἀπὸ ὠρισμένων εἰδικῶν ἀπόψεων μόνον. Ὁ κριτικὸς τοῦ χρηματιστηρίου καὶ ὁ κερδοσκοπὸς διακρίνουν γενικὴν κρίσιν εἰς τὴν χρηματιστηριακὴν ὑφεσιν, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ βιομήχανος ἐργάζεται ἀκόμη ἐντόνως, αὐξάνει τὴν παραγωγὴν του καὶ ἐπιτυγχάνει ἀνωτέρας τιμᾶς. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἔγχειρμα τοῦτο θὰ ἀπῆται μακρὰν προεργασίαν καὶ συνδυασμένην ἐνέργειαν στατιστικῶν, οἰκονομολόγων, μαθηματικῶν. Πρὸ παντὸς δὲ ἡ ὑπηρεσία αὕτη θὰ παρέμενεν ἔξω πάσης συναφείας εἰδικῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων, ἣτις συνάφεια θὰ διεκινδύνευε τὴν ἀπροκατάληπτον ἐπιστημονικὴν ἔρευναν αὐτῆς, καὶ θὰ διημ-

1) Τὸ Institut International de Statistique συνιστᾷ διὰ τὴν ἔρευναν τῶν οἰκονομικῶν συγκυριῶν τὴν παρακολούθησιν τῶν ἐπομένων μηνιαίων δεικτῶν:

1. Οἰκονομικῶν (χρηματιστήρια ἀξιών, Τράπεζαι, διάφορα [συναλλαγματικά, διαμαρτυρικά, πτωχεύσεις, συμβιβασμοί], χρῆμα).

2. Τιμῶν (χονδρικά, λιανικά, τιμάρθμος συντήρησεως, ἡμερομίσθια).

3. Ἐμπορίου—Μεταφορῶν—Καταναλώσεως (ἐξωτερικῶν—ἐσωτερικῶν ἐμπορίων, ἀποθέματα [πρώται θλαὶ καὶ βιομηχανήματα], παραγγελίαι—ἐπικοινωνία θαλασσία, ποταμοπολία, σιδηρόδρομοι T.T.T.—Συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως).

4) Παραγωγὴ—Ἀνεργία (γεωργικὴ—βιομηχανικὴ παραγωγή, κατανάλωσις ἡλεκτρικῆς δυνάμεως—ἀνέργια, ἀπεργία, μεταναστεύσεις).]

φισβήτει τὴν αὐθεντικότητα τῶν πορισμάτων καὶ τῆς εὐθείας κρίσεώς της. Καὶ ναὶ μὲν ἡ οἰκονομικὴ θεωρία δύναται νὰ περιπέσῃ ἐνίοτε εἰς λεπτολόγον δοκαιοσοφίαν, ὅπου ἐπλησίασεν ὅμως αὕτη τὴν προᾶξιν ἐκεῖ συχνότερον μετεβλήθη εἰς ὄργανον αὐτῆς, καίτοι δὲ ἀπέβη ἴσως προοδευτικώτερα, ἀπώλεσεν ὅμως τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ τὴν κριτικὴν συνείδησιν αὐτῆς.

Τέλος εἰς τὰ ἐκ τοιαύτης τινὸς ἐργασίας ἀποτελέσματα δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπεδίδετο μεγαλυτέρα σημασία, ἀφόσῃν ἀπεδόθη καὶ εἰς τὰς ἀσυγκρίτως πλείονα ἀπὸ ἡμᾶς μέσα, ὕλικά καὶ ἐπιστημονικά, διαθετούσας χώρας.

Εἰς τὸ κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. ἐννέα σχῆμα(2) παρακολουθεῖ τις τὴν συσχέτισιν τῶν τιμαριθμῶν τῆς κυκλοφορίας χαρτονομίσματος (Κ) καὶ τῶν τιμῶν τῶν χρεωγράφων (Χ) παρ' ἡμῖν. Ἀμφότεροι ἔχουν ἀναχθῇ εἰς τὴν ἰσοτιμίαν τοῦ δολλαρίου καὶ ἔχουν τὴν αὐτὴν βάσιν τοῦ ἔτους 1920' ἐπομένως ἡ ἀλληλεπίδρασις αὐτῶν εἶναι ἀκριβής. Ὁ τιμαριθμὸς εἰσαγωγῆς (Ε) μὴ ἰσοτιμηθεὶς εἰς χρυσὸν καὶ βασισμένος ἐπὶ τοῦ ἔτους 1914 δὲν συσχετίζεται ἐπὶ τοῦ παρόντος, καίτοι ὁ δείκτης οὗτος διὰ τὴν χώραν ἡμῶν ἀποτελεῖ σπουδαῖον συντελεστὴν κρίσεως τῆς καταστάσεως. Παριστᾷ ἐπομένως καθ' ἑαυτὸν τὴν σχετικὴν ἐξέλιξιν τῆς εἰσαγωγῆς.

Α'. Διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ τιμαριθμοῦ κυκλοφορίας, διακριβωθέντος κατόπιν καὶ διὰ τῆς κατὰ κεφαλὴν τιμαριθμικῆς ἀναλογίας—ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τὰ κάτωθι στοιχεῖα :

1) Τὸ ποσὸν τῶν ἐν κυκλοφορίᾳ τραπεζογραμμάτων κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου ἐκάστου τῶν ἐτῶν 1920—1928.

2) Ἡ μέση τιμὴ τοῦ δολλαρίου ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰ αὐτὰ ἔτη.

3) Ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας κατὰ τὰ αὐτὰ ἔτη.

Ὡς ἔτος βάσεως ἐλήφθη τὸ ἔτος 1920, καθ' ὃ, ἤρξατο πλεόν σοβαρὰ ἡ διαταραχὴ τῆς πρὸς τὸν χρυσὸν σχέσεως τῆς δραχμῆς (3).

Τὸ κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου ἐκάστου ἔτους κυκλοφοροῦν ποσὸν τραπεζογραμμάτων ἀνήχθη εἰς χρυσὴν βάσιν διὰ τῆς μετατροπῆς αὐτοῦ εἰς δολλάρια, βάσει τῆς καθ' ἑκάστον ἔτος μέσης τιμῆς τοῦ δολλαρίου ἐν Ἑλλάδι. Τὸ οὕτω προκῦψαν δι' ἑκάστον ἔτος πηλίκον διηρέθη διὰ τοῦ ἀντιστοίχου πληθυσμοῦ τῆς χώρας καὶ οὕτως ἐξευρέθη τὸ κατὰ κεφαλὴν ἀναλογοῦν ποσὸν κυκλοφορούντων κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου ἐκάστου ἔτους τραπεζογραμμάτων, ἐκπεφρασμένον εἰς δολλάρια.

Πρὸς εὐρεσιν τοῦ δείκτου παριστῶμεν τὸ κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1920 κατὰ κάτοικον κυκλοφοροῦν ποσὸν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 100, οὕτω δὲ ὁ

2) Καταρτισθὲν ἐπὶ τῇ βάσει εὐγενῶς παρασχεθέντων δεδομένων ὑπὸ τῆς Γενικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος.

3) Μέχρι τέλους Ἰουλίου 1919 ἡ Δραχμὴ διετηρεῖτο εἰς τὸ ἄρτιον τοῦ δολλαρίου.

Τὸν Αὐγούστου 1919 κατήλθεν εἰς 91

• Δεκέμβριον „ „ „ 76

• Ἰούλιον 1920 „ „ „ 63

• Δεκέμβριον „ „ „ 39

δείκτης διὰ τὰ λοιπὰ ἔτη ἐκφράζεται εἰς ποσοστὸν $\%$, ἥτοι διὰ τοῦ κλάσματος $100 \times \pi', \pi'', \dots$ ἐνθ' α $\pi', \pi'',$ κλπ. εἶναι τὸ δι' ἕκαστον ἔτος ὑπὸ τοῦ 1921

Π

καὶ ἐφεξῆς κυκλοφοροῦν κατὰ κάτοικον ποσὸν τραπεζογραμματίων ἐκπεφρασμένον εἰς δολλάρια καὶ Π εἶναι τὸ κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1920 ἀντίστοιχον ποσόν.

Ὁ τιμάρριθμος ἐξελίσσεται οὕτως :

Ἔτη	Κυκλοφοροῦντα Τραπεζο- γραμμάτια εἰς δραχ. τὴν 31ην Δεκεμβρίου	Τιμάρριθμος Κυκλοφορίας	Τιμάρριθμος κατὰ κεφαλὴν
1920	1.508.000.000	1.00	1.00
1921	2.161.000.000	0.75	0.75
1922	3.150.000.000	0.53	0.51
1923	4.681.000.000	0.44	0.36
1924	4.866.000.000	0.54	0.45
1925	5.339.000.000	0.52	0.42
1926	4.685.000.000	0.37	0.27
1927	4.966.000.000	0.41	0.33
1928	5.689.000.000	0.46	0.36
1929	5.193.000.000	0.42	0.33

Β'. Διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ τιμάρριθμου τῶν χρεωγράφων (Τραπεζῶν καὶ λοιπῶν ἀνωνύμων ἐταιρειῶν) ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τὰ κάτωθι στοιχεῖα :

1) Ἔτος βάσεως τὸ 1920.

2) Ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἡ μέση κατὰ τὸ ἔτος 1920 τιμὴ ἐξήκοντα ἀξιῶν αἰτίνες ἐξηκριβώθη ὅτι διεπραγματεύοντο ἐν τῷ Χρηματιστηρίῳ καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ ἔτη ἀνευ διακοπῆς.

3) Τὸ ἄθροισμα τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1920 μέσων τιμῶν τῶν ἐν λόγῳ ἀξιῶν ἀνήχθη εἰς χρυσὴν βάσιν διὰ διαιρέσεως αὐτοῦ διὰ τῆς μέσης τιμῆς τοῦ δολλαρίου κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1920, τὸ δὲ οὕτω προκῦψαν πηλίκον παρεστάθη διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 100.

4) Δι' ἕκαστον τῶν ἐτῶν 1921—28 τὸ ἄθροισμα τῶν μέσων τιμῶν τῶν αὐτῶν πάντοτε ἀξιῶν ἀνήχθη εἰς χρυσὴν βάσιν κατὰ τὸν αὐτὸν εἰς ἐν τῇ προηγουμένη παραγράφῳ ἐκτιθέμενον τρόπον. Τὸ δι' ἕκαστον τῶν ἐτῶν 1921—28 πηλίκον (ἐκφράζον τὸ εἰς δολλάρια ἄθροισμα τῶν μέσων τιμῶν) πολλαπλασιάζεται ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν 100, τὸ δὲ δι' ἕκαστον ἔτος γινόμενον διαιρεῖται διὰ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1920 ἄθροίσματος τῶν μέσων τιμῶν τῶν 60 ἀξιῶν μετὰ τὴν κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἀναγωγὴν αὐτοῦ ἐπὶ χρυσῆς βάσεως. Τὸ οὕτω δι' ἕκαστον ἔτος προκῦπτον πηλίκον ἀποτελεῖ τὸν τιμάρριθμον.

Ὁ τιμάρριθμος ἐξελίσσεται οὕτως:

Ἔτη	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
60									
Ἀξία	100	58.02	34.86	32.97	50.31	68.29	48.77	57.92	72.00

Ι'. Τιμάρριθμος εἰσαγωγῆς κατηρτίσθη ὡς ἑξῆς:

1) Λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν 59 ἐν ὄλῳ ἐμπορεύματα ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἀπὸ ἀπόψεως ποσότητος καὶ ἀξίας (ὡς σίτος, ἄλευρα, ζάχαρις, καφές, ὄρυζα, γαιάνθρακες, πετρέλαιον κ.λ.π.) ἀποτελοῦντα τὰ $\frac{1}{4}$ περίπου τῆς ὅλης εἰσαγωγῆς.

2) Ἔτος βάσεως λαμβάνεται τὸ ἔτος 1914.

3) Διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τοῦ τιμαρίθμου τοῦ μηνός, λαμβάνεται ἡ κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον εἰσαχθεῖσα ποσότης ἐκάστου τῶν ὡς ἄνω 59 ἐμπορευμάτων καὶ ἡ ἀντίστοιχος ἀξία αὐτῆς. Ἀκολουθῶν ἡ ποσότης ἐκάστου ἐμπορεύματος πολλαπλασιάζεται ἐπὶ τὴν μέσσην ἀξίαν ἣν τοῦτο εἶχε κατὰ τὸ ἔτος τῆς βάσεως (1914).

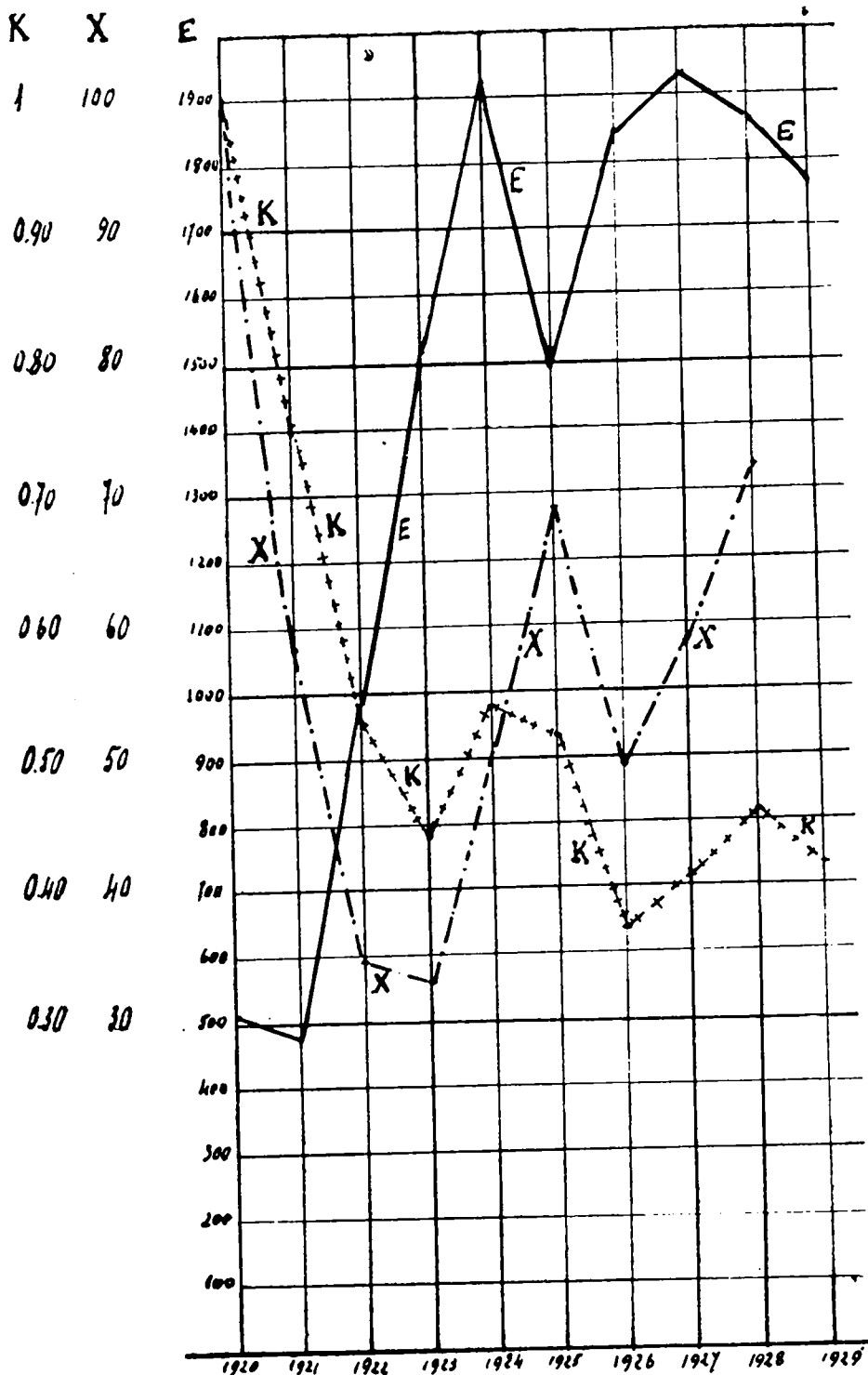
Ὁ λόγος τοῦ ἀθροίσματος τῆς ἀξίας τῶν 59 ἐμπορευμάτων κατὰ τὸν μῆνα δι' ὃν ζητοῦμεν τὸν τιμάρριθμον, πρὸς τὸ ἀθροισμα τῆς ἀξίας ὃν εἶχον τὰ αὐτὰ ἐμπορεύματα κατὰ τὸ ἔτος τῆς βάσεως (1914), ἀποτελεῖ τὸν τιμάρριθμον τοῦ μηνός, ὁ δὲ μέσος ὅρος τοῦ τιμαρίθμου τῶν δώδεκα μηνῶν ἐνὸς ἔτους, ἀποτελεῖ τὸν τιμάρριθμον τοῦ ἔτους.

Ἡ συσχέτισις ἐν τῇ διαγγραμμάτῃ τῆς κινήσεως τῆς κυκλοφορίας καὶ τῶν τιμῶν τῶν χρεωγράφων εἶναι προφανῆς ὅσον καὶ λογικῶς δικαιολογημένη. (4) Πάντως ἡ συσχέτισις αὕτη δύναται νὰ διαταραχθῇ

4) Ἐννοεῖται ὅτι ἡ συσχέτισις αὕτη ὀφείλει νὰ ὑποστῇ περαιτέρω μαθηματικὴν ἐπεξεργασίαν ἀποκαθαιρομένων τῶν διακυμάνσεων τῆς ἐποχῆς, ἵνα τὰ δεδομένα αὐτῆς ἀποβοῦν ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβέστερα (βλ. ἄνωτ. σελ. 73 ἑ.).

Ἡ ἔννοια τῆς ἀναλύσεως (καθάρσεως) ταύτης τῶν οἰκονομικῶν μεταβολῶν καθίσταται σαφεστέρα διὰ τοῦ ἐξῆς τετριμμένου, ἀλλ' ἀναλόγου παραδείγματος: Ὅταν ζυγισώμεθα διὰ νὰ εὗρωμεν τὸ βάρος μας λαμβάνει χώραν παρ' ἡμῖν αὐτομάτως μοία τις ἀνάλυσις. Ἐὰν θέλωμεν νὰ καθορίσωμεν τὸν βαθμὸν τῆς ἰσχνάνσεως ἢ τῆς παχύνσεώς μας, τότε ὑπολογίζομεν τὸ κανονικὸν βάρος τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἡλικίας ἡμῶν, συνυπολογίζομεν κατόπιν τὰς ἐκ τῶν ἡμερησίων γευμάτων διακυμάνσεις τούτου, τέλος λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ βάρος τῆς ἐπενδύσεώς μας.

Ἡ κίνησις τῶν τιμῶν τῶν δημητριακῶν ἀποσαφηνίζει τέλος οἰκονομικῶς τὰ ἄνω. Γενικῇ τις καὶ διαρκῶς ὑποτίμησις τοῦ χρήματος, ἐξ αὐξανούσης ἰσως παραγωγῆς τῶν εὐγενῶν μετάλλων, θὰ ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ βραδείαν ἀλλὰ συνεχῆ ὑψωσιν τῶν τιμῶν τῶν δημητριακῶν (γραμμὴ ἐξελίξεως). Αἱ τιμαὶ τῶν δημητριακῶν κυμαίνονται ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν συγκομιδὴν αὐτῶν καὶ τὴν πώλησιν των εἰς ὠρισμένας ἐποχὰς τοῦ ἔτους καὶ ἐτησίως πάντοτε (διακυμάνσεις ἐποχῆς). Δυνατὸν αἱ τιμαὶ τῶν δημητριακῶν νὰ

Ἀριθμ. 9. Συσχέτισις τιμαριθμοῦ κυκλοφορίας καὶ χρεωγράφων ἐν Ἑλλάδι 1920—28
Τιμαριθμὸς Εἰσαγωγῆς 1920—1929.

ἐφ' ὅσον πρόκειται μέγας ἀριθμὸς χρεωγράφων διαπραγματευόμενος καὶ εἰς ξένα χρηματιστήρια.

Ἡ ἐπέκτασις τῶν συσχετίσεων τούτων πρέπει νὰ στραφῇ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ἀνωτέρω (σημ. 1 τῆς § ταύτης) μνημονευθέντα πεδία, ἵνα οὕτως ἀθροισθῇ ἑλικὸν δυνάμενον νὰ προλειάνῃ παρομοίας ἐρεῖνας καὶ ἀποδῶσῃ ὅσον τὸ δυνατόν εἰς τὸ ἐνδοτικὸν τὴν δυναμικὴν ἀλληλεπίδρασιν τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν ἐκδηλώσεων τῆς χώρας. (Ὡς τὼ θὰ διαγνωσθῇ σαφέστερον ἡ ἐπικρατοῦσα οἰκονομικὴ γραμμὴ καὶ ἡ ἰδιοσυνοχὴ τῆς χώρας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ διανοῖξῃ εἰς τὴν γενικὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους ἐπιστημονικωτέρους ὀρίζοντας, καὶ θὰ κατευθύνῃ καὶ τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν πρὸς ἀπασχολήσεις ὑπὸ τῆς ἐσωτέρας φύσεως τῆς οἰκονομίας ἡμῶν ἐνδεικνυμένας.

17. Ἐκτασις τῆς οἰκονομικῆς προγνώσεως.

Ἡ πρόβλεψις διὰ τὴν μελλοντικὴν διαμόρφωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς, ἡ ὁποία εἶναι προφανῶς μεγίστης σπουδαιότητος διὰ τὴν ἀπόδοσιν μᾶς ἐπιχειρήσεως, δὲν ἐξορτᾶται συνήθως μόνον ἀπὸ τὴν ζήτησιν τῶν προϊόντων τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐξόδων τοῦ κόστους αὐτῶν, τὰ ὁποία δύναται τρόπον τινὰ νὰ ἐπισκοπήσῃ ἀμέσως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν διακυμάνσεων εἰς τὰς ὁποίας κατὰ τὰ ἄνω ὑπόκειται ὁλόκληρος ἡ οἰκονομία. Τὰ στοιχεῖα τῆς τοιαύτης προγνώσεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατέχῃ σχεδὸν οὐδεὶς καθ' ἑκάστον ἐπιχειρηματίας. Καὶ ναὶ μὲν εἶναι δυνατόν μακρὰ πείρα νὰ ἐδίδαξέ τις ἐξ αὐτῶν, ὅτι τὴν μεταβολὴν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως προαγγέλουν πρὸ μακροῦ συμπτώματά τινα, τὰ ὁποία ὁ γνωρίζων νὰ τὰ ἐρμηνεύσῃ εἶναι δυνατόν νὰ σχηματίσῃ ἀντίληψιν τινα, ἀλλὰ ἡ μακρὰ σχετικῶς ἐν τῷ μεταξὺ πάροδος αὐτῶν καὶ ἡ κατὰ τὴν νέαν ἐπανεμφάνισιν των γενικῶς διάφορος κατάστασις τῆς ἀγορᾶς παρεμποδίζουν αὐτοῖς δι' ἄμεσον χρησιμοποίησιν, καὶ εἰς ἣν ἔτι περὶπτωσιν εἶχον κρατήσῃ σαφὴ εἰκόνα ἐν τῇ μνήμῃ αὐτῶν. Τούτου ἕνεκα μοιρολατρικῶς φέρει τις τὰς ζημίας, αἱ ὁποῖαι ἐκ τῶν ταχτικῶν σχεδὸν ἐναλλαγῶν τούτων ἐνσκήπτουν εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ θεωρεῖ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκφύγῃ αὐτῶν. Ὁ περιορισμὸς τῶν πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλαχίστης δαπάνης—εἰς ἣν πράγματι ὁ οἰκονομικὸς ἄνθρωπος εἶναι καταδικασμένος—ἀμέσως ἀντιτιθεμένων ἀνατροπῶν τούτων θὰ διεμόρ-

διακυμανθοῦν ἐν συνδυασμῷ πρὸς βιομηχανικὰς συνθήκας (συγκυρία ὑπὸ στενὴν, καθαρὰν σημασίαν). Ἐννοεῖται ὅτι ἡ περιοδικὴ ἀλλὰ ἐλευθέρᾳ ρυθμικῶς αὐτὴ κίνησις διαφέρει ἡμᾶς ἐν προκειμένῳ ὅλως ἰδιαιτέρως, καίτοι καὶ αἱ ἄλλαι ὑπάρχοντες εἰς τὴν περὶ συγκυριῶν διδασκαλίαν. Ἡ πρόσκτησις τέλος νέων ἀγροτικῶν ἐκτάσεων, ἡ ἐφαρμογὴ σπουδαίας τινὸς τεχνικῆς ἐφευρέσεως θὰ ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ ἀπροσδόκητόν τινα πτώσιν τῶν τιμῶν τῶν δημητριακῶν (λοιποὶ συντελεστοί). Βλ. E. W a g e m a n n Einführung in die Konjunkturlehre. 1920 σελ. 34).

φωνε λογικώτερον καὶ σκοπιμώτερον τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν. Τὴν τάσιν ταύτην ἐκαλλιέργησεν ἡ μεταπολεμικὴ ἰδίως οἰκονομία, ὅλως ἐντόνως.

Τὸ μέσον πρὸς τοῦτο εἶναι ἐμπειρικόν: ἡ δι' ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων ἀριθμῶν σύλληψις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ μεθοδικὴ ἀντιπαράβολή αὐτῶν. Ἡ διὰ τῆς συσχετίσεως τῶν δεικτῶν ἀριθμῶν τούτων ἀναδρομὴ εἰς τὸ παρελθόν καὶ ἡ ἀντιπαράβολή τῶν ἀριθμητικῶν ἐξαγομμένων πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς τότε καταστάσεως, μᾶς παρέσχε πεδῖον πείρας παλαιότερας ἀρκετὰ εὐρύ, ὥστε οἱ ὑπολογισμοὶ οὗτοι νὰ παρουσιάζουν σήμερον καὶ ἐμπειρικὴν τινα ἐπιβεβαίωσιν αὐτῶν ἐν τῷ παρελθόντι. Οὕτως ὑπὸ πρόγνωσιν οἰκονομικὴν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, τὴν ὅσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερον διάγνωσιν τῆς ἐπελευσομένης καταστάσεως καὶ τὸν πρὸς αὐτὴν προσανατολισμόν μας, διὰ τῆς λήψεως τῶν κατάλληλων μέτρων, ὥστε ἡ ἐπιβλαβὴς ἐπίδρασις τῶν οἰκονομικῶν μετατροπῶν νὰ ἀπαμβλυνθῇ ὅσον τὸ δυνατόν. Ἡ διαδρομὴ τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας, ἡ ἄνοδος καὶ ἡ κἀθοδος δηλαδὴ αὐτῆς λαμβάνει χώραν τότε κατὰ τρόπον ἡρεμώτερον καὶ ὀλιγώτερον κακότερον.

Ἡ πρόγνωσις ὀφείλει νὰ στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν κεφαλαίων καὶ τοῦ χρήματος, νὰ κάμνῃ δὲ περαιτέρω διάκρισιν τῶν ἀναπαραγωγικῶν καὶ τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Διὰ τὰ πρῶτα ἀγαθὰ παρουσιάζονται ἀγορασταὶ εἰς τὴν ἀγορὰν οἱ παραγωγεῖς διὰ τὰ δεύτερα οἱ καταναλωταί. Ἐπομένως ἡ διαμόρφωσις τῶν τιμῶν αὐτῶν εἶναι διάφορος. Ἐν ταῖς Ἑνωμέναις Πολιτείαις μάλιστα αἱ καμπύλαι τῶν τιμῶν αὐτῶν ἐτμήθησαν δις εἰς ἐποχὴν τινα οἰκονομικῆς ὑπερεντάσεως. Ἡ παρατήρησις μᾶς διδάσκει ἀκόμη ὅτι μὲ τὸν χρόνον τῆς διατομῆς τῶν δύο τούτων καμπυλῶν ἀρχεται ἡ κρίσιμος ἐποχὴ, τῆς οἰκονομίας εἰσερχομένης τότε πλέον εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ζώνην.

Αἱ παρατηρήσεις εἰς ἄλλας χώρας (1) κατὰ τὴν πρὸς τὰ κάτω μεταστροφὴν τῆς συγκυρίας παρέχουν περίπου τὴν ἐξῆς συνολικὴν εἰκόνα. Τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς ἐπερχομένης μεταστροφῆς ἀναφαίνονται εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν κεφαλαίων, ἐκεῖθεν δὲ ἐπεκτείνονται εἰς τὴν οἰκοδομικὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ χρηματιστήριον. Ἡ ὑψωσις τοῦ τόκου ἐπιδροᾷ ἐπὶ τῶν ἐπιχειρήσεων κατασταλτικῶς. Ἡ ἔντασις δὲ τῆς ἀγορᾶς τῶν κεφαλαίων πιστοποιεῖ τὴν δυσαναλογίαν μεταξὺ τῆς ἐξελίξεως, τὴν ὁποίαν ἔλαβον τὰ ἀναπαραγωγικὰ κεφάλαια καὶ τῆς πραγματικῆς ἀνάγκης δι' αὐτά. Αἱ τιμαὶ τῶν πρώτων ὑλῶν, τῶν βιομηχανημάτων, τὸ ὕψος τῶν μισθῶν κλπ. κατὰ τὴν ἀποκορύφωσιν τῆς συγκυρίας ἴστανται ὑψηλά, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν κεφαλαίων ὑπάρχει μεγάλη στενότης. Τοιαύτη λοιπὸν ἀντίθεσις δὲν εἶναι δυνατόν ἐπὶ πολὺ νὰ διαρκέσῃ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀνθησις θὰ κλίνη. Εἶναι δυνατόν ὅμως ἐπὶ ἀρκετὸν ἀκόμη χρόνον ἡ ἀπασχόλησις τῆς βιομηχανίας νὰ προχωρῇ. Τὸ πρῶτον ρῆγμα σχηματίζεται καὶ εἰς αὐτὴν εἰς τοὺς κλάδους ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ τόκος εἶναι πολὺ ὑψηλός, συνήθως δηλαδὴ εἰς

1) Γερμανίαν κατὰ τὰ ἔτη 1906)08, 1911)13. Πρὸβλ. Mombert σελ. 206 ἐξ.

τὴν οἰκοδομικὴν βιομηχανίαν. Ἐνταῦθα εἶναι δυνατόν αἱ ἐπιχειρήσεις νὰ ἐξασθενήσουν καὶ νὰ ἐλαττωθῶν αἱ παραγγελίαι, τὰς ὁποίας αὐταὶ παρέχουν διὰ τὰ εἶδη των, καθ' ἣν στιγμὴν ἐργάζονται ἀκόμη συντόνως αἱ ἄλλαι βιομηχανίαι.

Ἡ ἀνακαμπὴ ἐπομένως τῆς συγκυρίας ὀφείλεται εἰς λόγους ὀργανικοὺς ἐν τῇ φύσει τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως (2) καὶ ἡ βαθυτέρα γνῶσις αὐτῶν μᾶς δίδει ἀκριβῶς μέσα τινὰ ἵνα ἀντεπεξέλθωμεν κατὰ οἰκονομικῆς τινος ὑπερεντάσεως.

Ἡ ἔρευνα τῆς διαδρομῆς τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου περιστρέφεται καὶ σήμερον, ὅπως καὶ παλαιότερον (3), παρὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν αὐτῆς, κυρίως πρὸς τὸ δραματικόν της τέλος, καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς διαφόρους λόγους. Πρῶτον μὲν διότι δὲν παρουσιάζεται ἀνάγκη οἰκονομικὴ κατὰ τὴν ἄνοδον τῆς συγκυρίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἐντονωτέρα ἀπασχόλησις καὶ κίνησις, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἡ ἄνοδος λαμβάνει χώραν μὲ πολὺν βραδύτερον χρόνον τῆς καθόδου. Τοῦτου ἕνεκα καὶ ἡ πρόγνωσις ἐνταῦθα εἶναι πολὺ δυσχερεστέρα. Κατὰ τὴν ἄνοδον, μετὰ τὴν ἕφεσιν δηλαδή, δὲν ἔχομεν ἔντασιν τῆς χρηματαγοράς, ἡ ὁποία λογικῶς νὰ ὀδηγῇ πρὸς τὸ ἀπροχώρητον, ἀλλὰ τουναντίον χρηματικὴν πληθώραν, χαμηλὸν τόκον κλπ. Ταῦτα πάντα ἀπεργάζονται πολὺ ἀβεβαίαν πρόγνωσιν καίτοι εἰσὶν ἔννοεῖται, ὅτι δηλαδή δὲν ὑφίστανται ἐμπόδια ἴδι' οἰκονομικὴν ἀνθησιν. Αὕτη δύνата νὰ ἐπέλθῃ, δὲν ἐπέρχεται ὅμως καὶ ἀναγκαστικῶς, διότι πρέπει νὰ συντρέξουν καὶ ἄλλοι λόγοι, ἐνίστε μάλιστα ἐξωοικονομικοί. Οὕτως τὰ συμπτώματα ἐνταῦθα εἶναι πολὺ ὀλιγώτερα, ἀφόσον κατὰ τὴν ἀποκορύφωσιν τῆς ἀνόδου καὶ ἡ πρόγνωσις ἐπομένως ὀλιγώτερον βεβαία. Πάντως οἰκονομικαὶ δυνάμεις ἀπεργάζονται τὴν σὺν τῷ χρόνῳ ἄνοδον τῆς συναλλακτικῆς ζωῆς ὥς ἡ πείρα ἀποδεικνύει τοῦτο. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὑφέσεως ἡ βιομηχανία δὲν ἐπεκτείνεται συνήθως, ἕνεκα τῆς προηγηθείσης ἀνωμαλίας, ἡ ζήτησις ὅμως ἐκ τοῦ λόγου ὅτι ὁ πληθυσμὸς δὲν μένει στάσιμος κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, αὐξάνει πως. Ὡστε ὑποτιθεμένου ὅτι παραμένει ἡ αὐτὴ στάθμη τῆς ζωῆς καὶ ἡ αὐτὴ ἀγοραστικὴ δύναμις τοῦ κοινοῦ, πάλιν τὸ πλεόνασμα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ πληθυσμοῦ ἐνεργεῖ τονωτικῶς διὰ τὴν βιομηχανίαν. Ἐτέρα δύναμις ἐνεργοῦσα τονωτικῶς εἶναι καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον. Διαρκούσης τῆς ὑφέσεως αὐξάνει τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον καὶ λόγῳ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ λόγῳ τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν. Ὁ

2) Εἰς ἄλλην μορφήν τῆς κοινωνίας ἴσως νὰ μὴ λαμβάνῃ χώραν τοιαύτη κυματοειδὴς διαδρομὴ τῆς ἐξελίξεως.

3) Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ὀλικὴ σύλληψις τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου κατέστησε δυνατὴν τὴν πληρεστέραν διαφώτισιν τῆς κριτικῆς φάσεως αὐτοῦ, οὕτω δὲ καὶ ἡ πλοοποίησεν οὐσιαστικῶς τὸ πρόβλημα τῶν τε αἰτίων τῆς γενέσεως τῆς κρίσεως καὶ τῶν ἀντιδραστικῶν κατ' αὐτῆς, μέσων.

υποβιβασμός τῶν τιμῶν ἐνεργεῖ προαγωγικῶς εἰς τὴν ἐξαγωγήν, διότι τὸ ἐμπόριον ἀναζητεῖ διαρκῶς τὰς καλυτέρας ἀγοράς. Ὁ κατωτέρω πίναξ τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου ἐπιβεβαιεῖ τὴν εἰκόνα ταύτην.

Τὸ ὀλικὸν ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῶν σπουδαιότερων χωρῶν τῆς γῆς ἀνῆρχετο κατὰ τὰ ἔτη.

(Σύνολον εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς εἰς ἑκατομ. Μάρκων)

1899	86.991	1904	105.833	1909	132.515
1900	91.808	1905	113.982	1910	146.853
1901	92.957	1906	125.354	1911	154.335
1902	96.645	1907	133.944	1912	169.127
1903	102.761	1908	124.345		

Ἡ ἀνθρσις αὕτη τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου (ἔνεκα τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν) κατὰ τὴν πτῶσιν ἐννοεῖται ὑπὸ τινα περιορισμόν. Καθόσον δηλαδὴ ἡ κρίσις ὑπῆρξε παγκοσμιωτέρα, κατὰ τοσοῦτον ἡ ἐπίδρασις τῆς χαμηλῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν ἐξουδετεροῦται. ἀφοῦ ἔχει ἐξαπλωθῇ εἰς πολλὰς χώρας. Πάντως ἡ πτῶσις τῶν τιμῶν, παρὰ τὴν ἐλάττωσιν τῶν κερδῶν, παρὰ τὸν υποβιβασμόν τῶν μισθῶν καὶ τὴν αὔξουσιν ἀνεργίαν εἶναι δυνατόν εἰς πολλὰς περιπτώσεις συμπτωμάτων καὶ ἄλλων ὅρων νὰ ἐνεργήσῃ τονωτικῶς εἰς τε τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον μιᾶς χώρας.

18. Ἐκτίμησις τῆς ἐμπειρικῆς — στατιστικῆς συγκυριακῆς ἐρεῦνης.

Εἰς τὴν πρόγνωσιν τῆς πραγματικῆς οἰκονομικῆς διαδρομῆς διαγράφονται ὅρια. Πρῶτον ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, δὲν διαγιγνώσκεται ὁλόκληρος ἡ περαιτέρω διαδρομὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἀφοῦ ἀπομονοῦνται καὶ καθορίζονται μόνον αἱ κυκλικαὶ κινήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπομένως παριστοῦν τμήμα μόνον εἰς τὴν ὀλικὴν οἰκονομικὴν λειτουργίαν. Ἡ θεμελιώδης τάσις (Trend) τῆς οἰκονομίας εἶναι δυνατόν ἐνίοτε νὰ εἶναι σπουδαιότερα τῶν συγκυριακῶν διακυμάνσεων. Ὡσαύτως αἱ διαρθρωτικαὶ μεταβολαί, δηλαδὴ ἡ προσαρμογὴ τῆς οἰκονομίας πρὸς βαθείας ἐξωτερικὰς μετατροπὰς, ἐκφεύγουν ἀπὸ τὴν καθαρῶς συγκυριακὴν εἰκόνα. (1) Οὕτω αἱ κινήσεις καὶ αἱ μεταβολαὶ αὗται δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν συγκυριακὴν προδιόγνωσιν, διότι προϋπόθεσις ταύτης εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀμετάβλητον τῆς ὅλης συναρμογῆς τῆς οἰκονομίας. Ἡ προϋπόθεσις αὕτη οὐδέποτε βεβαίως δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ, τοῦτου δὲ ἔνεκα τὰ συμπεράσματα τῆς συγκυριακῆς στατιστικῆς πρέπει νὰ θεωροῦνται ὡς ἐξαχθέντα ἐπὶ τῇ βάσει πλασματικῆς τινος ὑποθέσεως καὶ ἀναλόγως νὰ ἐκτιμοῦνται καὶ διορθοῦνται. Τὸ ὡς ἀμετά-

1) Θὰ ἡδυνάτο τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη τῶν διαρθρωτικῶν καὶ συγκυριακῶν μεταβολῶν δὲν εἶναι αὐστηρά, διότι καὶ αἱ συγκυριακαὶ μεταβολαὶ προκαλοῦν ἐνίοτε μετατροπὰς εἰς τὴν συναρμογὴν (διάρθρωσιν) τῆς οἰκονομίας (π.χ. μετατόπισιν εἰς τὴν σχέσιν τῶν βιομηχανιῶν παραγωγικῶν καὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν). Βλ. καὶ ἀν. § 8.

βλητον θεωρούμενον οικονομικὸν σύμπλεγμα εὐρίσκεται ὑπὸ διαρκῇ ἀδιάπτωτον κίνησιν—συμπλοκὴν ἀνθρωπίνων δυνάμεων καὶ φυσικῶν δεδομένων—τὰ ὅποια οὐδέποτε δύνανται νὰ ὑπολογισθοῦν. Αἱ φυσικαὶ μεταβολαί, ἡ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ, αἱ πρόοδοι τῆς τεχνικῆς καὶ ὁργανώσεως, αἱ μεταβολαὶ ἐν τῷ ἐφοδιασμῷ τῆς οἰκονομίας διὰ κεφαλαίων, οἱ διαρκῶς μεταβαλλόμενοι σκοποὶ τῶν ἀνθρώπων προβάλλουν πάντοτε νέα προβλήματα. Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων εἶναι ζωὴ καὶ ἡ οἰκονομία ἀκολουθεῖ τὰς μεταβολὰς τῆς ζωῆς ταύτης. Τέλος ὡς ἀδυναμία τῆς συγκυριακῆς προγνώσεως δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἀσφαλῶς καὶ οἱ λοιποὶ ἀνυπολόγιστοι παράγοντες, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ διαταράξουν τὴν διαδρομὴν αὐτῆς, καὶ τοὺς ὁποίους κατὰ τὰ ἄνω δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπομονώσωμεν.

Εἰς τὰς προγνώσεις ταύτας ὑπάρχει τι τὸ αὐθαίρετον στηρίζεται δὲ τοῦτο κυρίως εἰς τὴν ὑπερτίμησιν τοῦ μηχανικῶς τρόπου τινὰ αὐτορρυθμιζομένου οικονομικοῦ ὁργανισμοῦ. Τούτου ἕνεκα αἱ προγνώσεις αὗται παραμένουν πολυάκεις ἀπλὰι πιθανολογίαι, αἱ ὁποῖαι ὅμως πάντως μετὰ τὴν παντοειδῆ ἀποκάθαρσιν αὐτῶν δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἐμπειρικὰ στοιχεῖα εὐρέως θεμελιουμένης θεωρίας τῶν συγκυριῶν καὶ κρίσεων.

Δυνάμεθα ἐπομένως νὰ καθορίσωμεν περίπου πότε εἰς ὕψος τινα παρουσιάσθησαν οἱ ὅροι τῆς νέας ἀνθήσεως, ὅχι ὅμως ἂν καὶ πότε πράγματι θὰ ἀρχίσῃ. Ἀκαθόριστα ὡσαύτως παραμένουν ἡ δύναμις ἐκάστης φάσεως, τὸ μῆκος αὐτῆς καθὼς καὶ ἡ ἔντασις τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς.

Μὲ τοὺς ἀνωτέρω περιορισμοὺς συγκυριακὴ πρόγνωσις ὀδηγουμένη ἀπὸ τὸ φῶς τῆς θεωρίας (ἐκλογὴ τῶν στατιστικῶν σειρῶν, ἐξήγησις τῶν συμπτωμάτων, συμπλήρωσις καὶ διόρθωσις αὐτῶν) εἶναι ἐπωφελεστάτη διὰ τὴν ἀντικειμενικοποίησιν τῶν περὶ οἰκονομίας ἀντιλήψεων ἡμῶν. Καὶ ἡ εἰς περιωρισμένον βαθμὸν πρόγνωσις—ἰδίως εἰς ἐποχὰς ἀνθήσεως—ἡ ὁποία θὰ ἐπροφύλαττε τὴν οἰκονομίαν ἀπὸ ἀχρήστους παραφυάδας καὶ ἀλόγιστον κερδοσκοπίαν, προσφέρει τὰς μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν οἰκονομίαν. Οὕτως τὴν ἰδέαν τοῦ αὐτορρυθμιζομένου οικονομικοῦ ὁργανισμοῦ, τοῦ οικονομικοῦ Νευτωνισμοῦ διαδέχεται ἡ ἐπιστημονικὴ οἰκονομικὴ πολιτική. Ἄνευ τοῦ στηρίγματος πλουσίου στατιστικοῦ ὕλικου, καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας αὐτοῦ, διὰ τῆς μαθηματικῆς, στατιστικῆς ὁ θεωρητικὸς κινεῖται δυσχερῶς σήμερον καὶ ὄχι μόνον οὗτος ἀλλὰ καὶ κάθε νομισματικὴ, συγκυριακὴ, δασμολογικὴ, κοινωνικὴ πολιτικὴ.

Εἰδικώτερον διὰ τὰ οικονομικὰ βαρόμετρα θὰ ὀφειλέ τις νὰ παρατηρήσῃ ὅτι αὐτουσία μεταφορὰ βαρομέτρου τινὸς ἀπὸ οἰκονομίας εἰς οἰκονομίαν εἶναι ἄστοχος. Διότι ἕκαστον βαρόμετρον καὶ ἐκάστη καταρτιστικὴ τούτου συγκυριακὴ στατιστικὴ δὲν προϋποθέτει μόνον εὐρείαν ἀνάλυσιν τῶν οικονομικῶν στατιστικῶν δεδομένων, ἀλλὰ καὶ πλήρη προσαρμογὴν καὶ προσανατολισμὸν τοῦ ἐρευνητοῦ πρὸς τὴν μορφήν τῆς οἰκονομίας, διὰ τὴν ὁποίαν τὸ βαρόμετρον τοῦτο παρασκευάζεται. Ἡ διαδρομὴ τῆς συγκυρίας εἰς γεωργικὴν χώραν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον αὐτάρκη, μὲ γεωργικὸν πλη-

θυσμόν ισχυρᾶς ἀγροτικῆς δυνάμεως εἶναι διάφορος ἀπὸ τὴν διαδρομὴν αὐτῆς εἰς βιομηχανικὴν χώραν, τῆς ὁποίας ἡ κυρία πρόσοδος εἶναι τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον καὶ τῆς ὁποίας αἱ κυριώτεραι βιομηχανίαι ἐξάγουν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πλέον τῶν 3)4 τῆς παραγωγῆς αὐτῶν (Ἀγγλία). Ἡ διαδρομὴ τῆς συγκυρίας ἐξαρτᾶται περαιτέρω ἀπὸ τὴν νομισματικὴν καὶ πιστωτικὴν ὁργάνωσιν, ἀπὸ τὰς ἀνωνύμους ἐταιρείας καὶ γενικῶς τὰς ἰδρύσεις μιᾶς χώρας, ἀπὸ τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν αὐτῆς ἀπὸ τὰς ὁργανώσεις τῶν ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν κλπ. Τέλος τὴν μορφήν τῆς διαδρομῆς τῆς συγκυρίας ἐπηρεάζει ὁ ἐπικρατῶν τύπος εἰς μίαν χώραν τοῦ ριποκινδύνου ἐπιχειρηματίου ἢ τοῦ συντηρητικοῦ καὶ περισκέπτου εἰσοδηματίου, οἱ τρόποι τοῦ διὰ κεφαλαίων ἀνεφοδιασμοῦ, ἢ ἔκτασις τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν τῶν μαζῶν κλπ.

Αἱ μαθηματικοστατιστικαὶ μέθοδοι λοιπὸν τῆς ἐξαγωγῆς τῶν δεδομένων δύναται νὰ παραληφθοῦν καὶ ἐφαρμοσθοῦν ἢ ὅχι ὁμως καὶ αἱ αὐταὶ στατιστικαὶ σειραὶ σχηματικῶς καὶ ἐπομένως ἢ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ καταρτισθῇ ἀκριβῶς σύνθεσις τοῦ βαρομέτρου. Διότι καὶ διὰ τὴν αὐτὴν ἀκόμη χώραν ἡ μηχανικὴ ἐφαρμογὴ τῶν αὐτῶν στατιστικῶν βάσεων πρὸ—καὶ μεταπολεμικῶς παρουσίασεν ἀσυμφωνίαν καὶ αἱ ἐπὶ τῆς sequence theory στηριζόμεναι πρωτοπωρεῖται καὶ ἀκολουθίαι ὁρισμένων ἄλλων οἰκονομικῶν γεγονότων (2) δὲν ἀπεδείχθησαν μεταπολεμικῶς (ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1924) ἀκριβεῖς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι δύσκολον νὰ λεχθῇ ὅτι πρόκειται πλέον βιομηχανικὸς κύκλος. Ἡ καμπύλη τῶν συναλλαγῶν δὲν παρακολουθεῖ πλέον τὴν καμπύλην τῆς κερδοσκοπίας, ἀλλὰ πρὸς στιγμὴν μάλιστα (1924) βυθίζεται εἴτα δὲ ὀριζοντιοδρομῶν μὲ διαγωνίους καμπάς. Τὸ τοιοῦτον ἐθεωρήθη ὅτι ὀφείλεται εἰς βαθείας μεταβολὰς τῆς Ἀμερικανικῆς οἰκονομίας: μεγάλα πλεονάσματα χρυσοῦ, τραπεζικὴ πολιτικὴ (Federal Reserve Banks) ἀποσκοποῦσα τὴν ἀπάμβλυνσιν τῶν οἰκονομικῶν ἐναλλαγῶν, ὁργάνωσις βιομηχανικὴ ὀριζοντί-καὶ κάθετος, τεχνικαὶ προόδοι, μονοπώλιον ἐργασίας (ἀπαγόρευσις μεταναστεύσεως) κλπ. Ταῦτα πάντα συντελοῦν εἰς τὸ νὰ μὴ ὑψοῦνται αἱ τιμαὶ οὔτε ἐντείνεται ἡ ἀγορὰ τοῦ χρήματος, ἔστω καὶ κορυφουμένης τῆς κερδοσκοπικῆς καμπύλης. Ἡ ὁργάνωσις καὶ προσεκτικὴ ἐπέκτασις τῆς οἰκονομίας, ἢ ἐκ τῶν παθημάτων τοῦ 1920 διδαχθεῖσα, θέτει φραγμὸν εἰς ἀντιοικονομικὰς κερδοσκοπικὰς ἐπεκτάσεις. Ἀπωτέρω συμπέρασμα τῶν ἀνωτέρω παρεκκλίσεων εἶναι ὅτι καὶ εἰς τὰ οἰκονομικὰ βαρόμετρα ἡ ἐμπειρικὴ στατιστικὴ μέθοδος δὲν δύναται νὰ λειτουργήσῃ μόνη ἐπακριβῶς, ἀνευ τῆς θεωρητικῆς αὐτῆς θεμελιώσεως, διότι περισσότερον κάθε ἄλλης στατιστικῆς ἐργασίας, ἡ ἔρευνα τῶν συγκυριῶν πρέπει πάντοτε νὰ συμβαδίζῃ μετὰ τῆς, ἔστω καὶ ἐπὶ

2) Ἡ Sequence Theory κατὰ βάθος ἐξεταζομένη δὲν στηρίζεται ἐπὶ ἐμπειρικῶς παρατηρηθείσης ἄλληλεπαλλήλου ἀκολουθίας τῶν τριῶν ἀγορῶν αὐτῆς, ἀλλὰ ἐπὶ δεδομένων τινῶν βασικῶν μέχρι σημείου τινὸς ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως τῆς οἰκονομίας. Οὕτω π.χ. χρειάζεται πρῶτον κεφάλαιον κατὰ τὴν παραγωγὴν, προσηγείται τὸ χρηματοδοτικὸν τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου κλπ.

τῆς ἱστορικῆς παρατηρήσεως κατὰ μέγα μέρος ἐδραζομένης, θεωρίας τῶν συγκυριῶν.

Ἐφόσον ἄλλως τε ἡ ἐφαρμογὴ τῶν στατιστικῶν μεθόδων προϋποθέτει θεωρητικῶς ἐξευρισκομένην θέσιν τῶν προβλημάτων, ἐνῷ ἡ συγκεκριμένη λύσις προβλημάτων τῆς δυναμικῆς οἰκονομίας ἀπαιτεῖ ἀπαρεγκλίτως χρησιμοποιήσιν μαθηματικῶν στατιστικῶν μεθόδων, συνέπεται ἐκ τούτου ἡ ἀναγκαιότης τῆς συνθέσεως τῆς θεωρητικῆς ἀφηρημένης καὶ τῆς μαθηματικῆς στατιστικῆς κατευθύνσεως, εἰς ἣν σὶνθεσιν ἀνήκει λογικῶς ἡ προεξέχουσα θέσις εἰς τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν (3). Τὰ προβλήματα τῆς συγκυρίας διατέμνονται ὑπὸ λίαν περιπεπλεγμένων οἰκονομικῶν δυνατοτήτων καὶ δύνανται νὰ διαλευκανθοῦν μόνον διὰ τῶν συνδυασμένων μεθόδων τῆς τε ἱστορικῆς καὶ τῆς ποσοτικῆς καὶ ποιοτικῆς ἀναλύσεως, καθὼς καὶ τῆς σπουδῆς τῆς κοινωνικῆς διακινομητικῆς ὁργανώσεως (Mitchell). Τούτου ἕνεκα αἱ προσπάθειαι τῆς μονοπλεύρου συλλήψεως αὐτῶν εἶναι καταδικασμέναι εἰς ἀποτυχίαν.

Γενικῶς δὲ ἐπειδὴ κάθε πρόγνωσις προϋποθέτει τὴν μὴ ἀλλαγὴν τῶν συνθηκῶν καὶ ὅτι οἱ ἴδιοι συντελεσταὶ θὰ ἐξακολουθήσουν ἀνενόχλητοι τὴν πορείαν αὐτῶν διὰ τοῦτο πρόγνωσις τις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι οὐδέποτε ἀσφαλής, ἐφ' ὅσον οὐδέποτε δυνάμεθα (παρὰ μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων) νὰ ἐποικοδομήσωμεν ἐπὶ τῆς ἄνω προϋποθέσεως, ἀνευ ἀμφιβολίας. Ἀναλογικᾶ ἐπομένως εἶναι τὰ συμπεράσματα ἡμῶν ταῦτα, τόσον ὁμως ἀσφυλέστερα ὅσον περισσότερον οὐσιαστικῶς παρακολουθοῦμεν τὴν κατὰστασιν, καθόσον δηλαδὴ ἡ αἰτιώδης συνάφεια εἶναι μεγαλυτέρα καὶ ἀκριβεστέρα ἢ παρατήρησις ὄλων τῶν συντελεστῶν. Τούτου ἕνεκα διατρέχομεν πάντοτε τὸν κίνδυνον νὰ κάμωμεν κατάχρησιν τῶν συμπερασμάτων τῆς συγκυριακῆς ἐρεῦνης ἐφόσον δὲν συνάγομεν ταῦτα μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς.

19. Πολιτικὴ τῶν οἰκονομικῶν συγκυριῶν.

Ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ, ἡ ὁποία κατὰ τὴν τελευταίαν ἐποχὴν τόσον ἡσχολήθη μὲ τὰ ζητήματα τῆς ἐπιστημονικῆς ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας, τὴν μεθοδικὴν καὶ συστηματικὴν ὁργάνωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων, τὴν παντοειδῆ τέλος ἐξοικονόμησιν, χώρου, χρόνου, ὑλικοῦ καὶ ἐργασίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ προσέξῃ καὶ τὸ ζήτημα τῶν οἰκονομικῶν συγκυριῶν. Ἡ συγκυριακὴ πολιτικὴ δὲν ἀποβλέπει εἰς κατ' ἀρχὴν ἐξάλειψιν τῶν διακυμάνσεων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἀλλὰ εἰς τὴν πρόληψιν ἐσφαλμένων ἐνεργειῶν ἡμῶν, αἵτινες παρεμποδίζουν τὴν οἰκονομικὴν ἡμῶν δρασίαν νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀρίστην ἀπόδοσιν αὐτῆς. Ἀφ' ἐτέρου σκόπιμος συγκυριακὴ πολιτικὴ θὰ συνετέλῃ εἰς τὸ

3) Eugen Altschul, Die moderne Konjunkturforschung in ihrer Beziehung zur theoretischen Nationalökonomie (Schriften des V. f. S. 173 II) 1928.

νά μὴ καταλήξῃ ἡ κίνησις τῆς Rationalisation τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς ἀφορμὴν ἀνεργίας, οὔτε νὰ ὀξυνθῇ ἐπὶ πλέον ὁ ἄμμετρος μεταξὺ τῶν ἐργοδοτῶν ἀνταγωνισμὸς (1). Συμφωνία περὶ τῶν μέτρων τούτων δὲν βασιλεύει ἀπόλυτος. Πάντως σχέδιά τινι ὡς τὸ τῆς σταθεροποιήσεως τῶν τιμῶν καὶ τὸ τῆς τεχνικῆς διαμορφώσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως. (I. Fisher) (2) ἡ πολιτικὴ τοῦ τόκου προεξόρλησεως (J. M. Keynes, Hawtrey) φέρονται ὡς τὰ σπουδαιότερα. Ἀμφότερα ἐπιδιώκουν ὅπως ἀταμβλύνουν τὴν πρὸς τὴν ἄνοδον ὁρμὴν τῆς συγκυρίας, διὰ ρυθμισμοῦ τῶν μέσων πληρωμῆς (3) καὶ ἐπομένως ἐλαττώσουν τὴν ἀρρυθμίαν τῆς παραγωγῆς. Κατὰ τὴν κάθοδον τῆς συγκυρίας, τὴν ἐπὶ τῇ τῆς ὑρέσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μέτρον ἀντιδραστικὸν κατ' αὐτῆς ἡ διὰ διαφόρων μέσων αὔξησις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ κοινοῦ.

Γενικῶς δὲ αἱ τράπεζαι ἕνεκα τῶν σχέσεων αὐτῶν μὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς παραγωγικῆς ζωῆς δύνανται νὰ διαγνώσουν εὐκολώτερον καὶ συστηματικώτερον τὴν κατάστασιν ἀπὸ τὰς καθ' ἑκάστην ἐπιχειρήσεις. Διαθέτουν. ἄλλως τε καὶ μέσα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ ἐφαρμόσουν, ἂν ὑπολογίζουσιν ἐπὶ μεταστροφῆς τῆς συγκυρίας, πρὸς ἰδίαν προφύλαξιν αὐτῶν καὶ τῆς ὅλης οἰκονομικῆς ζωῆς ἀπὸ ἀποτόμους ἐπὶ τὰ χεῖρω μεταστροφάς.

Εἰδικώτερον ἢ ἐκ μέρους τοῦ Κράτους πολιτικὴ τῶν οἰκονομικῶν συγκυριῶν ὁρίζεται (Rörke) ὡς ἡ σκόπιμος καὶ ἐνσυνείδητος συμπεριφορὰ τῶν δημοσίων ἀρχῶν ἐπὶ τῇ τέλει ὅπως ρυθμισθῇ ἡ χρονικὴ διαδρομὴ τῆς οἰκονομίας, δηλαδὴ ἡ συγκυρία, κατὰ τρόπον ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὸ δημόσιον συμφέρον, ὅπως κατευθυνθῇ ἡ ἀτομικὴ συγκυρία πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ μειωθῶν ἢ τελείως ἐξουδετερωθῶν αἱ ἐπιβλαβεῖς ἐπιδράσεις τῶν οἰκονομικῶν ἐναλλαγῶν διὰ τὴν κοινωνίαν. Ἡ τοιαύτη συμπεριφορὰ τῶν δημοσίων ἀρχῶν εἶναι ἐπομένως δικαιολογημένη, μετὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἐκθεσιν περὶ τῶν δυσμενῶν ἐπηρεϊῶν τῆς συγκυρίας. Ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ὁμως

1) Καὶ προσδίδει μὲν ὁ ἀνταγωνισμὸς συναρμολογίαν τινι εἰς τὴν ἀσυναρμολογίαν μᾶζαν καὶ ἀποτελεῖ μέσον ἐναισιποιήσεως τῆς οἰκονομίας, ἐφόσον ὁμως οὗτος δὲν χαλιναγωγεῖται καὶ δὲν ρυθμίζεται διὰ κεφαλαιακῶν ὁργανώσεων ἀνωτέρας τάξεως, γίνεται πρόξενος καταστρεπτικῶν κρίσεων καὶ τῆς γενέσεως τοῦ προλεταριάτου, γεγονότα ἀμφότερα πιστοποιούμενα ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν. Cf. Spann, *Fundament der Volkswirtschaft* (1929).

2) Ἡ μέχρι σήμερον πολιτικὴ τοῦ Federal-Reserve Board, διαβλέποντος εἰς τὸν οἰκονομικὸν κύκλον φαινόμενον χρηματικὸν ἢ τῆς τραπεζικῆς πράξεως, ὠδήγησεν εἰς πολὺ σπουδαίαν σταθεροποίησιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἐν Ἀμερικῇ. Βλ. R u d S t u c k e n, *Theorie der Konjunkturschwankungen* 1926.

3) Πρβλ. καὶ R. W e d e m e y e r, *Wie beherrscht man die Konjunktur?* 1927. Καὶ οὗτος ἀναπτύσσει ὅτι αἱ συγκυριακαὶ διακυμάνσεις καθορίζονται οὐσιωδῶς ἐκ τοῦ ἐφοδιασμοῦ ἢ μὴ τῆς ἀγορᾶς διὰ μέσων πληρωμῆς. E. N a s s e, *Über die Verhütung der Produktionskrisen durch staatliche Fürsorge* (Schmollers' Jahrbuch) 1879, R. Liefmann *Konjunkturforschung und Konjunkturpolitik* (εἰς Schr. d. V. für S. τόμ., 173 II) 1928.

ταύτην δὲν πρέπει νὰ συγχισθοῦν οἰαδήποτε ἄλλα μέτρα οἰκονομικά ἢ κοινωνικοπολιτικά δημοσίων ἀρχῶν, πλὴν τῆς καθαρῶς πρωτογενοῦς συγκυριακῆς πολιτικῆς.

Τὸ κράτος ἀσκεῖ τὴν πολιτικὴν ταύτην, εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως διὰ τῶν ὁργάνων εἰς τὰ ὁποῖα ἔχει ἀναθέσῃ τὰ τοῦ νομισματικοῦ συστήματος αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς προεξοφλητικῆς πολιτικῆς. Ἡ ὑψωσις τοῦ τόκου προεξοφλήσεως, ὁ περιορισμὸς τῶν πιστώσεων εἶναι ἐνδειξεις ἐπερχομένης οἰκονομικῆς θυσέλλης. Ἡ συναλλαγματικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους δύναται νὰ βοηθήσῃ ὡσαύτως τοῖς ἄνω κυριώδεις μοχλοῦς ἐν τῇ ρυθμίσει τῶν τῆς συγκυρίας. Τὸ κράτος δύναται ἐπίσης καὶ ἄλλως πολλαχῶς νὰ ρυθμίσῃ τὰ τῆς συγκυρίας: νὰ παράσῃ προσωρινῶς κρατικὰ χρήματα εἰς τὰς μεγάλας καὶ ὑγιεῖς τραπέζας, νὰ δημιουργήσῃ ἐργασίας δι' ἀνέργους, νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν εἰσαγωγὴν ἢ ἐξαγωγὴν, ἐφόσον ἡ τελωνειακὴ νομοθεσία του καὶ αἱ ἐμπορικαὶ συμβάσεις ἐπιτρέπουν τοῦτο, νὰ προσαρμόσῃ τὴν μεταναστευτικὴν, ἐποικιστικὴν, τὴν δασικὴν καὶ νομηματικὴν γενικῶς αὐτοῦ πολιτικὴν, πρὸς τὰς ἀνάγκας ταύτας· διὰ νομοθετικοῦ καθορισμοῦ νὰ τακτοποιήσῃ τὰ τῆς χρηματιστηριακῆς κινήσεως, ἰδίως τὰ τῆς προσθεμιακῆς συναλλαγῆς, ἵνα οὕτως ὅσον τὸ δυνατόν μετριάζεται ὁ ἐκ τῆς συγκυρίας κίνδυνος, νὰ ἐφαρμόσῃ μέτρα κοινωνικῆς καὶ βιομηχανικῆς πολιτικῆς, τὰ ὁποῖα προστατεύουν τὰς λαϊκὰς μάζας (ἀσφάλεια κατὰ τῆς ἀνεργίας), νὰ ἐλαφρώσῃ τὰ φορολογικὰ βάρη (4)· τέλος εἰς στιγμὰς καθ' ἃς ἡ συγκυρία τείνει ὅλως ἀπροόπτως νὰ πλῆξῃ ἀμέτρως τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς *ultima ratio* τὸ χρεωστάσιον.

Ἡ διὰ τῶν ἐμμέσων ὁργάνων αὐτοῦ ἢ τῆς νομοθετικῆς ὁδοῦ παρέμβασις τοῦ κράτους πρὸς ρύθμισιν τῆς συγκυριακῆς πολιτικῆς ἐπὶ συμφέροντι τῆς ὁλότητος ἐπιβάλλει εἰς τὸ κράτος—ἐπιχειρηματίαν καὶ τοὺς δήμους (5) ἰδιαιτέρας ὅλως ὑποχρεώσεις διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς συγκυριακῆς καταστάσεως καὶ τὴν συμμόρφωσιν αὐτῶν πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας: Ἡ συγκυριακὴ πολιτικὴ, εἰς κράτη πρὸ παντὸς μὲ μεγάλας ἰδίας ἐκμεταλλεύσεις, εἶναι δυνατόν νὰ ὑποβοηθηθῇ σπουδαίως καὶ ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ κράτους. Οὕτως ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῶν κρατικῶν σιδηροδρόμων (6), ἡ περαιτέρω ἐξάπλωσις τῶν δικτύων αὐτῶν, αἱ στρατιωτικαί, ναυτικαὶ καὶ ἐν γένει κρατικαὶ προμήθειας κλπ. δύνανται νὰ πραγματοποιοῦνται ἰδίως εἰς καιρὸν ὑφέσεως ἢ εἰς ἐποχὰς ἀρχομένης κρίσεως. Οὕτω τὸ κράτος ἢ οἱ δήμοι δὲν θὰ συντελοῦν τὸ καθ' αὐτούς, ἰδίως εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, νὰ αὐξάνωνται τὰ

4) Ἡ καὶ νὰ πλῆξῃ βαρύτερον διὰ τῆς φορολογίας τοῦ ὑπερτιμήματος τῶν ἀκινήτων πραγματοποιηθέντα συγκυριακὰ κέρδη (*realisierte Konjunkturgewinne*), τὴν ὁποίαν φορολογίαν ἀπαιτεῖ μάλιστα ὁ Wagner ἰδιαιτέρως βαρεῖαν.

5) Βλ. εἰς H. d. Kommunalwissenschaften (Ergänzungsbände) το ὑπὸ τοῦ J. Jastrow ἄρθρον *Konjunkturforschung*.

6) F. Offenberg, *Konjunktur und Eisenbahnen* 1914. Βλ. ὡσαύτως τὴν λίαν ἐπιμελὴ ἐργασίαν τοῦ P. Krebs, *Konjunktur und Eisenbahngüterverkehr* 1926

ἀχρησιμοποίητα ρευστά κεφάλαια κατά τὰς στιγμὰς ταύτας. Αἱ κρατικαὶ ἀνάγκαι ὑπελογίσθησαν ἐν Ἀμερικῇ ὥς ἀνερχόμεναι εἰς 10 000 τῶν ὅλων ἀναγκῶν· ἐπομένως αὗται θὰ συνετέλουν σπουδαίως εἰς τὴν καθ' ὁμαλώτρον τρόπον διαδρομὴν τῆς ὑφέσεως. Ὅσον ἂν ἑτέρου περισσότερον αἱ κρατικαὶ ἐκμεταλλεύσεις ἐμφαζοῦνται ὑπὸ τοῦ καλῶς ἐννοουμένου ἐμπορικοῦ πνεύματος, κατὰ τοσοῦτον θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ παρακολουθοῦν ἀμέσως καὶ τὴν συγκυριακὴν πολιτικὴν (7). Ἐπὶ ταυτὸ δέον νὰ τείνῃ καὶ ἡ συγκυριακὴ πολιτικὴ τῶν λοιπῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου. Ἡ ἐκτέλεσις δημοσίων ἔργων ἢ ἡ ἀνάληψις δανείων, ἢ πρόσληψις ἐργατικῶν χειρῶν εἶναι δυνατόν νὰ ρυθμίζεται διὰ σκοπίμου συγκυριακῆς πολιτικῆς πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ὁλότης.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ σημασία τῆς στενῆς ταύτης συγκυριακῆς πολιτικῆς δὲν πρέπει νὰ ὑπερβληθῇ. Ὑπάρχουν πολλαὶ ἀνάγκαι καθηλωμέναι εἰς ὠρισμένας χρονικὰς ἐποχὰς καὶ ἡ οἰκονομία δὲ ἂν ἑτέρου τῶν κρατικῶν ἐκμεταλλεύσεων πρέπει νὰ διεξάγεται ὅσον τὸ δυνατόν μετὰ φειδοῦς, ἔνεκα τῆς δεσμεύσεως εἰς αὐτὰς μεγάλων κεφαλαίων μὲ μικρὰν ἀπόδοσιν. Πρέπει τέλος νὰ μὴ καταλήξωμεν, εἰς τὸν ἀγῶνα ἡμῶν τοῦτον πρὸς χαλιναγώγησιν τῶν συγκυριῶν εἰς τὸ νὰ ἐκμεταλλευσώμεθα αὐτὰς (ἐπένδυσις δημοσίων χρημάτων εἰς ὑποτιμημένας ἀξίας), ἢ ἀντιοικονομικῶς νὰ ἐπιμηκύνωμεν τὴν λύσιν μιᾶς φάσεως, ἰδίως τῆς ὑφέσεως. Ἡ μεγίστη ἂν ἑτέρου δυσχέρεια εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς οἰκονομικῆς προγνώσεως ἔγκειται εἰς τοῦτο: νὰ μὴ ἐκφυλισθῇ αὕτη κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς εἰς μεγαλυτέραν ἐκμετάλλευσιν τῶν οἰκονομικῶν περιστάσεων, εἰς προσπάθειαν δηλαδὴ ὅπως τὴν περὶ μελλοντικῆς ἐξελίξεως γνῶσιν ἡμῶν χρησιμοποιήσωμεν ὥς μέσον, τὸ ὅποιον θὰ μᾶς ἐβοήθει εἰς τὸ νὰ κερδοσκοπήσωμεν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς, ὅποτε ὁ τοιοῦτος ἐκφυλισμὸς αὐτῆς ἀνατρέπει τὰ ἀποτελέσματα διὰ τὴν σιμυροποίησιν τῆς καταστάσεως. Διότι ἡ τοιαύτη μεγίστη κατὰ τὸ δυνατόν ἐκμετάλλευσις τῶν στιγμιαίων περιστάσεων ὄχι μόνον δὲν ἀνακόπτει τὴν ὁρμὴν τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων ἀλλὰ τοῦναντίον τὴν ἐπιτείνει.

Ὁ Schmoller ἂν ἑτέρου ἀναφέρει: «τὸ κράτος ὀφείλει κατὰ τὴν κρίσιν νὰ μὴ προσπαθῇ νὰ συγκρατήσῃ τεχνητῶς πρὸς τὸ συμφέρον τῶν κερδοσκοπῶν τὰς ὑψηλὰς τιμὰς γενικῶς καὶ τὰς τῶν χρεωγράφων. Οὕτω θὰ προήγετο ἡ ὑπερπαραγωγή, θὰ ἐτονώνετο ἡ οἰκοδομικὴ κερδοσκοπία. Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτὸ νὰ συγκρατήσῃ μεγάλας ἐπισηφαλεῖς ἐπιχειρήσεις, τῶν ὁποίων ἡ πτώσις λαμβάνει χώραν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἡθικῆς καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἀγορᾶς. Οἱ ἰδύνοντες πολιτικοί, ὁ διοικητὴς τῆς ἐκδοτικῆς τραπεζῆς ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν ὅτι ἡ μεταβολὴ τῶν τιμῶν εἶναι ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐξυγίανσιν τῆς οἰκονομίας. Ὅταν παράγονται πολ-

7) Ὁ Jastrow (ἐνθ. ἀν.) ἀπαιτεῖ ρητῶς ἀπὸ τοὺς ἀφροδίους προϋσταμένους τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν νὰ γνωρίζουν καὶ πληροφοροῦν βασίμας τὸ δημοτικὸν συμβούλιον ἐν ἡ συγκυρία τείνει πρὸς τὰ ἄνω ἢ πρὸς τὰ κάτω.

λὰ καὶ καταναλίσκονται ὀλίγα, τότε ὁ περιορισμὸς τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ αὐξησις τῆς ζητήσεως διὰ τοῦ μετριασμοῦ τῶν τιμῶν ἀποτελοῦν τὰ ἀναγκαῖα βοηθητικὰ ὅπλα διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἰσορροπία. Δυσανάλογοι καὶ γενικαὶ παροχαὶ πιστώσεων δύνανται νὰ παρεμποδίσουν τὸ μέτρον ἐκεῖνο τῆς ἐπιλογῆς, τὸ ὁποῖον προσιδιάζει εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὑφῆσιν καὶ νὰ ἐπιβαρύνουν τὴν οἰκονομίαν μὲ ζημίας δυσκόλως ἀμέσως διακρινομένας, τοῦ νὰ φέρῃ δηλαδὴ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς αἴτιη ἐπισφαλεῖς καὶ ἀπροσαρμόστους πρὸς τὴν ἐποχὴν ἐκμεταλλεύσεις.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία δύναται ἐνταῦθα νὰ συντελέσῃ ἐξόχως. Ἡ προσεκτικὴ κατάρτισις τοῦ ἰσολογισμοῦ καὶ ἡ λογικὴ διανομὴ τῶν κερδῶν, ἡ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν αὐτῆς τὴν ἀσφαλῆ θεμελίωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὸ μέλλον, συμβάλλουν εἰς τὸν μικρότερον κλυδωνισμὸν κατὰ τὰς ἀνωμάλους ἐποχάς. Ὡσαύτως αἱ ἐπεκτάσεις τῶν ἐπιχειρήσεων πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται εἰς στιγμὰς σπασμωδικῆς ἀνόδου τῶν συγκυριῶν (8). Ἐτερον σημεῖον σῶφρονος συγκυριακῆς πολιτικῆς τῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι ἡ αὐτονόητος ὀρθὴ χρῆσις τῶν βραχυπροθέσμων πιστώσεων. Ἡ ἐπένδυσις αὐτῶν εἰς μακροπροθέσμους, ἐργασίας ἢ ἡ ἄλλως πῶς ἀκίνητοποίησίν των, φυσικὸν εἶναι νὰ φέρῃ εἰς δεδομένην στιγμὴν εἰς δυσχερείας τὰς ἐπιχειρήσεις. Τέλος ἡ υἱ δέσμευσις τῶν ἐπιχειρήσεων διὰ λίαν μακροχρονίων συμβάσεων, ἐφόσον τουλάχιστον δὲν ρυθμιζονται αἱ τιμαὶ ἀναλόγως ἐκάστοτε, ἀφήνει εἰς αὐτὰς πᾶρσιποτέραν ἐλευθερίαν κινήσεως. Τοῦτο μάλιστα διὰ τὰς βιομηχανίας τῆς μόδας εἶναι ὅρος ἀπαραίτητος.

Καθόσον λοιπὸν αἱ ἰδιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις προσαρμόζονται πρὸς τὰ λογικὰ ταῦτα μέτρα καὶ συμμορφοῦνται εἰς τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν των πρὸς τὰς ἐνδείξεις τῶν συγκυριῶν, κατὰ τοσοῦτον τὰ ἀνωτέρω διωάρεστά πῶς μέτρα τῶν πιστωτικῶν ἰδρυμάτων θὰ περιορίζοντο, ἀφ' ἐαυτῶν ἀφοῦ δὲν θὰ εἶχον λόγον ὑπάρξεως. Ἡ ἀγορὰ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν θὰ ἔχει ὑπερεν-

8) Ἡ ἀμερικανικὴ ἔκθεσις «Business Cycles and unemployment» (Report and recommendations of a Committee of the President's Conference of Unemployment. New-York 1923) ἀναφέρει παράδειγμα δύο ἐργοστασίων μεταξωτῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ μὲν διευθυντὴς τοῦ ενός, ἐπὶ τῇ προόψει κρίσεως, ἀνέφερον εἰς τὴν Τράπεζαν αὐτοῦ ὅτι θὰ περιορίζῃ τὰς ἐργασίας του, ἐργαζόμενος μόνον ἐπὶ παραγγελίᾳ, ἐνῶ ὁ ἕτερος ἐξήτει πιστώσεις πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ἐγκαταστάσεών του εἰς τὴν κρίσιν ἐποχὴν. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὅτι ὁ μὲν πρῶτος κατώρθωσε κατὰ τὴν κρίσιν νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὰ μικρὰ ὑπολείμματά του, ἐνῶ ὁ δευτέρος ἐπώχλευσεν. Ὁ Mombert (Konjunkturbeobachtung und Konjunkturpolitik, εἰς Grundriss der Betriebswirtschaftslehre τόμ. 2, [1927]) φέρει ἀπλοῦν τι παράδειγμα δύο ἐκμεταλλεύσεων δυναμικῆς παραγωγῆς 1000. Εἰς τὴν ἀνοδὸν τῆς συγκυρίας ζητοῦνται ἀπὸ τὰς ἐκμεταλλεύσεις παροχαὶ 1109. Ἡ μὲν μία ἀποκρούει τὰς 100 ἢ προσφέρει τὰς παραγγελίας ταύτας εἰς φιλικὴν ἐκμετάλλευσιν, ἡ ἄλλη αὐξάνει τὰς ἐγκαταστάσεις της εἰς δυναμικότητα 1100. Ἡ ὑφεσις ἐπέρχεται καὶ λειτουργοῦν μὲ παραγωγὴν μόνον 800 ἀμφότεραι αἱ ἐκμεταλλεύσεις. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ πρώτη θὰ ὑφίσταται πολὺ ἀνετώτερον τὴν ὑφῆσιν τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ τὴν δευτέραν.

ταθῇ καὶ ἡ κατωφερικὴ διαδρομὴ τῆς συγκυρίας θὰ ἐπραγματοποιητο ἡρεμώτερον.

Ἡ πίστις λοιπὸν ἀποτελεῖ σπουδαῖον ὄργανον εἰς τὴν συγκυριακὴν πολιτικὴν, δὲν πρέπει ὅμως νὰ διαφεύγῃ τὴν προσοχὴν ἡμῶν ὅτι αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ μόνῃ τῆς τόπον τὴν οἰκονομίαν. Ἡ συγκυριακὴ πολιτικὴ προϋποθέτει ὁλόκληρον σύστημα οἰκονομικοπολιτικῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα ἀποσκοποῦν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν βαθμιαίαν καὶ σταθεράν τινα ἀνάπτυξιν τῆς συγκεντρώσεως, πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἀρρυθμίας εἰς τὴν παραγωγὴν. Τελικῶς δὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν καθ' ἕκαστον μέτρων ἥρτηται ἐκ τῶν ἱστορικῶς δεδομένων ἐκάστοτε ὄρων καὶ δύναται νὰ μετριάσῃ ὅχι δὲ νὰ ἐξαλείψῃ τὰς συγκυριακὰς διακυμάνσεις (9).

Καμμία ἄλλωστε θεραπεία δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν μεγάλην οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν διαδικασίαν τῆς ἐκπτώσεως τῶν ἐκμεταλλεύσεων, τῶν οἰκονομικῶν ὑπάρξεων, τῶν μορφῶν τῆς ζωῆς, τῶν ἀξιῶν καὶ ἰδανικῶν, ἡ ὁποία, εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ θεμελιουμένην οἰκονομίαν, παριστᾷ τὸ ἀναγκαστικὸν μέσον τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς προόδου καὶ τῆς διαρκοῦς αὐξήσεως τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος πασῶν τῶν κατηγοριῶν τῶν οἰκονομικῶν ὑποκειμένων (10). Ἡ κατὰ Schumpeter à la longue (11) σπουδαιότης καὶ μὴ εἰς ἀντιρροήσεις προσκόπτουσα μέθοδος προφυλάξεως τῶν κρίσεων εἶναι ἡ βελτίωσις τῶν μεθόδων προγνώσεως τῶν οἰκονομικῶν συγκυριῶν. Ἡ διαρκῶς αὐξάνουσα ἐπίγνωσις τοῦ βιομηχανικοῦ κύκλου ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς πρακτικῆς, συντρεχούσης καὶ τῆς τραστοποιήσεως ἀποβαίνουν τὰ ἀσφαλέστερα μέσα διὰ τῶν ὁποίων ἀπαμβλύνονται αἱ κύριαι ἐκδηλώσεις τῶν κρίσεων. Ἡ αὖξουσα πρόνοια ἐξασθενίζει ἀκόμη καὶ τὴν κανονικὴν διακύμανσιν. Ἡ εἰκὼν τότε τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, ἡ σταθεροποίησις τῆς συγκυρίας, ἐὰν ἡδύνατο νὰ λεχθῇ, θὰ ἐπαρουσίαζε μᾶλλον κλίμακά τινα παρὰ κυματοειδῆ κίνησιν. Ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν θὰ εἶχον δηλαδὴ ἐξαλειφθῇ αἱ στατικαὶ φάσεις τῆς ὑφέσεως (12).

Ἀπὸ κοινοῦ τέλος κράτος καὶ κοινωνία πρέπει νὰ τείνουν, ἐφόσον τοῦτο δὲν προσκρούει εἰς οἰκονομικοὺς, τεχνικοὺς κλπ. λόγους, εἰς ἀντικατάστασιν τῆς ἰδιωτικῆς διὰ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας, (κρατικά, δημοτικά ἐπιχειρήσεις, συνένωσις μεγάλων ἐπιχειρήσεων κλπ). Αἱ ἐπιβλαβεῖς καὶ αἱ ὠφέλιμοι ἐπῆρειαι τῆς συγκυρίας θὰ ἐφέροντο τότε ἀπὸ τὴν ὁλότητα, ὅπερ θὰ ἀπετέ-

9) Eugen Altschul, Die Konjunkturforschung in ihrer Beziehung zur theoretischen Nationalökonomie (Schriften des V. f. S. 173 II) 1928.

10) J. Schumpeter, Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung 1926,² σ. 369.

11. Τὴν γενικὴν καὶ σχεδὸν πλήρη σύμπτωσιν τῶν ἰδεῶν τοῦ Schumpeter καὶ Spiethoff βλέπε εἰς τὸ ἔργον τοῦ πρώτου (Theorie κλπ.) σελ. 320]21. Περὶ Schumpeter βλ. καὶ G. Bousguet, L'oeuvre scientifique de quelques économistes étrangers (Revue d'écon. Politique νόμ. 4g) 1929

12) E. Lederer, Morphologie der Krisen (εἰς Die Wirtschaftstheorie der Gegenwart IV σελ. 4) 1928.

λει τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἁρίστην λύσιν, διότι ἡ δλότης καὶ εὐχερέστερον καὶ δικαιότερον θὰ ἔφερε ταύτας.

Διὰ τὰ πολιτισμένα κράτη λέγει ὁ Schmoller, εἶναι ἡ ἀφ' ὑψηλοῦ ἐπισκόπησις τῆς οἰκονομίας μεγίστης σπουδαιότητος. Πολλὰ παρεμποδίζουν ὅμως αὐτήν : ἡ κοινουλευτική μηχανή, αἱ διατάξεις τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἡ κατάτησις τῶν δικαιοδοσιῶν εἰς τὰ διάφορα Ὑπουργεῖα, τέλος αἱ διάφοροι ἐγωῖστικά ἐπιρροαὶ ἀγροτικά, βιομηχανικά, τραπεζικά· Κυβέρνησις ὅμως σταθερὰ καὶ φωτισμένη, ὑπεράνω τᾶς τῶν καὶ κομμάτων, ἔχει καὶ ἐνταῦθα μεγάλας ὑποχρεώσεις καὶ δύναται καὶ νὰ τὰς ἐκπληρώσῃ.

Ὅλα τὰ μέσα λοιπὸν τὰ ὅποια διευκολύνουν τὸ ἰσοζύγιον παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ἐλαττώνουν τὸν κίνδυνον τῶν Κρίσεων. Πᾶσαι αἱ ὁργανώσεις αἱ ἀποσκοποῦσαι εἰς τὸ νὰ πληροφορήσουν ἡμᾶς περὶ μεταβολῶν ἐν τῇ συνθέσει τῆς παραγωγῆς ἢ περὶ τυχόν νέων ἀναγγῶν συντελοῦν εἰς τὸ νὰ παρεμποδίσουν τὴν ὑπερπαραγωγὴν. Καλῶς διεφθονόμενα Καρτέλλα προσέχουν πάντοτε εἰς τὴν παρακολούθησιν τῶν διαθέσεων τῆς καταναλώσεως καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν λοιπῶν παραγωγικῶν συνθηκῶν.

Ἡ Σπουδὴ τέλος τῆς συγκυρίας, ἐνὸς σκοτεινοῦ πεδίου εἰς τὸ ὁποῖον κυριαρχοῦν φαινομενικῶς ἀπροσδιόριστοι δυνάμεις, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν δυσπραγίαν ἢ καὶ τὴν καταστροφὴν μυριάδων ἀνθρώπων (13) ἐπιβάλλεται ἐπὶ πλέον σήμερον ὅπου ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ πολέμου τόσαι μεταβολαὶ καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν διάρθρωσιν τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας.

20. Ἀνασκόπησις καὶ πρόβλεψις.

Ἡ προηγηθεῖσα ἀνάπτυξις προσεπάθησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ ἔχει τὰς νομοτελείας αὐτῆς ἐν τῇ ἐξέλει τῆς, τὰς ὁποίας ἐφόσον διαγνώσῃ ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ κινῆται ἐντός, καὶ ὅχι νὰ φέρεται ὑπ' αὐτῶν.

Τὸ γεγονὸς ἀφ' ἐτέρου ὅτι ἀγόμεθα διαρκῶς κατὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν πρὸς παγκοσμιωτέραν συνύφανσιν καὶ ἐμπλοκὴν τῶν ἐθνικῶν οἰκονομιῶν καὶ ἐπομένως ὅτι ἡ πολυσχεδεστέρα αὕτη οἰκονομικὴ ἐπέκτασις ἀπαιτεῖ καὶ ρυθμίσιν λεπτομερεστέραν τῶν οἰκονομικῶν θεσμῶν, δικαιολογεῖ πλήρως πάσας τὰς ἀνωτέρω ἐρεῦνας καὶ προσπαθείας διὰ τὴν ἐξαφάνισιν ἢ τὸν μετριασμόν τουλάχιστον τῶν ἐπιβλαβῶν συνεπειῶν τῶν οἰκονομικῶν ἐναλλαγῶν. Ἐνταῦθα ἴσως γεννᾶται τὸ ζήτημα μήπως εἰς ἐπὶ ἐτέρων βάσεων ὀρθομένην κοινωνίαν καὶ οἰκονομικὴν ἔννομον τάξιν, ἡ ἐξέλιξις αὕτη θὰ

1) Ὁ Oswald Spengler (Der Untergang des Abendlandes II [1922] σελ. 634) φρονεῖ ὅτι, ὅπως μέχρι σήμερον ἡ παγκόσμιος ἱστορία διδάσκει, ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατανικθῇ καὶ καταργηθῇ, παρὰ μόνον διὰ τοῦ αἱματος. «Das Geld wird nur vom Blut überwältigt und aufgehoben». Βλ. καὶ Π. Κανελλοπούλου, Ἡ κρίσις τῆς ἐποχῆς μας καὶ ὁ σοσιαλισμὸς. Ἀθῆναι 1929.

ἐτροχοποιεῖτο, θὰ ἐπετυγχάνομεν ἐπομένως κανονικωτέραν παραγωγὴν καὶ ὀρθοτέραν καὶ δικαιοτέραν διανομήν· Τὸ θεμελιῶδες μάλιστα τοῦτο ζήτημα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ἐτέθη ἤδη ὑπὸ τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι εὐχερής. Τοῦτο ὅμως θὰ ἡδύνατο νὰ λεχθῇ :

Ὁ κεφαλαιοκρατισμός, εἰς τὴν φύσιν τοῦ ὁποῖου ἐμφωλεῦει ἡ διακύμανσις αὕτη τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς—δὲν φραίνεται εἰς τὴν ἄμεσον ἡμῶν ἐποχὴν νὰ παράσχη τὴν θέσιν του εἰς ἄλλο οἰκονομικὸν σύστημα. Μέχρι τοῦ τυχόν ἐπελευσομένου σημείου τούτου, ἡ συμμόρφωσις ἡμῶν πρὸς τὰ διδάγματα τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, ἀφ' ἐνὸς μὲν θὰ διηυκόλυνε τὴν ζωὴν ἡμῶν, περιορίζουσα τὴν ὁρμὴν τῶν κρίσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ παρεσχεύαζεν ἴσως τὴν ἡπιωτέραν μετὰβασιν πρὸς τὴν μελλοντικὴν νέαν κατεύθυνσιν.

Τὸ μέτρον τῆς τοιαύτης ἐπιτυχίας δὲν πρέπει ἀρχῇθεν νὰ ὑπερτιμηθῇ, ἵνα μὴ τὸ μέλλον μᾶς ἀπαγορευτῇ. Ἡ ρυθμοτέλεια τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς εἶναι ἀρκετὰ σταθερὰ καὶ γενικὴ, ὥστε νὰ μὴ διακόπτεται ἀλλὰ μόνον νὰ μετριάζεται πῶς. Αἱ συγκυριακαὶ διακυμάνσεις εἶναι ἀναπόσπαστοι τῶν ὄρων τῆς διαδρομῆς εἰς τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα, τούτου δ' ἔνεκα θὰ ὤφειλε κάθε συγκυριακὴ πολιτικὴ νὰ τείνῃ πρὸς μεθοδικὴν ἐπίδρασιν τῶν ὄρων τῆς διανομῆς. Ἡ διάγνωσις ἀφ' ἑτέρου τῶν λόγων τῶν μεγάλων ἱστορικῶν κρίσεων, θὰ καθωδήγει τὴν οἰκονομίαν, ἐφόσον ἐγενικεύετο εἰς τὸν κόσμον ἡ οἰκονομικὴ πρόγνωσις, πρὸς λογικωτέραν καὶ ἡρεμωτέραν ἐξέλιξιν καὶ θὰ περιώριζε τὰ ὑστερικὰ φαινόμενα τῶν κρίσεων. Ταῦτα διαταράσσουν τὴν ζωὴν καὶ τὴν οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν εἰρήνην τῶν λαῶν, σπαταλοῦν ἢ ἀχρηστεύουν δυνάμεις ἀσκόπως, ἐξευτελίζουν τὴν ἀνθρωπίνην ἐργασίαν καὶ ἀποτελοῦν ἐμπαικτικὴν ἄρνησιν πρὸς τὴν ἐκ φύσεως μοιραίως ἐπιβαλλομένην εἰς τὸν ἀνθρώπον ἀρχὴν τοῦ μεγίστου ἀποτελέσματος διὰ τῆς ἐλαχίστης ἐνεργείας, περὶ ἣν ἀρχὴν περιστρέφεται εἰδικώτερον σύμπασα ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη.